

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 05
Sayı/Issue 01
Mayıs/May 2021
e-ISSN 2587-1269

21. Yüzyılda Caydırma Teorisi ve Pratiğinin Değişimi

Change of Deterrence Theory and Its Practice in 21st Century

Oktay BİNGÖL

Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Security Approaches of International Relations Theories: A Comparative Analysis

Bilal KARABULUT

Psikolojik Harbin Evrimi: Atılan Bildirilerden, Atılan Twitlere

The Evolution of Psychological Warfare: From Bulletin Boards to Tweets

Bora İYİAT

Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları

An Analysis of Twenty-Year Occupation in Afghanistan: USA/NATO and Peace Efforts

Sertif DEMİR

NATO's Strategic Communication (Stratcom) Activities During 2014 Ukraine Crisis

NATO'nun 2014 Ukrayna Krizi'nde Stratejik İletişim Konsepti Uygulamaları

Erhan UZUN

Trump Yönetiminin CAATSA Hamlesi (14 Aralık 2020) Ne Anlama Geliyor?

What Does Trump Administration's CAATSA Move (14 Dec. 2020) Mean?

Mehmet Sait DİLEK-Şafak OĞUZ

Is the Crisis in the Eastern Mediterranean About Energy or Sovereignty?

Doğu Akdeniz'deki Kriz Enerjiyle mi; Yoksa Egemenlikle mi İlgili?

Ferhan ORAL

Libya'dan Sonra Koruma Sorumluluğu Doktrini: 'Koruma Sırasında Sorumluluk' ve 'Sorumlu Koruma' Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme

'The Responsibility to Protect' After Libya: An Assessment of 'Responsibility While Protecting' and 'Responsible Protection' Approaches

Çağrı Emin DEMİRBAŞ

Türkiye-Avrupa Birliği ve 16 Aralık 2013 Tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması

Turkey-European Union and Visa Freedom Dialogue Agreement and Remission Agreement of December 16, 2013

Derya MARANCI

Sustainable Development Goal 17 in the EU and in Latin America: Initiatives in Frame of the SDG 17

Avrupa Birliği ve Latin Amerika'da Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17 Çerçevesindeki Girişimler

Ceren URCAN-Mustafa Nail ALKAN

İslam Devrimi Sonrasında İran Dış Politikasının Ummu'l Kura Teorisi Bağlamında Analizi

Analysis of Iranian Foreign Policy After the Islamic Revolution in the Context of Ummu'l Kura Theory

Firas ELIAS-Mehmet Seyfettin EROL

KİTAP İNCELEMELERİ/BOOK REVIEWS

Şir Muhammed Duali, Rusya'da Din-Devlet İlişkileri

Şir Muhammad Duali, Religion-State Relations in Russia

Cenk TAMER

Thazha Varkey Paul, Küreselleşme Çağında Çin-Hindistan Rekabeti

Thazha Varkey Paul, The China-India Rivalry in the Globalization Era

Göktuğ ÇALIŞKAN

CİLT: 5 • SAYI: 1 • MAYIS 2021

Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi Yılda İki Defa Yayınlanır

SAHİBİ

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Emre OZAN

Doğacan BAŞARAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Kadir Ertaç ÇELİK

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Sami BURGAZ

Emrah KAYA

Mustafa Cem KOYUNCU

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Muthana AL-MAHDAMI • Bağdat Üniversitesi

Prof. Dr. Kuralai BAIZAKOVA • Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Muammer GÜL • Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Celaleddin Sencer İMER • Ufuk Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan KÖNİ • İstanbul Kültür Üniversitesi

Prof. Dr. Zayniddin KURMANOV • Boris Yeltsin Kırgız-Slav Üniversitesi

Prof. Dr. Darkhan KYDYRALI • Uluslararası Türk Akademisi

Prof. Dr. Yelda Hatice ONGUN • Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Şamil ÖÇAL • Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Refik TURAN • Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Muharrem EKŞİ • Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Masa KOLANOVIC • Zagreb Üniversitesi

Doç. Dr. Katarzyna STOKLOSA • Güney Danimarka Üniversitesi

YAZIŞMA-HABERLEŞME

Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 9, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46 • **Faks:** +90 312 474 00 45

E-Posta: uksad@ankasam.org • **Web:** dergipark.gov.tr/uksad

KAPAK & DİZGİ TASARIM

Sami BURGAZ

YAYIN TÜRÜ

Uluslararası Hakemli Yerel Süreli Yayın

e-ISSN | 2587-1269

YAYIN TARİHİ

31 Mayıs 2021

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN • Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Hacı DURAN • İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN • Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Edward FOSTER • Stevens Teknoloji Enstitüsü

Prof. Dr. Faaiz Salih MAHMOOD • Musul Üniversitesi

Prof. Dr. Nabizhan MUKHAMMEDKHAN • Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmed Fakak AHMED • Musul Üniversitesi

Doç. Dr. Ban Ganım AHMED • Musul Üniversitesi

Doç. Dr. Enkhbat AVİRMED • Moğolistan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Doç. Dr. Demirhan Fahri ERDEM • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. İtir İMER • Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Sezgin KAYA • Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Abdugani MAMADAZIMOV • Tacikistan Ulusal Siyaset Bilimciler Birliği

Doç. Dr. Eiman Mustafa RASHAD • Musul Üniversitesi

Doç. Dr. Farhat TOLİPOV • Özbekistan Bilim Kervanı Enstitüsü Başkanı

Doç. Dr. Sayim TÜRKMAN • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Baha Adnan YAHYA • Kufa Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ankhbayar DANUU • Moğolistan Milli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ceren GÜRSELER • Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muwafaq Adil OMAR • Selahaddin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Anıl ÖZTOP • Kocaeli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nafız ÜNALMIŞ • Ege Üniversitesi

YURTDIŐI TEMSİLCİLİKLERİ

ABD | *Prof. Dr. Hasan Bülent PAKSOY • Baker College-Emekli*

Afganistan | *Dr. Khalilullah RASULI • Kabil Üniversitesi*

Azerbaycan | *Dr. Nazim CAFEROV • Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi*

Etiyopya | *Dr. Abdu Muhammed ALİ • Dilla Üniversitesi*

Irak | *Doç. Dr. Ahmed Fakak AHMED • Musul Üniversitesi*

İsviçre | *Prof. Dr. h.c. M. Şükrü GÜZEL • Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*

Kazakistan | *Doç. Dr. Kanat YDYRYS • Türk Dili KonuŐan Ülkeler İşbirliği Konseyi*

Özbekistan | *Doç. Dr. Shahina İBRAHİMOVA • TaŐkent Devlet Őarkiyat Enstitüsü*

Sudan | *Elnur Ahmed el-Nur EZZAKI • Assayha Journal*

VOLUME: 5 • ISSUE: 1 • MAY 2021

Journal of International Crisis and Policy Research is Published Twice a Year

OWNER

Prof. Mehmet Seyfettin EROL

EDITOR

Prof. Mehmet Seyfettin EROL

VICE EDITORS

Dr. Emre OZAN

Doğacan BAŞARAN

MANAGING EDITOR

Kadir Ertaç ÇELİK

PUBLICATION BOARD

Sami BURGAZ

Emrah KAYA

Mustafa Cem KOYUNCU

EDITORIAL BOARD

Prof. Muthana AL-MAHDAMI • Baghdad University

Prof. Kuralai BAIZAKOVA • Al-Farabi Kazakh National University

Prof. Mustafa Sıtkı BİLGİN • Ankara Yıldırım Beyazıt University

Prof. Muammer GÜL • Adıyaman University

Prof. Celalettin Sencer İMER • Ufuk University

Prof. Hasan KÖNİ • İstanbul Kültür University

Prof. Zayniddin KURMANOV • Kyrgyz-Russian Slavic University

Prof. Darkhan KYDYRALI • International Turkic Academy

Prof. Yelda Hatice ONGUN • Başkent University

Prof. Şamil ÖÇAL • Social Sciences University of Ankara

Prof. Cemalettin TAŞKIRAN • Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Refik TURAN • Gazi University

Assoc. Prof. Muharrem EKŞİ • Kırklareli University

Assoc. Prof. Masa KOLANOVIC • University of Zagreb

Assoc. Prof. Katarzyna STOKLOSA • University of Southern Denmark

CORRESPONDENCE – COMMUNICATION

Journal of International Crises and Policy Research

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 9, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46 • **Fax:** +90 312 474 00 45

E-Mail: uksad@ankasam.org • **Web:** dergipark.gov.tr/uksad

COVER DESIGN & TYPESETTING

Sami BURGAZ

TYPE OF PERIODICAL

International Refereed Local Periodical Journal

e-ISSN | 2587-1269

PUBLICATION DATE

31 May 2021

ADVISORY BOARD

- Prof. Mustafa Nail ALKAN • Ankara Hacı Bayram Veli University*
Prof. Giray Saynur DERMAN • Marmara University
Prof. Hacı DURAN • İstanbul Aydın University
Prof. Temuçin Faik ERTAN • Ankara University
Prof. Edward FOSTER • Stevens Institute of Technology
Prof. Faaiz Salih MAHMOOD • Mosul University
Prof. Nabizhan MUKHAMMEDKHAN • Al-Farabi Kazakh National University
Prof. Hale ŞIVGIN • Ankara Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Ahmed Fakak AHMED • Mosul University
Assoc. Prof. Ban Ganım AHMED • Mosul University
Assoc. Prof. Enkhbat AVIRMED • Mongolian University of Science and Technology
Assoc. Prof. Demirhan Fahri ERDEM • Ankara Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. İtir İMER • Hacettepe University
Assoc. Prof. Sezgin KAYA • Uludağ University
Assoc. Prof. Abdugani MAMADAZIMOV • National Association of Political Scientists of Tajikistan
Assoc. Prof. Eiman Mustafa RASHAD • Mosul University
Assoc. Prof. Farhat TOLIPOV • Head of the Institute of Science Caravan of Uzbekistan
Assoc. Prof. Sayim TÜRKMEN • Ankara Yıldırım Beyazıt University
Assoc. Prof. Baha Adnan YAHYA • University of Kufa
Dr. Ankhbayar DANUU • National University of Mongolia
Dr. Ceren GÜRSELER • Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Dr. Muwafaq Adil OMAR • Salahaddin University
Dr. Fatma Anıl ÖZTOP • Kocaeli University
Dr. Ahmet Nafiz ÜNALMIŞ • Ege University

FOREIGN REPRESENTATIVES

- USA** | *Prof. Hasan Bülent PAKSOY • Baker College-Retired*
Afghanistan | *Dr. Khalilullah RASULI • Kabul University*
Azerbaijan | *Dr. Nazim CAFEROV • Azerbaijan State University of Economics*
Ethiopia | *Dr. Abdu Muhammed ALI • University of Dilla*
Iraq | *Assoc. Prof. Ahmed Fakak AHMED • Mosul University*
Switzerland | *Prof. h.c. M. Şükrü GÜZEL • Ankara Centre for Crisis and Policy Research*
Kazakhstan | *Assoc. Prof. Kanat YDYRYS • Cooperation Council of Turkic Speaking Countries*
Uzbekistan | *Assoc. Prof. Shahina IBRAHIMOVA • Tashkent State Oriental Studies Institute*
Sudan | *Elnur Ahmed el-Nur EZZAKI • Assayha Journal*

BU SAYININ HAKEMLERİ - REFEREES OF THIS ISSUE

- Prof. Dr. Yücel ACER – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK – İstanbul Kent Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal KARABULUT – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Cem KARADELİ – Ufuk Üniversitesi
Doç. Dr. Muharrem EKŞİ – Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Umut KEDİKLİ – Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Selim KURT – Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Şafak OĞUZ – Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
Doç. Dr. Ali Servet ÖNCÜ – Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Nuri Gökhan TOPRAK – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Nazrin ALİZADA – Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
Dr. Serdar ÇAKMAK – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Nihat DURLUPINAR
Dr. Firas ELİAS – Musul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayça EMİNOĞLU – Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Damla KOCATEPE – Kafkas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Sezgin MERCAN – Başkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent Ersin ORALLI – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emre OZAN – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet ZENGİNOĞLU – Adıyaman Üniversitesi

© Tüm hakları saklıdır. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

© All rights reserved. No portion of this publication may be reproduced, copied, transmitted without written permission. Citations are allowed.

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.

Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlarına aittir.

The articles and media sent cannot be repatriated.

The responsibility of all the ideas in the articles published in this journal belongs to their respective authors.

Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi açık erişimli ve tamamen ücretsizdir.

The Journal of International Crisis and Policy Research is open access and completely free.

TARANAN INDEXLER VE VERİ TABANLARI

INDEXES & DATABASES

Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, İdeal Online, Infobase Index, JIFACTOR, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK tarafından taranmaktadır.

Journal of International Crisis and Policy Research indexed by Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, Ideal Online, Infobase Index, JIFACTOR, Research Bible, Sindex and TUBITAK DERGIPARK.

EDİTÖRDEN

Kıymetli Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi (UKSAD) okurları,

2021 yılının Mayıs ayını geride bıraktığımız şu günlerde, Covid-19 salgınının küresel etkileri devam etmekte ve hayatın her alanının dijitalleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak akademi dünyasında da çevrimiçi yayınların önemi artmaktadır. Bu sebeple UKSAD ailesi olarak çevrimiçi formatta yayınladığımız dergimizin 5. cilt 1. sayısında konu yelpazesini geniş tutmaya özen göstererek son derece kapsamlı bir sayıyı sizlerle buluşturduk.

Uluslararası hakemli, açık erişimli ve tamamen ücretsiz olan dergimiz, çok sayıda ulusal ve uluslararası alan indeksi tarafından taranmaktadır. Bu sayıda Infobase isimli alan indeksi tarafından kabul aldığımızı mutlulukla duyurmaktayım. Halihazırda taradığımız indexler; Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, Ideal Online, Infobase, JIFACTOR, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK'tır. Ayrıca TÜBİTAK ULAKBİM, EBSCO ve Journal Factor dizinleri için yaptığımız başvurular da değerlendirme sürecindedir.

Çok dilli bir yayın politikasını benimseyen dergimizin bu sayısında 8 Türkçe ve 3 İngilizce olmak üzere 11 makale yer almaktadır. Bu makalelerin yanı sıra Şir Muhammed Dualı'nın "Rusya'da Din-Devlet İlişkileri" adlı kitabının ve Thazha Varkey Paul'un "Küreselleşme Çağında Çin Hindistan Rekabeti" başlıklı eserinin incelemeleri de dergimizde bulunmaktadır. Söz konusu incelemelerin ilki Cenk Tamer, ikincisi ise Göktuğ Çalışkan tarafından hazırlanmıştır.

Bu sayımızda ilk olarak kuramsal çalışmalara yer verdik. Bu nedenle de derginin birinci makalesi Doç. Dr. Oktay Bingöl'ün kaleme aldığı "21. Yüzyılda Caydırma Teorisi ve Pratiğinin Değişimi" başlıklı çalışmadır. Bingöl'ün makalesi, caydırma teorisini özgün bir çerçevede ele alıp pratik boyutuna değinerek literatürdeki mühim bir boşluğu doldurmaya hitap ediyor. İkinci sırada ise Prof. Dr. Bilal Karabulut'un yazdığı "Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz" başlıklı makale yer alıyor. Karabulut, bu çalışmasıyla güvenlik kuramlarında dikkat çekecek bir makaleye imza atmıştır.

UKSAD olarak üçüncü sırada ise çağımızda yaşanan dijital dönüşüme odaklanarak Bora İyiat'ın yazdığı "Psikolojik Harbin Evrimi: Atılan Bildirilerden, Atılan Twitlere" başlıklı makaleyi yayınladık. İyiat, bu çalışmasıyla dijitalleşmenin psikolojik savaşın dönüşümüne etkisini yalın bir üslupla okuyucuya aktarıyor.

Dergimizde yer alan diğer makalelerde ise bölgesel gelişmelere ve krizlere ışık tutmaya çalıştık. Bu anlamda dördüncü sırada Prof. Dr. Sertif Demir'in yazdığı "Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları" başlıklı çalışmaya yer verdik. Bu

çalışmasıyla Demir, Afganistan merkezli gelişmelere odaklanıyor. Beşinci sırada ise Erhan Uzun'un yazdığı "NATO's Strategic Communication (Stratcom) Activities During 2014 Ukraine Crisis" başlıklı İngilizce makaleyi okuyucuyla buluşturarak Ukrayna Krizi'ne dikkat çekti. Altıncı sırada ise Prof. Dr. Mehmet Sait Dilek ile Doç. Dr. Şafak Oğuz'un birlikte hazırladıkları "Trump Yönetiminin CAATSA hamlesi (14 Aralık 2020) Ne Anlama Geliyor?" isimli çalışma bulunuyor. Bu çalışma, Washington yönetiminin yaptırım diplomasisini okuyucuya aktardığı gibi, Türk-Amerikan ilişkilerine de ışık tutuyor. Yedinci sırada ise Ferhan Oral'ın yazdığı "Is the Crisis in the Eastern Mediterranean About Energy or Sovereignty?" isimli İngilizce makale yer almaktadır. Oral'ın çalışması, Doğu Akdeniz merkezli gelişmelere odaklanmasından ötürü son derece güncel bir konuyu irdelemektedir. Sekizinci sırada Dr. Çağrı Emin Demirbaş tarafından kaleme alınan "Libya'dan Sonra Koruma Sorumluluğu Doktrini: 'Koruma Sırasında Sorumluluk' ve 'Sorumlu Koruma' Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makale bulunuyor. Bu makale koruma sorumluluğu özelinde uluslararası örgütlerin rolünü ve bu rolün uluslararası hukuktaki karşılığını özgün bir dille okuyucuya aktarıyor. Dergimizin dokuzuncu makalesi Derya Marancı'nın hazırladığı "Türkiye-Avrupa Birliği ve 16 Aralık 2013 Tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması" başlıklı çalışmadır. Bu makale de literatürde yeteri kadar çalışılmamış bir konuya değinmesi hasebiyle özgün bir mahiyettedir. Onuncu makale ise Ceren Urcan ile Prof. Dr. Mustafa Nail Alkan'ın kaleme aldığı "Sustainable Development Goal 17 in the EU and in Latin America: Initiatives in Frame of the SDG 17" başlıklı İngilizce makaledir. Yine az çalışılan bir konuya değinen bu makale, yazına mühim bir katkı sağlayacaktır. Son olarak dergide yer alan on birinci makale ise Firas Elias'la birlikte yazdığımız "İslam Devrimi Sonrasında İran Dış Politikasının Ummu'l Kura Teorisi Bağlamında Analizi" başlıklı çalışmadır. İran'ın dış politika pratiğinin anlaşılabilmesi noktasında kuramsal bir zemin oluşturmasını amaçladığımız bu makalenin de özgün bir konu olması sebebiyle literatüre mühim bir katkı sağlayacağına inanıyorum.

Salgın süreciyle birlikte elektronik kaynakların öneminin arttığı bir dönemde, değerli okuyucularımıza olabildiğince kapsamlı bir sayı sunmaya çalıştık. Ayrıca bu süreçte sizlerin akademik kaynaklara mümkün olduğunca kolay erişebilmenizi arzuladık. Bu yüzden dergimiz, internet üzerinden açık erişimli olarak ve tamamen ücretsiz bir şekilde sizlere ulaşmaktadır.

Yayın hayatındaki beşinci yılına giren dergimizin bu sayısına değerli katkılarını sunan yazarlarımıza, dergi ekibine, yayın kuruluna ve hakem heyetine teşekkürü bir borç biliyorum. Keyifli okumalar...

UKSAD Editörü

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

EDITORIAL

Dear readers of the Journal of Regional Studies (JRS),

As we leave May of 2021 behind, the global effects of the Covid-19 epidemic continue and it is seen that all areas of life have become digital. Accordingly, the importance of online publications has been increasing in the academic world. For this reason, as the UKSAD family, we presented an extremely comprehensive issue by trying to keep the range of topics wide in our Volume 5 Issue 1, which we published online.

Our international peer reviewed, open access and completely free journal is scanned by many national and international indexes. I am happy to announce that with this issue we have been accepted to the Infobase Index. Hence the indexes we are featured in are; Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, Ideal Online, Infobase, JIFACTOR, Research Bible, Sindex and TÜBİTAK DERGİPARK. In addition, the application we made to TUBITAK ULAKBİM, EBSCO and Journal Factor database are also in the evaluation process.

Adopting a multilingual editorial policy, this issue of our journal comprises 11 articles, 8 in Turkish and 3 in English. In addition to these articles, reviews of Shir Muhammed Duali's book "Religion-State Relations in Russia" and Thazha Varkey Paul's work titled "China-India Rivalry in the Age of Globalization" are also available in our journal. The first of these studies was prepared by Cenk Tamer and the second by Göktuğ Çalışkan.

In this issue, we gave place to theoretical studies firstly. For this reason, the first article of the journal is Assoc. Dr. Oktay Bingöl's "21. The Change of Deterrence Theory and Practice in the 21st Century". Bingöl's article addresses the theory of deterrence in a unique framework and addresses its practical dimension to fill an significant gap in the literature. In the second place, Prof. Dr. Bilal Karabulut's article titled "Security Approaches of International Relations Theories: A Comparative Analysis" is included. With this study, Karabulut has signed an article that will attract attention in security theories.

As UKSAD, we published the third article titled "The Evolution of Psychological Warfare: From Papers Thrown to Twits" by Bora İyiat, focusing on the digital transformation in our age. With this work, İyiat explains the effect of digitalization on the transformation of psychological warfare in a plain style.

Other articles in our journal, we tried to shed light on regional developments and crises. In this sense, the fourth article in our issue titled and written by Sertif Demir is "Analysis of the Twenty-Year Occupation in Afghanistan: USA / NATO and Peace Efforts". With this work, Demir focuses on Afghanistan-based developments. In the fifth place, we drew attention to

the Ukraine Crisis by presenting the English article titled "NATO's Strategic Communication (Stratcom) Activities During 2014 Ukraine Crisis" by Erhan Uzun. In sixth article, which is prepared by Prof. Dr. Mehmet Sait Dilek and Assoc. Dr. Şafak Oğuz "What Does the Trump Administration's CAATSA Move (December 14, 2020) Mean?" is presented. This study conveys the sanctions diplomacy of the Washington administration to the reader as well as sheds light on Turkish-American relations. The seventh article in our issue is "Is the Crisis in the Eastern Mediterranean About Energy or Sovereignty?" which is written by Ferhan Oral. Oral's work examines a very current issue due to its focus on Eastern Mediterranean-centered developments. At the eight place, we featured Dr. Çağrı Emin Demirbaş's work "The Doctrine of Responsibility to Protect After Libya: An Evaluation on 'Responsibility During Protection' and 'Responsible Protection' Approaches". This article conveys to the reader the role of international organizations in terms of protection responsibility and the equivalent of this role in international law with a unique language. In ninth place, there is an article titled "Turkey-European Union and the Visa Liberalization Dialogue Memorandum of Understanding and Readmission Agreement dated 16 December 2013" written by Derya Marancı. This article has unique information as it touches on a subject that has not been studied sufficiently in the literature. The tenth article is "Sustainable Development Goal 17 in the EU and in Latin America: Initiatives in Frame of the SDG 17" which is written by Ceren Urcan and Prof. Dr. Mustafa Nail Alkan in English. This article which touches on a less studied subject, will make an substantial contribution to the literature. Finally, the eleventh article in the journal is the study titled "Analysis of Iranian Foreign Policy After the Islamic Revolution in the Context of Ummu'l Kura Theory" that I wrote with Firas Elias. I believe that this article, which we aim to provide a theoretical basis for understanding Iran's foreign policy practice, will make an essential contribution to the literature because of unique subject.

At the time when the importance of electronic resources has increased with the epidemic period, we have tried to present a comprehensive issue to our valuable readers. We also wanted you to be able to access academic resources as easily as possible during this period. For this reason, our journal reaches you on the internet as open access and completely free of charge.

I would like to thank our authors, journal team, editorial board, and referee committee for their valuable contributions to this issue of our journal, which has entered its fifth year in publication life. Happy reading...

JICPR Editor
Prof. Mehmet Seyfettin EROL

İÇİNDEKİLER

21. Yüzyılda Caydırma Teorisi ve Pratiğinin Değışimi | 13
Oktay BİNGÖL

Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz | 51
Bilal KARABULUT

Psikolojik Harbin Evrimi: Atılan Bildirilerden, Atılan Twitlere | 88
Bora İYİAT

Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları | 114
Sertif DEMİR

NATO'nun 2014 Ukrayna Krizi'nde Stratejik İletişim Konsepti Uygulamaları | 154
Erhan UZUN

Trump Yönetiminin CAATSA Hamlesi (14 Aralık 2020) Ne Anlama Geliyor? | 185
Mehmet Sait DİLEK-Şafak OĞUZ

Doğru Akdeniz'deki Kriz Enerjiyle mi; Yoksa Egemenlikle mi İlgili? | 219
Ferhan ORAL

Libya'dan Sonra Koruma Sorumluluğu Doktrini: 'Koruma Sırasında Sorumluluk' ve 'Sorumlu Koruma' Yaklaşımları Üzerine Bir Değeriendirme | 248
Çağrı Emin DEMİRBAŞ

Türkiye-Avrupa Birliğı ve 16 Aralık 2013 Tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması | 288
Derya MARANCI

Avrupa Birliğı ve Latin Amerika'da Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17 Çerçevesindeki Girişimler | 330
Ceren URCAN-Mustafa Nail ALKAN

İslam Devrimi Sonrasında İran Dış Politikasının Ummu'l Kura Teorisi Bağlamında Analizi | 361
Firas ELIAS-Mehmet Seyfettin EROL

KİTAP İNCELEMELERİ

Şir Muhammed Dualı, Rusya'da Din-Devlet İlişkileri | 386
Cenk TAMER

Thazha Varkey Paul, Küreselleşme Çağında Çin-Hindistan Rekabeti | 390
Göktuğ ÇALIŞKAN

TABLE OF CONTENTS

Change of Deterrence Theory and its Practice in 21st Century | 13
Oktay BİNGÖL

Security Approaches of International Relations Theories: A Comparative Analysis | 51
Bilal KARABULUT

The Evolution of Psychological Warfare: From Bulletin Boards to Tweets | 88
Bora İYİAT

An Analysis of Twenty-Year Occupation in Afghanistan: USA/NATO and Peace Efforts | 114
Sertif DEMİR

NATO's Strategic Communication (STRATCOM) Activities During 2014 Ukraine Crisis | 154
Erhan UZUN

What Does Trump Administration's CAATSA Move (14 December 2020) Mean? | 185
Mehmet Sait DİLEK-Şafak OĞUZ

Is the Crisis in the Eastern Mediterranean About Energy or Sovereignty? | 219
Ferhan ORAL

'The Responsibility to Protect' After Libya: An Assessment of 'Responsibility While Protecting' and
'Responsible Protection' Approaches | 248
Çağrı Emin DEMİRBAŞ

Turkey-European Union and Visa Freedom Dialogue Agreement and Remission Agreement of December 16,
2013 | 288
Derya MARANCI

Sustainable Development Goal 17 in the EU and in Latin America: Initiatives in Frame of the SDG 17 | 330
Ceren URCAN-Mustafa Nail ALKAN

Analysis of Iranian Foreign Policy After the Islamic Revolution in the Context of Ummu'l Kura Theory | 361
Firas ELIAS-Mehmet Seyfettin EROL

BOOK REVIEWS

Şir Muhammad Dualı, Religion-State Relations in Russia | 386
Cenk TAMER

Thazha Varkey Paul, The China-India Rivalry in the Globalization Era | 390
Göktuğ ÇALIŞKAN

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ*

Change of Deterrence Theory and its Practice in 21st Century

Oktay BİNGÖL**

Öz

Caydırma, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet ve mücadelede nükleer ve stratejik konvansiyonel silahların kullanımı ve tehdidine dayalı olarak gelişmiştir. Realizmin uluslararası politikada ontolojik kabulleri ve güvenliğe yaklaşımı klasik caydırma teorisinin rasyonel karar verme modeli ile stratejik etkileşimde doğrusal tırmanma yaklaşımı bağlamında gelişimine yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde açıklayıcı gücü nispeten fazla olan kuramın Soğuk Savaş sonrası dönemin ilerleyen yıllarında bu özelliği yetersiz kalmıştır. 21. Yüzyıl stratejik ortamının aktörler, konular, vasıtalar ve stratejiler boyutlarında hibritleşen özellikleri caydırmaya yeni bakış açıları gerektirmektedir. Bu makalede, 21. yüzyılda hibrit ortamın özellikleri tartışılarak doğrusal olmayan caydırmanın gerekliliği tespit edilmekte ve ana esasları ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Caydırma Teorisi, Klasik Caydırma, Soğuk Savaş, Hibrit Ortam, Doğrusal Olmayan Caydırma.

Abstract

Deterrence had developed in the Cold War period and was based on the use of nuclear and strategic conventional weapons. Realist security conception in international relations have resulted in the development of the classical deterrence theory in the context of the rational decision-making mechanism and the linear escalation model. The explanatory power of the theory was relatively higher in the Cold War period, but remained insufficient after the Cold War. The characteristics of 21. Century strategic environment which hybridized in terms of the actors, topics, means and strategies require new perspectives. In this article, the necessity of a non-linear deterrence is discussed and its main points are outlined.

Keywords: Deterrence Theory, Classical Deterrence, Cold War, Hybrid Environment, Non-Linear Deterrence.

* Makale Geliş Tarihi: 08.04.2021 Yayına Kabul Tarihi: 15.05.2021

** Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e:mail: oktaybingol@arel.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4794-5656.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

GİRİŞ

Caydırma, tarihsel olarak devletlerin birbiriyle rekabet ve çatışmasında, bireylerin yaşam ve güç mücadelesinde ve siyasi otoritelerin toplumlarını kurallara itaate zorlamasında olduğu gibi sürekli var olmuştur. Kelimenin, korku ve dehşet salmak olan etimolojik kökeni de kavramın tarihsel derinliğini desteklemektedir. Eski dönemlerden itibaren soysal bilimciler de bugünkü anlamıyla olmasa da güç sergileyerek ve tehdit ederek saldırganı caydırmanın gerekliliğini işaret etmişlerdir.

Uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında caydırma, devletlerin hasımlarına karşı uyguladığı etkili bir strateji olarak yer bulur ve klasik anlamıyla Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyetler Birliği arasındaki nükleer rekabete odaklanır. Bu anlamda caydırma, Soğuk Savaş ile birlikte literatürde ve politika yapım çevrelerinde yaygın kullanıma kavuşmuş ve temel olarak nükleer silahların varlığı ve kullanım tehdidiyle özdeşleşmiştir. Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar geçen çeyrek yüzyılı aşan sürede stratejik güvenlik ortamında ve uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan gelişmeler caydırmanın teoriği ve pratiğini değiştirmiştir.

Bu makalede muhtelif aktörlerin etkileşimde bulunduğu 21. yüzyılın stratejik ortamında klasik caydırma kuramının varsayımlarının ve doğrusal yaklaşımının açıklayıcı gücünün azaldığı, bunun yerine doğrusal olmayan bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu öne sürülmektedir. Makale dört bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde caydırmanın strateji ile ilişkisi sorgulanmakta ve devletler tarafından sıklıkla başvurulan diğer bir strateji olan zorlama ile benzerlik ve farklılıkları incelenmektedir.

İkinci bölümde caydırma, hedef/amaç, mekân, zaman, kapsam, seviye ve aktör sayısı ölçütlerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma tarihsel süreçte farklı devletler tarafından, değişik coğrafyalarda ve muhtelif gelişmelere karşı uygulanan caydırma türleri incelenerek

örneklendirilmektedir. Bölümde, hedef/amaç bakımından esirgeme ve cezalandırma yoluyla caydırma; mekân bakımından doğrudan ve genişletilmiş caydırma; zaman ölçütüne göre acele ve genel caydırma ayrıntılı olarak incelenmektedir. Ayrıca kapsam bakımından dar ve geniş kapsamlı caydırmaya, seviye ölçütünde stratejik, operatif ve taktik caydırmaya ana özellikleriyle değinilirken; çok aktörlü caydırmanın uygulamadaki değeri vurgulanmaktadır.

Üçüncü bölümde caydırmanın, caydırıcı ve caydırılanın etkileşimde bulunduğu en az iki aktörlü, dinamik ve karmaşık bir etkileşim sürecinde oynanan stratejik bir oyun olduğu yaklaşımından hareketle süreç ve dinamikleri incelenmektedir. Bu kapsamda rasyonel karar almanın dışında caydırmanın sonucunu etkileyen diğer faktörler tartışılmaktadır. Makalenin dördüncü bölümünde, günümüz stratejik ortamının caydırma açısından değişimi ile geleneksel askeri vasıtalarla ziyade bilgi, siber ve ekonomik vasıtaları kapsayan ve doğrusal olmayan çatışma ortamı aktörlerin hibritleşmesi dikkate alınarak incelenmektedir. Bu kapsamda doğrusal olmayan çatışma ve rekabet ortamında doğrusal olmayan caydırmanın esasları tartışılmaktadır.

CAYDIRMA VE ZORLAMA: KAVRAMSAL VE PRATİK ETKİLEŞİM

Bir aktörün (temel olarak devlet) diğer bir aktörle etkileşiminde uygulayacağı stratejiler üç genel başlıkta sınıflandırılabilir (Şekil-1): Uzlaşmacı stratejiler, kontrol amaçlı stratejiler ve zorlayıcı stratejiler.¹ Uzlaşmacı strateji aktörün kuvvet kullanmadan ve tehdide başvurmadan diğer aktör(ler)e göre kendi stratejileri ve hedeflerini ayarlamayı ifade eder. Kontrol amaçlı stratejide kuvvete sadece rakibin stratejik seçimini sınırlamak için başvurulur. Örneğin tartışılmalı bir alanda savunma tedbirleri

¹ Lawrence Freedman-Srinath Raghavan, "Coercion", Paul. D. Williams, der., *Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York 2008, s. 217.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

alınarak rakibin/hasımın bu bölgeyi askerî harekâtla ele geçirmesi önlenir. Stratejik zorlama/zorlayıcı strateji ise kuvvetin ve tehdidin planlı ve amaçlı olarak kullanılarak rakibin stratejik seçimlerini etkilemeyi amaçlar.²

Stratejik zorlama hedef/amaç bakımından ikiye ayrılır: caydırma (*deterrence*) ve zorlama (*compellence*). Zorlama, mecbur bırakma ya da boyun eğdirme olarak da ifade edilebilir. Caydırma bir hasmın istenmeyen bir eylemi gerçekleştirmekten vazgeçmesini sağlamak için tehdit kullanılmasıdır. Zorlama ise hasmın bir şey yapmasını veya bir şey yapmayı durdurmasını sağlamak için yapılan eylemleri ifade eder. Zorlayıcı diplomasi olarak da tanımlanabilir.³

Şekil 1: Strateji ve Caydırma İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Caydırma ve zorlamanın farklılıkları şunlardır. Caydırmada caydırıcı açık talep ve tehditlerle hasımdan ne beklediğini ve neyin yapılmasını istemediğini beyan eder, hasmın buna açık tepkisini ve davranışını bekler. Caydırıcı ancak hasım yasakladığı davranışı yaptığında harekete geçer.

2 Mark P. Sullivan, "The Mechanism for Strategic Coercion Denial or Second Order Change", Faculty of the School of Advanced Airpower Studies, Maxwell AFB, (Unpublished Master Thesis), Alabama 1995, s. 6.

3 Thomas Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven, CT. 2008, s.70-71; Alexander L. George-William E. Simons, *The Limits of Coercive Diplomacy*, Westview Press, Boulder, CO. 1994, s. 8.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Zorlamada ise aktör hasma karşı zarar veren hamle yapar. Bu hamle, ancak hasım istenen yönde cevap verdiğinde durur ve zararsızlaşır.⁴ Dolayısıyla zorlamada hasım istenen davranışı yapana kadar cezalandırıcı eylemlerde bulunulur. Burada caydırma ile temel farklılık ortaya çıkar. Caydırmada hasım yasaklanan bir hareketi yaptığında eyleme başvurulur. Caydırmada zaman sınırlaması yoktur, tehdit hasım istenmeyen şekilde davrandığında devreye girer. Dolayısıyla caydıran zaman baskısı olmadan harekete geçmeye hazır bekler. Zorlamada ise zorlayan bir eylem başlatır veya zamana bağlı bir yaptırım/zorlama programını geri dönülmez bir şekilde ilan eder.

Geri dönülmezlik, genellikle zorlayan tarafından parlamento ve yürütmenin kararı alınarak ve bu karar açıklanarak, ilgili birimlere gereği için gönderilerek gerçekleştirilir. Hasım istenen davranışı gösterdikçe eylem durur veya zararsız hale gelir. Zorlamada zamanlar belirgin ve katıdır. Örneğin, “istenilen bir şey önceden belirlenen tarihe kadar yapılmazsa ticari ambargo devam edecek ve askeri ambargo başlayacaktır”. Bu anlamda bir zorlama fayda ve maliyet ilişkisinin bir fonksiyonudur.⁵ ABD ve Avrupa Birliği’nin (AB) son dönemlerde Doğu Akdeniz’deki gerginliklerde Türkiye’ye uyguladığı ticari ve mali yaptırım/yaptırım tehdidi zorlamaya tipik bir örnektir. Caydırmada zaman hasmın hamlesine bağlıdır. Örneğin ablukayı delmek için hasmın harekete geçmesi gerekir. Zorlamada hasımdan ne zaman ne yapması istendiğinde ve yapılmadığında neyle karşılaşacağı açıkça belirtildiğinde başarı şansı artar. Zorlama açık bir miat içerir. Hasma davranışını değiştirmek için belirli bir süre verilir ve zaman gösterilir aksi takdirde tehdit amaçsız ve etkisiz olur.⁶

Bir aktörün kriz durumunda hasmına karşı bir hamleyi caydırma mı; yoksa zorlama amacıyla yaptığı her zaman açık değildir. Çoğu tedbirler

4 Freedman-Raghayan, a.g.e. s.218; Schelling, *Arms and Influence*, s. 73-74.

5 Robert A. Pape, “Coercion and Military Strategy: Why Denial Works and Punishment Doesn’t”, *Journal of Strategic Studies*, 4, 1992, s. 423-475.

6 Schelling, 2008, a.g.e., s. 71-73.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

iki amaca da hizmet edebilir. Caydırma için uygulanan bir tedbire karşın, örneğin abluka, hasım eylemine devam ettiğinde savaşa dönüşme riski taşır. Hasım bunun farkında olarak ve caydırmanın geri adım atacağını bilerek hamlesine devam edebilir. Bu karmaşık ve tehlikeli sürecin yönetimi aktörlerin kapasitesi, deneyimleri, itibarları, stratejik kültürleri ve liderlerin yetenekleri ile bağlantılıdır. Birçok durumda hasmın rasyonel olmayan davranışları ölçülemeyeceğinden, ağır sonuçları olan tehdidin uygulanıp uygulanmayacağı ancak uygulandığında ortaya çıkar.⁷ Bu durumda caydırmanın dinamiklerinden ziyade, hasar kontrolü ve hamleyi kaybederek geri çekilme ya da sıcak çatışmayla sonlanacak tırmanma sürecine girilir.

Bu farklılıklara karşın caydırma ve zorlama tamamen farklı iki strateji olarak görülmez. İkisi bazı durumlarda birleşir ve iç içe geçer. Örneğin şiddet içeren çatışmada iki aktör birbirine zarar verebilir ve misillemeler görülür; fakat iki taraf da pes etmez ve kazanamaz, tıkanma ortaya çıkar. Bu durumda aktörlerin hangi eylemleri caydırma hangileri zorlama anlayamaz. İki taraf muharebeye başladığında savunma ve taarruz amaçlı eylemler anlayamadığı gibi caydırma ve zorlama eylemleri arasındaki fark da kaybolur. Küba Krizi (1962) sürecinde ABD, Sovyetler Birliği'ni başladığı füze mevzileri inşasını durdurması için ağır yaptırım ve misillemeyle zorlarken, Sovyet gemilerinin Küba'ya füze nakliyatını ablukayla engellemeye çalışıyordu (caydırma). Sovyetler Birliği ise misliyle karşılık vereceğini ve ABD'nin korkunç sonuçlara (nükleer saldırı) katlanmak zorunda kalacağını beyan ediyordu. Bu ortamda aktörlerin davranışlarını kesin bir ayrıma tutmak zordur.⁸

7 Schelling, 2008, a.g.e., s. 70.

8 Freedman-Raghayan, a.g.e. s. 218.

CAYDIRMA TÜRLERİ

Önceki bölümde genel olarak değinilen ve zorlama ile farkları ortaya konulan caydırma, uluslararası politikada bir aktörün diğer bir aktörü, silahlı saldırı gibi arzu edilmeyen ve çıkarlarına aykırı eylemlere başvurmasını sınırlamak ve eyleminden vazgeçirmek için kuvvet kullanması veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasıdır. Caydırıcılık, en genel anlamda karşı tarafı olası bir davranıştan vazgeçirmek için vasıtaların bilinçli olarak kullanılmasına yönelik strateji olarak tanımlanabilir. Kesin ve yakın bir saldırı olmadığı hâlde, taraflar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde kullanılan etkili bir yöntemdir. İkna boyutundan bakıldığında caydırma, diğer tarafı belirli bir davranış biçimini seçmesinin maliyetinin faydasından çok olacağına ikna etmektir. Caydırma diğer aktörün istenmeyen eylemini engellemek veya durdurmak için yapılan eylemleri ve çabayı kapsar.⁹

Yukarıdaki tanımlama Batı, özellikle ABD kaynaklıdır. Doğu'dan bakıldığında Çince *weishe zhanlue* caydırma stratejisi olarak tercüme edilir ve "hasmı boyun eğmeye zorlamak için askeri güç gösterisi veya askeri güç kullanma tehdidi" anlamına gelir.¹⁰ Çin yaklaşımında caydırma iki genel işleve sahiptir: bir şey yapmaktan vazgeçirme ve bir şey yapmaya veya yapmamaya ikna. İki ana işleve dayanan tanımlama zorlama ve caydırma arasındaki ayrımı reddeder.¹¹ Çin'in yaklaşımında caydırma kapsamlı bir politikadır, belirli tip silah ve yeteneklerle istenmeyen eylemi önlemeyi değil belirli siyasi hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlar.¹²

9 Michael Mazarr, "Understanding Deterrence, Perspective", *Rand Cooperation*, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE295/RAND_PE295.pdf, (Erişim Tarihi: 10.06.2020), s. 2.

10 Cheng Dean, "Chinese Views on Deterrence", *Joint Force Quarterly*, 60, <https://www.questia.com/magazine/1G1-275489748/chinese-views-on-deterrence-celebration-of-50th-anniversary>, (Erişim Tarihi: 11.08.2020), s. 92.

11 Aynı yer.

12 Cheng Dean, "Evolving Chinese Thinking About Deterrence: The Nuclear Dimension", *The Heritage Foundation Background*, 3240, 2017, https://www.heritage.org/sites/default/files/2017-08/BG3240_0.pdf, (Erişim Tarihi: 12.06. 2020), s. 1.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

Caydırma, amaç, mekân, zaman ve kapsam bakımından olduğu gibi harekât seviyelerine ve aktör sayılarına göre sınıflandırılabilir. Amaç bakımından iki geleneksel tür söz konusudur: (1) esirgeme/yoksun bırakma (*denial*) yoluyla caydırma, (2) cezalandırma (*punishment*) yoluyla caydırma (Tablo-1).

Tablo-1: Caydırmanın sınıflandırılması	
Amaç bakımından	Esirgeme yoluyla caydırma, Cezalandırma yoluyla caydırma
Mekân bakımından	Doğrudan caydırma, Genişletilmiş caydırma
Zaman bakımından	Acele (yakın) caydırma, Genel caydırma
Kapsam bakımından	Dar kapsamlı caydırma, Geniş kapsamlı caydırma
Seviyelerine göre	Stratejik caydırma, Operatif ve taktik caydırma
Aktör sayısına göre	Tek hasmı caydırma, Birden fazla hasmı caydırma Tek başına caydırma, Kolektif caydırma

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Esirgeme suretiyle caydırma, rakibin eyleminin başarı şansını yok etme ve uygulanabilirliğini ortadan kaldırma amaçlı stratejileri kapsar. Bu şekilde potansiyel saldırganın amacını gerçekleştirme özgüveni ortadan kaldırılır. Örneğin hasmın işgal ve kontrol etmek istediği kritik bölgeye saldırı öncesi yeterince güçlü askeri birlikler konuşlandırıldığında, rakip

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

eylemini yapamaz duruma gelir.¹³ Yeterli kuvvet konuşlandırılmadığında saldırganı önemli bir avantaj sağlanır ve oyun kaybedilir. Esirgeme yoluyla caydırma temel olarak üç unsuru içerir: (1) Bir taahhüt ya da söz edimi, (2) Söz edimini savunmak için atılacak adımların hissettirilmesi, (3) Uygulama.

Birçok durumda saldırganı caydırmak ona karşı savunmak anlamına gelir. Bu nedenle çoğu durumda caydırma yeteneği savunma yeteneği ile özdeşleşir. Esirgeme yoluyla caydırmada başarıyı sağlayan faktörlerin başında, toprak işgalini amaçlayan durumlarda ilgili yerel bölgedeki güç dengesi gelir. Ancak esirgeme yoluyla caydırma sadece aktörün üstün askeri kapasitesine indirgenemez. Askeri kapasitenin varlığı ile caydırıcı ve caydırılanla ilgili iç ve dış, bilişsel ve rasyonel, politik ve sosyo-ekonomik birçok faktör etkileşimde bulunur.

Caydırmanın diğer türü cezalandırma suretiyle caydırmadır. Bu türde, bir aktör hasmını bir saldırıya ve istenmeyen bir eyleme başvurduğunda misilleme ve yaptırım gibi ciddi cezalarla tehdit eder. Caydırıcı caydırmaya çalıştığı aktörü sadece savunma tedbirleri olarak değil aynı zamanda aktöre ağır maliyete neden olacak eylemlere başvurarak vazgeçirmeye çalışır.

Esirgeme yoluyla caydırmanın, cezalandırma yoluyla caydırmaya göre daha sonuç alıcı olduğu ve rakibi ikna edeceği kabul görür.¹⁴ Cezalandırma yoluyla caydırmada saldırganın beyan edilen cezaların uygulanacağı konusunda ikna edilmesi karmaşık bir konudur. Saldırgan caydırıcının kapasitesini, niyetini ve kararlılığını sorgular, cezalandırma tehditlerinin sözde kalacağına, misilleme ve tırmanma riski nedeniyle

13 Andre Beaufre, *Deterrence and Strategy*, Praeger, New York 1965, s. 21-22; Beaufre, *a.g.m.*, s. 51; Thomas Schelling, *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1980, s.131; Mazarr, 2018, *a.g.m.*, s. 2; Patrick M. Morgan, *Deterrence: A Conceptual Analysis*, Sage Publications, Beverly Hills, California 1983, s. 32.

14 Paul Huth-Bruce Russett, "Deterrence Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly*, 32(1), 1988, s. 42.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

uygulanmayacağına inanır. Caydırma sürecinde caydırıcı yerine getiremeyeceği tehditlere başvurduğunda ve caydırılan bunun farkına vardığında zayıflık ortaya çıkar ve caydırma başarısız olur.

Caydırmanın mekânsal kapsam bakımından iki türünden bahsedilebilir: Doğrudan ve genişletilmiş caydırma.¹⁵ Doğrudan caydırma, bir devletin kendi topraklarına yapılacak bir saldırıyı önlemek ve/veya durdurmak için alacağı tedbir ve eylemlerdir. Genişletilmiş caydırma ise devletin kendi toprakları dışında ulusal çıkarlarıyla ilişkili olarak müttefiklerine yapılacak saldırıları caydırmayı amaçlar. Doğrudan caydırma tüm devletlerin belirli ölçülerde yapabilecekleri ve kararlı olacakları caydırma tipidir. Genellikle ulusal güvenlik, beka ve toprak bütünlüğünün korunması ile ilişkili konular kararlılığı artırır. Çoklu faktörler nedeniyle genişletilmiş caydırıcılık doğrudan caydırıcılıktan daha zordur. Askerî harekât gerekleri açısından bakıldığında, bir hasım saldırısının ana vatan ötesindeki bölgelerde caydırılma zorluğu açıktır. Ana vatandan uzak bölgelere kuvvet ve askeri kapasite konuşlandırmak ve bu kapasiteyi idame etmek zordur. Aslında bu zorluk yakından dengelemenin (*onshore balancing*) doğasındaki zorlukla ilişkilidir. Bir aktör çıkarlarının bulunduğu ve bu nedenle rakipleri dengeleme ihtiyacı olan bir bölgeye kuvvet ve diğer kapasite konuşlandırarak dengelemeye başvurduğunda yakından (*onshore*) dengeleme, aksine kapasitesinin büyük bölümünü ana vatanı tutup, ilgili bölgede kendisiyle uyumlu ittifaklar ve bağdaşmalar teşkil edip vekil kuvvetler/unsurlar kullandığında uzak dengeleme (*offshore balancing*) olarak adlandırılır.¹⁶ Soğuk Savaş koşullarında bile Sovyetler ve ABD her zaman ve her bölgede yakın dengelemeyi, dolayısıyla genişletilmiş caydırmayı uygulayamamıştır.

Genişletilmiş caydırmada güvenilirlik ve inandırıcılığı artırmak, hasım ana vatandan uzaktaki bölgelerdeki saldırıya da ana vatana yapılmış

¹⁵ Mazarr, a.g.m., s. 3; Huth-Russett, a.g.m., s. 15-18.

¹⁶ Oktay Bingöl, "Changing Balancing Behaviors in Turkish Foreign Policy During AKP Period (2002-2019)", *Akademik Bakış*, 13(25), 2019, s. 55.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

saldırı gibi hızlı ve etkili karşılık verileceğine ikna etmek için tedbirlere başvurulur. İttifak anlaşmalarında kolektif savunma maddesinin yer alması ve “birimize karşı yapılan saldırıya hep birlikte karşılık vereceğiz” beyanı yaygındır. Varşova Paktı Anlaşması’nın 4. maddesi ve NATO Anlaşması’nın 5. maddesi bunun en tipik örnekleridir. Hasımın saldırılarını caydırmak için tehdit altındaki topraklara yeterli miktarda kuvvet konuşlandırma diğer bir inandırıcılık/güvenirlik tedbiridir. Soğuk Savaş’ın sonrasında da bu tür kuvvet konuşlandırmaları yapılmaktadır. Türkiye’nin 8 Haziran 2017’de Resmî Gazetede¹⁷ yayımlanan Kanun ile Katar’a askeri birlik konuşlandırması, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin Katar’a olası saldırısını caydırmaya yönelik bir hamle olarak görülür. Türkiye’nin 3 2 Ocak 2020’de TBMM’de kabul ettiği Libya’ya kuvvet konuşlandırma kararı da¹⁸ ittifak halinde olduğu Ulusal Uzlaşî Hükümeti’ne muhalif Ulusal Ordu’nun (Halife Haftar’ın ordusu) saldırısını caydırma amaçlıdır. Caydırıcı etki itibariyle, müttefiki saldırıya uğradığında karşılık vermektense seçeneği olmadığı algısı yaratmayı amaçlar. Ancak ülkelerin yaşamsal ulusal çıkarları tehdit altında olmadıkça ağır maliyetlere katlanılmayacağı algısını değiştirmek kolay değildir.

Caydırmanın diğer bir ayrımı genel ve acele (yakın zamanlı) caydırma şeklinde yapılır. Genel caydırma önceden başlamış, devam etmekte, bir süre daha devam edecek olandır, nispeten uzun dönemlidir. Genel caydırma iki hasım devletin, birisi herhangi bir yerde saldırı planlamasına bile, diğerinin aralarındaki güç dengesini ve statükoyu korumak için askeri kapasitesini sürdürmesini de ifade eder.¹⁹ Acele (yakın zamanlı) caydırma kısa dönemi kapsar ve özellikle kriz ortamında ortaya çıkan ani ve spesifik

17 “Asker Gönderme Meclis’te Kabul Edildi: Mehmetçik Katar’a”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/asker-gonderme-mecliste-kabul-edildi-mehmetcik-katara-40483245>, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

18 “Libya Tezkeresi TBMM Genel Kurulu’nda Kabul Edildi”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/libya/libya-tezkeresi-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/1690170>, (Erişim Tarihi: 21.01.2021).

19 Morgan, a.g.e., s. 28.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

bir tehdidi acil tedbirlerle göğüslemeyi amaçlar.²⁰ Diğer bir ifadeyle acele caydırma iki hasım devletten biri ciddi olarak saldırıyı diğeri ise bunu önlemek için karşı tedbiri kullanmayı planladığında ortaya çıkar.²¹ Soğuk Savaş boyunca Sovyetler ve ABD'nin etki alanlarındaki ülkelerde saldırı ile iç karışıklık çıkartmaya yönelik eylemlere karşı tedbirler ve cezalandırma/misilleme beyanları ve planları genel caydırmanın içinde görülür. Küba Krizi ve sonrasında Türkiye'den füzelerin kaldırılması dâhil ABD ve Sovyetler' in karşılıklı hamleleri ise acele caydırma olarak görülür.

Genel caydırmanın acele caydırmadan daha kolay olduğu kabul görür. Hasım uzun yıllar saldırgan eyleme girişmeyebilir. Ancak bir kriz anında saldırgan bir politikayı rasyonel seçim olarak belirleyebilir. Bu an acilen ve kuvvetli bir şekilde caydırma yapılmasını gerektirir. Bu tür caydırmada başarılı olabilmek birçok nedenle güçlükler içerir. Öncelikle hasım seçtiği saldırgan hareket tarzı için yeterince hazırlık zamanına sahip olmuş, fayda ve maliyet analizi yapmış ve yeterli kapasiteyi tahsis etmiştir. Dolayısıyla bu durumda geri adım atması çok daha zordur.²² Bu nedenle genel caydırma planlamasında ani çıkacak durumları da karşılayacak stratejiler geliştirilmesi önem kazanır.

Caydırma kapsam bakımından da farklılaşır. Dar kapsamda caydırma askeri strateji ve vasıtalara odaklanır.²³ Geniş bağlamda caydırma ise tehditlere odaklanır ve caydırma vasıtalarına askeri kapasiteye ilaveten ekonomik ve mali vasıtaları, diplomatik hamleleri, bilgi harekâtı ve dolaylı stratejileri dâhil eder. Vasıtalarındaki farklılığa karşın iki yaklaşım caydırmanın genel tanım ve amacında uzlaşır. Caydırma dar kapsamda hasmı hedeflerini gerçekleştirmekten alıkoymak, geniş kapsamda ağır

20 Lawrence Freedman, *Deterrence*, Polity Press, London 2004, s. 40-42; Richard N. Lebow-Janice G. Stein, "Deterrence: The Elusive Dependent Variable", *World Politics*, 42(3), 1990, s. 336-342; Jack S. Levy, "When Do Deterrent Threats Work", *British Journal of Political Science*, 18(4), 1988. s. 489-489.

21 Huth-Russett, *a.g.m.*, s. 30; Morgan, *a.g.e.*, s. 28.

22 Morgan, *a.g.e.*, s. 42-44.

23 Freedman, *a.g.e.*, s. 26-40.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

cezalar verdirme tehdididir.²⁴ Her iki hâlde hasmın başarı olasılığını veya diğer çıkarlarını tehdit ederek maliyet fayda hesabını etkileme çabasıdır.²⁵

Caydırma daha geniş bir bağlamda sadece tehditleri değil, güvence, teşvik ve ödülleri de kapsar. Burada da amaç hasmı saldırının maliyetli olduğuna ve tercih edilmemesi gerektiğine ikna etmek, kazançlar sunarak saldırı dışındaki seçenekleri çekici kılmaktır.²⁶ Bu geniş bakış açısı caydırmayı bir vazgeçirme kavramı içinde görür. Bu yaklaşım caydırma en basit tanımıyla “hasmı saldırı amaçlı seçtiği seçeneğin maliyet ve risklerine ikna etmek”²⁷ düşünüldüğünde değer bulur. Uluslararası politikada gerçekte büyük güçler tehdit ve ödülü bir arada kullanır. Örneğin Kuzey Kore, ABD ve Avrupa tarafından nükleer silahlar için bir taraftan tehdit edilirken aynı zamanda nükleer programdan vazgeçmesi durumunda ekonomik yardımla yaklaşılır. Tehdit odaklı stratejilerin başarı vadetmediği görüldükçe “havuç-sopa stratejisi” daha fazla kullanım alanı bulmaktadır.

Caydırma, planlama ve uygulama seviyelerine göre stratejik, operatif ve taktik caydırma olarak sınıflandırılır. Stratejik caydırmada politik-askeri stratejik seviyede tespit edilen genel amaçlara ulaşmak için ulusal veya ittifakın güç bileşenleri kullanılır. Hedef üst seviyedeki karar vericilerin algılarının ve kararlarının şekillendirilmesidir. Operatif seviye stratejik caydırma amaçlarına sahip olunan vasıtaları ilişkilendirir, hasmın orta düzey karar vericilerini hedefler. Taktik seviye ise uygulayıcılar düzeyinde spesifik eylemleri ifade eder. Caydırmanın başarısı üç seviyedeki faaliyetlerin uyumuna bağlıdır.

Caydırma, aktör sayısı bakımından da farklı alt kategoriler üretir. Caydırılan ve caydırmanın tek başlarına olduğu (birebir) etkileşim istisnadır.

24 Robert Jervis, “Deterrence and Perception”, *International Security*, 7(3), 1983, s. 4.

25 Morgan, a.g.e., s. 37.

26 Paul Huth, “Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates”, *Annual Review of Political Science* 2, 1999, s. 29-38; Freedman, a.g.e., s. 55-59.

27 Alexander L. George-Richard Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, Columbia University Press, New York 1974, s. 11.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

Caydırıcı çoğunlukla müttefikleri ile hareket eder ve caydırılanın müttefiklerini de hesaba katar. Bu durumda caydırıcılar-caydırılanlar etkileşimi ortaya çıkar ve caydırma süreci karmaşıklaşır.

Yukarıda açıklanan ve Tablo-1’de gösterilen sınıflandırmaya ilaveler de yapılmaktadır. Örneğin Mehmetçik’e göre “kendi başlarına bir teori olmayıp farklı sıfatlar eklenmiş caydırıcılık stratejileri bulunmaktadır: varoluşsal caydırıcılık, özelleştirilmiş caydırıcılık, pivot caydırıcılık ya da tekaüt caydırıcılık”.²⁸

KLASİK CAYDIRMANIN SÜRECİ VE DİNAMİKLERİ

Caydırma, caydırıcı ve caydırılanın etkileşimde bulunduğu en az iki aktörlü, dinamik ve karmaşık bir etkileşim sürecinde oynanan stratejik bir oyundur. Bir saldırganı hedefinden ve eyleminden caydırmak için caydırıcının sahip olduğu potansiyel kapasite temel oluşturur. Bu kapsamda saldırı bölgesinde kuvvet dengesi önemli bir faktör olmakla birlikte tek başına caydırmanın başarısı ve başarısızlığını belirlemez.²⁹ Birçok durumda saldırgan doğrudan hedefini gerçekleştirmekte yeterli kapasiteye sahip olduğunu ve caydırıcının tehdidin ve önleminin işe yaramayacağını hesaplar ancak yerel boyutun ötesindeki mülahazalar ve toplam sonuçlardan kaçınma düşüncesi harekete geçmeyi engeller.

Caydırmada algının rolü diğer faktörlerden daha önemlidir. Saldırganın caydırılması, eyleminin nesnel olarak ölçülmüş ve rasyonel olarak muhakeme edilmiş sonuçları, caydırıcının mutlak ve nispi gücü vb. faktörlerin ötesinde saldırganın bu faktörleri ve başarı şansını algılamasına bağlıdır. Bu nedenle algılar caydırmanın başarı ve başarısızlığında temel

²⁸ Hakan Mehmetcik, “21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 2011, s. 34.

²⁹ George-Smoke, a.g.e., s. 530.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

değişken olarak kabul edilir.³⁰ Algılar ise karar vericilerin bilişsel ve psikolojik özellikleri, sosyal öğrenmeleri, deneyimleri, ideolojik bakışları ve liderlik tipleri ile şekillenir.³¹

Liderlerin karar verme süreçlerinde çeşitli ön yargılardan, kalıplaşmış tutumlardan ve grup dinamiklerinden etkilendikleri bilinmektedir. Mintz ve DeRouen³² bunları; uzun vadeli sonuçlardan ziyade kısa vadeli kazançlara odaklanma, karar verme sürecindeki etkili birinin tercihine sadık kalma, tek seçeneğe kilitlenme, kendi lehine yorumlama (hüsnükuruntu), grup düşüncesi etkisinde kalma, aşırı güven, gücünü abartma ve rakibi küçümseme, nesnel bilgiyi ihmal etme, gruplar arasında güç mücadelesi ve rekabet şeklinde sıralar.

Diğer taraftan liderlerin risk alma eğilimleri ya da riskten kaçınma yaklaşımları caydırmada önemlidir. Liderler kazançların tehlikeye girdiği durumlarda riskten kaçınmaya, kayıplar söz konusu olduğunda ise risk almaya eğilimlidirler.³³ Siyasiler iç siyasi desteklerini kaybedecekleri durumda risk almaya yatkın olurlar. Riskten kaçınan liderlerin caydırılması daha kolaydır. Dolayısıyla caydırma stratejilerinin her durumun özgün koşullarını ve dinamiklerini analiz ederek, hasımların güçlü ve zayıf taraflarını/hassasiyetlerini dikkate alarak, karar vericilerin zaafı, psikolojik ve bilişsel özelliklerini inceleyerek planlanıp uygulanması gerekir.³⁴ Bu tür ihtiyaca cevap vermek için krize uyarlanmış/özelleştirilmiş caydırıcılık (tailored deterrence) öne çıkmaktadır.

Hasmın krizdeki niyetinin anlaşılması caydırmanın başarısı için

30 Jervis, 1983, *a.g.m.*, s. 4.

31 Janice G. Stein, "Rational Deterrence Against Irrational Adversaries", T. V. Paul, Patrick M. Morgan-James J. Wirtz, der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 63-65; Morgan, *a.g.e.*, s. 120-121.

32 Alex Mintz-Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 39.

33 Mintz-DeRouen, *a.g.e.*, s. 84.

34 "Nuclear Posture Review, 2018", *Office of the Secretary of Defense*, <https://dod.defense.gov/News/SpecialReports/2018NuclearPostureReview.aspx>, (Erişim Tarihi: 06.07.2020), s. 26.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

başlangıç noktasını oluşturur. Morgan'a göre de hasmın motivasyonu caydırmadan sonuç alınmasında en önemli faktördür.³⁵ Bu kapsamda hasım krizi yaratırken hangi tür çıkarlarını gerçekleştirmek istediği önem kazanır. Devletin bekası, toprak bütünlüğünün parçalanması tehlikesi, iktidardan düşme ve yargılanma vb. yaşamsal çıkarlar söz konusu olduğunda caydırma zorken, müttefike yardım vb. ikincil çıkarlarda caydırma mümkündür. Tarihsel süreçte hasımların saldırgan davranışlarının sadece fırsatları kullanmak ve genişleme amacından değil, değişen durumlara ve ortaya çıkan yaşamsal tehditlere cevap verme ihtiyacından kaynaklandığı görülmüştür. Irak 1990'da Kuveyt'i işgal ederken Saddam'ın asıl motivasyonlarından birisi İran ile on yıl süren savaşın yarattığı ekonomik çöküşün iktidarını tehdit etmesi ve Soğuk Savaş'ın bittiği dönemde küresel ortamdaki belirsizlik ve karmaşanın uygun fırsat olarak görülmesiydi.

Caydırma süreci caydırıcı-caydırılan arasında karmaşık bir etkileşim sürecidir. Bu etkileşim sürecinde caydırılan aktörün caydırıcının niyetini, talebini ve talebi karşılamadığında sonucun ne olacağını açık olarak algılaması önemlidir.³⁶ Bu algılama çoğu durumda ortaya çıkmaz. Birçok durumda caydırıcı hasmın algıladığını düşünür ve buna inanır ancak hasmın algıladığı farklıdır. Hasım caydırıcının kararlılığına ve gücüne inanmayabilir. 1950'de Kore krizinde ve 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinde hasımlar ABD'nin caydırma hedefini ve kararlılığını tam olarak anlayamamıştır.

Klasik caydırma teorileri caydırılanın caydırıcının açıkladığı tehdidi yerine getirme kapasitesi ve arzusu ile kararlılığa sahip olduğuna

³⁵ Morgan, a.g.e., s. 164.

³⁶ George-Smoke, a.g.e., s. 561-565.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

inanmasına dayanır.³⁷ Hasım aksine inandığında caydırma başarısız olur.³⁸ Dolayısıyla caydırmanın ikna edici olması için tehdit yaparken dikkate alınması gereken faktörler ve faaliyetler şunlardır: iç ve dış kamuoyuna açık net ve kararlı açıklama, beyan ve taahhüt, ulusal saygınlığı öne koymak, yazılı anlaşmalar ve normlara dayanma, ittifak anlaşması gereğinin yerine getirileceğini vurgulama, önleyici ve uyarıcı kuvvet ve kapasite konuşlandırma, lojistik hazırlık yapma, kuvvet konuşlandırma için hava ve deniz limanlarını hazırlama, genişletilmiş caydırmada tehdit edilen müttefike silah sevkiyatı, askeri uzmanlar gönderme, ortak tatbikat ve manevralar yapma, üst düzey askeri ve sivil ziyaretleri artırma, ulusal güvenlikle ilgili kriz toplantıları yapma, kadro tatbikatları yapma.³⁹ Bunlarla birlikte caydırmanın geçmişten gelen ünü ve tehditlerinde kararlı olduğu yönündeki hasımdaki algı önemlidir.

Caydırmanın güvenilirliği temel olarak caydırmada önemli rol oynamakla beraber, bu durum özellikle genişletilmiş caydırmada daha önemlidir. Caydırmanın saldırganı kendi göreceği zararın farkında olduğuna, buna karşın açıkladığı eylemi yapacağına inandırması gerekir.⁴⁰ Caydırmanın rasyonel muhakeme yapacağını düşünen saldırgan buna genellikle ikna olmaz. Schelling, 1956'da Sovyetler Macaristan'a müdahale ederken Batı'nın hareketsiz kalmasının, Sovyetler'in daha güçlü olmasına inanmasından ve savaşa girişme riskinden değil Macaristan'da maceraya atılmanın buna değmeyeceği muhakemesinin sonucu olduğunu öne sürmektedir. Bu

37 Thazha V. Paul, "Complex Deterrence: An Introduction", T. V. Paul, Patrick M. Morgan-James J. Wirtz, der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, The University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 2; Jeffrey W. Knopf, "Three Items in One: Deterrence as Concept, Research Program and Political Issue", T. V. Paul, Patrick M. Morgan-James J. Wirtz, der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009; Schelling, 1980, a.g.e., s. 11; Schelling, 2008, a.g.e., s. 36.

38 Bruce M. Russett, "The Calculus of Deterrence", *Journal of Conflict Resolution*, 7(2), 1963, s. 98.

39 Timothy W. Crawford, "The Endurance of Extended Deterrence", T. V. Paul, Patrick M. Morgan-James J. Wirtz, der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 283-284.

40 Schelling, 2008, a.g.e., s. 36.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

noktada diğer bir çıkmaz, caydırma-saldırma kararlarını verirken hasmın her zaman rasyonel karar vereceğini düşünmektir.⁴¹

21. YÜZYILDA HİBRİT ORTAM VE DOĞRUSAL OLMAYAN CAYDIRMA

Klasik caydırma teorisi Soğuk Savaş koşullarında gelişmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Soğuk Savaş boyunca caydırma büyük ölçüde nükleer silahların kullanılmasını engellemeye yönelikti. Soğuk Savaş ve iki kutuplu güç dengesi sona ererken başta kültürel, ekonomik, teknolojik ve siyasal küreselleşme olmak üzere çoklu faktörlerin etkisiyle güvenlik kavramı değişmeye başlamıştır. Esas itibariyle güvenlik kavramı genişlemiş ve derinleşmiştir.⁴² Bu şekilde, güvenlik askerî ve ekonomik konulara ilaveten siyasi, toplumsal, kültürel, sosyolojik, psikolojik ve çevresel konuları daha fazla ve yoğun olarak kapsayacak şekilde geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Kavramın genişlemesi bölgesel ve küresel etkileşimlerin ve kırılmalıkların artırması ve hızlanmasıyla da ilişkilidir. Genişleme, en anlaşılır şekilde “güvenlik sektörleri” kavramıyla açıklanabilmekte; güvenlik, askerî, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerde ele alınmaktadır.⁴³ Bu anlamda, iklim değişikliği ve göç hareketlerinden terörizm ve devletler arası savaflara uzanan güvenlik sorunları ve tehditleri söz konusudur. Güvenlikle ilgili aktörler de çeşitlenmiş, devlet sayısı artmış, uluslararası örgütler ve silahlı gruplar güç kazanmış ve yaygınlaşmıştır.

Soğuk Savaş sonrası ilk dönemin caydırma düşüncesinde nükleer silahların yayılmasının engellenmesi ana amaç olmuştur.⁴⁴ Ancak, T. V. Paul, alınan tedbirlerin nükleer silahlara sahip olmayı isteyen devletleri

41 Shelling, 2008, a.g.e., s. 37.

42 Oktay Bingöl-Ali Bilgin Varlık, *15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu: Kriz ve Çıkış*, Barış Kitap, Ankara 2017, s. 101.

43 Oktay Bingöl-Ali Bilgin Varlık, *Güvenlik Çalışmaları-I: Kuramsal Yaklaşımlar*, Hiper Kitap, İstanbul 2020, s. 2.

44 Riana Teifukova-Mehmet Seyfettin Erol, “Russian Hybrid War: From Theory to Practice”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), Ekim 2017, s. 45.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

caydırmada başarısının sınırlı olduğunu öne sürmektedir.⁴⁵ Nitekim Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Pakistan (1998) ve Kuzey Kore (2007) nükleer silah edindiler.⁴⁶ İran'ın ise 2002'den itibaren nükleer silah üretmeye çalıştığı yönünde iddialar ortaya atılmış, bu iddialar yaygın kabul görmüştür.⁴⁷

Klasik nükleer caydırma teorisi dört temel varsayıma dayanıyordu: 1) Devletlerin rasyonelliği, 2) Caydırmanın ulus devletler arasında stratejik oyun olması, 3) Süper güçler arasındaki şiddetli ve sürekli rekabet ve mücadele, 4) Klasik, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ayrı kategori olarak devletlerin caydırma hesaplarında farklı tırmanma seviyelerine karşılık geldiği kabulü.⁴⁸

Soğuk Savaş sonrası gelişmeler bu varsayımların doğruluğunu sorgulayan bakış açılarını öne çıkarmaya başlamıştır. Öncelikle değer odaklı dış politika yönelimlerinde rasyonel bakış açısının analizlerinin bazı durumlarda sağlıklı sonuçlar vermediği görülmüştür. Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme kuramında vurgulandığı üzere; tehlike, tehdit ve güvenlik tanımlamaları güvenikleştirici aktörlerin kimlikleri ve hedef kitlenin algılarıyla ilişkilidir.⁴⁹ Dolayısıyla devletlerin davranışlarını maliyet-fayda hesabı kadar kimlik (dinsel, mezhepsel, etnik ve ideolojik), gurur, itibar, öz güven, ön yargı gibi bilişsel ve kültürel değişkenler de şekillendirir.

Devletlerin rasyonelliği gibi sorgulanan diğer bir kabul devletlerin özellikle dış politika kararlarında üniterliğidir. Soğuk Savaş'ın koşullarında devletler yaşamsal dış tehdit karşısında çoğunlukla tek vücut olarak tepki verirken, sonrasının değişken ve yaşamsal olmayan güvenlik koşullarında

45 Paul, a.g.m., s. 2.

46 Heywood, a.g.e., s.269-270; Charnysh, a.g.m., s. 11.

47 Vahit Leblebici-Oktay Bingöl, "İran-P5+1 Nükleer Program Görüşmelerinde Geline Aşama ve Bölgesel Etkileri", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor no:007, <http://merkezstrateji.com/assets/media/07-150107-rp07-iran-nuekleer-s2.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

48 Paul, a.g.e., s. 5.

49 Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı,Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), Yaz 2011, s. 58.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

ülke ve devlet içinde farklı sesler duyulmaktadır. Soğuk Savaş sonrası hız kazanan çok boyutlu küreselleşmenin etkisiyle klasik ve nükleer caydırmanın temel analiz birimi olan ulus-devletlerin egemenliğindeki yıpranma da gözle görülürdür. İşlevlerini yerine getirmede, otorite tesisinde ve meşruiyeti devam ettirmede sorunlarla karşılaşan devletlerin, klasik caydırma teorisinin öne sürdüğü mesajı algılaması ve fayda-maliyet analizine göre hamleler yapması ve beklenen tepkileri göstermesi gerçekleşmemektedir. Bu tür devletlerin liderleri çoğu zaman kendi bekalarını devlet bekası ile özdeş görmekte ve hatta öne koyabilmektedir.

Karmaşıklaşan uluslararası güvenlik ortamında caydırmanın hangi olaylar karşısında ve ne tür vasıtalar kullanıldığında sonuç vereceğini kestirmek zorlaşmıştır. Aktör ve vasıta çeşitliliği, karmaşık karşılıklı bağımlılık ve artan bağlantılılık ile gücün ve kapasitenin çok sayıda aktöre dağılımı caydırmayı farklı düzlemlerde ele almak gereğini ortaya çıkarmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikada süper güç sayısı azalırken orta ve küçük güçlerle, egemenlik iddiası bulunan silahlı devlet dışı aktörlerin sayısı artmıştır. Dolayısıyla 21. yüzyıl bir önceki asırdan farklı olarak kapasite bakımından farklı düzeylerdeki aktörlerin muhtelif konular etrafında mücadelesine, rekabetine ve iş birliğine sahne olmaktadır.

Klasik ve devlet merkezli caydırma kuramının temel dayanaklarından birini yeterli ve etkili bir güç oluşturduğundan, caydırma büyük güçlerin birbirlerine karşı ve daha zayıflara karşı uygulayacağı bir strateji olarak düşünülür ve zayıf aktörlerin caydırmayı uygulamaktan yoksun olduğu kabul edilirdi. Günümüzde iki ana gelişme büyüklere karşı zayıf aktörlere caydırma için imkân sağlamaktır. Büyük devletler çıkarları ve etki alanları gereği kendi topraklarının dışında geniş bölgelerde etkili olmaya çalışırken çok sayıda ve muhtelif tipte zayıf aktörle mücadele etmek durumundadır. Bu aktörlerin tamamı büyüklerin hâkimiyetini kabul etmemektedir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Mücadele çatışmaya dönüşüp tırmandıkça zayıf aktörler dolaylı stratejilere başvurmaktadır.⁵⁰

Büyük güçlerin kuvvet kullanarak küçük aktörleri caydırması gittikçe zorlaşmaktadır. Şiddete başvurmayan küçük güçlere karşı kuvvet kullanımında kamuoyu sınırlayıcı etkiye sahiptir. Büyük aktör doğal olarak doğrudan stratejiler kullanma eğilimindedir. Uçak, top, tank ve füze gibi silahların küçük aktörlere karşı kullanımı çevresel zayıflığı artırırken küçük rakibe avantaj sağlamakta, küçük rakip ise doğrudan stratejiye dolaylı stratejilerle cevap vererek büyük hasmın hassasiyetlerini istismar etmektedir. Yapılan bir çalışmada güçlü aktörle zayıf aktörlerin kuvvet kullanarak yürüttükleri uzun süreli mücadelelerde ve silahlı çatışmalarda (örneğin devlete karşı isyancı grup), zayıf aktörlerin kazanma oranınının 1880-1849 arasında yüzde 11,8 iken 1850-1899'da yüzde 25, 1900-1949 arasında yüzde 35 ve 1950-1999 arasında yüzde 51 olduğu görülmüştür.⁵¹

Günümüzün uluslararası rekabet ve çatışma ortamı hibrit bir ortamdır. Bu tür ortamda askeri ve askeri olmayan vasıtalar arasındaki ayrım belirsizleşmekte; hedeflerine ulaşmak isteyen devletler geleneksel olarak askeri vasıta kabul edilmeyen siber, bilgi ve ekonomik vasıtalara daha sık başvurmaktadır.⁵² Askeri olmayan vasıtaların kullanımını düzenleyen hukuk kurallarının ve rejimlerin olmaması, yasallık ve gayri yasallık, meşruluk ve gayri meşruluk arasındaki muğlaklık, ahlaki ve etik normların kurumsallaşmış olmaması saldırgan/yayılmacı, revizyonist devletlere ve devlet dışı aktörlere hareket serbestisi sağlamaktadır.⁵³

50 Ivan Arreguín-Toft, "Unconventional Deterrence: How the Weak Deter the Strong", T. V. Paul vd., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, The University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 204.

51 Ivan Arreguín-Toft, *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 5.

52 John Neal, "Deterrence in a Hybrid Environment: Defending Against Non-Nuclear Threats", *Per Concordiam*, 10 (1), 2020, s. 17; Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), Kış 2018, s. 402.

53 Aynı yer.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

Günümüzde üç alanın ulusal güvenlik önemi artmıştır: 1) Siber, 2) Bilgi, 3) Ekonomik. Siber araçlar askeri, ekonomik ve bilgi harekâtını desteklemek için kullanılabilir ve siber ortamdaki sistemleri tespit, baskılama, hasar verme ve tahrip etmek için yararlanılabilir. Siber saldırılar devlet dışı aktörlere ilaveten devletler tarafından barış durumunda da kullanılır, bu itibarla bu tür eylemlerin çatışma yelpazesindeki yeri tam olarak belirlenmemiştir. Düşmana/hasma karşı bilgi ve ekonomik vasıtaların kullanılması, sosyo-ekonomik yaşayışın ve her tür altyapı ağlarının aşırı dijitalleşmesi ve karşılıklı bağımlılık ve bağlantılılığının artmasının yarattığı hassasiyetler nedeniyle daha etkili olmaktadır.

Askeri olmayan vasıtalar çatışmada zamanı ve hızı değiştirmektedir. Askeri çatışmalarda yeterli ikaz ve emare veren kuvvet yığınaklanması ile kuvvetin öldürücü olarak kullanılması arasında bir ayrım vardır. Dolayısıyla sürpriz yoktur. Caydıran ve caydırılan için hazırlanmak, istihbarat toplamak, muhakeme yapmak ve karşı tedbir almak mümkündür. Diğer taraftan askeri caydırmanın en önemli özelliği karşılıklı tehditlerin ve tırmanmanın doğrusal rotasıdır. Tırmanmanın doğrusallığı, askeri vasıtaların kullanımı ve etkilerinin aktörler tarafından benzer şekilde anlaşılması anlamına gelir. Bu tür bir benzer anlama, askeri vasıtaların üreteceği sonuçların hesaplanması ve rasyonel mukayeseden kaynaklanır. Bu tür ölçülebilirliğin ve rasyonelliğin azaldığı askeri olmayan vasıtaların kullanımında klasik caydırma teorisi açıklayıcı gücünü kısmen kaybeder.

Çatışmanın doğrusal tırmanma modeli Soğuk Savaş dönemi caydırma teorisinin temelini oluşturmuştur. Bu kapsamda Herman Khan 1965'te merdiven metaforunu kullanmış,⁵⁴ alt basamaktan üstlere doğru gittikçe dikleşen bir model olarak doğrusal tırmanmayı izah etmiştir. Buna göre aktörler eylem, karşı eylem, ileri ve geri adımlar ile merdiveni çıkıp inmiştir. İnişler ve çıkışlar algılanan tehdit düzeyi ile paralellik taşımıştır. Bu

54 Emre Gündoğdu, "Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2016, s. 4.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

benzetme özellikle ABD ve SSCB arasındaki rekabet ve tırmanmayı izah gücüne sahipti. Çünkü taraflar askeri vasıtaların nicelik ve niteliklerine vakıftı ve atılacak askeri adımın fayda maliyet analizi ve güç mukayesesi mümkündü. Soğuk Savaş sonrası artan bir şekilde görülen askeri olmayan vasıtaların kullanımında bu tür niceliksel ve niteliksel bir analiz ve mukayese zordur. Fayda ve maliyet nesnel olarak ortaya çıkarılmadığı sürece vasıtaların caydırma özelliğinin tespiti güçlükler taşır.

Bu tespitler doğrusal olmayan caydırma konseptine ihtiyacı gösterir. Doğrusal olmayan caydırma konsepti için doğrusal caydırmada olduğu gibi üç unsurun belirlenmesi gerekir: 1) Ortamın anlaşılması, 2) Ortamın görselleştirilmesi/haritalanması, 3) Caydırma yaklaşımlarının tespit ve uygulanması.⁵⁵ Ortamın anlaşılması beş ana unsura dayanır. Aslında bunlar çeşitli caydırma esaslarının yeniden ifadesidir. Öncelikle caydırılanı/hasmı tanıma gereklidir. Savaş sanatının ilk klasiklerinde vurgulanan düşmanı ve hasmı tanıma günümüz ortamında daha önemlidir. Beaufre, caydırmada düşmanın doktrini ile oynanması gerektiğini belirtir.⁵⁶

Soğuk Savaş dönemi caydırma konsepti devletleri temel alırken onları rasyonel ve üniter kabul ediyordu. Günümüz ortamında devlet içi aktörler çeşitlenmiş, karmaşıklaşmış ve devlet üniterlikten kısmen uzaklaşmıştır. Bu tür devlet, bünyesinde hiyerarşik liderliği ve lidere bağlı ademi merkezi işleyen dağınık unsurları bulduran yeni patrimoniyal devletin⁵⁷ 21. Yüzyıl sürümdür ve bu makalede "hibrit devlet" olarak tanımlanmaktadır. Bu devlet, güçlü bir liderliğin patron, çok sayıda özerk iş ve çıkar gruplarının müşteri konumunda olduğu patron-müşteri devlettir. Bu tür bir devlette patron hiyerarşik merkezi yapıyı, müşteri ise üniter olamayan ademi merkezi, özerk ve çoklu yapıyı ifade eder.

⁵⁵ Neal, a.g.m., s. 19.

⁵⁶ Andre Beaufre, *Deterrence and Strategy*, Praeger, New York 1965, s. 53.

⁵⁷ Oktay Bingöl, *Başarısız Devletler: Kavramlar, Nedenler ve Sonuçlar*, Barış Kitap, Ankara 2016, s. 123.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

Geleneksel caydırma teorisinin devletin üniterliği ve rasyonelliği patron bölümü için doğru olabilir ancak müşteri bölümünün üniterliği tartışmalıdır. Müşteri aynı zamanda çok farklı amaçlarla hareket ettiğinden rasyonellik aramak isabetli değildir. Dolayısıyla üniter devlet- hibrit devlet stratejik etkileşiminde uyumsuzluk çıkar. Hibrit devleti caydırmak için onun yapısının tespit ve analizi, elde edilecek sonuçlara uygun uyarlanmış ve esnek stratejilerin oluşturulması ve uygulanması gerekir.

İkinci olarak askeri olmayan vasıtaların ulusal güvenliğe tehditlerini kavramak öne çıkar. Siber, bilgi ve ekonomik vasıtaların etkileri henüz tam olarak kavranmamış ve askeri tehditlere karşı savunmaya ayrılan kaynak ve kapasitenin çok azı bu alanlardaki savunmaya ayrılmıştır. Zaman ve mekân sınırlaması tanımayan bu tehditlerin özelliklerinin daha iyi kavranması gereklidir.

Kavranması gereken diğer bir dinamik, devletlerin gittikçe askeri vasıtalardan ziyade askeri olmayan vasıtaları kullanmaya istekli olmalıdır. Önceki paragraflarda izah edildiği üzere bunun nedenleri arasında uluslararası hukuk kuralları ve normlardaki boşluklar gelmektedir. Günümüzde askeri olmayan vasıtaların kullanımının hangi koşullarda yasadışı ve saldırganlık olarak kabul edileceği belli değildir. Dolayısıyla aktörleri caydırıcı yaptırımların uygulanması zordur.

Dikkatlerden genellikle kaçan bir husus ise hibrit aktörlerin askeri olmayan vasıtaları aşamalı bir şekilde kullanmaları, topyekûn bir kullanımla dikkat çekmekten ve hedef olmaktan kaçınmalarıdır. Bu aslında klasik caydırma konseptinde yer bulan 'salam dilimleme' (*salami slicing*) ve 'tedricilik' (*gradualism*) uygulamalarıdır. Bu tür stratejilerin amacı, hedefe ulaşmak için aşamalı bir yoğunluk ve şiddet seviyesinde eylemler benimsemek, yüksek görünürlükteki eylemlerden kaçınmaktır. Bu şekilde hasım yatıştırılıp alıştırlarak amaca ulaşılır. Zorlayıcı tedricilik ise devletlerin ulusal güçlerinin askeri ve sert unsurlarını birikimsel

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bir şekilde ve diğer güç unsurlarıyla senkronize ve entegre bir şekilde kullanılmasıdır.⁵⁸ Hibrit ortamda çatışmacı etkileşimlerde hibrit aktörler çok sayıda eylem yaparlar ancak doğrudan bir çatışmadan uzak dururlar. Bu tür eylemlerin toplamı saldırganı/ revizyonisti avantajlı bir konuma getirir ve hedefine yaklaştırır. Dolayısıyla saldırganı caydırma için, tüm sürecin nasıl gelişeceğini anlamak ve hibrit stratejileri analiz sürecine dahil etmek gerekir. Son olarak hibrit ortamda savaş ve barış ile çatışma ve iş birliği arasında keskin ayrımlardan ziyade gri alanların varlığının gittikçe artan önemini algılayabilmek önemlidir.

Hibrit ortamın sıralanan bu özellikleri, sadece askeri vasıtaların kullanımına odaklanmış bir çatışmanın doğrusal yelpazesinin (iki karşıt askeri çatışma ve çatışmasızlık uçları) yerine, askeri, siber, bilgi ve ekonomik sektörlerinde çatışma eşikleri iç içe geçmiş çok sektörlü bir çatışma yelpazesini düşünmeyi gerektirmektedir. Bu tür karmaşık ortamlara uygun caydırma yaklaşımları geliştirilirken, öncelikle saldırganın bu ortamda güvendiği geleneksel askeri ve geleneksel ve askeri olmayan eylemlerin arasındaki muğlaklığın ortadan kaldırılması gereklidir. Bunun için caydırmanın (devlet veya BM ve NATO gibi bir uluslararası örgütün) askeri olmayan siber, ekonomik ve bilgi eylemlerinde saldırının ne olduğunu tanımlaması, açıklaması, bu tür eylemlere karşı ne yapacağını ilan etmesi ve bu konuda kapasite ve kararlılığa sahip olduğu konusunda ikna edici olması gereklidir. Bu bağlamda klasik caydırma teorisiyle örtüşen boyutlar fazladır. Asıl yapılması gereken askeri olmayan vasıtaların hangi koşullarda tehdit ve saldırı oluşturduğuyla ilgili kural koyulması ve norm yaratılmasıdır.

Saldırgan sadece askeri vasıtalara değil, eş zamanlı ve senkronize bir şekilde siber, bilgi ve ekonomik vasıtalara başvurduğu için caydırmanın da

⁵⁸ William G.Pierce-Douglas G. Douds, Michael Marra, "Countering Gray Zone Wars-Understanding Coercive Gradualism", *Parameters*, 45(3), 2015, s. 51.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

caydırma vasıtalarına başvurmada simetriden ziyade asimetri araması ve bu dört vasıta grubunu senkronize etmesi gereklidir. Askeri olmayan vasıtaların etkilerine maruz kalan bir aktörün saldırganın kimliğini ve maruz kalınan etkinin bir saldırı sonucu olup olmadığını tespit etmesi zorlu ve karmaşık bir iştir. Özellikle siber saldırılarda saldırganın kimliğini tespit zorlaşmaktadır. Ekonomik vasıtaların kullanıldığı durumda ise eylemin savunma, misilleme ve saldırı amaçlı kullanımı eşiklerinin bilinmesi zorluğu vardır. Bu zorlu aşama geçildiğinde klasik caydırmada olduğu gibi caydırılana açık mesaj verilmesi ve caydırmanın güvenilirliği diğer iki faktördür.

Askeri olmayan vasıtaları kapsayan saldırılara karşı caydırma, esirgeme yoluyla caydırmadan ziyade cezalandırma suretiyle caydırma daha uygulanabilir bir metot olarak öne çıkar. Caydırmanı askeri olmayan vasıtalara erişmekten yoksun bırakmak ve caydırmanın kendi siber, bilgi ve ekonomik ortamını kısıtlaması, duvarlar örmesi zordur. Özellikle liberal toplumlarda serbest ticaret, açık toplum, düşünce özgürlüğü ve bilgiye erişimin kısıtlanması zordur. Dolayısıyla askeri olmayan vasıtalara karşı savunma zor olduğundan cezalandırma yoluyla caydırmanın ana yöntem olarak seçilmesi gerekir. Bunu yapabilmek askeri, bilgi ve siber alanlarda yeterli taarruz kapasitesinin, sağlam bir ekonomik ve finansal alt yapının bulunması gerekir.

21. Yüzyılın karmaşık bölgesel güvenlik ortamında devlet dışı aktörlerin (DDA)⁵⁹ varlığı öne çıkmaktadır. DDA'ların caydırılması, devletler ile DDA'lar arasındaki siyasi amaçlar, hedefler, kapasiteler, ağırlık merkezleri, stratejiler ve taktikler, örgütsel yapılar ve siyasi kararlılık bakımından asimetri nedeniyle karmaşık bir konudur. Bu karmaşa DDA'nın caydırılmasını zorlaştırır. İlk olarak devlet dışı aktörlerin karar vericilerini tespit etmenin güçlükleri vardır. Karar vericilerin karar alma anlayışlarını, psikolojik ve

59 Oktay Bingöl, "Devlet Dışı Aktörler ve Diplomasi", Oktay Bingöl-Selma Şekercioğlu, der., *Diplomaside Değişim, Kuramlar, Kavramlar ve Uygulamalar*, Barış Kitap, Ankara 2020, s. 235.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bilişsel özelliklerini, örgütlerin içindeki bürokratik güç mücadelesini ve farklı bileşenleri tespit etmek zordur. Devlet dışı aktörler maliyet ve faydayı devlet aktörlerine göre farklı değerlendirirler. Farklı hedeflere, değerlere sahip olurlar ve bunları ele geçirmek için farklı vasıtalara başvururlar. Diğer taraftan devlet dışı aktörlerle iletişim sınırlı olduğundan caydırmanın mesajını iletmesinin güçlükleri vardır. Özellikle terör örgütlerine karşı uygulanan caydırma eylemlerinin bu örgütleri engellemekten ziyade halkın mağduriyetine ve sivil zayıyata neden olduğunda istismara imkân sunması diğer bir çıkmazdır.

Günümüzde DDA'ların önemli bir kısmı şiddet kullanımında uzun bir süreç içinde uzmanlaşmıştır. Bazı DDA'lar konvansiyonel ve asimetrik vasıtalara, ekonomik, bilgi ve siber kapasiteye sahiptir. Çoğunluğu bir ya da birkaç büyük ve orta güçte devletin patronluğu ve himayesinde olduklarından kapasiteleri önemli oranda artar. Örneğin Hizbullah, Hamas ve PKK gibi DDA'lar uzun süredir patron devletlerden destek alırlar. Son dönem çatışmaları, özellikle Orta Doğu'da çok sayıda DDA'nın patron devlet himayesinde doğuşuna zemin hazırlamıştır.

DDA'lara yönelik caydırma konseptinin DDA'ların yukarıda belirtilen hibrit özelliklerini dikkate alması gerekir. Hizbullah ve İsrail'in 2006-2008 yıllarındaki çatışması bir DDA ve bir devletin karşılıklı caydırma stratejilerine tipik bir örnektir. Hizbullah, İsrail'e karşı asimetriyi kullanırken, İsrail savunma ağırlıklı caydırma ve ofansif ağırlıklı stratejik zorlamanın karışımını kullandı. DDA büyük devlet desteği aldığı ve onun vekili olarak hareket ettiğinde caydırılması daha zordur. DDA bu durumda uluslararası ortamda koruma bulur ve meşruiyet kazanır.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

SONUÇ

Klasik caydırma teorisi; devletlerin rasyonelliği, caydırmanın ulus devletler arasında stratejik oyun olması, süper güçler arasındaki şiddetli ve sürekli rekabet ve mücadele ve klasik, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ayrı kategori olarak devletlerin caydırma hesaplarında farklı tırmanma seviyelerine karşılık geldiği kabullerine dayanmaktaydı. Bu bağlamda günümüze kadar caydırmanın esirgeme ve cezalandırma suretiyle uygulanmasında askeri yetenekler ve bu yeteneklere dayanan güç mukayesesi öne çıkıyordu. Soğuk Savaş boyunca gelişen ve uygulama alanı bulan klasik caydırma konseptlerinin 21. Yüzyıl stratejik ortamına ihtiyacı uyarlanma belirgindir.

21. Yüzyılda uluslararası politikanın aktörleri arasındaki çatışmacı etkileşim; askeri olmayan vasıtaların yaygın olarak kullanıldığı ve aktörlerin karmaşıklaştığı ve hibritleştiği bir stratejik ortama işaret etmektedir. Günümüz stratejik ortamında devletlerin bir bölümü de karmaşıklaşmış ve üniterlikten uzaklaşmış, bir anlamda "hibrit devletler" ve bir kısım devletler kadar güçlü ancak resmen devlet olarak tanınmayan siyasi aktörler ortaya çıkmıştır.

Klasik caydırma teorisinin temel iki varsayımını-üniterlik ve rasyonellik- hibrit devletlerin ve devlet dışı aktörlerin algılarını, karar süreçlerini ve davranışlarını anlamak ve tahmin etmek için uygulamak zordur. Diğer taraftan günümüz stratejik güvenlik ortamında askeri ve askeri olmayan vasıtalar arasındaki ayrım belirsizleşmekte; hedeflerine ulaşmak isteyen devletler ve diğer aktörler siber, bilgi ve ekonomik vasıtalara daha sık başvurmaktadır. Günümüz ortamında caydırmanın başarısında önemli bir faktör, savaş- barış ve çatışma-iş birliği arasında keskin ayrımlardan ziyade gri alanların varlığının gittikçe artan önemini algılayabilmektedir.

21. Yüzyıl stratejik güvenlik ortamının sıralanan bu özellikleri, sadece askeri vasıtaların kullanımına odaklanmış bir çatışmanın doğrusal yelpazesinin (iki karşıt askeri çatışma ve çatışmasızlık uçları) yerine, askeri, siber, bilgi ve ekonomik sektörlerinde çatışma eşikleri iç içe geçmiş çok sektörlü bir çatışma yelpazesini düşünmeyi gerektirmektedir. Caydırma stratejileri geliştirilirken, öncelikle saldırganın hibrit ortamda güvendiği geleneksel askeri ve geleneksel ve askeri olmayan eylemlerin arasındaki muğlaklığın ortadan kaldırılması gereklidir. Yapılması gereken askeri olmayan vasıtaların hangi koşullarda tehdit ve saldırı oluşturduğuyla ilgili kural koyulması ve norm yaratılmasıdır.

Saldırgan 21. Yüzyıl stratejik ortamında sadece askeri vasıtalara değil, eş zamanlı ve senkronize bir şekilde siber, bilgi ve ekonomik vasıtalara başvurduğu için caydırmanın da caydırma vasıtalarına başvurmada simetriden ziyade asimetri araması ve bu dört vasıta grubunu senkronize etmesi gereklidir. Askeri olmayan vasıtaları kapsayan saldırılara karşı caydırma, esirgeme yoluyla caydırmadan ziyade, askeri olmayan vasıtalara karşı savunma zor olduğundan, cezalandırma yoluyla caydırmanın ana yöntem olarak seçilmesi gerekir. Bunu yapabilmek için askeri, bilgi ve siber alanlarda yeterli taarruz yeteneğinin, sağlam bir ekonomik ve finansal alt yapının bulunması gerekir.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

KAYNAKÇA

“Asker Gönderme Meclis’te Kabul Edildi: Mehmetçik Katar’a”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/asker-gonderme-mecliste-kabul-edildi-mehmetcik-katara-40483245>, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

“Deterrence Operations: Joint Operations Concept version 2.0.”, *US DOD JOC*, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joc_deterrence.pdf?ver=2017-12-28-162015-337, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).

“Libya Tezkeresi TBMM Genel Kurulu’nda Kabul Edildi”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/libya/libya-tezkeresi-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/1690170>, (Erişim Tarihi: 21.01.2021).

“Office of the Secretary of Defense-2018”, *Nuclear Posture Review*, <https://dod.defense.gov/News/SpecialReports/2018NuclearPostureReview.aspx>, (Erişim Tarihi: 06.07.2020).

“SHBP-Soviet Hydrogen Bomb Program”, *Atomic Heritage Foundation*, <https://www.atomicheritage.org/history/soviet-hydrogen-bomb-program>, (Erişim Tarihi: 07.06.202).

AÇIKMEŞE, Sinem Akgül, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), Yaz 2011, s. 43-73.

ANDENAES, Johannes, “Deterrence: A Historical Perspective”, *Jrank*, <https://law.jrank.org/pages/956/Deterrence-historical-perspective.html>, (Erişim Tarihi: 17.04. 2020).

ARREGUÍN-TOFT, Ivan, “Unconventional Deterrence: How the Weak Deter the Strong”, T. V. Paul vd., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 204-221.

ARREGUÍN-TOFT, Ivan, *How the Weak Win Wars, A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BEAUFRE, Andre, *Deterrence and Strategy*, Praeger, New York 1965.

BİNGÖL, Oktay, "Changing Balancing Behaviors in Turkish Foreign Policy During AKP Period (2002-2019)", *Akademik Bakış*, 13(25), 2019, s. 53-77.

BİNGÖL, Oktay, "Devlet Dışı Aktörler ve Diplomasi", Oktay Bingöl-Selma Şekercioğlu, der., *Diplomaside Değişim, Kuramlar, Kavramlar ve Uygulamalar*, Barış Kitap, Ankara 2020.

BİNGÖL, Oktay, "Rusya'nın Nükleer Caydırma Konsepti", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor No: 0012, <http://merkezstrateji.com/assets/media/12-rapor-012-rus-nuek-s1.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.05.2020).

BİNGÖL, Oktay, *Başarısız Devletler: Kavramlar, Nedenler ve Sonuçlar*, Barış Kitap, Ankara 2016.

BİNGÖL, Oktay-Ali Bilgin Varlık, *15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu: Kriz ve Çıkış*, Barış Kitap, Ankara 2017.

BİNGÖL, Oktay-Ali Bilgin Varlık, *Güvenlik Çalışmaları-I: Kuramsal Yaklaşımlar*, Hiper Kitap, İstanbul 2020.

CHARNYSH, Volha, "A Brief History of Nuclear Proliferation", <https://www.wagingpeace.org/uploads/2012/11/>, (Erişim Tarihi: 16.05.2020).

CHENG, Dean, "Chinese Views on Deterrence", *Joint Force Quarterly* 60, <https://www.questia.com/magazine/1G1-275489748/chinese-views-on-deterrence-celebration-of-50th-anniversary>, (Erişim Tarihi: 11.08.2020).

CHENG, Dean, "Evolving Chinese Thinking About Deterrence: The Nuclear Dimension", *The Heritage Foundation Backgrounders*, 3240, 2017, https://www.heritage.org/sites/default/files/2017-08/BG3240_0.pdf, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

CRAWFORD, Timothy W., "The Endurance of Extended Deterrence", T. V. Paul, v.d., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 277-303.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATİĞİNİN DEĞİŞİMİ

DOCKRILL, Saki, "The Road to NSC 162/2", *Eisenhower's New-Look National Security Policy, 1953-61*, Palgrave Macmillan, London 1996.

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve RusyaUkrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), Kış 2018, s. 399-415.

FOUCAULT, Michel, *Hapishanenin Doğuşu*, İmge, Ankara 2015.

FREEDMAN, Lawrence, *Deterrence*, Polity Press, London 2004.

FREEDMAN, Lawrence, Raghavan, Srinath, "Coercion", Paul. D. Williams, der., *Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York 2008, s. 216-228.

GEORGE, Alexander L., Smoke, Richard, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, Columbia University Press, New York 1974.

GEORGE, Alexander L., *The Limits of Coercive Diplomacy*, Westview Press, Boulder CO 1994.

GOLDSTEIN, Seth M. vd., "Deterrence Theory", John T. Ishiyama-Marijke Breuning, der., *21st Century Political Science: A Reference Handbook*, Sage, Thousand Oaks, California 2011, s. 368-375.

GÜNDOĞDU, Emre, "Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2016, s. 1-22.

HEUSER, Beatrice, "The Development of NATO's Nuclear Strategy", *Contemporary European History*, 4(1), 1995, s. 37-66.

HEYWOOD, Andrew, *Global Politics*, Palgrave, London 2011.

HUTH, Paul, "Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates", *Annual Review of Political Science*, 2, 1999, s. 25-48.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

HUTH, Paul-Bruce Russett, "Deterrence Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly*, 32(1), 1988, s. 29-45.

JERVIS, Robert, "Deterrence and Perception", *International Security*, 7(3), 1983, s. 3-30.

JERVIS, Robert, "Rational Deterrence: Theory and Evidence", *World Politics*, 41(2), 1989, s. 183-207.

KNOPE, Jeffrey W., "Three Items in One: Deterrence as Concept, Research Program and Political Issue", T. V. Paul vd., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 31-57.

LEBLEBİCİ, Vahit-Oktay Bingöl, "İran-P5+1 Nükleer Program Görüşmelerinde Geline Aşama ve Bölgesel Etkileri", *Merkez Strateji Enstitüsü*, <http://merkezstrateji.com/assets/media/07-150107-rp07-iran-nuekleer-s2.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

LEBOW, Richard N., "Misconceptions in American Strategic Assessment", *Political Science Quarterly*, 97(2), 1982, s. 187-206.

LEBOW, Richard N.-Stein, Janice G., "Deterrence: The Elusive Dependent Variable", *World Politics*, 42(3), 1990, s. 336-369.

LEVY, Jack S., "When Do Deterrent Threats Work", *British Journal of Political Science*, 18(4), 1988, s. 485-512.

MAZARR, Michael, "Understanding Deterrence", *Rand Cooperation*, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE295/RAND_PE295.pdf, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

MEHMETCİK, Hakan, "21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 2011, s. 31-59.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

MINTZ, Alex-Karl DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

MORGAN, Patrick M., *Deterrence: A Conceptual Analysis*, Sage, Beverly Hills, California 1983.

NEAL, John, "Deterrence in a Hybrid Environment: Defending Against Non-Nuclear Threats, *Per Concordiam*, 10(1), 2020, s. 17-23.

PAPE, Robert A., "Coercion and Military Strategy: Why Denial Works and Punishment Doesn't", *Journal of Strategic Studies* 15, 4, December 1992, s. 423-475.

PAUL, Thazha V., "Complex Deterrence: An Introduction", T. V. Paul vd., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 1-30.

PIERCE, William vd., "Countering Gray Zone Wars-Understanding Coercive Gradualism", *Parameters*, 45(3), 2015, s. 51-55.

QUINLIVAN, James T.- Olga Oliker, "Nuclear Deterrence in Europe: Russian Approaches to a New Environment and Implications for the United States", *Rand Report* www.rand.org/content/.../RAND_MG1075.pdf, (Erişim Tarihi: 03.06.2020).

RUSSETT, Bruce M., "The Calculus of Deterrence", *Journal of Conflict Resolution*, 7(2), 1963, s. 97-109.

SCHELLING, Thomas, *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven 2008.

SCHELLING, Thomas, *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, Cambridge 1980.

STEIN, Janice G., "Rational Deterrence Against Irrational Adversaries", T. V. Paul vd., der., *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*, University of Chicago Press, Chicago 2009, s. 61-70.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SULLIVAN, Mark P., "The Mechanism for Strategic Coercion Denial or Second Order Change", Faculty of the School of Advanced Airpower Studies, Maxwell AFB, (Unpublished Master Thesis), Alabama 1995,

TEİFUKOVA, Riana-Mehmet Seyfettin Erol, Russian Hybrid War: From Theory to Practice", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), Ekim 2017, s. 33-67.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

STRUCTURED ABSTRACT

Classical deterrence theory was developed and implemented during the Cold War. Throughout the Cold War, deterrence was largely aimed at preventing the use of nuclear weapons. It was mainly based on the assumptions of the rationality of states, that deterrence was a strategic game between nation states, the existence of fierce and constant competition and struggle between superpowers, and classical, nuclear, biological and chemical weapons as separate categories corresponded to different levels of escalation in the deterrence calculations of states. In this context, military capabilities and the comparison of power based on these abilities stood out in the implementation of deterrence through denial and punishment until today.

As the Cold War and the bipolar balance of power came to an end, the concept of security began to change with the effect of multiple factors, especially cultural, economic, technological and political globalization. Essentially, the concept of security has expanded and deepened. In this way, security has spread over a broad spectrum to encompass political, social, cultural, sociological, psychological issues in addition to military and economic ones.

The expansion of the security concept, on the other hand, is the result of the increase and acceleration of regional and global interactions and fragilities. Enlargement can be explained most clearly with the concept of "security sectors". In this regard, security is dealt with in the military, political, economic, social and environmental sectors. In this sense, there are security problems and threats ranging from climate change and migration movements to terrorism and inter-state wars. Security-related actors also diversified, the number of states increased, international organizations and armed groups gained strength and became widespread.

Considering the changes in the post-Cold War, it seems evident that there is a need for adaptation of classical deterrence concepts, which developed and found application during the Cold War to the 21st century strategic environment.

Conflicting interaction between actors of international politics in the 21st century points to a strategic environment in which actors become complex and hybrid, and non-military means are widely used. In today's strategic environment, some states have become more complex and less-unitary. In this sense, "hybrid states" and political actors that are not officially recognized as states, but as powerful as some states have emerged. The two basic assumptions of classical deterrence theory - unitarity and rationality - are difficult to apply to understand and predict the perceptions, decision processes and behavior of hybrid states and non-state actors. On the other hand, in today's strategic security environment, the distinction between military and non-military means is getting ambiguous. States and other actors seeking to achieve their goals use cyber, information and economic means more frequently.

An important factor in the success of deterrence in today's environment is to be able to perceive the increasing importance of the existence of gray areas rather than the sharp distinctions between war-peace and conflict-cooperation.

These enumerated features of the 21st century strategic security environment require considering a multi-sectoral spectrum of conflict with intertwined thresholds of conflict in the military, cyber, information and economic sectors, rather than the linear spectrum (two opposing ends of military conflict and non-conflict) of a conflict which focuses solely on the use of military means. In developing deterrence strategies, it is necessary to eliminate the ambiguity between traditional military and non-military actions that the attacker relies on in a hybrid environment.

21. YÜZYILDA CAYDIRMA TEORİSİ VE PRATIĞİNİN DEĞİŞİMİ

As the attacker uses not only military tools but also cyber, information and economic tools simultaneously and synchronously in the strategic environment of the 21st century, the deterrent has to look for asymmetry rather than symmetry and synchronize these four groups of means in deterrence. Against the offensive of non-military means, deterrence by punishment, rather than denial, should be chosen as the main method, since it is difficult to defend against non-military means. In order to do this, there must be sufficient attack capability in the military, information and cyber fields and a sound economic and financial infrastructure.

The presence of non-state actors (NSA-DDA in Turkish) stands out in the complex regional security environment of the 21st century. The deterrence of NSAs is a complex issue due to the asymmetries between states and NSAs in terms of political goals, capacities, centers of gravity, strategies and tactics, organizational structures and political determination.

This confusion makes the NSA difficult to deter. First, there are difficulties in identifying non-state actors' decision-makers. It is also difficult to determine decision makers' psychological and cognitive characteristics, bureaucratic power struggle within organizations and different components. Non-state actors evaluate costs and benefits differently. On the other hand, since communication with non-state actors is limited, there are difficulties in conveying the deterrent's message. It is another dilemma that deterrence actions against terrorist organizations do not prevent these organizations, but rather provide opportunities for exploitation when they cause public suffering and civilian casualties. The deterrent concept for NSAs should take into account the hybrid characteristics of NSAs and the features of 21st century strategic environment mentioned above.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ*

Security Approaches of International Relations Theories: A Comparative Analysis

Bilal KARABULUT**

Öz

Geleneksel güvenlik yaklaşımları, devlet merkezli bir dünya görüşünü idealize ederken; yeni güvenlik anlayışı büyük ölçüde birey merkezli bir bakış açısına sahiptir. Böylesi bir farklılık, bu iki yaklaşımın güvenliği ele alış biçimlerini derinden etkilemektedir. Bu iki farklı güvenlik anlayışının uluslararası ilişkiler kuramlarındaki karşılığı ise pozitivist kuramlar ve post-pozitivist kuramlardır. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalı, pozitivist yöntemi benimseyen uluslararası ilişkiler kuramları ile post-pozitivist yöntemi kullanan kuramların güvenlik yaklaşımları arasında benzer yönler var mıdır? Yoksa iki yaklaşım arasındaki farklılaşma/ayrışma çok daha derin epistemolojik ve ontolojik anlamlar mı içermektedir? Bu kapsamda çalışmada uluslararası ilişkiler kuramlarının güvenlik anlayışları karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Pozitivist Kuramlar, Post-Pozitivist Kuramlar, Güvenlik, Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı, Yeni Güvenlik Yaklaşımı.*

Abstract

While traditional security approaches idealize a state-centric worldview, the new security understanding has a largely human-centric perspective. Such a difference deeply affects the way these two approaches deal with security. The counterpart of these two different security conceptions in international relations theories are positivist theories and post-positivist theories. In this context, the main problematic of the study; Are there similar aspects between the international relations theories adopting the positivist method and the security approaches of the theories using the post-positivist method? Or does the differentiation / divergence between the two approaches contain much deeper epistemological and ontological meanings? In this context, the security understanding of international relations theories will be analyzed comparatively.

Keywords: *Positivist Theories, Post-Positivist Theories, Security, Traditional Security Approaches, Non-Traditional Security Approaches.*

* **Makale Geliş Tarihi:** 02.03.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 24.04.2021

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e-posta: bilalkarabulut@yahoo.co.uk, ORCID: 0000-0002-4751-6165.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

GİRİŞ

Bilimsel düşünce, insanoğlunun gerçekliğe ulaşması gayesini sistemli hale getirme çabasıdır. Bilimsel kuramlar olmaksızın tutarlı bir şekilde öğrenmek veya hareket etmek imkânsız olurdu. Ayrıca, genelleme ve soyutlama olmadan bilimsel çalışmaların yürütülmesi imkânsız hâle gelirdi. Uluslararası ilişkiler alanında da kuramsal bir temele dayandırılmayan analizler her zaman bilimsellikten uzak olacaktır. Kuramların yanı sıra yöntembilim üzerinde de durulmalıdır. Kuramlar test edilebilir veya yanlışlanabilir hipotezlerden oluşmalıdır. Dolayısıyla hipotezlerin sorgulanabilmesi için yöntembilime ihtiyaç vardır. Diğer bir anlatımla yöntembilim, bir nevi bilimsel araştırma programı ya da denetleme mekanizması olarak düşünülebilir.

Yöntemsiz yol almak, engin okyanuslara yelken açmış pusulasız bir gemide rotasız kalmak gibidir. Bu bağlamda kuramlara yol haritası, yöntembilime ise pusula nazarıyla bakılabilir. Belirli yöntemler ve belirli kuramlarla olgu ve olayların açıklanma çabası, bu sistemli düşünme biçiminin ürünleridir. Fakat adalet ya da özgürlük, güvenlik ya da eşitlik gibi sosyal bilimlerin en temel kavramlarında bile üzerinde odaya sağlanmış genel yaklaşımlar yoktur. Farklı kuramların, gerçekliği arayışlarında kullandıkları farklı yöntemler bunun sebeplerinden biridir. Yine ele alınan kavramın nasıl bir dünya görüşü veya bakış açısıyla analiz edildiği de önemlidir. Bu nedenlerden ötürü sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinde olduğu gibi güvenlik çalışmalarında da çok farklı kuramlar, ekoller ya da okullar ortaya çıkmıştır. Zamansal ve mekânsal olarak bir kalıba sokulamayacak dinamik bir kavram olan güvenlik, değer yargılarından da bağımsız değildir. Fakat bu farklı kuramsal yaklaşımlar bilimsel bir tezatlık şeklinde değil; fikirsel bir zenginlik olarak kabul edilmelidir.

Sosyal bilimlerin diğer tüm alanlarında olduğu gibi güvenlik çalışmalarında da kuramsal bakış açılarında ihtiyaç vardır. Kuram/Teori en

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

genel anlamda; bir olayı ya da olguyu açıklamak için kullanılan, birbirine bağlı tezler ve düşüncelerden oluşan sistematik bir düşünme biçimidir. Böylesi bir bilimsel çerçevede içinde sunulan düşünce yapıları, hem var olanı anlamak ve anlamlandırmak adına hem de geleceğe ilişkin projeksiyonlar sunabilmek için oldukça işlevsel ve bilimseldir. Ancak söz konusu sosyal bilimler ve uluslararası ilişkiler olduğunda, değişkenleri sabit tutmak, diğer bir anlatımla genel geçer ilkelere ulaşmak son derece zordur. Uluslararası ilişkiler dinamik bir yapıya sahip olduğu için kuramların da bu hızla değişen yapıyı takip etmesi ve kendini güncellemesi gerekmektedir. Bu nedenden ötürü, kuramların uluslararası ilişkiler açısından taşıdığı en önemli değer “düşünme biçimlerini geliştirmesi” ve “ortak paydaların ortaya çıkarılması” olduğu söylenebilir.¹ Bu kapsamda kuramlar genel yasalara ulaşmak gibi iddialı bir yaklaşım yerine, bilimsel gelişim ve düşünsel zenginlik bağlamındaki katkıları üzerinden değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra genel yasalara ulaşılmasa dahi, genellemeler yapmak, adeta bilimsel bir zorunluluktur.

Çok temel bir düzeyde, farklı kuramsal okullar ve disiplinler, kuramların (en azından) genellemeler olarak anlaşılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Başka şekilde ifade etmek gerekirse, kuramlarla bir olayı ve olguyu kavramak daha kolay olabilir. Bilimsel kuramlar olmaksızın tutarlı bir şekilde öğrenmek veya hareket etmek imkânsız olurdu. Ayrıca genelleme ve soyutlama olmadan bilimsel çalışmaların yürütülmesi imkânsız hâle gelirdi.² Uluslararası ilişkiler alanında da kuramsal bir temele dayandırılmayan analizler, her zaman bilimsellikten uzak olacaktır. Betimleyici/deskriptif bir anlatım yöntemi olay ya da olgu analizlerinde kullanılabilir; fakat aslolan kuramsal çerçevenin rasyonel bir biçimde belirlenmesidir.

1 Joyce P. Kaufman, *Introduction to International Relations: Theory and Practice*, Lanham, Rowman&Littlefield Publishers, Maryland 2013, s. 31

2 Hans Joas-Wolfgang Knöbl, *Social Theory: Twenty Introductory Lectures*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 4-5.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Kuramların yanı sıra yöntembilim üzerinde de durulmalıdır. Kuramlar, test edilebilir veya yanlışlanabilir hipotezlerden oluşmalıdır. Dolayısıyla hipotezlerin sorgulanabilmesi için yöntembilime ihtiyaç vardır. Diğer bir anlatımla yöntembilim, bir nevi bilimsel araştırma programı ya da denetleme mekanizması olarak düşünülebilir. Sağlam bir yöntembilime dayanmayan kuramların uzun ömürlü olmayacağı söylenebilir.³ Uluslararası güvenlik çalışmalarında da temelde iki farklı yöntemsel anlayış vardır. Bunlar pozitivism ve post-pozitivismdir. Geleneksel güvenlik kuramları pozitivist bir yaklaşımı benimsemişken; yeni güvenlik kuramları büyük ölçüde post-pozitivist bir anlayışa sahiptir.

Fransız düşünür Auguste Comte tarafından geliştirilen pozitivist anlayış, sosyal bilimlerde de pozitif bilimlerdeki gibi genel yasalara ulaşılabilmesi için ortaya konan bir yaklaşımdır. Değerlerden arınmış objektif bilginin olabileceği ve bu nedenle herkes tarafından kabul edilebilecek genellemelere ya da yasalara ulaşılabilmesini iddia etmektedir. Determinist bir anlayışı benimsemiş olan pozitivist yöntem, tekrar eden sebep-sonuç ilişkilerden hareketle, gelecekteki olgu ya da olayların öngörülebilir olduğunu savunmaktadır.⁴ Pozitivist yöntembilim, en genel anlamda bilimin çalışma alanının ancak somut/materyal olgu ve olaylar olabileceğini iddia etmektedir. Diğer bir anlatımla, ampirik, deneye tabi tutulamayan metafizik, soyut ve teolojik olay ve olgular bilim dışıdır. Post-pozitivist kuramlar ise bu indirgemeci anlayışa karşı çıkmakta ve normatif öğelere de çalışmalarında yer vermektedir. Pozitivism gerçekliği somut olanda ararken; post-pozitivism daha çok akıl ve algı düzeyinde inşa edilen gerçekliklerle ilgilenmektedir. Pozitivist ve post-pozitivist güvenlik kuramları, yalnızca yöntembilim açısından ayrışmamakta, epistemolojik ve ontolojik olarak da çok farklı anlayışları temsil etmektedir.

3 Detlef F. Sprinz, *Models, Numbers, and Cases: Methods for Studying International Relations*, University of Michigan Press, Michigan 2004, s. 4.

4 Paul R. Viotti-Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, Longman, New York 2019, s. 333.

Bu kapsamda “neden kuram ve yöntembilime ihtiyaç duyarız?” ve “Geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişin temel sebepleri nelerdir?” sorularına şu cevaplar verebilir: Öncelikle, kuram ve yöntembilim olmaksızın hiçbir sosyal bilimler disiplinde ilerleme kaydedilemez. Güvenlik çalışmalarının bilimsel bir zeminde yürütülebilmesi için de kuramsal çerçevelere ihtiyaç vardır. İşte bu noktada, geleneksel güvenlik anlayışı ile yeni güvenlik anlayışı ayırımı ortaya çıkmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışı içinde yer alan idealizm, realizm ve neo-realizm “pozitivist yöntembilimi” kullanırken; yeni güvenlik anlayışının temsilcileri eleştirel kuram, inşacı kuram, postmodernizm ve feminist kuram, post-pozitivist yöntembilimi kullanmaktadır. Dolayısıyla geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişin sebeplerinden ilki “yöntembilimsel farklılıktır.” Bu sebeplerden ikincisi; Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve üçüncüsü de küreselleşme sürecidir. Özellikle küreselleşme sürecinde teknolojinin artan bir ivmeyle gelişmesi hem yeni tehditler ortaya çıkarmış hem de var olan tehditlere bambaşka formlar kazandırmıştır. Böylesi bir gelişme güvenliğin “derinleştirilmesi” ve “genişletilmesini” kaçınılmaz hale getirmiştir.

“Güvenlik kuramlarının taşınması gereken temel özellikler neler olmalıdır?” sorusu ise şu şekilde cevaplandırılabilir: Söz konusu güvenlik kuramları olunca, bu alanda çalışma yapan bir araştırmacının öncelikli olarak incelediği olay ve olgunun yapısına uygun bir kuramsal çerçeve oluşturması gerekmektedir. Örneğin; ABD ve Çin’in askeri gücünü karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ele alan biri için sayısal veriler; yani pozitivist yöntembilim yol gösterici nitelikte olabilir. Ancak söz konusu olan iki ülkenin kültürel hegemonya bağlamında karşılaştırılması ise burada pozitivist yöntembilim yeterli olmayacak ve post-pozitivist bir bakış açısına ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca güvenlik kuramları hem birbirleriyle etkileşime açık olmalı hem de konunun mahiyetine göre sosyoloji, psikoloji, tarih, coğrafya, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi gibi pek çok

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

farklı disiplinden yararlanmalıdır. O nedenle güvenlik kuramlarının en ayırt edici özelliği, inter-disipliner/disiplinler-arası bir yapıda olmalarıdır.

Bu kapsamda makalede iki temel bölüm vardır. İlk bölümde geleneksel uluslararası ilişkiler kuramları olan idealizm, realizm ve neo-realizmin güvenlik yaklaşımları ele alınacaktır. Bu sıralama, tarihsel akışı göz önünde bulunduran, kronolojik bir sıralamadır. Ayrıca geleneksel güvenlik anlayışından, yeni güvenlik anlayışına geçişte bir köprü vazifesi gören Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu da bu bölüm kapsamında incelenecektir. İkinci bölümde ise post-pozitivist uluslararası ilişkiler kuramlarının güvenlik yaklaşımları incelenecek olup; bu çerçevede eleştirel kuram, inşacı kuram, postmodernizm ve feminist kuram ele alınacaktır.

GELENEKSEL ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARI VE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

İDEALİZMİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Uluslararası ilişkilerin ayrı bir disiplin olarak sosyal bilimler içinde yerini alması ve yöntembilimsel olarak pozitivist benimsenmesi, ilk dönem yaşanan idealizm-realizm tartışmasıyla mümkün olmuştur. İdealizm (ütopyacılık) ve realizmin (siyasi gerçekçilik) kökenleri her ne kadar çok eskilere dayansa da özellikle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde bilimsel çerçevelerinin çizilmeye başlandığı görülmektedir. Bu iki yaklaşımın temelde felsefi yönü ağır basan bir soruya verdikleri birbirine tezat cevaplarla birbirlerinden ayrıştıkları gözlemlenmektedir. Bu soru, “insan doğuştan iyi bir varlık mıdır?” ya da “dünyadaki şiddetin sebebi insan mıdır; yoksa sistemik hatalar mıdır?” şeklindedir. Sorunu sistem düzeyinde gören idealistler ve sorunu aktör düzeyinde arayan realistlerin ayrıldıkları en temel nokta, mevzubahis soruya verdikleri cevaplarda gizlidir.

Ütopyacılık, akılcılık veya liberalizm olarak adlandırılan idealizm, temel olarak “olandan öte olması gerekenden” söz eden bir fikir akımıdır. Kökenleri

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

John Locke, Jeremy Bentham, Jean Jacques Rousseau, David Hume ve Immanuel Kant gibi önemli düşünürlerin görüşlerine dayanır. Bunların yanı sıra Arnold Toynbee, Alfred Zimmern ve Norman Angell gibi düşünürler de liberalizmin şekillenmesine katkı sağlamışlardır. Realistlerin hareket noktası olan güç ve ulusal çıkar kavramsallaştırmalarından uzak durup, etik değerler ve evrensellik üzerine kurulu bir anlayışla yola çıkmışlardır. Böylesi bir doğrultuda demokratik rejimlerin gelişmesi, kurumsal yapılar olarak uluslararası örgütlerin geliştirilmesi ve yaygınlaşması, silahsızlanma çabalarına hız verilmesi ve uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi, idealist düşünürlerin en önemli söylemleridir.⁵

İdealizmin en önemli başarılarından biri, ilk uluslararası ilişkiler kürsüsünün 1919 yılında İngiltere'nin Aberystwyth kentinde bulunan Wales Üniversitesi'nde kurulmuş olmasıdır.⁶ Fakat bu başarıyı liberalizme mi idealizme mi mal etmek gerekir? Literatürdeki genel eğilim, idealizmi liberal yaklaşımların uluslararası ilişkiler versiyonu olarak görmektir. Diğer bir anlatımla, kendilerini idealist teorisyen olarak adlandıran bir okul ya da ekol yoktur. Edward Carr ve Hans Morgenthau'nun ütopyacılık olarak adlandırdığı idealizm, aslında realizmin kendini konumlandırırken kullandığı bir karşıtlık aracıdır.⁷ Hegel'in diyalektik mantığından hareket eden realistler, bir yandan ne olduklarını ortaya koyarken; diğer taraftan da idealizm üzerinden ne olmadıkları ifade etmişlerdir.

Aydınlanma düşüncesi ve ardından gelişen liberalizm akımı idealizmin kökenlerine işaret eder. Bu düşünce, akılcılık ve ilerleme gibi iki temel olguya dayanmaktaydı. Bu kapsamda bireyler, özünde rasyonel (akılcı) ve iyidirler. Dolayısıyla savaşların yegâne sebebi devletlerin mutlakiyetçi ve

5 Bilal Karabulut, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi", *Akademik Bakış*, 8(15), 2014, s. 66.

6 Richard Lebow, *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 1.

7 Robert M.A. Crawford, *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline*, Routledge, London 2000, s. 30-31.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

otoriter bir şekilde yapılanmalarıdır. O halde şiddet, savaş, çatışma gibi olgular realistlerin iddia ettiğinin aksine insanın doğasından ziyade, yanlış sistemsel kurgulardan ve algılardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası sistemin yeniden inşa edilmesi ve olası savaşların önüne geçmek için iki temel araç vardır. Bunlardan ilki, uluslararası hukukun geliştirilmesidir. İkincisi ise yeni uluslararası örgütlerin kurulması ve bu örgütler aracılığıyla uluslararası sisteminin daha barışçıl ve uzlaşmacı şekilde yeniden inşa edilmesidir.⁸

I. Dünya Savaşı sonrasında Wilson Prensipleri'nin öncülük ettiği idealist kuram, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla altın dönemini yaşamıştır. Temel amaç, yeni kurallar, normlar ve örgütsel işleyişle savaşların önüne geçebilmektir.⁹ İki dünya savaşı arası dönemde, idealist yaklaşımın, gerek bilim camiasında gerekse pratik olarak devletlerin dış politika anlayışında genel kabul gören anlayış olduğu bilinmektedir. Özellikle Wilson Prensipleri ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu idealizmin başarısı olarak nitelendirilebilir. Fakat tüm bu gelişmelere karşın, idealizm kısa bir süre sonra, paradigma olarak iflas etmiş ve yerini realizme bırakmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım gerek akademik dünyada gerekse devletlerin karar alıcıları üzerinde idealizmin inandırıcılığını ortadan kaldırmıştır. Bu durum, realizmin yaklaşık elli yıl sürecek hegemonyasının önünü açmıştır.

REALİZMİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Realizmin anahtar kavramları sayılabilecek güç, devlet ve ulusal çıkar gibi olguları derinlemesine analiz eden düşünörlere bakıldığında, Thucydides, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, George W. F. Hegel, Edward Carr ve Hans Morgenthau'nun öne çıktığı görölmektedir.¹⁰ Yine bu düşünörlere,

8 Karabulut, a.g.e., s. 66.

9 Vitor Fernandes, "Idealism and Realism in International Relations: An Ontological Debate", *Janus.Net e-journal of International Relations*, 7(2), 2016, s. 16.

10 Mehmet Keyik-Mehmet Seyfettin Erol, "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), Mayıs 2019, s. 17-18.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

insan doğası, politik gereklilikler ve varoluşsal yapılar üzerinden bir bilimsel çerçeve çizmeye gayret etmişlerdir.¹¹ Realist yaklaşımın payandaları olarak kabul edilebilecek bu düşünürler, yalnızca realizmi değil; uluslararası ilişkiler disiplindeki diğer görüş ve yaklaşımları da derinlemesine etkilemiştir.

Pozitivizmin yöntembilimsel zemininden hareket eden realizm, en genel anlamda insan doğasından hareketle devletleri tanımlayan, bir üst otoritenin yokluğu nedeniyle uluslararası ilişkileri anarşik bir sistem olarak gören ve bu nedenle güç ve ulusal çıkarı önceleyen bir yaklaşımdır.¹² Ulusal gücü merkeze alan realizm için bir ülkenin güç bileşkesinin en önemli ayağı askeri güçtür.¹³ Askeri gücü arttırmak, realistler için uluslararası alanda ayakta kalabilmenin yegâne yoludur.

Yunanlı tarihçi Thucydides (M.Ö. 460-M. Ö. 400), ilk realist düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir. *Peloponnesiya Savaşları'nın Tarihi* adlı kitabında silahlanma, güç, ittifak, caydırma ve güç dengesi gibi realizmin temel kavramlarını ilk kez o kullanmıştır. Realist düşünce geleneğinin bir başka temsilcisi ise Machiavelli'dir. 1513 yılında yazmış olduğu *Prens* adlı kitapta, en genel anlamda, "ulusal çıkar" olgusunu incelemiş ve devletlerinin çıkarlarının her türlü ahlaki ve moral değerden üstün olduğunu vurgulamıştır. Bu iki düşünürden sonra belki de realizmin en büyük düşünürü olan Hobbes'a geçilebilir. Hobbes, anarşi olgusundan hareketle, devletlerin nasıl ortaya çıktığını ele almaktadır.

Realizmin nüvesini şüphecilik (skepticism) oluşturmaktadır. Machiavelli'den Hobbes'a kadar pek çok realist düşünürde şüpheciliğin derin izlerine rastlamak mümkündür. Örneğin, Hobbes'un *Leviathan (Canavar)* adlı eseri ele alınacak olursa, yazarın üzerinde en çok durduğu

11 R. B. J. Walker, *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1993, s. 32.

12 Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 9.

13 Marc Trachtenberg, "The Question of Realism", *Security Studies*, 13(1), 2003, s. 156.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

konunun insanoğlunun çıkarları için her yola başvurabilecek bir canlı olduğu gerçeğidir.¹⁴ İnsanoğluna yönelik bu kötümser ve kuşkucu bakış açısının izlerini, Hobbes'dan sonra gelen tüm realist düşünürlerde görmek mümkündür.

Hobbes, devlet mekanizmasının yaratılma sürecini şu şekilde özetler: İnsanlar doğa hâlinde yaşamaktaydı. Böylesi bir durumda; yani devlet gibi bir yaptırım mekanizmanın olmadığı doğa hâlinde, güç güce karşıydı. Zira doğası gereği bencil, hırslı, menfaatperest ve ihtiras yüklü insanoğlu arasında şiddet yüklü bir rekabet söz konusuydu. İşte insanlar, bu doğa hâlinde kurtulmak adına Leviathan'ı; yani Canavar'ı yaratmıştır. Hobbes'un tabiriyle Leviathan şeklinde inşa edilen devlet mekanizması, bu doğa hâline bir son verebilmek adına insanoğlunun kurduğu zorunlu bir yapıydı.¹⁵ Uluslararası ilişkilerde böylesi bir üst otorite olmadığı için bu sistem, "anarşik" bir yapıya sahiptir ve böylesi bir anarşi hâlinin doğal sonucu olarak da uluslararası ilişkilerde her zaman güç güce karşıdır.

Bahse konu olan düşünürler içerisinde en önemlisi Morgenthau'dur. 1948 yılında yayınlanan *Uluslararası Politika* adlı kitabı uluslararası ilişkilere daha kavramsal bir bakış açısı getirmeyi amaçlamış ve Morgenthau'yu önemli kılmıştır. Bu kitapta Morgenthau, insan davranışlarının ve dolayısıyla devletlerin davranışlarının açıklanmasında güç mücadelesinin önemini altını çizmiştir. Morgenthau'ya göre insan, doğası gereği güç peşinde koşar. Bu dürtü de insanları birbirleriyle çatışmaya sürükler. Dolayısıyla uluslararası sistem de kaçınılmaz olarak anarşiktir ve çatışmaya neden olur.¹⁶ Realizmin tarihsel süreçte, Alman düşünce sistematiğinden yararlanan Amerikalı düşünürler tarafından şekillendiği ve özellikle Soğuk Savaş dönemi başta olmak üzere, ABD dış politikasını şekillendiren temel

14 Charles R. Beitz, *Political Theory and International Relations*, Princeton University Press, Oxford 1999, s. 27-31.

15 Beitz, a.g.e., 29-31.

16 Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 2004, s. 46-47.

etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Savaş ve çatışma gibi olguları verili kabul eden; diğer bir anlatımla bu iki olguyu insan doğası gereği hep var olacak gerçekler olarak kabul eden realist anlayış, Soğuk Savaş döneminde yaşanan silahlanma yarışının en önemli nedenlerinden biridir.

Realizmin diğer uluslararası ilişkiler kuramlarından ayrılan en önemli özelliği, savaş ve çatışma olguları üzerine geliştirdiği yaklaşımlardır. Zira savaş ve çatışmanın, verili; yani değişmez sabit bir gerçeklik olarak kabul edilmesinin ötesinde, bu olguların gerekli olduğu varsayımı oldukça düşündürücü bir etik sorunun yaşanmasını beraberinde getirmektedir.¹⁷ Günümüzde eleştirel kuram, postmodernizm, inşacı kuram ya da feminist kuramın, uluslararası ilişkilerde ön plana çıktığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu, geleneksel realist yaklaşımların tamamen reddedildiği, kullanılmadığı anlamına gelmemelidir. Özellikle de güvenlik olgusu söz konusu olduğunda çoğu düşünür, hâlen realist bakış açısından yararlanmaktadır.¹⁸ Yine benzer şekilde, çoğu devletin dış politikasında hâlen en geçerli olan yol haritası realizmdir. Devletler, ulusal çıkar ve güç maksimizasyonu gibi realizmin temel ilkelerini dış politikaların temelleri olarak görmeye devam etmektedir.

NEO-REALİZMİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

İdealizm ve realizm, onlarca düşünürün sentezlediği kuramsal yapılardır. Oysa neo-realizm söz konusu olduğunda akla gelen ilk isim Kenneth Waltz'dur. Bu isim, neo-realizmin yaklaşımlarını, tezlerini ve kuramsal çerçevesini neredeyse tek başına çizmiştir. 1979 yılında yayınladığı *Uluslararası Politika Kuramı* adlı kitabında neo-realizmin temel prensiplerini ortaya koymuştur. Waltz, özellikle parçalardan hareketle bütünü anlama çabasındaki kuramları eleştirmiş ve kendi deyimiyle "indirgemeci" olarak

17 Michele Chiaruzzi, "Realism", R. Evatek, A. Burke and J. George der., *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 36.

18 Jeffrey W. Legro-Andrew Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?", *International Security*, 24(2), 1999, s. 5.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

nitelendirilebilecek bu yaklaşımlar yerine sistemik bakış açılarına ihtiyaç olduğu iddia etmiştir.¹⁹

Neo-realizm ya da yapısal realizm, klasik realizme benzer şekilde hiyerarşik bir düzen içindeki uluslararası yapıyı kabul eden, yapısal olarak uluslararası sistemi anarşik bir olgu olarak değerlendiren bir kuramdır. Bu kurama göre, uluslararası ilişkiler alanındaki en önemli etken uluslararası ilişkilerin sistemik yapısı olarak düşünülmektedir. Bu yüzden devletlerin dış politikaları ve aralarındaki ilişkiler/etkileşimler irdelenmektedir. Analiz yöntemi, neo-realizmi, klasik realizmden ayırmaktadır. Waltz'a göre uluslararası sistem, "bir siyasi yapı ve etkileşim içinde bulunan öğelerden (uluslararası sistemde devletler) oluşan bir bütün" şeklinde tanımlanmaktadır. Kenneth Waltz'un yaptığı yapısal ve sistemik tanım, esasında realizmle çelişmemekte, hatta tam aksine realizmin düşünsel temellerinden yararlanılıp yeniden kurgulanan daha kapsamlı bir tanımlamadır.²⁰ Diğer bir anlatımla Waltz, resmin bütününden hareketle parçaları anlamlandırma çabasındadır.

Waltz'a göre, kendi kendine yardım (self-help) ilkesi nedeniyle ortaya çıkan davranış kalıpları ve uluslararası sistemin anarşik yapısı devletlerin dış politika tutumlarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Sistemden kaynaklanan unsurlar nedeniyle devletler bazen benzer davranışlar sergileyebilirler. Diğer yandan devletlerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklı siyasi değişimleri açıklama hususunda yetersiz kalması meselesi, devlet davranışlarını homojen şekilde ele alan yaklaşıma eleştiriler yöneltmektedir. Devletlerin benzer davranışlar gösterdiğini düşünen Neo-realizmin sistem yaklaşımı, yapı ve sonuç farklılıklarına sebep olan temel unsuru, devletlerin güç kapasiteleri olarak değerlendirmektedir. Sistemin yapısı güç dağılımındaki farklılıklara göre değişebilmektedir. Bu bağlamda

19 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, California 1979, s. 19.

20 İskender Serdar, "Neo-realizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 2015, s. 16.

devletlerin tehdit olarak gördükleri devletlerin gücünü dengeleme çabası, ulusal güvenliğin korunması ve herhangi bir güç unsurun uluslararası sistemde egemen bir unsur olarak öne çıkmasının engellenmesi adına girişilen bir eylemdir. Waltz'a göre uluslararası sistemin temel kuramı olan güç dengesinin örneği, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemidir.²¹ Güç dengesinde iki kutuplu sistem yanında üç, dört ya da beş kutuplu sistemler de vardır. Örneğin, 1815-1914 arası dönemi kapsayan Klasik Güç Dengesi Sistemi ya da Avrupa Ahengi Sistemi beş kutuplu sisteme örnek olarak gösterilebilir.

Özetle, Waltz tarafından sistematize edilen neorealist kuram, uluslararası güvenlik söz konusu olduğunda güç dengesi olgusuna işaret etmektedir. Realistleri yalnız devletlere odaklandığı için indirgemeci olarak nitelendiren Waltz, kendisinin yapbozun parçalarına değil; resmin bütününe baktığını iddia etmektedir. Bu iddiasının doğal bir sonucu olarak neo-realizmin "sistemik" ve "yapısal" özellikleriyle realizmden ayrıldığını savunmaktadır. Lakin önündeki "neo" ön ekinden de anlaşılacağı üzere neo-realizm, realizme karşı çıkmamakta, aksine onu "güncelleme" iddiasıyla hareket etmektedir. Aksi takdirde "neo" ön eki, yerini "post" ön ekine bırakacak ve kuramın adı postrealizm olacaktır.

KOPENHAG GÜVENLİK ÇALIŞMALARI OKULU

Geleneksel güvenlik anlayışından, yeni güvenlik anlayışına geçişte pek çok faktör etkili olmuştur. Örneğin, küreselleşme süreci ya da teknolojik gelişmeler bu faktörler arasındadır. Yeni güvenlik anlayışına geçişte yeni tarz düşünce ve yaklaşımların da büyük etkisi vardır. İşte bu yaklaşımlar arasından en öne çıkanı, Barry Buzan'ın öncülük ettiği Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu'dur.

21 Övgü Kalkan Küçüksoğak, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neo-realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(14), 2012, s. 203-204.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

1983'te yayınlanan İnsanlar, Devletler ve Korku adlı eserinde Buzan, geleneksel askeri tehdit merkezli güvenlik anlayışını eleştirmiştir. Doksanlı yıllarda ise Jaap de Wilde, Ole Waever gibi düşünürler Soğuk Savaş sonrasında şekillenen yeni şartların, güvenliğin asli unsurlarını ve değerlerini genişleten, plüralist ve yapısal özellikte olan yeni bir anlayış olduğu söylemişlerdir. Geleneksel güvenlik anlayışını benimseyenlerle ile Kopenhag Okulu'nun temsilcileri arasındaki fikir ayrılıklarının temel noktası güvenlik olgusunun kapsamı ve içeriği üzerinedir. Kopenhag Okulu'nun temsilcileri yeni bir güvenlik kavramsallaştırması ortaya koymamış; ancak güvenlik olgusunun muhtevası ve bu muhtevanın oluşumuyla ilgilenmiştir. Buzan'a göre güvenlik çok dar anlamda tanımlanmıştır ki bu eleştirilmesi gereken bir husustur. Bu nedenle Buzan, güvenliği daha geniş kapsamlı değerlendirmiştir. Güvenliği savaş ve tehdit kavramı ve askeri güç çerçevesinde değerlendiren Gelenekçilerin tam aksine, genişletilmiş güvenlik kavramını üretmiştir.²²

Buzan'a göre, devletler meyveler gibidir. Bir yandan birbirine benzer; diğer yandan da farklı özellikleri taşırlar. Bu sebeple realizmden etkilenen geleneksel güvenlik anlayışının, devletlerin birbirine bütünüyle benzediğini düşünerek geliştirdiği ulusal güvenlik tanımlamalarını kabul etmek mümkün değildir. Ulusal güvenlik kavramı, her devletin kendi şartları çerçevesinde tanımlanmalıdır.²³ Bu yaklaşımıyla "ulusal kimlik" gerçeğini işaret eden Buzan, kimliklerden bağımsız bir dış politika analizinin yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Buzan, geleneksel güvenlik anlayışının en önemli eksikliğini, "devlet" ve "askeri güvenlik" merkezli bir yaklaşımı benimsemesi olarak değerlendirmektedir. Bu da güvenlik anlayışının revize edilmesini gerekli kılar. Buzan'a göre, güvenlik üç düzey ve beş ana sektör olarak

22 Küçüksoğak, a.g.m., s. 204-205.

23 Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York 1991, s. 96-97.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Bu sektörler iç içe geçebilir, önceliği herhangi bir sektör olabilir. Bunun için herhangi bir güvenlik sorununun ortaya çıkması yeterlidir. Bu düzeyler ve sektörler Tablo 1'deki gibi gösterilebilir:²⁴

Tablo 1: Düzeyler ve Sektörler

Düzeyler	Sektörler
1- İnsan Güvenliği	1- Askeri Güvenlik
2- Ulusal Güvenlik	2- Politik Güvenlik
3- Uluslararası Güvenlik	3- Toplumsal Güvenlik
	4- Ekonomi Güvenliği
	5- Çevre Güvenliği

Kopenhag Okulu pek çok konuda yeni güvenlik kuramlarına öncülük etmiştir. Burada tüm yaklaşımlarını ortaya koymak olanaksızdır. Bu nedenle Buzan'dan sonra Kopenhag Okulu'nun en önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Ole Waever'ın "Güvenikleştirme Yaklaşımı" ele alınarak bölüm sonlandırılacaktır.

Güvenikleştirme pratiklerinin temelini söylemler oluşturur. Özellikle siyasetçiler ve politika üretenler, söylemleri kullanarak güvenlik alanı dışında yer alan bir olay ya da olguyu güvenikleştirmektedirler.²⁵ Güvenikleştirme kuramının uygulamaya konması ise belirli bir bilimsel çerçeve içinde yapılır. Belirli bir stratejiyle sistematik bir biçimde güvenikleştirme pratikleri hayata geçirilir. Sosyal medya, televizyonlar, gazeteler gibi iletişim araçları kullanılarak inşa edilmek istenen gerçeklik kitlelere iletilir. Söylemlerin gücü ya da inandırıcılığı, güvenikleştirme pratiklerinin başarıya ulaşabilmeleri için oldukça önemlidir. Burada algı

²⁴ Buzan, a.g.e., s. 363.

²⁵ Ole Waever, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery", *International Studies Association Panel Paper*, Montreal 2004, s. 8; Cenk Tamer-Mehmet Seyfettin Erol, "Yemen'de İran Kimliğinin İnşası: Mehdilik Üzerinden Bir Tartışma", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), Mayıs 2020, s. 18.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

yönetimi, propaganda, stratejik iletişim veya eskilerin tabiriyle ilm-i siyaset devreye girmektedir.

Bu doğrultuda, siyasi alanın dışında sayılan ve devlete ait kamusal bir problem siyasi alana taşınabilir ve buradan da güvenlik sorununa (*securitized*) dönüştürülebilir. Eğer problem siyasi arenanın dışındaysa devlet otoriteye böylesi bir problemle ilgilenmemektedir. İlgili problem kamusal tartışmaların ya da kamusal karar alma süreçlerinin ilgi alanı içinde görülmez. Problemin siyasallaşması için kamu politikasının bir parçası haline gelmesi gerekir. Bu siyasallaşan sorunun tüm toplumu ilgilendirmesi için hükümet probleme ilişkin bir seçim yapmakta, elde edilen sonuca göre kararlar almakta ve probleme kaynak tahsis etmektedir.²⁶ Bir olgu ya da olayın güvenlik alanına dâhil edilebilmesi; yani güvenikleştirme için temel olan üç koşul şunlardır: varoluşsal bir tehdidin algılanması, aciliyet ve istisnai mücadele yöntemlerine duyulan ihtiyaç.²⁷ Özetle güvenikleştirme pratikleri, siyasal iktidarların söylemleri aracılığıyla ortaya konan ve büyük ölçüde siyasal güce meşruiyet zemini sağlayan uygulamalardır. Güvenikleştirme çabalarının başarısı hem uygulayanın söylemler üzerinden suni bir gerçeklik inşa etme ustalığına hem de karşıdaki kitlenin bilinç düzeyine bağlıdır.

POST-POZİTİVİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARI VE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

ELEŞTİREL KURAMIN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Frankfurt Okulu ve temelde okulla birlikte anılan ve farklı yorumlamalara sahip olan Eleştirel Kuram, karmaşık bir yapıya sahiptir. Frankfurt

26 Nebi Miş, "Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 2011, s. 348.

27 Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, 47(4), 2003, s. 514.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Okulu'nun temelleri, 3 Şubat 1923 tarihinde Eğitim Bakanlığı'nın bir kararnamesiyle kurulan, Frankfurt Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'dür.²⁸ Frankfurt Okulu içinde "Max Horkheimer, Theodor Adorno, Walter Benjamin, Herbert Marcuse, Erich Fromm ve Leo Lowenthal" öne çıkan düşünürler yer almaktadır. Ayrıca "Jürgen Habermas ve Axel Honneth" de eleştirel kuramın iki önemli düşünürüdür.²⁹ Uluslararası ilişkiler disiplinde "Robert Cox" ve eleştirel güvenlik çalışmaları içindeyse "Ken Booth" kuramın günümüzdeki en önemli temsilcileri olarak kabul edilebilir.

1937 yılında *Geleneksel ve Eleştirel Kuram* başlıklı yazısında Horkheimer, Frankfurt Okulu'nun eleştirel yaklaşımını ortaya koymuştur. Horkheimer'a göre eleştirel kelimesi, saf aklın idealistçe bir eleştirisi anlamına gelmemektedir. Horkheimer, kelimeyi ekonomi politik yaklaşımının diyalektik bir eleştirisi olarak düşündüğünü ifade etmiştir. Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu bir diğer yaklaşım da bilimsel kuramlar (pozitivistler) ile eleştirel kuramlar arasındaki farklılaşmadır. Dünyanın başarılı bir biçimde manipülasyonu, Okul için bilimsel kuramların ilk amacıdır; kuramlar, araçsal bir kullanıma sahiptir. Eleştirel kuramların amacı ise özgürleştirme ve aydınlanma anlayışını sağlamak, failerin üstü örtülü tahakküm ilişkilerinin farkındalığını içinde hareket etmesi ve bu sayede onları bu baskılardan kurtararak gerçek çıkarlarının nasıl elde edilebileceğini belirlemek şeklindedir.³⁰ Fakat özgürleştirme pratiklerinin, Batı dışındaki çoğu toplum için etnik ya da dinsel bölünmenin önünü açabilecek, son derece yanlış uygulamaları beraberinde getirebilecek bir yaklaşım olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Eleştirel kuramın en önemli temsilcisi sayılan Robert Cox, 1981 yılında *Millennium* dergisinde yayınlanan makalesinde "Problem Çözücü Kuram"

28 Zafer Durdu, "Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı", *Sosyoloji Dergisi*, 3(15), 2006, s. 16-17.

29 Richard Devetak, "Critical Theory", S. Burchill vd., der., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2013, s. 163.

30 Durdu, a.g.m., s. 19-20.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

ve “Eleştirel Kuram” ayırımına giderek, eleştirel kuramın uluslararası ilişkiler disiplindeki en önemli yaklaşımlarından birini ortaya koymuştur. Cox’a göre Problem Çözücü Kuramlar, pozitivist yöntem bilimden yararlanan ve mevcut sistemin sorunlarını ve krizlerini çözmeye amaçlayan kuramlardır. Eleştirel kuram ise tarihsel materyalizme dayanmakta ve küresel koşulların demokratikleşmesi ve özgürleştirilmesi için radikal dönüşümler ortaya koyan bir yaklaşımdır. Cox’a göre kuram, her zaman birileri ve bir amaç için vardır. Bu durum, mevcut kuramların politik ve ideolojik arka planlarını ortaya koymaktadır.³¹ Cox’un bir diğer katkısı da Antonio Gramsci’nin hegemonya yaklaşımını, eleştirel kuram kapsamında, uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlamış olmasıdır. Cox’un “Dönemin hegomonu dönemin bilgisini inşa eder” sözü, bilgi-iktidar ilişkisini özetleyen ve en bilinen cümlesidir. Yine Cox, baskıcı/tahakküme dayalı hegemonya ve gönüllü/rızaya dayalı hegemonya ayırımıyla özellikle ABD hegemonyasını geçmiş dönemlerdeki tahakküme dayalı imparatorluk deneyimlerinden ayıştırmaktadır.

Eleştirel kuramcılar içinde önemli bir yeri olan Andrew Linklater ise eleştirel kuramı, geleneksel yaklaşımlara meydan okuyan devasa bir başkaldırı olarak nitelendirmektedir. Pozitivist bir anlayışla moral değerleri ve soyut olguları bilim dışı sayan realizm, yazara gören gerçekliğin yalnızca bir yüzünü görebilmektedir. Fakat uluslararası ilişkilere asıl yön veren devletlerden öte bireylerdir; somut olandan öte algı düzeyinde inşa edilendir. Düzen, çıkar ve güvenlik odaklı geleneksel kuramlar, gerçekliği büyük ölçüde fasit bir daire içinde aramaktadırlar. Oysa eleştirel yaklaşım, özgürleştirici doğasıyla gerçeği anlama ve anlamlandırmaya çok daha yakındır.³²

Eleştirel güvenlik çalışmalarının en önemli düşünürlerinden biri olan Ken Booth’a göre ise tarihsel süreçte ortaya çıkan ataerkil yapılar, tüketime

31 Richard Devetak vd., “Marxism and Critical Theory”, R. Devetak, Anthony Burke-Jim George der., *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 69.

32 Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, The Macmillan Press, London 1990, s. 8-9.

dayalı kapitalist zihniyet, milliyetçilik ve ırkçılık akımları ve egemen ulusal devletler var olmasını istedikleri bir dünyayı inşa ettiler. Zaman içinde çoğunluğu dışlayan ve yalnızca bir grup elit azınlığın çıkarlarını önceleyen bir yapı ortaya çıktı. Güvenlik alanında da bu anlayışın karşılığı olarak realizm ortaya çıktı. Yoksulluk, zulüm, savaş, sefalet, ölüm ve hastalık insanlığın farklı bölgelerinde hayatın gündelik gerçekleri haline geldi. Sen/Ben, Biz/Onlar gibi suni kategorik ayrımlarla insanlar ötekileştirildi ve düşman haline getirildi.³³ Diğer bir anlatımla, güvenlik tehditleri büyük ölçüde muktedirler tarafından inşa edilmiş olup; sosyal pratiklere ve somut gerçekliklere dayanmamaktadır.³⁴ Bu sebeple eleştirel kuramlar açısından güvenliğin anlamı, en genel biçimde, “biz insanlar” söylemi aracılığıyla, bu suni kurguyu yıkmak ve özgürleştirici pratikleri geliştirmektir. Ancak unutulmamalıdır ki özgürleşme ideali, kuramsal düzlemde insani bir arayışken; somut pratikte ayrılıkçı etnik bir ideolojiyle birleşerek savaş, çatışma ve şiddet unsurunun meşruiyet zemini haline dönüşebilir. Bu nedenle özgürleşmenin ölçüsü ne olmalıdır, özgürleşmek diğer insanların özgürlüklerine engel oluyor mu benzeri sorular üzerinden, Ken Booth gibi düşünürler tarafından “sınırları bilimsel olarak çizilmemiş” olan bu yaklaşım sorgulanmalıdır.

İNŞACI KURAMIN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

İnşacılık (konstrüktivizm) kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplini içinde ilk defa Nicholas Onuf’un çalışmalarında kullanılmıştır. Kuramı popülerleştiren kişi ise Alexander Wendt’tir. Nicholas Onuf’un yaklaşımı, inşacı kuramın felsefi temellerini oluştururken; Wendt’in çalışmaları da böylesi bir temel üzerine inşa edilmiş kuramsal bir girişimdir.³⁵ Bu kapsamda inşacıların,

33 Ken Booth, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 11-12.

34 Claudia Aradau vd., “Introducing Critical Security Methods”, Claudia Aradau vd., der., *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*, Routledge, Oxon 2015, s. 1.

35 Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine İnşacı Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği””, *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), 2016, s. 183.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

en genel anlamda politik kuramlar veya politik pratikler yerine fikirler ve normların şekillendiği sosyal inşa süreçlerini önelediği ve güç olgusu yerine kimlik olgusunu odak noktasına koyan bir anlayış geliştirdiği söylenebilir.³⁶

Geleneksel anlayış, Westfalya mantığına dayanan ulus-devlet zihniyetine karşı uluslararası toplum söylemini geliştirmeye gayret etmektedir. Post-Westfalyan dönemde, yeniden kavramsallaştırma ve yeniden düşünme pratikleri inşacıların odak noktasıdır.³⁷ Bu kapsamda inşacıların, bilimsel yöntembilim olarak söylem analizini ve kültürler arası etkileşim süreçlerinin irdelenmesini benimsediği söylenebilir. Bu analizler, farklı kimliklere sahip insanların birbirleriyle iletişim kurma biçimlerinden, bu iletişim sonucu ortaya çıkan anlam ve yorumlamalarına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.³⁸

İnşacı yaklaşımın en önemli düşünürü, hiç şüphesiz Wendt'dir. Wendt, çoğu uluslararası ilişkiler düşünürünün analizlerinin temelini oluşturan anarşi hâlini, sabit/değişmez olarak kabul etmemekte ve "anarşi; devletlerin ortaya çıkardığı ve şekillendirdiği bir durumdur" demektedir. Bunun yanı sıra devletlerin kimliklerini de değişebilir olgular olarak görmektedir.³⁹ Wendt'in analizlerinin temelinde, toplumsal yapının dinamikliği ve değişkenliği vardır. Ona göre, toplumsal alan sürekli olarak etkileşim içindedir ve bu etkileşim sonucu sürekli değişen bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bireyler ve kurumlar, bu değişimin çekirdeğini oluşturmaktadır.⁴⁰ Bu nedenle Wendt'in bakış açısının çekirdeğini sistem

36 Jörg Friedrichs, *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*, Routledge, Oxon 2004, s. 119.

37 Mathias Albert, "Introduction", Mathias Albert-Lena Hilkermeier der., *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics*, Routledge, London 2004, s. 1-2.

38 Dagmar Scheu-Jose Saura, "Introduction", Dagmar Scheu der., *Discourse and International Relations*, Peter Lang, Bern 2007, s. ix.

39 Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 4.

40 Vincent Pouliot-Frédéric Merand, "Bourdieu's Concepts", Rebecca Adler-Nissen der., *Bourdieu in International Relations*, Oxon: Routledge, Oxon 2013, s. 31.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ve yapının ve dolayısıyla devletlerin sosyal olarak inşa edilmiş olgular olduğu anlayışı oluşturmaktadır.⁴¹ Wendt'in aslında bir sistem analizi yaptığı görülmektedir. Zaten ünlü makalesi "*The Agent-Structure Problem in International Relations Theory*"nin girişinde de neo-realizm ve dünya-sistem kuramından sistem anlayışını eleştirerek, kendi anlayışını bunların karşısına konumlandırmaktadır.⁴²

İnşacı kuramın güvenlik yaklaşımı ile kimlik olgusu arasında çok yakın bir ilişki vardır. İnşacılara göre, dış politikanın hiçbir surette materyal olmayan sosyal yapısı, aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını şekillendirmektedir. Aktörlerin bu farklı kimlik ve çıkar tanımlarının etkileşiminin doğuracağı sonuç, uluslararası arenada işbirliği fırsatlarının ne kadar mümkün olduğunu ortaya koyar.⁴³ Kimlik merkezli analizler, inşacıların sosyolojiden beslenen yönünü; bu analizleri yaparken kullandıkları en önemli yöntem bilim olan söylem analizleri ise dil bilim (filoloji) disiplini ile bağıni ortaya koymaktadır.

POSTMODERNİZMİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Sanatta postmodernizm tartışmaları ABD'de başlasa bile kendilerini postmodern toplumsal kuram olarak nitelendiren ilk eserler, 1970'li yılların sonlarına doğru Fransa'da doğmuştur. Bu nedenle Jean Baudrillard, Jean-François Lyotard, Roland Barthes, Deleuze/Guattari ve Guy Debord gibi isimler, postmodernist kuramın öncü isimleri olarak görülmektedir. Postmodernizmin kuramsal gelişim süreci ekseriyetle Fransız düşünörlere mal edilse de postmodernist kurama ilham kaynağı olan asıl filozoflar Alman filozofları, bilhassa Friedrich Nietzsche ve Martin Heidegger'dir.⁴⁴

41 Harry Gould-Nicholas Onuf, "Pragmatism, Legal Realism and Constructivism", H. Bauer-E. Brighi der., *Pragmatism in International Relations*, Routledge, Oxon 2009, s. 31.

42 Alexander Wendt, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, 41(3), 1987, s. 335-337.

43 Sarı Ertem, a.g.m., s. 221.

44 Seyfettin Aslan- Abdullah Yılmaz, "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 2001, s. 102.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Uluslararası ilişkiler disiplinin postmodernizmin uluslararası ilişkiler disipliniyle tanışması ise 1980'lerde olmuştur. En genel tanımıyla "modernizm karşıtı" bir kuram olan postmodernizmin önemli diğer düşünürleri Richard Ashley, Jenny Edkins, Cyntia Weber, Rob Walker ve David Campbell şeklinde sıralanabilir.⁴⁵

Postmodernizm sosyal kurumsal ve epistemolojik yanıla genellikle Batılı ülkelerde ortaya çıkan aydınlanma felsefesine ve özellikle modernist ideolojiye yöneltmiş bir eleştiridir. Postmodern bilgi, modern süreç boyunca oluşan bilimsel bilgi tekeline karşı bir özgürleşme gayretidir. Parçalanmayı savunan postmodernizm her türlü bilgisel ya da toplumsal ön kabulü reddetmektedir. Postmodernizm, mimariden heykeltıraşlığa veya antropolojiden zoolojiye her türlü kültürel alanla ya da yaklaşımla ilgilenmektedir. Edebiyat, tarih, hukuk, sosyoloji, psikoloji, ekoloji, felsefe vb. farklı alanlarda ve disiplinlerde postmodernizmin izleri mevcuttur. Ayrıca postmodernizm, epistemolojik varsayımları reddetmekte, yöntembilimsel uzlaşımları kabul etmemekte, bilgi iddialarına direnmekte, hakikatin her türlü versiyonuna şüpheyle yaklaşmakta ve son olarak politika önerilerini bir kenara atmaktadır.⁴⁶ Diğer bir anlatımla postmodernizm, gerçekliğin daha önce inşa edilmiş "suni" varyoslarını reddetmekte ve bunun yerine gerçekliğin "doğal" olan üzerinden anlaşılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Postmodernizmin güvenlik anlayışına bakıldığında öncelikli olarak modernizmin inşa ettiği dili sorunlu bulmakta ve bu dilin, ben ve öteki, biz ve onlar, dost ve düşman gibi algılarını keskinleştirerek çok önemli bir güvenlik sorununa yol açtığını düşünmektedirler. Yine postmodernistler kapsayıcı meta-anlatılarını en önemli güvenlik sorunu olarak görmektedirler. İdeolojiler, dinler, geleneksel kuramlar hep bu

45 A. Chatterjee, *International Relations Today -Concepts and Applications-*, Pearson Education India, New Delhi 2010, s. 46.

46 Aslan-Yılmaz, a.g.m., s. 99-100.

kapsamda değerlendirilmektedirler. Bu meta-anlatılardan en öne çıkanlar ise kapitalizm ve ulus devlet anlayışıdır.

Postmodernizm, modernitenin savunduğu ulus devlet anlayışının tek tipleştirilmiş bireyler yaratma projesine karşı durarak devlet aygıtının karşısında bireyleri öncelemektedir. Modernist ideolojinin tek-tipleştirici anlayışını ve üstten baskıyla dayattığı kimliği kesinlikle kabul etmeyen postmodernizm, sebeple eleştirilerinin temeline modern ulus devletleri koymaktadır. Postmodernizmi savunanlara göre bunun nedeni modern ulus devletlerin yapısının, mevcut konjunktürde yeterli bir araç olmaktan ve bireyin refahını sağlamaktan çok uzak olması sorunsalıdır ki bu yapı, siyasal şiddete meyilli ve baskı yoluyla egemenliği sağlayan bir amaca dönüştürülmüştür.⁴⁷ Ama tüm bu eleştirel bakış açısına rağmen devletlerin yerine nasıl bir sistem öngördüklerini net bir biçimde ortaya koyamayan postmodernistler, çoğu zaman en büyük eleştiriye bu eksiklikleri nedeniyle almaktadırlar. Alanın belki de en uçlarında yer alan, çoğu insan tarafından gerçeklikle uyuşmadığı için reddedilen bir kuramsal anlayış olarak nitelenebilecek postmodernizm, aslında diğer kuramlara benzemediği için bile değerlidir. “Herkesin aynı şeyi düşündüğü yerde, aslında kimse bir şey düşünmüyordur” mottosundan hareketle, postmodernizmi büyük bir düşünsel devrim olarak görmek de mümkündür.

FEMİNİST KURAMIN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Feminizm, erkeklere tanınan siyasi, sosyal ve ekonomik hakların tümünün kadınlara da verilmesini savunan, kadının toplum içindeki rollerini genişletmeyi arzu eden bir öğretilerdir. Başka bir deyişle feminist kuram, cinsiyeti analizlerinin temeli şeklinde kabul eden, inter-disipliner bir anlayış ya da yaklaşım olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca kadınlar çok büyük ölçüde erkeklerden daha önemsiz varlıklar olarak görülmüş ve

47 Bilgehan Emeklier, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, *Bilge Strateji*, 2(4), 2011, s. 170.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

hatta kimi toplumlarda insan olarak dahi kabul edilmemiştir. Kadınların 17. yüzyılda, İngiltere’de, seslerini çıkarmaya başladığı söylenebilir. Mary Wollstonecraft’ın 18. yüzyılda yazdığı *Kadın Haklarının Savunusu* kitabı feminizm konusunda yazılmış ilk eserdir. Eser kadınların da erkekler gibi eğitim, adalet veya politika gibi alanlarda eşit hakları olması gerektiğinden bahseder.⁴⁸ Bu ilk dalga feminizm, daha çok kadınların siyasal sistem içindeki seçme ve sonrasındaki seçilme hakkı üzerine inşa edilmiş bir anlayışı temsil etmektedir. İkinci dalga feminizm 1960’larda, üçüncü dalga feminizm ise Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkmıştır.

Uluslararası ilişkiler alanında feminist yaklaşımlar 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında ortaya çıkmıştır. Ann Tickner, Sandra Harding, Cynthia Enloe ve Christine Sylvester gibi isimler sayesinde feminist uluslararası ilişkiler teorisi gelişmiştir. Feministler için uluslararası ilişkilerde temel sorular şunlardır: Devletler ya da uluslararası örgütlerde idareciler, dış politikadaki karar alıcı kişiler veya kolluk kuvvetleri neden büyük ölçüde erkeklerden oluşmaktadır? Dış politika ve askeri konularda kadınlar neden yeterli düzeyde karar alma süreçlerine dahil olamamaktadırlar? Uluslararası ilişkiler çalışmalarında toplumsal cinsiyete dair problemlere ilişkin bakış açıları tarafsız olabilir mi? Bu ve benzeri sorulara aranan cevapların feminizmin gelişimine katkısı büyük olmuştur.⁴⁹ Bu sorular ekseninde şekillenen feminist kuram, üçüncü dalga feminizmle birlikte yalnızca kadın merkezli bir bakış olmaktan çıkıp toplumsal cinsiyet temelli bir anlayışa dönüşmüştür.

Ann Tickner’a göre feminist kuram, diğer uluslararası ilişkiler kuramlarının aksine, normatif ve genellikle özgürleştirici olan bir yaklaşımdır. Tickner’a göre, nesnellik iddialarına inanmak ve öncelikle erkekler hakkındaki bilgiye dayanan evrensellik sorgulanmalıdır. Feminist

48 Muhittin Ataman, “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika*, 1(1), 2009, s. 2.

49 Özlem Tür-Çiğdem Aydın Koyuncu, “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 2010, s. 5.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kuramcılar, “pratik bilgi” veya insanların günlük yaşam pratiklerinden elde edilen bilgileri geliştirmeye çalışmaktadır. Bilginin yukarıdan aşağı değil; aşağıdan yukarıya gelişen bir olgu olduğunu savunmaktadır.⁵⁰ Katherine Allison’a göre feminist kuramlar güvenlik kavramsallaştırmalarından ya da diğer kuramsal iddialardan çok daha bütünleştirici ve barışçıl bir söylem geliştirme çabası içindedir.⁵¹ Realizm ve neorealizm gibi devlet erkine hizmet eden yaklaşımlar yerine, feminist kuramın insanı; yani bireyi önceleyen yaklaşımları uluslararası barış ve güvenliğin korunması adına çok daha rasyonel bakış açılarıdır.⁵²

Feminizmin güvenlik anlayışı şu şekilde özetlenebilir: “Erkek egemen düşünme biçimi dönüştürülmelidir...” Zira feminist kuramcılara göre uluslararası ilişkiler alanında yaşanan savaş, çatışma, terörizm gibi şiddet eylemlerinin hepsi erkek egemen düşünce biçiminden kaynaklanmaktadır. Buna alternatif olarak kadın düşünce sistematığı önermekte ve bu sayede dünyanın daha barışçıl, işbirliğine daha yatkın bir yapıya doğru evrileceğini öne sürmektedirler. Böylesi bir anlayış aslında başka bir kategorize etme süreci olarak değerlendirilebilir. Kadın-erkek, siyah-beyaz, dost-düşman gibi diyalektik mantıkla yapılan değerlendirmeler kendi içinde diğer bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yüzden de eleştirel kuramcılarının geliştirmeye gayret ettikleri “biz insanlar” söylemi daha kapsayıcı ve kucaklayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Geleneksel güvenlik kuramları olan idealizm, realizm ve neo-realizm güvenliği ağırlıklı olarak pozitivist bir yöntemle ve devlet düzeyinde ele almıştır. İdealizm en genel anlamda Immanuel Kant’ın ebedi barış

50 J. Ann Tickner, “Feminist Responses to International Security Studies”, *Peace Review*, 16(1), 2004, s. 45.

51 Katherine Allison, “Feminist Security Studies and Feminist International Political Economy: Considering Feminist Stories”, *Politics and Gender*, 11(2), 2015, s. 430.

52 Karin Aggestam vd., “Theorising Feminist Foreign Policy”, *International Relations*, 33(1), 2019, s. 25.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

anlayışından esinlenen, liberalizm ve aydınlanma felsefesini benimsemiş düşünürlerin I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya koydukları bir yaklaşımdır. İnsan doğasına yönelik olumlu bir bakış açıları vardır. “Uluslararası hukuk kuralları” ve “uluslararası örgütler” marifetiyle uluslararası sistemin yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayışları Milletler Cemiyeti ile vücut bulmuş olsa da II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi idealizmin yerini realizme bırakmasına yol açmıştır.

Realizm ise Soğuk Savaş dönemine damga vurmuş bir kuramdır. Hobbes’un insan doğasına yönelik olumsuz bakış açısı realizmin felsefi temelidir. Ayrıca Thucydides, Machiavelli ve Hobbes gibi düşünürlerin yaklaşımlarını da derleyen Morgenthau kuramın isim babasıdır. Realizm en genel anlamda, güç maksimizasyonunu merkeze alan devlet merkezli bir bakış açısıdır. Waltz’un öncülük ettiği neo-realizm ise realizmi indirgemeci bulmakta ve analizlerin devlet düzeyinde değil; sistem düzeyinde yapmayı savunmaktadır. Sistemik ve yapısal bir kuram olan neo-realizmde en önemli konu güç dengesidir. Geleneksel güvenlik anlayışından, yeni güvenlik anlayışına geçişte bir köprü vazifesi gören Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu’nun da güvenlik çalışmalarında özel bir konumu vardır. Okulun önde gelen temsilcileri olan Buzan ve Waever’ın temel yaklaşımları güvenlik çalışmalarında çok derin izler bırakmış, güvenlik çalışmalarını yönlendirmiştir.

Yeni güvenlik anlayışı ise eleştirel kuram, inşacı kuram, postmodernizm ve feminist kuram üzerinden anlaşılabilir. Kökenleri Frankfurt Okulu’na dayanan eleştirel kuram “özgürleştirme pratiklerini” incelemekte ve uluslararası ilişkilerin epistemolojik ve ontolojik boyutunu sorgulamaktadır. Cox ve Booth kuramın önemli temsilcileridir. İnşacı kuram ise Wendt’in öncülük ettiği bir yaklaşımdır. “Kimlik”, “söylem” ve “çıkar” olgularını uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik çalışmalarının merkezine koymaya çalışmaktadırlar. Postmodernizm ise öncelikli olarak modernizm başta olmak üzere tüm “meta-anlatıları” eleştirmekte ve günümüzdeki en

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

önemli güvenlik sorunu olarak bu tektipleştirici anlayışı görmektedir. Daha çoğulcu yani “plüralist” bir dünya hayal etmektedirler. Feminist kuram ise kökenleri 18. yüzyıla dayanan bir yaklaşımdır. Uluslararası güvenliğe ilişkin en önemli sorunların “erkek egemen düşünme biçiminden” kaynaklandığını savunmaktadırlar.

Tüm bu kuramlar ortaya koymaktadır ki güvenlik; çok boyutlu, çok katmanlı, dinamik ve göreceli bir yapıya sahip olan ve bu nedenle çok farklı yaklaşımlarla analiz edilebilecek bir olgudur. Hangi kuramın güvenlik çalışmalarında daha açıklayıcı olduğundan ziyade, bu kuramların her birinin ayrı ayrı güvenlik disiplinine katkı sağladığı açıktır. Her coğrafya, her zaman dilimi, her ülke ya da her koşul altında geçerli olabilecek yasalar ortaya koymak gibi iddialı yaklaşımlar yerine, güvenlik sorunları ve konuları kendine has özellikleri içinde değerlendirilmelidir. Bu durum farklı güvenlik sorunlarında, farklı kuramlardan yararlanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın temel sorunsalı; pozitivist yöntemi benimseyen kuramlar ile post-pozitivist yöntemi kullanan kuramlar arasında benzer yönler var mıdır? Yoksa ikisi arasındaki farklılaşma/ayrışma çok daha derin epistemolojik ve ontolojik anlamlar mı içermektedir? şeklindeydi. Bu sorunsala verilebilecek en net yanıt; geleneksel güvenlik anlayışını savunan pozitivist uluslararası ilişkiler kuramları ile yeni güvenlik anlayışını savunan post-pozitivist kuram arasında çok derin bir anlayış ve algılayış farklılığının olduğudur. Gerçekliği verili-sabit kabul eden ve gerçekliği somut-materyal dünyada arayan anlayış ile gerçekliği suni-değiştirilebilir bir yanılısama olarak idrak eden ve bu nedenle gerçekliği algı-bilgi düzeyinde arayan anlayış birbirine taban tabana zıttır. Hem kullandıkları yöntem hem de uluslararası ilişkileri algılayış biçimleri bu denli farklı olan kuramsal yaklaşımların, küçük bazı benzerlikleri olsa da esas olan aralarında büyük bir anlayış farklılığı olduğudur.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Aralarındaki bu düşünsel farklılığa rağmen biri diğerinden üstündür demek, bilimsel bir yaklaşım olmayacaktır. Eleştirel kuram, postmodernizm ve inşacı kuram özellikle son yıllarda güvenlik çalışmalarında popüler hale gelmiş olan yaklaşımlardır. Fakat bu üç yaklaşımın eleştirdikleri düzenin yerine, nasıl bir düzen kurulması gerektiği yönünde pek de yeni bir fikir ortaya koyamadıkları görülmektedir. Kuramsal düzlemde geçerliliği olan her fikir, somut pratiklerde uygulanabilir olmamaktadır. Bu nedenle realizm gibi modası geçmiş muamelesi gören kuramsal yaklaşımlara hala ihtiyaç vardır. Uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik noktasında aktörler çeşitlenmiş olsa da halen başat aktör konumunda devletler vardır. İnsan merkezli bakış açıları disipline büyük bir zenginlik kazandırmış olsa bile, devlet merkezli geleneksel kuramlara da ihtiyaç vardır. Bu sebeple pozitivist ve post-pozitivist kuramlar, bir bütünün birbirini tamamlayan ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

ALBERT, Mathias, "Introduction", Mathias Albert-Lena Hilkermeier der., *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics*, Routledge, London 2004, s. 1-10.

AGGESTAM, Karin vd., "Theorising Feminist Foreign Policy", *International Relations*, 33(1), 2019, s. 23-39.

ALLISON, Katherine, "Feminist Security Studies and Feminist International Political Economy: Considering Feminist Stories", *Politics and Gender*, 11(2), 2015, s. 430-434.

ARADAU, Claudia vd., "Introducing Critical Security Methods", Claudia Aradau vd., der., *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*, Routledge, Oxon 2015, s. 1-23.

ASLAN, Seyfettin-Abdullah Yılmaz, "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 2001, s. 93-108.

ATAMAN, Muhittin, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika*, 1(1), 2009, s. 1-41.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 2004, s. 33-60.

BEITZ, Charles R., *Political Theory and International Relations*, Princeton University Press, Oxford 1999.

BOOTH, Ken, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

BUZAN, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York 1991.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

CHATTERJEE, A., *International Relations Today-Concepts and Applications*, Pearson Education India, New Delhi 2010.

CHIARUZZI, Michele, "Realism", R. Evatek vd., der., *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012.

CRAWFORD, Robert M. A., *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline*, Routledge, London 2000.

DEVETAK, Richard, "Critical Theory", S. Burchill vd., der., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2013.

DEVETAK, Richard vd., "Marxism and Critical Theory", R. Devetak vd., der., *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 62-75.

DONNELLY, Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

DURDU, Zafer, "Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı", *Sosyoloji Dergisi*, 3(15), 2006, s. 15-32.

EMEKLİER, Bilgehan, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar", *Bilge Strateji*, 2(4), 2011, s. 139-184.

FERNANDES, Vitor R., "Idealism and Realism in International Relations: An Ontological Debate", *Janus.Net E-Journal of International Relations*, 7(2), 2016, s. 14-25.

FRIEDRICHS, Jörg, *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*, Routledge, Oxon 2004.

GOULD, Harry-Nicholas Onuf, "Pragmatism, Legal Realism and Constructivism", H. Bauer-E. Brighi, der., *Pragmatism in International Relations*, Routledge, Oxon 2009.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOAS, Hans-Wolfgang Knöbl, *Social Theory: Twenty Introductory Lectures*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

KÜÇÜKSOLAK, Övgü Kalkan, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neo-realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(14), 2012, s. 202-208.

KARABULUT, Bilal, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi", *Akademik Bakış*, 8(15), 2014, s. 57-72.

KAUFMAN, Joyce P., *Introduction to International Relations: Theory and Practice*, Rowman&Littlefield Publishers, Lanham 2013.

KEYİK, Mehmet-Mehmet Seyfettin Erol, "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), Mayıs 2019, s. 12-49.

LEBOW, Richard, *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

LEGRO, Jeffrey W.-Andrew Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?", *International Security*, 24(2), 1999, s. 5-55.

LINKLATER, Andrew, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, The Macmillan Press, London 1990.

MİŞ, Nebi, "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 2011, s. 345-381.

POULIOT, Vincent-Frédéric Merand, "Bourdieu's Concepts", R. Adler-Nissen der., *Bourdieu in International Relations*, Routledge, Oxon 2013.

SARI ERTEM, Helin, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine İnşacı Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), 2016, s. 177-237.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

SCHEU, Dagmar-Jose Saura, "Introduction", D. Scheu der., *Discourse and International Relations*, Peter Lang, Bern 2007.

SERDAR, İskender, "Neo-realizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 2015, s. 14-38.

SPRINZ, Detlef F., *Models, Numbers, and Cases: Methods for Studying International Relations*, University of Michigan Press, Michigan 2004.

TAMER, Cenk-Mehmet Seyfettin Erol, "Yemen'de İran Kimliğinin İnşası: Mehdilik Üzerinden Bir Tartışma", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), Mayıs 2020, s. 11-42.

TICKNER, J. Ann, "Feminist Responses to International Security Studies", *Peace Review*, 16(1), 2004, s. 43-48.

TRACHTENBERG, Marc, "The Question of Realism", *Security Studies*, 13(1), 2003, s. 156-194.

TÜR, Özlem-Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 2010, s. 3-24.

VIOTTI, Paul R. and Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, Longman, New York 2019.

WAEVER, Ole, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery", *International Studies Association Panel Paper*, Montreal 2004.

WALKER, R. B. J., *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.

WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, California 1979.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

WENDT, Alexander, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, 41(3), 1987, s. 335-370.

WILLIAMS, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, 47(4), 2003, s. 511-531.

ZEHFUSS, Maja, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

STRUCTURED ABSTRACT

Positivist methodology claims that the field of study of science in the most general sense can only be concrete / material facts and events. In other words, empirical, metaphysical, abstract and theological events and facts that cannot be subjected to experimentation are unscientific. Post-positivist theories, on the other hand, oppose this reductionist understanding and include normative elements in their works. While positivism searches for reality in the concrete, post-positivism is more concerned with realities built at the level of reason and perception. Positivist and post-positivist security theories do not differ only in terms of methodology, but also adopt very different understanding epistemologically and ontologically.

There is also a need for theoretical frameworks for security studies to be carried out on a scientific basis. At this point, the distinction between traditional security understanding and new security understanding arises. While idealism, realism and neo-realism, which are in the traditional understanding of security, use "positivist methodology", critical theory, constructivist theory, postmodernism and feminist theory within the new security understanding use post-positivist methodology. Therefore, the first reason for the transition from traditional security understanding to new security understanding is "methodological difference." The second of these reasons is the end of the Cold War and the third is the globalization process. Especially in the globalization process, the development of technology with an increasing acceleration has both created new threats and brought new forms to existing threats.

The fact that international relations took place in social sciences as a separate discipline and adopted positivism methodologically was possible with the debate between idealism-realism experienced in the first period. Although the origins of idealism and realism go back to ancient times, it is

seen that their scientific frameworks started to be drawn, especially in the post-World War I period. It is observed that these two approaches differ from each other by a question that basically dominates the philosophical aspect. This question; “Is a human being a good natural thing?” or “Is the cause of violence in the world human or systemic errors?” in the form.

Considering the thinkers who can be considered as key concepts of realism and who analyze the facts such as power, state and national interest in depth, it is seen that Thucydides, Machiavelli, Hobbes and Morgenthau stand out. Realism is an approach that defines states based on human nature in the most general sense, considers international relations as an anarchic system due to the absence of a higher authority and therefore prioritizes power and national interest. For realism that puts national power at the center, the most important pillar of a country’s power composition is military power.

Idealism and realism are theoretical structures synthesized by dozens of thinkers. However, when it comes to neo-realism, the first name that comes to mind is Kenneth Waltz. Neo-realism, or structural realism, is a theory that accepts the international structure in a hierarchical order, similar to classical realism, and structurally evaluates the international system as an anarchic phenomenon. According to this theory, the most important factor in the field of international relations is considered to be the systemic structure of international relations. Therefore, the foreign policies of the states and the relations / interactions between them are examined.

Many factors have been effective in the transition from traditional security understanding to new security understanding. For example, the globalization process or technological developments are among these factors. New styles of thinking and approaches have a great impact on the transition to a new security concept. The most prominent of these

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARININ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

approaches is the Copenhagen School of Security Studies led by Barry Buzan. Buzan has criticized traditional military threat-centered security understanding in the most general sense. In the nineties, thinkers such as Jaap de Wilde and Ole Waever said that the new conditions shaped after the Cold War was a new understanding that expanded the essential elements and values of security and had a pluralist and structural character.

Critical Theory, which is mainly associated with the Frankfurt School and the school and has different interpretations, has a complex structure. The most important issue for the critical theory built on the critique of capitalism is the emancipation practices. The concept of constructivism was used for the first time in the works of Nicholas Onuf within the International Relations discipline. Alexander Wendt is the person who popularized the theory. In this context, it can be said that constructionists prioritize social construction processes in which ideas and norms are shaped instead of political theories or political practices in the most general sense, and have developed an understanding that focuses on identity rather than power.

Postmodernism, with its social institutional and epistemological aspects, is a criticism directed towards the philosophy of enlightenment that usually emerges in Western countries and especially to the modernist ideology. Postmodern knowledge is an effort to liberate against the scientific knowledge monopoly that has formed during the modern process. Postmodernism, which advocates fragmentation, rejects any informational or social presupposition. Feminism, on the other hand, is a doctrine that advocates the granting of all political, social and economic rights given to men to women, and wishes to expand women's roles in society. In other words, feminist theory can be defined as an interdisciplinary understanding or approach that accepts gender as the basis of their analysis.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

All these theories reveal that security; it is a phenomenon that has a multi-dimensional, multi-layered, dynamic and relative structure and can therefore be analyzed with very different approaches. Rather than which theory is more explanatory in security studies, it is clear that each of these theories separately contributes to the security discipline. Instead of ambitious approaches such as putting forward laws that can be valid in every geography, time zone, every country or under all conditions, security problems and issues should be evaluated within their own characteristics. This situation reveals the necessity to benefit from different theories in different security problems.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE*

The Evolution of Psychological Warfare: From Bulletin Boards to Tweets

Bora İYİAT**

Öz

Bilindiği gibi insanoğlunun, yaratılışıyla başlayan rekabet, yine insanlık tarihi ile yaşıt başka bir olguyu da karşımıza çıkartmıştır. Önceleri kabileler düzeninde yaşayan insanlık, zamanla devlet yolunda ilk aidiyet güdülerine sahip olduğunda çıkar çatışmalarıyla, şiddet kullanma yoluna gitmiş ve adına Harp ya da savaş dediğimiz kavram ortaya çıkmıştır. Savaşın olduğu gibi türlerinin de evrimi, yadsınamaz bir gerçekliktir. Psikolojik harbin mühimmatı propaganda, silahı ise iletişimdir. İletişim alanında teknolojiye bağıl değişim ve gelişmeler, metodolojik noktada bu evrimi sağlamıştır. İşte bu çalışma özellikle sosyal medya gerçekliğinin temel parametre haline geldiği yeni iletişim şeklinde psikolojik harbin evrimini ve gelecek vizyonunu açıklamak için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Psikolojik Savaş, Propaganda, Sosyal Medya, Algı Yönetimi

Abstract

As it is known, the rivalry that started with the creation of human beings has also brought up another phenomenon that is as old as the history of humanity. When humanity, who lived in tribal order in the past, gained the first motives of belonging on the way to the state, it started to use violence with conflicts of interest and the concept we call war or war emerged. The evolution of its species, as well as of war, is an undeniable reality. The ammunition of psychological warfare is propaganda, and its weapon is communication. Changes and developments relative to technology in the field of communication have provided this evolution in methodological point. This study has been prepared to explain the evolution of psychological warfare and its vision of the future, especially in the form of new communication where social media reality has become the main parameter.

Keywords: War, Psychological Warfare, Propaganda, Social Media, Perception Management

* Makale Geliş Tarihi: 05.12.2020 Yayına Kabul Tarihi: 22.04.2021

** Öğretim Görevlisi, Amasya Üniversitesi, e-posta: bora.iyiat@amasya.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9656-0915.

GİRİŞ

Uluslararası güvelik aktörleri içerisinde yer alan önemli bileşenlerden biri hiç kuşkusuz istihbarat teşkilatlarıdır. İstihbarat teşkilatlarının görev alanı içerisinde yürüttüğü operasyonel faaliyetlerden birisi de psikolojik harp ve onun mütemmim cüzi olan psikolojik harekâttir.

İnsanoğlunun, yaratılışıyla başlayan rekabet, yine insanlık tarihi ile yaşıt başka bir olguyu da karşımıza çıkartmıştır. İlk başlarda kabileler düzeninde yaşayan insanlık, zamanla ilkel toplulukların, devletleşmeye doğru evrilmesiyle, ilk aidiyet güdülerine sahip olmuştur. Bu durum, zaman içerisinde çıkar çatışmaları ve menfaat kesişmeleri parametreleriyle birleşince insanoğlu, post-hominid dönemindeki atalarının genetik kodlarını hatırlayarak, şiddet kullanma yoluna gitmiş ve adına harp ya da savaş dediğimiz kavram ortaya çıkmıştır.

En basit tanımıyla bu kavramı açıklayacak olursak, “Savaş düşmana irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir.”¹ ifadesi yeterince net ve açık olacaktır. Böylelikle savaş olgusuyla amaçlanan, kullanılan tazyikle düşmana irademizi zorla kabul ettirmek; yani ona isteklerimizi yaptırabilmek ve sonucunda düşmanın bu güç karşısında direnemeyerek pes etmesini sağlamaktır. Bunun metodolojisi ise düşman ya da rakibin basit bir değer-kayıp hesabı üzerine düşünmesini sağlayarak, kendisinden beklediğimiz fedakarlıktan daha kötü bir duruma düşürmek veya bunu hissettirmektir.

Gerçek anlamda savaş, ölümcül bir kavga gibi düşünülmesi gereken kanlı bir satranç oyunudur. Savaş denilen bu sert kavga içerisinde tarafların maddi ve manevi kuvvetlerin tamamının kullanılmasını gerektirmesi, kavga nihayetlendiğinde tarafların kendi lehine sonuç almasını sağlayacak birçok farklı buluşa yöneltmiştir.² Savaş kavramı üzerine duran her bir düşünür

1 C. V Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 29.

2 Ezgi Özgül, *Yeni Savaş Stratejileri ve Asimetrik Savaş*, T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2005, s. 4.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

bu kavramı şekillendirerek disiplin içine kattığı anlayışlarla savaşın farklı bir boyutunu işaret etmiştir. Örneğin en mükemmel zaferin muharebe etmeden savaşı kazanmak olduğu tespitini yapan Sun Tzu (M.Ö. 400-320), “Savaş Sanatı” adlı eserinde “Savaş, devlet için hayati önemi haizdir. Yaşam ya da ölümle son bulan bir sahadır ve hayatta kalmaya veya mahvolmaya giden bir yoldur” yorumunu yapmıştır.³ Clausevitz’e göre ise savaş; politik ilişkilerin bir devamı ve başka araçlarla gerçekleştirilmesi durumudur.⁴

Savaş teriminin farklı zamanlarda ve farklı şekillerde tanımlanması, temelde söz konusu kavramın oluşumundan, kavrama ilişkin bilginin kaynağından, kapsamından, doğasından ve bu kapsamdaki tanımlamalarda farklı inceleme düzey ve birimlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bilindiği gibi, bilimsel terimler her duyanın aynı şeyi düşünmesini sağlayan bir terimsel bütünlüğe sahiptir. Bu anlamda bir cümle içinde veya tek başına her kullanıldığında savaş ifadesi, onu duyan için aynı şiddet kullanma eyleminin insan zihninde oluşturduğu düşünsel hali açıklamaktadır. Her ne kadar kelime itibarıyla aynı anlamsal bütünlükte olsa da niteliksel olarak toplumsal yapılanmaların gelişimi esas alındığında, toplumsal her kavram gibi savaşın da bir evrimsel süreç içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yukarıda yaptığımız genel tanımsal çerçeve içerisinde savaş olgusunun insanlık tarihiyle eş değer bir sosyo-politik fenomen olduğunu belirtmiştik. İnsanlığın ilk çağlarında, günümüzdeki anlamda devletlerin var olmadığını düşünecek olursak, kabileler arası çatışmalardan ibaret olan savaş kavramının, Orta Çağ’da başlayan siyasi yapının değişmesi ile ortaya çıkan feodal erkler yönetimindeki şehir devletlerinin milislerince ve paralı askerlerin oluşturduğu özel ordular tarafından yürütülmektedir. Bu çatışmalar; küçük alanlarda, düşük yoğunlukta; ancak uzun sürede

3 Ali Bilgin Varlık, *Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım*, Avrasya Terim Dergisi, İstanbul 2013, s. 116.

4 Clausevitz, a.g.e, s. 30.

cereyan eden silahlı bir mücadeleye dönüştüğü görünürken, takip eden yeniçağdan itibaren ki bunun için Fransız Devrimi'nin sonucunu beklemek gerekecektir. Bu kez ulusal devletlerin kurulmasıyla oluşturulan millî orduların savaş kavramını, hükümdarların mücadelesinden sıyrılarak, ortak ülküleri, amaçları ve hedefleri olan milletler savaşımına dönüştürdüğüne tanık oluruz. Bu dönemde savaşın topyekûn bir hâl aldığı ve kesin sonuçlu yıkıcı bir nitelik kazandığını söylemek mümkündür. Her kim tarif ederse etsin, literatüre altında hangi bilim insanının imzasıyla yazılırsa yazılsın ortada tek bir gerçeklik vardır. O da savaşın içeriğinde şiddet unsurlarını en üst düzeyde barındıran bir durum olduğudur. Nitekim Çiçero, savaşı " tarafların kuvvet kullanarak çatışması" şeklinde tanımlamıştır.⁵

Realist politika ekolünün temelini oluşturan bu görüşe göre, doğadaki en zeki ve en güçlü; ancak en vahşi varlık olan insan, hayatta kalabilmek adına her zaman en iyi yemeği yeme ve en iyi barınağa sahip olma isteği ve hatta hırsıyla doludur. Bu hırs, zamanla bedenini ve zihnini öylesine sarar ki hırsının kontrol ettiği yeni bilinci, onu isteklerini yalnızca daha güçlü olup kavgayı kazanarak gerçekleştirebileceğine inandırır. Üstelik tabiatta kaynaklar kısıtlı, insan ihtiyaçları da sonsuz olduğu için en iyiyi elde etmek için verilen mücadele, nihayetinde insanları çatışmaya götürür. İki kişi arasında daha iyiyi elde etmek için verilen bu çatışma, önünde sonunda kazananın yaşayacağı, kaybedenin öleceği veya köle olacağı bir "düello" haline gelir.⁶

Tam bu noktada farklı disiplinler savaşı açıklamak için terimin içeriğinde uzlaşmalar dahi, çoğu kez yaşanan halin açıklanmasında farklı yolları takip ederler. Siyaset bilimciler savaş olgusunu açıklayan genel geçer teoriler peşindeyken; tarihçiler genelde her bir savaşı kendine özgü sebepleri ışığında, geçmişte var olan gerekçeler üzerinden inceleme çabasıdadır. Felsefe ve psikoloji disipliniyle ilgilenen bilim insanları

⁵ Varlık, a.g.m, s. 117.

⁶ Metin Gürcan, "Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi", *Bilge Strateji*, 3(5), Ankara 2011, s. 128.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

ise saldırganlığın ve çatışmanın insan özündeki fizyolojik ve psikolojik nedenlerine cevap bulmak peşindedir.

Kimine göre savaş insan doğasından kaynaklanan ve “kaçınılması güç” bir “defo” ama mutlak sebeple haklı yönlerinin de var olduğu bir siyasi sonuçken; kimine göre de insanın içinde olması gereken erdem adlı güdüye ters düşen ve bu nedenle insanlık geliştikçe giderek “demode” ve “ahlak dışı” hale gelmesi gereken bir olgudur. Kenneth Waltz, çalışmalarında savaşın oluşumuna yönelik farklı zamanlarda yaptığı tüm yorumlarda ortak tek bir görüşü savunmaktadır. Ona göre “herhangi bir şey” savaşa neden olabilir. Nitekim 2400 yıl önceki Peloponez Savaşı’nın nedenleri hakkında bilimsel çalışmalar hazırlandığı halde, bugün hala sosyal bilimlerin savaş olgusunu tam anlamıyla çözebildiği iddia edilemez.

Söz konusu savaş Antik Yunan coğrafyasında yapılan, büyük şehir devletlerinden Atina ve onun imparatorluğunun, Sparta ve Peloponez Birliği karşısında yer aldığı savaştır. Savaş, zenginleşen ve güçlenen Atina’nın başta Sparta olmak üzere başka şehir devletleri tarafından bir tehdit olarak görülmesiyle artan gerilim sonucunda çıkmıştır. Savaşı Sparta kazanmasına rağmen bu iktidar mücadelesinde zamanla Atina galip gelmiştir. Yunanistan ve dünya tarihinde önemli bir yeri olan bu savaşa, mitolojik ve siyasi pek çok anlam da yüklenmiştir. Savaşçı bir toplum olan Spartalılar, Sparta Ares’le ve Atina ise Athena’yla özdeşleştirilmiştir. Mitolojide de Athena, her seferinde kaba güç kullanan Ares’i yener.⁷

Uluslararası ilişkiler teorileri birden fazla okul halinde siyasi süreçleri, siyasal sistemleri ve küresel ilişkileri açıklama çabasında olmalarına rağmen savaş hakkında çalışma yapmayı önemli bir çaba olarak görmüşler ve aynı konuya farklı pencerelerden bakmışlardır. Uluslararası ilişkiler alanında çalışan teorisyenler, ağırlık olarak savaşın “kaza eseri ve rastlantısal” meydana gelen bir olgudan ziyade; belli aktör, yapı ve süreçlerin bir araya gelmesiyle meydana gelen “önceden kestirilebilir”

⁷ “Peloponez Savaşı”, *IPSFS*, ipsfs.io/ipfs/wiki/Peloponez_Savasi.html/, (Erişim Tarihi: 07.11.2017).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bir durum olduğunu iddia ederler. Farklı baktıkları nokta ise daha çok savaşın nedenselliğine ilişkindir. Örneğin klasik realistler, insan doğasındaki eksiklik ve güç kazanmaya duyulan tutku seviyesinde bir arzuyla savaşı açıklarken; bu teorinin eksik yönlerinden beslenen neo-realistler savaşın nedeniyle ilgili açıklamalarını bir adım ileriye taşıyarak, uluslararası sistemdeki “anarşi” ve devletler sisteminde savaşı durduracak bir “üst otoritenin” yokluğuyla durumu açıklamaktadırlar. Uluslararası ilişkiler ekollerinden temelde ekonomi-politik yaklaşımlar üzerine sistemi kurgulayan marksizim gibi radikal yaklaşımlar ise savaşları kolonizasyon sürecinin veya kapitalizmin doğal bir sonucu olarak yorumlamaktadırlar.⁸

Başlangıçta savaş olgusunun insanlık tarihi kadar geriye gittiğinden bahsetmiştik. Medeniyet anlamında gelişen insanoğlunun, ilk dönemi olan avcılık ve toplayıcılığı terk edip çiftçilik ve tarımsal üretime geçerek kültürel bir evrim yaşadığı gibi, insana has bir olgu olan savaşlar da bu gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. İlk aşamada savaşlar, içerisinde mistik ve ezoterik öğeler de barındıran bir ritüel halinde ve daha çok pusu atma ya da birebir karşılaşma halinde gerçekleşirken; kent devletleri, feodal yönetimler zamanında savaşçı sayıların artarak birlikler halinde karşılaşp, kozlarını paylaştıkları arazi savaşlarına dönüşmüştür. Zamanla ulus-devlet savaşları on binlerce kişiden oluşan kitlesel ordularca gerçekleşen kanlı mücadele biçimine dönüştürmüştür.⁹

Bahse konu olan konvansiyonel harp tarihi içerisinde modern savaşlar olarak isimlendirdiğimiz savaş kavramıyla birlikte sınırlı halden topyekun hale dönüştüğünü görürüz. Bu da bize aslında siyaset kurumu, ideoloji ve savaşın nasıl birlikte değiştiğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan ve hızla şekillenen milliyetçilik olgusu, devlet-millet ikilisi gibi kavramlar, ulusların devletleri

8 Gürcan, a.g.m, s. 78.

9 Ofer Zur, “Savaşın Psiko-Tarihi: Kültür, Ruh ve Düşmanın Birlikte Evrimi”, çev. Gökhan Kağnıcı, *Tarih Okulu Dergisi*, 6, İstanbul 2010, s. 131-132.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

için kan dökmesi ve can vermenin kutsiyetiyle birleşecek, kısa süre sonra Napolyon tarafından kurulan “yurttaşlar ordusu” bunu evrensel bir anlayış haline getirmiştir. Bu ulus-devlet anlayışıyla bir anlamda ordu-millet kavramının da doğduğu görülmektedir.

Söz konusu kavramın ideolojik alt yapısını da Montesquieu ve Rousseau’nun “Her yurttaşın ülkesini savunması”, “ordunun silah altındaki vatandaşlardan oluşması” fikirleri geliştirmiştir.¹⁰ Bu kavram, kısa süre sonra da bir önemli haslet, bir üst erdem olarak kutsanmıştır. Günümüzde bile birçok stratejist savaşçı ruhu temsil eden orduları bu vasfıyla övgüye değer bulmaktadır. Bu anlamda Amerikalı düşünür Samuel P. Huntington’un Amerikan ordusu ve onun insan kaynağı hakkında West Point Askeri Akademisi için yaptığı şu tespitlerle durumu doğrulamaktadır:¹¹

“Ancak sadakat, görev, itidal ve adanmışlıktan oluşan askerî değerlerin, Amerika’nın bugün en çok gereksinim duyduğu değerler olduğunu reddetmek mümkün müdür? Veya West Point’in disiplinli düzeninin, Ana Caddede’deki çığ bireycilikten çok daha fazla erdem sunduğunu? Tarihte, West Pointin erdemlerinin Amerika’nın eksiklikleri, ordunun eksikliklerinin de Amerika’nın erdemleri olduğu görülmüştür. Fakat, bugün West Point’in Amerika’dan değil, Amerika’nın West Point’ten öğreneceği çok şey vardır. (...) Verebilecekleri en büyük hizmet, doğruluklarını muhafaza etmeleri, tam da askerliğe uygun şekilde görevlerini sükûnet ve cesaretle idame ettirmeleridir. Şayet asker ruhunu inkar ederlerse önce kendilerini ve en nihayet de ülkelerini yıkıma götürmüş olacaklardır.”

Savaşlar, nasıl ve hangi bilimle açıklanırsa açıklansın, nasıl yapılırsa yapılsın yukarıda ifade ettiğimiz gibi temelde şiddet yoluna başvurmaya

10 Sami Eker, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 2015, s. 36.

11 Samuel Huntington, *Asker ve Devlet* çev. K. Uğur Kızıllarlan, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006, s. 513.

ve bu sayede üstünlük kurmaya dayanmaktayken; ilk önce 1914 ve 1918 yılları ardından 1939 ve 1945 yılları arasında yaşanan iki büyük savaşın küresel ölçeksel genişliği ve yıkıcı etkisi konvansiyonel savaşın bir politik araç olarak kullanılması yerine devletleri daha rasyonel bir yöntemle rakibe üstünlüğünü kabul ettirmeyi sağlayacak farklı bir savaş metodu arayışına sevk etmiştir.

Bu anlamda zaman içinde hem siyasi hem de askeri literatür farklı harp metotlarıyla tanışmıştır. Bunlar arasında öne çıkan türlerden bir tanesi de kimi zaman bir konvansiyonel harbin parçası; kimi zamanda başlı başına bir harp şekli olan psikolojik savaş olmuştur.

Savaş olgusu, tamamen insana ve onun birlikteliğinden doğan sosyalizasyon sürecinin seyriyle alakalı da bir kavram olarak benzer tüm hadiselerde olduğu gibi gelişme seyrini sürdürmüştür. Bu evrim süreci diğer harp biçimlerinde olduğu gibi, psikolojik harp içinde söz konusu olmuştur. Kullanım sahası, teknolojik gelişmelere paralel olarak değişmiş, gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. İleride daha detaylı bir biçimde bahsedeceğimiz psikolojik harp olgusunun az maliyetli ve dolaylı yıkıcı etkisi, onun sadece devletler tarafından uygulanan bir üstünlük kurma becerisi değil; aynı zamanda devlet dışı aktörler tarafından anılan yönleriyle tercih edilir olması sonucunu da beraberinde getirmiştir.

PSİKOLOJİK HARP KAVRAMI VE EVRİMİ

Psikolojik harbin amacı rakip ya da (harp terimi ile) düşmanın üzerinde baskı unsuru kurmak, aldatmak ve harbe girmesine cesaret edemeyecek derecede zihinsel çöküntü yaratmaktır. Bu tür savaşta çizilen strateji çok boyutludur ve temelinde Sun Tzu'nun "düşmanın mukavemetini savaşmadan kırmak" ile Clausewitz'in "kuvveti acımadan, kan dökmeden, çekinmeden kullanmak" anlayışı yatmaktadır.¹²

¹² Ergüder Toptaş, 21. Yılda Savaş, Kripto Yayınları, Ankara 2006, s. 106.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

Psikolojik harp bir konvansiyonel savaşın parçası olabileceği gibi başlı başına da yürütülen bir harp metodu olmasının ötesinde, devletlerin sadece harp sahasında değil; barış zamanında da psikolojik harbin taktik boyutu ve bir önemli düzlemi olan psikolojik harekâtı kullandıkları bilinmektedir.¹³ Bir başka tanımlamayla psikolojik harekât, bir devlet veya devletler grubunun kendi milli menfaatleri doğrultusunda, başka devlet ya da devletler grubunu harekete zorlamak amacıyla uyguladığı siyasi, askeri ve kültürel faaliyetlerin taktik olarak bir ya da birkaç alanda uygulanmasıdır.¹⁴

Psikolojik harekât faaliyetleri kitleler üzerine yoğunlaşmaktadır.¹⁵ Kalabalık veya yığın anlamında kullanılan bir sözcük olan “kitle” kelimesi, psikolojik olarak bir araya gelişleri tesadüfen ya da hangi gerekçeyle olursa olsun fert kimliğinden sıyrılarak, yeni ve bambaşka bir karaktere bürünmüş insan topluluğu anlamına gelmektedir.¹⁶ İşte psikolojik harekât, farklı nedenlerle bir araya gelmiş bu toplumlara hedef alırken; hedef aldığı her kitlenin özelliklerini göz önünde bulundurarak amaca yönelik olacak biçimde özel bir çalışma sonucunda planlanır. Bu noktada ise psikolojik harekâtın en başarılı olduğu sosyal kitle tipolojileri, etnik, dini ve fanatik politik sosyal birlikteliklerdir. Çünkü bir etnisitenin bütün bireysel ögeleri, etnik ruh olarak adlandırabileceğimiz etkinin baskınlığıyla, ayrı ayrı kişiliklerken ne kadar farklı gibi gözükseler de birbirinin aynı davranışları sergileyebilirler. Zeka ölçeğinde birbirlerinden çok farklı olan kişiler, konu etnisite, din veya politika olduğunda aynı şekilde düşünmeye başlarlar. Özetle kolektif bilincin güçlü etkisiyle bireylerin akli yetenekleri ve kişilikleri ortadan kaybolur, ortaya çıkan ise grubun ortak bilinçaltı özellikleridir.¹⁷

Psikolojik harekâtı teknik olarak incelediğimizde, harekâtın tipolojisi üç başlık altında toplanabilir. Bunlar stratejik psikolojik harekât, taktik

13 Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara 2013, s. 208.

14 Mikdat Çakır, *Savaş Sosyolojisi*, Mars Matbaası, Ankara 2004, s. 47.

15 Özdağ, a.g.e, s. 246.

16 Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, Ankara 2017, s. 19.

17 Bon, a.g.e, s. 24.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

psikolojik harekât ve takviye edici psikolojik harekâttir.¹⁸ Stratejik psikolojik harekâtın hedefi ağırlıklı olarak cephe gerisindeki topluma yöneliktir. Amacı ise anılan kitlelerin savaşıma azim ve kararlılığını kırmaktır.¹⁹ Taktik psikolojik harekâtın uygulamasında ise stratejik psikolojik harekâttan farklı olarak, hedef kitle cereyan eden muharebe sahasındaki gruplardır. Bu faaliyet temelde düşman birlikleri ya da asimetrik savaşta harp sahasındaki düzensiz grupların bilinçaltı hedef alınarak mücadele azmini kırmak ve eğer mümkünse yok etmek üzerine kuruludur.²⁰ Takviye edici psikolojik harekât ise temelde harp sonrası durum için planlanır.²¹

Psikolojik harekât için temel adım harekâtın planlanmasıdır. Planlamada ilk basamak ise bilgi toplamadır. Bu noktada en önemli unsur hiç kuşkusuz istihbarattır. Bu bilgiyi elinde tutan ise aynı zamanda bu harekât türünü de başarıyla yürütebilecek önemli bir gücü de elinde tutuyor demektir.²² Üstelik istihbaratın elde ettiği bilgi, ham bir veri olmanın ötesinde işlenmiş bir analizdir. Bu istihbaratın uzmanlar tarafından değerlendirilmesi, harekâtın nasıl ve hangi enstrümanlar kullanılarak yapılacağına da cevabıdır. Bu durum ise bir noktada hedef analizinin de yapılması anlamına gelmektedir. Günümüzde psikolojik harekât faaliyetinin teknik anlamda yazılı bir dokümanı olan ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) standart sahra talimnamesi FM 3-05.301 formuna göre; hedef analizinde, hedefte olan toplumları etkileyecek algılar (politik, sosyal, dini, etnik) net şekilde tespit edilir.²³ İkinci aşamada da bu faaliyetin icrasında kullanılacak araçlara karar verilir.²⁴

18 Ali Gök, İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekat ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı SAREM, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s.12.

19 Osman Özsoy, *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s.143.

20 Özsoy, a.g.e, s. 145.

21 Özsoy, a.g.e, s. 146.

22 Nurullah Aydın, *İşte İstihbarat*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2008, s. 25.

23 Headquarters Departments of the Army, *FM 3-05.301 (FM 33-1-1) Psychological Operations Tactics, Techniques and Procedures*, United States Army John F. Kennedy Special Warfare Center and School Press, North Carolina 2003, s. 5-9.

24 Army Field Manuel, a.g.r, s. 7-12.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

Psikolojik harekâtın en önemli silah ve malzemesi hiç kuşkusuz propagandadır. Latince kökenli bir kelime olan propaganda, propagere “yeni fidanlar elde etmek üzere toprağa ekmek” ve propago “dini yayma” köklerinden türemiş ve dilimize yerleşmiştir. Günümüzdeki tanımına göre ise hedef toplumun fikir, duygu, davranış ve tutumlarını etkilemek maksadıyla hazırlanmış bilgiler, düşünceler doktrinler veya özel çağrılardır. Basit bir tarif olarak propaganda için insanların duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkileme tekniği ifadesi kullanılabilir. Bir başka tanıma göre de propaganda, genellikle duygusal sözcükler kullanarak ve bu sözcükleri önceden belirlenmiş aralıklarla tekrar ederek, belli bir grup üzerinde istenen davranış biçiminin teşvik edilmesini sağlayan örgütlenmiş bir çabadır.²⁵

FM 3-05.301’e göre; propagandanın ilk aşaması güven sağlamayı başarmaktır. Öncelikli olarak hedef kitle, propagandanın kaynağından kuşku duymamalıdır. Zira aksi durumda beklenen etki asla gerçekleşmeyecektir. Bu yüzden iletilecek mesajlar, hedef toplum açısından “gerçek” kabul edilecek türden olmalıdır.²⁶ Ümit Özdağ ise propagandanın bilimsel esaslara dayanarak sürdürülmesi gereken bir faaliyet olduğunu söylemektedir.²⁷ Özetle, propagandanın temel gayesi, hedefin üzerinde tutum, davranış ve zihinsel dünyasında değişiklik yapmaktır. Tutum denilen kavram, aslında insanlar için oldukça uzun sürede yerleşmiş olan duygu ve inanca bağlı davranış normlarıdır. Bu normları değiştirebilmenin gerçekleşebilmesi için belirli bir tutuma olan ve başkalarını bu tutuma inandırmaya çalışan bir iletişimci ya da kaynağın bulunması zorunludur. Amacını gerçekleştirebilmek; yani savunduğu tutumun doğru olduğuna insanları inandırabilmek ve tutumlarını kendininki doğrultusunda değiştirmelerini sağlayabilmek için kaynak, bir iletişim (mesaj) hazırlar. Bu iletişim belirli bir ortamda sunulur. Bu üçü (kaynak, iletişim ve ortam) tutum değiştirme girişimini oluşturur.

25 Yücel Ertekin, *Halka İlişkiler*, TODAİE Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995, s. 35.

26 Army Field Manuel a.g.r, s. 10-13.

27 Ümit Özdağ, *Algı Yönetimi*, Kripto Yayınları, Ankara 2014, s. 27.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Psikolojik harbin en önemli enstrümanlarından olan propaganda, bireyler ve toplumların üzerinde tutum değişikliği yapmak amacıyla hazırlanır. Bu anlamda toplumlar üzerinde yapılacak çalışma, önce doğru bir ekip tarafından etüt edilmelidir. Çünkü toplumlar demografik özelliklerine göre kapalı ya da açık farklılıklar gösterirler. Bu noktada önemli olan istihbaratçının maharetidir.

Tarihsel açıdan çok eskilere kadar uzanan propagandanın kayıtlarına ilk olarak Antik Yunan kaynaklarında Sokrates ile Sofistler arasındaki mücadelede rastlanmaktadır. Bilindiği gibi Sofistler dile hakim olmak ve nitelikli nutuklar üretebilmek için dilin ve düşüncenin yapısının ve işleyişinin iyi bilinmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu yüzden dili ve düşünceyi sistematik biçimde incelemiş ve bu konuda önemli görüşler geliştirmişlerdi.²⁸ Onlardan birisi olan Atinalı Georgios propagandanın etkisini şöyle ifade etmiştir:²⁹

Bir hatip ile bir hekim, bir şehre gitsinler. Bir meydanda hangisinin hekim olduğu hususunda bir münazara açılsın, hatibin kendisinin hekim olduğuna inandıracağına eminim. Zira retorik sanatını iyi bilen kişinin, halkın karşısında ikna edemeyeceği husus yoktur.”

Tarih boyunca dini ve askeri alanda gelişmesini sürdüren propaganda faaliyetleri, 19 yüzyıl ortalarından itibaren İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) profesyonel anlamda kurumsallaşmaya başlamıştır. İstihbarat teşkilatlarının faaliyetleri arasında yer alan, rakip ya da düşmanın fikirlerini değiştirmek ve kendi çıkarlarını sağlamak amacıyla yürütülen psikolojik harekât ve harekâtın temel yöntemi olarak kullanılan propaganda, doğru kullanıldığında tonlarca konvansiyonel bombadan çok daha etkili olmaktadır. Fransa'da Napolyon iktidarından, ilk büyük çaplı

28 İbrahim Bayraktar, *Sofistler ve Sokrates Felsefe Ders Notları*, ibrahimbayraktar.net/2014/01/sofistler-ve-sokrates.html/, (Erişim Tarihi: 13.04.2019).

29 Savaş Özdağ, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği "Propaganda Üzerine"*, ASAM Yayınları, Ankara 2003, s. 272.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

savaş olan I. Dünya Savaşı'na kadar devletler, bu sihirli enstrümandan faydalanmışlardır.

Başlangıçta belirttiğimiz gibi, dinamik bir kavram olan savaş sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Hal böyle olunca onun türlerinden olan psikolojik savaş da aynı şekilde durağan olmayan, kinetik ve gelişme ivmesini sürdüren bir olgudur. Bu durum, en çok harbin uygulama metodolojisi noktasında kendisini göstermektedir. Bu alanda yaşanan değişim aslında daha çok kitle iletişim araçlarındaki teknolojik değişme ve gelişmelerle paralel bir seyir izlemektedir.

Bilindiği gibi, iletişim adı verilen süreç beş temel olguya dayanır. Bunlar, iletiyi gönderen (kaynak), iletiyi alan (alıcı-hedef-kitle), kanal, geri besleme ve iletidir (mesaj). İşte alıcı ve gönderen arasındaki mesajı taşıyan aygıtların tamamı; yani kanal olarak tanımladığımız olgu, kitle iletişim araçlarıdır.³⁰ Bu araçlar internet erişim aygıtlarından, havadan atılan bildirilere ve radyo yayınlarına kadar çok çeşitlidir. Elbette az önce belirttiğimiz gibi tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiştir.³¹

Söz konusu araçların amaca ulaşması ise ilk başta yapılması gereken hedef kitle analizinin doğruluğuyla orantılıdır. Özellikle de radyo ve televizyon yayınları ve eskiden beri kullanılmakta olan bir yöntem olan havadan atılan bildiriler, bu noktada çarpan etkisi yüksek araçlardır. Bildiriler konusunda yine MT 31-1'de belirlenmiş birtakım esaslar, standartlar bulunmaktadır. Bu esaslara göre bildiriler, tek bir sayfadan ibaret olmalı, kağıt ölçüğü ise 8x15 olarak planlanmalıdır. İçeriğinde ise ikna edici kısa bir yazı, slogan ya da resim bulunmalıdır. Bu mesaj hem okuyucuda kendi fikri ile yazan arasında özdeşlik sağlamalı hem de teslim olma anlamı içeriyorsa bu onurlu bir ifade olmalıdır.³²

30 Ceyda Büyükbakkal Ilgaz, *Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yapı*, T.C İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 21, İstanbul 2005, s. 72.

31 Army Field Manuel a.g.r, s. 7-12.

32 Army Field Manuel, a.g.r, s. 8-10

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Psikolojik harekâtın bir önemli boyutu da karşı psikolojik harekât olarak ifade edilebilecek kontr-operasyonlardır. Bu anlamda karşı operasyonda en önemli faaliyet, kirli bilgi olarak tanımlayabileceğimiz dezenformasyona karşı yürütülmektedir. Dezenformasyon, sunulan bilginin gerçek içeriği dışında bir başka zemine kaydırılmasıdır. Yani sunulan bilgi, kendi mecrasından kopartılarak, başka bir biçim ve form içerisinde verilmektedir.³³ Yürütülen psikolojik harekâta, harekâtı yürüten uzman kadrolar kadar yardımcı unsurlar olarak ifade edebileceğimiz kişi ve kurumlar yaptıkları söylem, açıklama, beyanlarla harekâtı önemli bir parçası olmaktadır. Bu anlamda devleti idare eden makamların söylemleri de önemli bir yer tutmaktadır. En üst erk kabul ettiğimiz bu makamlar tarafından yapılan açıklamalar, dost unsurları motive etmeli, kamuoyunun duyarlılığını arttırmalı, düşman unsurlara karşı caydırıcı-çözücü nitelikte olmalı ve tarafsız unsurlara yönelik de yürütülen savaş veya operasyonun amaç ve yönteminin haklılığını taşımalıdır.

Devletler tarafından ve aleniyet içerisinde yürütülen kamuoyu çalışmalarında da psikolojik harbin ögelerinden sıklıkla faydalanılmaktadır. Bu noktada özellikle son birkaç yıldır periferisinde operasyonlar yürüten Türkiye Cumhuriyeti'nin iletişim faaliyetlerinde sorumlu kurumları, sosyal medya mecralarını kullanarak hem harekâtlarının haklılığını ifade etmekte hem de başta terör örgütleri tarafından kendisine yönelik ithamları ve onların dayanaklarını çürütmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Örneğin geçtiğimiz yıllarda Suriye'ye yönelik olarak gerçekleştirilen "Zeytin Dalı Harekâtı"nda, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) yönelik dezenformasyona karşı, Başbakanlık Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından başarılı bir propaganda yürütülmüştür. Başarılı bir orkestrasyon yapan kurum Anadolu Ajansı (AA) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) olmuştur. Bu kurumlar vesilesiyle terör örgütleri tarafından sosyal medya hesapları üzerinden ve dolaylı olarak yayın organları vasıtasıyla

³³ Özdağ, a.g.e, s. 196.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

gerçek dışı mesajlar içeren algı operasyonlarına karşı, eş zamanlı ve çok dilli ciddi bir çalışma yürütülmüş ve bu sayede terörist unsurların gerçekleri çarpıtıran mesajlarının etkisi tamamen yok edilmiştir.³⁴ Yine Türkiye Cumhuriyeti'nin yıllardır mücadelesini sürdürdüğü PKK terör örgütüne yönelik psikolojik harekât destek faaliyetlerinde, ülkemizin uluslararası kamuoyuna yönelik yayıncılık yaptığı TRT World kanalı son derece etkili olmuştur. Benzer bir biçimde Diyarbakır'da PKK tarafından kaçırılan çocukları için aylardır eylem yapan ailelerin yaşadıklarının ve çocuklarının anlatıldığı "Out of the darkness, bring our children back" (Karanlığın içinden, çocuklarımızı getirin) isimli bir belgesel hazırlanmış ve PKK isimli terörist organizasyonun gerçek yüzü uluslararası kamuoyuna anlatılmıştır.

Anılan belgesel için hazırlanan teaser ise sosyal medyanın en ciddi ve takip edilen mecrası olan twitter üzerinden de dolaşıma sunulmuştur.³⁵ Yine yurt içinde yapılan operasyonlara yönelik özellikle İçişleri Bakanlığı tarafından yukarıda belirttiğimiz basılı atma malzemeler standartlarına uygun görsel mesajlar (Afiş)(Bildiri), bakanlığın resmi hesapları üzerinden periyodik olarak paylaşılmaktadır. Bu noktada yine periyodik görsel sunumlar ve infografik veriler³⁶ kolay algılanabilir formatta sunulmaktadır. Tüm bunlara ek olarak teknolojinin getirdiği imkanlarla kısa viral filmler yeni psikolojik harekât enstrümanları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle de Milli Savunma Bakanlığı'nın sosyal medya adresinden farklı kuvvet komutanlıkları ve Türkiye'nin sert güç unsurlarının servis edildiği bu filmler, ağırlıklı olarak harekât zamanı düşmanın moralini bozmak,

34 Tuzağa Düşme Broşürü, *Zeytin Dalı Harekatı'na Karşı Terör Örgütü Mensupları ve Yandaşları Tarafından Sosyal Medyada Yürütülen Dezenformasyon Faaliyetleri*, T.C Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 2018.

35 @trtworld, "Hamdiye Arslan is a Kurdish mother whose son was kidnapped by the PKK terror group. For five years, Mahmut was indoctrinated and deceived. Tune in to TRT World's documentary, 'Out of the Darkness: Bring Our Children Back', next Saturday at 18:30 GMT", *Twitter*, <https://twitter.com/trtworld/status/1330933420747333635>, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

36 @tc_icisleri, "Yıldırım Operasyonları Kapsamında", *Twitter*, https://twitter.com/TC_icisleri/status/1324773234475208704, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).

işgal altındaki yerlerde mukim dost unsurlara motivasyon sağlamak ve yurt içi kamuoyunun güven duygusunu kazanmak amacı taşıyan askeri propaganda örnekleridir.

Devletler, kamu diplomasisi,³⁷ sınır ötesi ve iç güvenlik harekâtlarını destekleme gibi alanlarda sosyal medya mecralarında yeni psikolojik harp uygulamalarını kullanırlarken; bir tehdit unsuru olan devlet dışı aktörlerden terör örgütleri de benzer mecralarda kendi sözde propaganda faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu anlamda köktendinci-selefi terörist organizasyon DEAŞ, sadece faali olduğu Ortadoğu'da değil; aynı zamanda küresel anlamda sosyal medya mecralarından faydalanarak etkin bir psikolojik harp faaliyeti yürütmektedir. Bu yönüyle DEAŞ terör örgütü, internet tabanlı terör örgütü olarak da tanımlanabilecek nitelikte yeni nesil bir terör organizasyonudur. Teknolojik imkân ve ekipmanları verimli kullanmasını çok iyi başaran örgüt, özellikle internet tabanlı uygulamalar sayesinde mesajlarını tüm dünyaya iletebilmekte ve böylece yabancı savaşçılar olarak tanımlanan insan unsurunu genişletebilmektedir.

Söz konusu faaliyetleri için terör örgütü DEAŞ, 2014 yılının Mayıs ayında El-Hayat Medya Merkezi'ni kurarak yönetmeye başlamış, ilk video yayınında batılı sempatanlarına cihat çağrısı yapmıştır. Yine enformasyon amaçlı olarak "Dabıq" dergisi de örgüt tarafından yayına alınmıştır.³⁸ Derginin ismi sıradan seçilmiş bir kelime değildir. Dabıq sözcüğünün semantiğinde psikolojik harekât öğelerine rastlamak mümkündür. Dabıq, Suriye'nin kuzey batısında Halep iline bağlı Azaz ilçesinde Mercidabık olarak da bilinen bir yerleşim yeridir. Büyük ağırlığı Türkmen olan 5.000 civarı kişinin yaşadığı bu yer, 2014 yılının Ağustos ayında DEAŞ tarafından, Süleyman bin Abdülmelik türbesi yok edilerek ele geçirilmiştir.

37 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Muharrem Ekşi-Mehmet Seyfettin Erol, "The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public", *Gazi Akademik Bakış*, 11(23), 2018, s. 15-45.

38 Emir Türkoğlu, "Küresel Bir Terör Örgütü Olarak IŞİD'in Dijital Dergi Kullanımı: Konstantiniye Üzerine Bir İnceleme", *Akademia Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 2017, s. 167.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

Hadislere göre Mehdi komutasındaki İslam ordularıyla Deccal komutasındaki “Romalı”; yani Batı’dan (Amikiye, Hatay tarafından) gelecek gayrimüslim ordularının karşı karşıya gelecekleri yer olarak kabul edilmektedir. Yani Dabıq, üç büyük dinde de yer alan Hıristiyanların “Armageddon” Müslümanların ise “Melhame-i Kübra” olarak isimlendirdikleri kıyamet savaşının yaşanacağı yerdir. Bir anlamda örgüt, internet teknolojisini kullanmak suretiyle e-cihat faaliyeti yapmaktadır. Kabul edilmelidir ki örgütün adını en çok duyuran fenomen video formatlı sitelerde dolaşan kafa kesme görüntüleridir. Terör örgütü DEAŞ’ın internet tabanlı faaliyetlerdeki (özellikle sosyal medyadaki) gücü ve etkisini en güzel ifade eden isim Irak Ulusal Güvenlik Eski Danışmanı Muvaffak er-Rubai olmuştur. Rubai’ye göre, Irak Ordusu’nun silah bırakarak çekilmesine ve sonucunda Musul kentinin kaybedilmesine Facebook ve Twitter üzerinden cihatçıların yayınladıkları görüntü ve mesajlar sebep olmuştur.³⁹ Bu görüş çok haklı gerekçelere dayanmaktadır. Zira Irak Ordusu’nun, Musul’u terk ederek, kentin düşmesinden sadece iki hafta önce, terör örgütü DEAŞ psikolojik harekât rotatifleri işlemeye başlamış ve “Kılıçların Sesi” isimli videoyu yayınlamıştır.

Çağın teknolojik alt yapısını ve iletişim becerilerini etkili kullanan DEAŞ, bu avantajla onlarca farklı ülkeden, sayıları on binleri bulan savaşçıyı kendi saflarına katmayı başarmıştır.⁴⁰ Özellikle de Twitter’ın gündem belirleme uygulaması olan hashtagleri, örgütün siber cihat sorumluları tarafından maniple etmiş, popüler konuları içeren küresel hashtagler örgüt propagandası için tercih edilmiştir. Örneğin 2014 yılının Haziran ayında Brezilya’da yapılan Dünya Kupası hakkında yorum ve haber almak amacıyla twitterda açılmış olan hashtaglere yönelik manüplasyonlar yapılmış ve #Brazil2014, #ENG, #France ve #WC2014 hashtaglerine tıklayan kişiler, DEAŞ önderliğinde cihada davet eden bir videoyla karşılaşmıştır.⁴¹

39 Micheal Weiss-Hassan Hassan, *İŞİD Terör Ordusu’nun İç Yüzü*, çev. Emine Arzu Kayhan, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2016, s. 212.

40 Ceyhun Kaan Karakaş, *DEAŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı*, Marmara İletişim Dergisi, Aralık Sayısı, İstanbul 2017, s. 43.

41 Karakaş, *a.g.m* s. 38.

SONUÇ

Yeni nesil bir savaş ve harekât tipolojisi olan psikolojik harp ve unsurları, savaşlar tarihi içerisinde çok eski çağlardan beri yer almış zaman içerisinde disipline edilmiş ve savaşın kendi evrimine bağlı olarak da gelişme göstermiştir. Konvansiyonel harbin yıkıcı etkisinin yanı sıra klasik harp türünden farklı olarak, özellikle 21. yüzyıl başlarında piyadelerin, ağır silahların ve bombaların yerini daha çok klavyelerin, rotatiflerin ve iletişim araçlarının aldığı bir dönem yaşanmıştır. Uluslar, ülkeler ve toplumlar sürekli görünmeyen bir gizli düşman karşısında gölgelere karşı savaşmak zorunda bırakıldığında, toplumlar yürütülen bir operasyonun farkında bile olmadan muhatabı ya da bir parçası oluvermiştir. Bir harbin psikolojik boyutu, harbin genel ve fiziki boyutu kadar önemlidir.

Psikolojik harp aslında yardımcı bir silahtır. Ancak etkisi tank, top, tüfek gibi ateşli silahların yarattığı etkilerden çok daha farklıdır. Bu silah, sadece düştüğü yeri yakmaz; tersine toplumun çok geniş kitleleri üzerinde bilinen silahlardan daha çok etki yaratır. Psikolojik harp; istihbarat ve propaganda ağı içerisinde yürütülür. Hedef kitlenin sosyal psikolojisi belirlenir ve zaaf noktalarından bu kitle psikolojik olarak vurulur. Bu savaşta en büyük görev, olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek için yoğun bir kampanyayla yürütülen “yanıltıcı propaganda”ya düşer. Medya, 1900’lü yılların başında bugünkü kadar gelişmemiş olsa da manipülatif rolünü oynamaya başlamıştır.

Kitlelere dönük her türlü iletişim aracını kapsayan medya olgusu, emperyalist savaşlar ve tekelleşmeler arttıkça fazlasıyla değer kazanmıştır. Medya artık bir savaş aracıdır ve savaş stratejilerinde belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. Bu yüzden savaşların şekli ve savaş aracı olarak kullanılan silahlar da değişime uğramıştır. Bu savaş araçlarından biri kitleleri hedef alan kitle imha silahları, diğeri ise kitlelere dönük “manipülasyon” ya da “psikolojik savaş” stratejisini ortaya çıkarmıştır.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

Egemenlerin bu stratejinin birçok silahtan daha vurucu ve yıkıcı bir etkiye sahip olduğunu fark etmesi ve buna yönelmesi dünya üzerinde bu yeni tip savaşın daha fazla kullanılmasına neden olmuştur. Bu noktada uluslararası sistemin ana aktörleri olan devletler ve son yüzyılla birlikte daha fazla etkin rol oynayan devlet dışı aktörler artık bu yeni metot harbin uygulamalarından daha çok yararlanmaya başlamış ve çağın teknolojik gelişimine paralel olarak da sürekli güncellemişlerdir.

Makale bu noktada insanlar arasın rekabetin sonucu olarak karşımıza çıkan harp olgusunu kuramsal ve metodolojik boyutları açısından bir değerlendirme yapmakla kalmamış, onun tarihin seyri ve bir diğer önemli parametre olan teknoloji faktörüyle değişimini de ele almıştır. Savaşların yıkıcı etkisinin, maliyet ve kar-zarar cetveli üzerinde yürütülen çalışmaların sadece askerlik bilimiyle değil; diğer disiplinlerin katkılarıyla yeniden üzerinde düşünölmeye başlamıştır. Bu durumun neticesinde varlığı öncelerinde konvansiyonel harbin parçası ardından başlı başına bir harp şekli olan psikolojik harbe dönüşmesi, süreci incelenmekle kalmamış; aynı zamanda harbin teorik alt yapısı, uygulama örnekleri hem devlet hem de devlet dışı aktörler açısından incelenmiştir.

KAYNAKÇA

@tc_icisleri, "Yıldırım Operasyonları Kapsamında", *Twitter*, https://twitter.com/TC_icisleri/status/1324773234475208704, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).

@trtworld, "Hamdiye Arslan is a Kurdish mother whose son was kidnapped by the PKK terror group. For five years, Mahmut was indoctrinated and deceived. Tune in to TRT World's documentary, 'Out of the Darkness: Bring Our Children Back', next Saturday at 18:30 GMT", *Twitter*, <https://twitter.com/trtworld/status/1330933420747333635>, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

AYDIN, Nurullah, *İşte İstihbarat*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2008.

BON, Gustave Le, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, Ankara 2017.

CLAUSEWITZ, C. V, *Savaş Üzerine*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2008.

ÇAKIR, Mikdat, *Savaş Sosyolojisi*, Mars Matbaası, Ankara 2004.

EKER, Sami, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 2015, s. 31-66.

EKŞİ, Muharrem-Mehmet Seyfettin Erol, "The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public", *Gazi Akademik Bakış*, 11(23), 2018, s. 15-45.

ERTEKİN, Yücel, *Halka İlişkiler*, TODAİE Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.

GÖK, Ali, İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekât ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı SAREM, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

GÜRÇAN, Metin, "Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi", *Bilge Strateji*, 3(5), 2011. s. 127-178.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

HEADQUARTERS DEPARTMENTS OF THE ARMY, *FM 3-05.301 (FM 33-1-1) Psychological Operations Tactics, Techniques and Procedures*, United States Army John F. Kennedy Special Warfare Center and School Press, North Carolina 2003.

HUNTINGTON, Samuel, *Asker ve Devlet*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006.

ILGAZ BÜYÜKBAKKAL, Ceyda, "Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yapı", *T.C İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21, 2005.

KARAKAŞ, Ceyhun Kaan, "DEAŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı", *Marmara İletişim Dergisi*, 2017. s. 33-46.

ÖZDAĞ, Savaş, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği "Propaganda Üzerine"*, ASAM Yayınları, Ankara 2003.

ÖZDAĞ, Ümit, *Algı Yönetimi*, Kripto Yayınları, Ankara 2014.

ÖZDAĞ, Ümit, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara 2013.

ÖZGÜL, Ezgi, *Yeni Savaş Stratejileri ve Asimetrik Savaş*, Yayınlanmamış T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2005.

ÖZSOY, Osman, *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.

TOPTAŞ, Ergüder, *21. YY'da Savaş*, Kripto Yayınları, Ankara 2006.

TÜRKOĞLU, Emir, "Küresel Bir Terör Örgütü Olarak IŞİD'in Dijital Dergi Kullanımı: Konstantiniyye Üzerine Bir İnceleme", *Akademia Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), Kayseri 2017.

VARLIK, Ali Bilgin, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, İstanbul 2013, s. 114-129

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

WEISS, Micheal-Hassan Hassan, *IŞİD Terör Ordusu'nun İç Yüzü*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2016.

ZUR, Ofer, "Savaşın Psiko-Tarihi: Kültür, Ruh ve Düşmanın Birlikte Evrimi", *Tarih Okulu Dergisi*, 6, 2010, s. 125-143

STRUCTURED ABSTRACT

The competition that started with the creation of human beings has brought another phenomenon as old as human history. Humanity, who initially lived in tribal order, acquired the first motives of belonging as the primitive communities evolved towards nationalization, and when this situation combined with the parameters of conflicts of interest and intersection of interest, human beings remembered the genetic codes of their ancestors in the post-hominid period and started using violence. The concept we call war or war has emerged.

Defining the term war in different times and in different ways basically stems from the formation of the concept in question, the source, scope and nature of the information related to the concept, and the use of different levels and units of examination in the definitions within this scope. However, as it is known, scientific terms have a term unity that makes every hearer think the same thing. In this sense, whenever the word war is used in a sentence or alone, it simply explains the mental state of the human mind created by the same act of violence. Although it has the same semantic integrity in terms of words, it would not be wrong to say that war, like every social concept, is in an evolutionary process when the development of social structures is based on qualitatively.

As we have stated above, wars are based on resorting to violence and thus establishing superiority, regardless of how and with whatever science they are explained, but the global scale and destructive effect of the two great wars between 1914 and 1918 and then between 1939 and 1945. Instead of using conventional warfare as a political tool, it has prompted states to seek a different method of war that will enable them to impose their superiority on the opponent with a more rational method.

In this sense, both political and military literature have met with different war methods over time. One of the prominent types among

these is the psychological warfare, which is sometimes a part of conventional warfare and sometimes a form of war in itself. The basis of psychological warfare; It is fictionalized on the opponent or (with the term war) to put pressure on the enemy, to deceive, to create a mental breakdown that does not dare to enter the war. The strategy drawn in this type of war is multidimensional and the basis of Sun Tzu's "breaking the strength of the enemy without fighting" and Clausewitz's understanding of "using the force without mercy, bloodshed, without hesitation" lies on the basis. Psychological warfare can be a part of conventional warfare, as well as being a method of war carried out on its own, it is known that states use psychological operations, which is the tactical dimension and an important level of psychological warfare, not only in the battlefield but also in peacetime. In another definition, psychological operation is the tactical application of political, military and cultural activities that a state or a group of states, in line with their national interests, in order to force another state or group of states into action.

As we stated at the beginning, war, which is a dynamic concept, is in constant development and change. As such, psychological warfare, which is one of its types, is also a phenomenon that is not static, and maintains its kinetic and development momentum. This situation shows itself mostly at the point of application methodology of the war. The change in this area actually follows a parallel course with the technological changes and developments in the mass media. As it is known, the process called communication is based on five basic facts. These are the sender (source) of the message, the receiver (receiver-target-audience), channel, feedback, and message (message). All of the devices that carry the message between the receiver and the sender, that is, the phenomenon we define as a channel, are mass communication tools. These tools have varied in a wide variety from internet access devices, over-the-air notifications and radio broadcasts, and as we have just mentioned, in the historical process.

PSİKOLOJİK HARBİN EVRİMİ: ATILAN BİLDİRİLERDEN, ATILAN TWİTLERE

Another important dimension of the psychological operation is the counter-operations that can be expressed as counter-psychological operations. In this sense, the most important activity in the counter operation is carried out against disinformation, which we can define as dirty information. Disinformation is the shift of the information presented to another level than its real content. In other words, the information presented is given in a different form and form, detached from its own medium. In the psychological operations carried out, people and institutions, which we can describe as auxiliary elements as well as the expert staff carrying out the operation, become an important part of the operation with their statements, explanations and statements. In this sense, the discourse of the authorities managing the state has an important place. The statements made by these authorities, which we regard as the highest power, should motivate friendly elements, increase the sensitivity of the public, be of a deterrent-solvent nature against enemy elements and should justify the purpose and method of the war or operation carried out against the neutral elements.

Elements of psychological warfare are also frequently used in public opinion studies conducted by states and publicly. At this point, especially in the last few years periphery of the operations conducted by the agencies responsible for the communication activities of the Republic of Turkey, using social media channels to both the accusations against him by both the first terrorist organization to express the legitimacy of the operation and have conducted studies to refute their mainstay. For example, it was successfully carried out by the Prime Ministry General Directorate of Press, Broadcasting and Information against disinformation against the Turkish armed forces in the "Operation Olive Branch", which was carried out in Syria in the past years. A successful orchestrating institution, together with AA and TRT, conducted a serious study simultaneously and in many different languages against perception operations that contain

false messages by terrorist organizations through social media accounts and indirectly through media organs, thus the effect of the messages of terrorist elements distorting the truth is completely has been destroyed.

While states use new psychological warfare practices in social media channels in areas such as public diplomacy, support for cross-border and internal security operations, terrorist organizations, one of the non-state actors that are a threat, carry out their so-called propaganda activities in similar media. In this sense, the fundamentalist-predecessor terrorist organization DAESH carries out an effective psychological warfare activity not only in the Middle East where it is active, but also using social media channels globally. In this respect, DAESH terrorist organization is a new generation terrorist organization that can be described by me as a web-based terrorist organization. The organization, which achieves its efficient use of technological facilities and equipment, can convey its messages to the whole world, especially thanks to web-based applications, and can expand the human element defined as foreign fighters.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI*

*An Analysis of Twenty-Year Occupation in Afghanistan: USA/NATO and
Peace Efforts*

Sertif DEMİR**

Öz

Makalenin amacı; ABD/NATO'nun başarısızlığa uğrayan Afganistan'daki harekâtı ve ABD ile Taliban arasında imzalanan anlaşmanın olası etkilerini irdelemektir. Bu harekâtın başarısız olmasının çeşitli sebepleri vardır. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Ayrıca, yirmi yıllık savaş bölge ülkelerinde bıkkınlık yaratmış ve barışın sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. ABD ile Taliban arasında yapılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmanın başarılı olması için ABD ve Taliban'ın yönetimi tüm etnik unsurlarla paylaşması ve radikal öğelerden arınmış bir yönetim felsefesini benimsemesi gerekir.

Anahtar Sözcükler: Afganistan, ABD, NATO, Taliban, Anlaşma.

Abstract

The purpose of the article is to examine the US / NATO's failed operation in Afghanistan and to analyze the likely effects of the agreement signed between the USA and the Taliban. There are several reasons explaining why this operation failed. However, the fact that Afghanistan cannot be occupied or governed by foreign power for a long-term has been proven once again. Besides, the ongoing twenty years of war has created frustration in every country involved. It is very important that the agreement between the USA and the Taliban that aims to bring peace to Afghanistan must be successful. Taliban must share the administration power with all ethnic elements and adopt a governmental philosophy that is free from the radical thoughts.

Keywords: Afghanistan, The USA, NATO, Taliban, Agreement.

* Makale Geliş Tarihi: 14.04.2021 Yayına Kabul Tarihi: 06.05.2021

** Prof. Dr., Türk Hava Kurumu Üniversitesi İşletme Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü,
e-posta: sertifd@thk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8329-8735.

GİRİŞ

Katar'ın başkenti Doha'da 29 Şubat 2020 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Taliban arasında Afganistan'a barış getirme amacıyla yapılan anlaşma, elli yıldır iç savaş yaşayan veya yabancı güçlerin işgali altında bulunan bir ülkede yeni ve çok önemli bir aşamaya denk gelmektedir. 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD önderliğindeki koalisyonun 2001 yılında Taliban hükümetini devirmesiyle gelişen süreç, artık farklı gelişmelere evrilmektedir. Afganistan'da önce ABD ve daha sonra Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) önderliğinde yürütülen Taliban güçlerini etkisiz hale getirme harekâtı, başarısızlıkla sonuçlanma sürecine girmiştir.

Söz konusu harekâtın başarısız olmasının çeşitli sebepleri vardır. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Tarihte hiçbir güç, uzun süre boyunca Afganistan'ı işgal etme beceresini gösterememiştir.

Anlaşmaya göre tüm yabancı güçlerin, 1 Mayıs 2021 itibariyle Afganistan'ı terk etmesi gerekmektedir. ABD Eski Başkanı Donald Trump liderliğinde imzalanan anlaşmaya ABD Başkanı Joe Biden ve yönetimin ne derece uyacağı veya uymayacağı uluslararası alanda netleşmiş değildir. Büyük olasılıkla kapalı kapılar ardında veya güvenilir aracılar vasıtasıyla görüşmeler sürmektedir. Bu kapsamda makalenin amacı; ABD/NATO'nun başarısızlığa uğrayan Afganistan'daki harekâtını irdelemek, ABD ile Taliban arasında varılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmayı inceleyerek Afganistan'ın nasıl etkileneceğini veya tepki göstereceğini analiz etmek ve son olarak Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile bölge ülkelerinin politikalarını ortaya koymaktır.

Bu temel bilgiler ışığında makalede önce, ABD ve NATO önderliğindeki Afganistan harekâtının kısa özeti ve başarısızlığının nedenleri incelenecek; ikinci bölümde ABD-Afgan Hükümeti ve Taliban arasında yapılan barış

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

görüşmeleri açıklanacak, bundan sonraki olası gelişmelerin nasıl olabileceği analiz edilecek ve son olarak diğer küresel güçlerin ve bölge ülkelerinin barış görüşmelerini etkileme veya etkilenme durumları ortaya konulacaktır.

Çalışmada varılan ana sonuç, Taliban'ın uzun ve yıpratıcı bir savaş stratejisiyle NATO/ABD'nin savaşma azim ve iradesini kırarak isteğini elde aşamasına varmak üzere olduğu ve Afganistan'ın geleceğinde Taliban'ın söz sahibi olacağı uluslararası anlaşmalarla vücut bulacağı yeni bir döneme geçileceğidir. Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki sıkıntı, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmenin önünde bir engel durumundadır. Bu yüzden Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri, kalıcı barışın gerekliliğin farkına varmışlardır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşmanın yerine, tüm etnik unsurların kaygılarını da gideren adil ve kalıcı bir barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

Çalışmada nitel inceleme yöntemi dâhilinde önemli kaynakların, küresel liderlerin konuşmalarının ve basın taramalarının gözden geçirimini içeren; bireysel bilgi, sezgi ve ülkeye ilişkin deneyimleri özümseyen betimleyici bir yaklaşım kullanılmaktadır.

ABD VE NATO'NUN AFGANİSTAN'DAKİ BAŞARISIZLIĞININ ANALİZİ

GEÇMİŞİN KISA ÖZETİ

Tarihi boyunca sayısız kez işgale maruz kalan Afganistan, 19. yüzyılda İngiliz ve Rusların nüfuz mücadelesi yürüttükleri bir alan olmuştur. "Büyük Strateji" şeklinde betimlenen bu rekabet, 20. ve 21 yüzyılda, farklı küresel güçlerle devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Rusya'nın rekabet ve nüfuz alanı olan söz konusu ülke, günümüzde belirtilen iki büyük gücün yanı sıra, bölgesel orta ölçekli güç sayılabilecek Pakistan, İran ve Suudi Arabistan ile küresel güç olan Çin'in de dâhil olmasıyla çok boyutlu bir mücadele alanına dönüşmüştür.

Afganistan'da uzun süreli iç çatışma, ülkenin tahrip olmasına, insanların ölmesine, ekonomik olarak gerilemeye ve halkın fakirleşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca geçmişte bakıldığında, Afganistan'ın hiçbir zaman barışçıl bir ülke olmadığı görülmektedir. Afganistan, yüzyıllardır savaşçı gruplarla çatışan bir devlet olmuştur. Jeopolitik konumu, trans-etnik nüfus yapısı ve komşuları arasındaki rekabet bu duruma yol açmıştır.¹

Tarihsel faktörler, ülkenin coğrafi koşulları, Afgan halkının zorlu yaşam koşullarını içselleştirmesi ve "savaş ağaları" "war lords" denilen bölgesel kabile reislerinin yarı otonom statüleri, Afganistan'ın yabancı ordulara karşı uzun süreli asimetrik savaş yapma becerisine katkı yapmaktadır. Afgan isyancıları, yaşanan üç Afgan-İngiliz savaşında (1838-42; 1878-80; 1919) İngiliz işgaline karşı ölümcül bir direniş göstermiştir. Yine Sovyet işgaline karşı da benzer direniş gösterilmiştir. Taliban isyancılarının ABD işgaline karşı aynı şiddeti içeren bir direnişini görmekteyiz. Afgan savaşlarının bir başka tipik özelliği de yabancı ordular ülkeyi terk ettikten sonra, onlarla işbirliği yapan hükümdarın ve etrafındaki kişilerin katledilmesidir. Sovyetler Birliği'nin işgalinin bitiminin ardından, o zaman ki Moskova yanlısı lideri olan Necibullah infaz edilmiştir.²

Sovyetler Birliği'nin 1979 yılının son günlerinde Afganistan hükümetinin yardım talebi bahanesiyle başlattığı işgal, hem Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına katalizör etki yapmış hem de komünist ideolojinin küresel etkileşim gücünü ortan kaldırmıştır. Ancak diğer önemli bir sonucu ise Suudi Arabistan'ın mali desteği, ABD'nin silahları ve Pakistan'ın eğitim ve

1 Nasreen Akhtar, "Pakistan, Afghanistan, and the Taliban", *International Journal on World Peace* 14(4), 2008, s. 49.

2 Ahmed Rashid, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001, s. 117-124.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

yer teminiyle Sovyet işgaline karşı yetiştirilen “Mücahitler”in; radikal İslami anlayışın doğmasına, siyasallaşmasına, diğer İslam ülkelerini etkilemesine ve günümüzdeki Taliban denilen radikal unsurların yeşermesine neden olmasındır.

Bugünkü Afganistan'ın kaderi 1978 senesinde yaşanan iç savaşla başlamıştır. 1979 yılının Aralık ayında Sovyet birliklerinin, o zaman ki Afgan liderinin Sovyetler Birliği'nden yardım istemesiyle başlayan ülkeye gelmesi, bu iç çatışmayı 1980'de dramatik bir şekilde hızlandırmıştır. Ardından 1989-1992 arasında ülkede Sovyet yanlısı hükümet ile ağırlıklı olarak İslamcı muhalefet arasında çatışmalar yaşanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında Afganistan'dan çekilmesinden sonra, istikrarlı bir hükümet kurulamamıştır. İslamcı ve bölgesel hiziplerin çeşitli koalisyonları aralarında 1993-1996 yılları arasında çatışma, kargaşa ve iç savaş yaşanmıştır. ABD, mevzu bahis istikrasızlığı kendi ülkesinin güvenliği açısından sakıncalı görmüş ve tekrar Pakistan'ı görevlendirmiştir. Pakistan, Mücahitlerin yetiştirilmesi deneyiminden de yararlanarak, çoğunluğunu Afganistan'ın %40'ını oluşturan Paştun grubundan oluşturulan ve Taliban adıyla lanse edilen yeni bir radikal dinsel militan yetiştirmeye başlamıştır.

Kısa sürede önemli sayıda güce ulaşan Taliban, Pakistan'ın açık ve ABD'nin örtülü desteğiyle 1996 yılında, Afganistan'daki diğer etnik veya mezheplerden oluşan güçleri yenerek merkezi otoriteyi tesis etmiş ve şeriata dayalı radikal bir yönetim kurmuştur. Otuz yıllık iç savaş ve kargaşa, Afgan halkını aşırı bezginliğe sevk etmiş, onlar için güvenliklerini sağlayacak güçlü bir hükümetin varlığı çok önemli hale gelmiştir. Güvenlik kaygısı nedeniyle istikralı ve güçlü bir hükümetin varlığı, hükümetlerin meşruluğuna tercih edilir olmaktadır. Taliban yönetiminin halk nezdindeki meşruluğu, baskıcı ve radikal olsa da otuz yıldır ülkede yaşanan kargaşa

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ve istikrasızlığı sona erdirmiştir.³ Ancak dinsel radikalizmin merkezi konumuna yerleşen Taliban hükümeti, radikal uygulamalarıyla dünyada şaşkınlık ve korku yaratmıştır. ABD'nin istikrar uğruna, kendi yarattığı militan grubunun kontrol ettiği Afganistan'ın dünyaya terör yetiştiren bir olguya dönüşmesini ve özellikle ABD'yi hedef yapan stratejileri karşısında yeni bir politika izlenmesi gerektiği görülmüştür. İşte tam bu esnada 11 Eylül saldırısı yaşanmıştır.

New York'ta bulunan ikiz kulelere 11 Eylül 201 günü El Kaide terör örgütüne bağlı militanların asimetrik yöntemlerle saldırması, ABD ve dünya açısından farklı sonuçlar doğurmuştur. Tek kutuplu dünya düzenin sağlayıcısı durumundaki en büyük devletin bu şekilde bir terör saldırısına uğraması; uluslararası alanda imajını zedelemiş, kendi halkının hükümetine olan güvenini sarsmış, Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin yayılmasını önlemek, amacıyla Soğuk Savaş döneminde İslami öğelerle yapılan stratejik işbirliği yara almış ve Batı Dünyası'nda "Islamic phobia/ İslamofobi" şeklinde Müslüman" karşıtlığı" algısını ortaya çıkarmıştır. ABD, bu terör saldırısını, küresel bir anti-terör savaşına dönüştürürken, "ya bizdensin ya da onlarla" diyerek tehditkâr yöntemlerle ülkelerin kendi yanında yer almasını sağlamaya çalışmıştır.

Terör saldırısını düzenleyen El Kaide lideri, Usame Bin Ladin'in Taliban yönetimindeki Afganistan'da saklanması, Afganistan'daki terör eğitim kamplarından yetişen elemanların ABD'nin özellikle Afrika'daki kuvvet ve elçiliklerine saldırması ve Taliban'ın 1996 yılında Afganistan'da kontrolü sağladıktan sonra, aşırı radikalizme yönelen baskıcı ve insan haklarını göz ardı eden yönetim biçimi, kendisini ABD'nin ve Batı Dünyası'nın hedefi yapmıştır. Taliban yönetimi ile ABD arasında Pakistan aracılığıyla yapılan görüşmelerde, Taliban'ın Usame Bin Ladin'in Afganistan'da yargılanmasıyla diğer bazı isteklerini kabul etmeyen ABD, Ekim 2001'de

3 Bruce Riedel vd., "Eighteen Months and Beyond: Implications of U.S. Policy in Afghanistan", *Middle East Policy*, 17(1), 2010, s. 8.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

başlattığı harekâtı, Taliban'a muhalif "Kuzey İttifakı" kuvvetlerini kara gücü şeklinde kullanarak, hava ve füze güçleriyle icra etmiş ve harekâtı yaklaşık bir ay sonra başarıyla tamamlamıştır. Taliban ve kalan güçleri ise Kandahar bölgesinin dağlık bölgelerinde ve Pakistan kuzeyindeki alanlarda yeniden güç kazanmak için saklanmaya başlamıştır.

Taliban, çok kısa sürede iktidardan uzaklaştırılsa da uzun süre sessiz kalmamıştır. Sessiz dönemin ardından Afgan güvenlik güçleri, NATO/ Uluslararası Koalisyon Güçleri'ne şiddetli saldırılar gerçekleştirmiştir. Taliban isyanı, "dini bir ideolojiden esinlenmiş, Afgan milliyetçiliğiyle iç içe geçmiş ve esas olarak din adamlarından oluşan geniş ve yoğun bir 'organik aydınlar' ağıyla bağlantılı" olarak tasvir edilebilir.⁴ Bu özelliklerinden dolayı Taliban, ülke yönetiminden uzaklaştırılmasına karşın, halkın bir kısmının desteğini alarak isyan çıkarmıştır.

2011 yılının Aralık ayında imzalanan Bonn Anlaşması'yla Afganistan'ın Taliban sonrası yönetim biçiminin nasıl olacağı belirlenmiştir. Bonn Anlaşması'nın ana hedefi, ülkedeki parçalanmanın sona erdirilmesi ve ülke birliğinin sağlanmasıdır. Aslında Taliban'la yapılan görüşmeler, bu anlaşmaya dayandırılmaktadır. ABD, Hamid Karzai'nin Cumhurbaşkanlığı sürecinden itibaren Taliban'la barış görüşmelerini sürdürmek istemiş; ancak yönetimi elinde bulunduran Karzai'nin, yetkilerini paylaşmaması ve Taliban'ın tüm yabancı kuvvetlerin çekilmesi talebindeki ısrarı nedenleriyle barış çabaları başarıya ulaşmamıştır.

Bonn Anlaşması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı doğrultusunda güvenlik sağlamak amacıyla yabancı kuvvetlerin ülkede konuşlanmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda ABD, İngiltere'yle birlikte Uluslararası Koalisyon oluşturarak, ülkede güvenliği sağlamaya başlamıştır. 2003 yılında Kabil bölgesinin harekât sorumluluğu NATO'ya

4 Francisco Gutierrez and Sanin-Antonio Giustozzi, "Networks and Armies: Structuring Rebellion in Colombia and Afghanistan", *Studies in Conflict & Terrorism*, 33, 2010, s. 845.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

devredilmiş ve NATO, tarihinde ilk defa “*out of area*”; yani “alan dışı” harekât icra etmeye başlamıştır. 2006 yılında ise NATO’nun harekât sorumluluğu tüm ülkeyi kapsamıştır. NATO’nun rolü, üç önemli açıdan çığır açmıştır. Birincisi, NATO’nun Avrupa-Atlantik bölgesi dışında sürdürülen ilk büyük ölçekli misyon olmasıdır. İkincisi, NATO ilk kez “kinetik” operasyonlara ya da bir diğer ifadeyle karşı-isyan ve kara muharebesine dahil olmasıdır. Üçüncüsü, Afgan Harekâtı, ittifakın güvenilirliğinin testi olarak görülmeye başlanmıştır.⁵

ABD’nin NATO’yu Afganistan’da sorumluluk almaya zorlamasının nedeni Irak’a 2003 yılında yapacağı harekât için gücünü oraya kanalize etmek ve az kuvvetle Afganistan’la meşgul olmaktır. Afganistan Harekâtı’nın çok az maliyetle bitirilmesi, ABD’nin daha az kuvvetle ülkede istikrar sağlayabileceği, fikrine kapılmasına neden olmuştur.

Harekâtın beklenenden uzun sürmesi, Taliban saldırıları sonucunda başta ABD ve İngiltere olmak üzere, Koalisyon Güçleri’nin zayıflaması, ABD ve NATO’nun Afganistan’a yönelik operasyon stratejisinde değişikliğe gitmesine neden olmuştur. ABD Eski Başkanı Barack Obama’nın seçin kampanyasında dile getirdiği üzere Washington yönetimi, Amerikan askerlerinin ülkeye dönüşünün güvenli biçimde sağlanması kapsamında Irak ve Afganistan’daki askerlerini çekmek istemiştir.⁶ Irak’ta bu sağlanmasına rağmen Afganistan’da yeniden direnişe başlayan ve NATO ve Koalisyon Güçleri’ne saldırılarını artıran Taliban kuvvetlerine karşı ilave güç kullanımı gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 2009 yılında ABD askerlerinin sayısı 100 bine çıkarken; NATO askerlerinin sayısı da 150 bine yaklaşmıştır. NATO ve ABD’nin harekâtı Taliban üzerinde yoğunlaşırken, bu süreçte Afganistan güvenlik güçlerinin; yani asker ve polisin ülkenin güvenliğini kendi kendine sağlayabilecek niteliksel ve niceliksel kapasiteye

5 Mark Webber, “NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan”, *BJPIR*, 11, 2009, s. 55.

6 Mehmet Seyfettin Erol-Oktay Bingöl, “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 2012, s. 184.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

ulaştırılması için bir strateji geliştirilmiştir. Bu strateji dahilinde 2014 yılının sonunda Afganistan güvenlik güçlerinin ülkenin güvenliğini üstlenmesi planlanmıştır. 2014 senesinden sonra NATO askerlerinin eğitim desteği vermesi ve ABD'nin ise Afganistan'ın Taliban militanlarına karşı yürüteceği operasyonlara hava desteği sağlaması öngörülmüştür. 2015 yılının başından itibaren söz konusu strateji uygulamaya konulmuş ve Afgan güçleri ülkenin güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir.

Bahse konu olan süreçte ise Taliban'la "reintegration ve reconciliation (yeniden bütünleştirme ve uzlaşma)" stratejisi kapsamında, barış görüşmeleri sürdürülmesi ve silahlı ayaklanmanın sona erdirilmesi hedeflenmiştir. 2015 senesinde Pakistan'ın arabuluculuğuyla Afganistan Hükümeti ile Taliban arasında barış görüşmeleri başlatılmıştır. Çeşitli kesintilere rağmen geçmiş ABD Başkanları arasında dünyanın politik ve askeri sorunlarına asgari düzeyde müdahil olunmasını savunan Trump sayesinde 29 Şubat 2020 tarihinde barış süreci bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu noktada Afganistan Harekâtı'nın NATO ve ABD açısından niçin başarısızlıkla sonuçlandığı incelenmelidir.⁷

YENİLGİNİN SEBEPLERİ

ABD'nin ve müttefik güçlerinin Afganistan harekâtının başarısız olmasını tek bir gerekçeye dayandırmak mümkün değildir. ABD'nin en uzun süreli savaşı sayılan Afganistan Harekâtı'ndaki yenilgiye ilişkin çeşitli sebepler vardır. Üç yıl (2003-2006) sadece Kabil bölgesinde, yaklaşık on yıl (2004-2015) boyunca tüm Afganistan'ın harekât sorumluluğunu üstlenen NATO'nun kuruluşundan beri ilk defa icra ettiği "alan dışı" harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha önceden yapılan analizlerde, olası bir Afganistan başarısızlığının; NATO'nun kredibilitesini yok edeceği,

7 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sertif Demir, "The War in Afghanistan: Toward Which Direction? Vietnam, Soviet's Afghanistan Occupation, or Iraq", *Bilim Dergisi*, 20(1), 2010, s. 165-194; Sertif Demir-A. Bilgin Varlık, "Winning Peace: A Mere Dream or an Achievable Objective? Inferences From Turkish Peace Keeping Experience in Afghanistan", *Orta Asya ve Kafkaslar Araştırma Dergisi*, 2012, s. 93-124.

güvenirliliğini sarsacağı ve hatta NATO'nun ölümüne neden olacağı ifade edilmiştir. NATO'nun dağılması; yani ölüm süreci hariç diğer hipotezler gerçekleşmiştir.

Yenilginin sebeplerini bilimsel analiz için kategorize etmek daha anlamlı olacaktır. Bu kapsamda başarısızlık nedenlerini; Afganistan'ın tarihsel ve coğrafi koşullarından kaynaklı olanlar, Afganistan'ın etnik, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarından kaynaklı olanlar, ABD ve NATO'nun politik ve askeri kararlarından/operasyonlarından kaynaklı olanlar ve son olarak da Taliban güçlerinden ve Afganistan'ın komşularından kaynaklı olanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

• **Afganistan'ın tarihsel ve coğrafi koşullarından kaynaklı başarısızlık**

Afganistan, jeopolitik konum açısından denizlerle irtibatı olmayan ve dağlık araziden oluşan "landlocked"; yani "karayla çevrili" dışa kapalı bir özellik arz etmektedir. Bu izole doğal jeopolitiği, yüzyıllar boyunca insanların yaşam biçiminin değişmeden özgün haliyle devam etmesine neden olmuştur. Afganistan'ın yerli halkının geçen yüzyıllar boyunca büyük ölçüde değişmeden kalması, kabile kültürünün temeli haline gelmiştir. Kabilecilik, Afganistan'ın sosyal ve politik dokusuyla örülmüştür. Afganistan'da, tarihsel olguların doğası gereği parçalanmış toplum yapısı, hayatta kalmasının ön şartı olduğundan, bu ülkede böl ve yönet stratejileri anlamsızdır.⁸ Ülke tarihsel koşullar gereği, zaten çok sayıda parçalanmış toplum yapısına sahiptir.

"Afganlar için en yüksek değer, özgürlükleri ve bağımsızlıklarıdır ve bu nedenle, bu ülkeye yönelik hiçbir askeri işgal girişimi herhangi bir başarıyı kutlamamıştır".⁹ Yani Afgan halkının yabancı güçlerin müdahalesine

8 Lawrence Ziring, "Unraveling the Afghanistan-Pakistan Riddle", *Asian Affairs*, 2009, s. 8.

9 Henry Kissinger, "A Strategy for Afghanistan", *Washington Post*, 26 Şubat 2009.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

karşı direnci atalarından yansıyan “kalıtsal” bir kültürel birikimden kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar ABD ve NATO güçleri, Afganistan halkına yardım amacıyla gelmiş ve onları karanlık Taliban yönetiminden kurtarmışsa da Afgan halkının genetik olarak yabancı güçlere karşı olan soğukluğu, ABD ve NATO güçlerine karşı duruşlarına da yansımıştır.

Coğrafi olarak çok çetin arazi özeliği, isyancılara elverişli şartlar oluştururken; Afgan güvenlik güçleri ile NATO ve ABD askerlerine karşı bir dezavantaj yaratmıştır. Yüksek dağlar, derin vadiler ve dik arazi özellikleri Taliban kuvvetlerine saldırı ve saklanma olanağı yaratmıştır. Ayrıca normalde de zor şartlarda yaşam sürdüren isyancıların çetin arazi şartlarında yaşaması, onlar için çok ağır koşullar oluşması anlamına gelmemektedir. Ancak bu şartlar, NATO/Müttefik kuvvetleri için de zor coğrafya anlamına gelmektedir. NATO ve ABD açısından başarısızlığın nedeni, ülkenin coğrafi koşullarının vur-kaç taktiği uygulayan isyancılar için elverişli ortam yaratması, hava ve silah gücü yönünden çok üstün kuvvete sahip olan müttefik kuvvetlerin coğrafi koşullara karşı yenik düşmesidir.

• **Afganistan'ın etnik, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarından kaynaklı başarısızlık**

Afganistan, farklı etnik ve mezheplere bağlı kabilelerden oluşmaktadır. Kabilelerin başlarındaki liderlerin coğrafi koşulların etkisiyle de neredeyse yarı otonom statülerine sahiptirler. Ayrıca Afganistan, çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırmaktadır. Paştun, Tacik, Özbek, Türkmen gibi çok sayıda etnik ve mezhep gruplarından meydana gelmektedir. Bunların başında keyfi yönetim tarzını benimseyen ve ABD'nin bilerek veya zorunlu olarak destek verdiği, “savaş ağaları” şeklinde tanımlanan liderler bulunmaktadır.

ABD, Taliban yönetimini çok kolay devirmenin verdiği rahatlıkla, yeni yönetim biçimini oluştururken Afganistan'ın bu etnik ve mezhepsel

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bölünmüşlüğüne çok dikkate almamıştır. Örneğin Savunma Bakanlığı görevine getirilen Dostum Fahim, Tacik kökenli bir savaş ağasıydı ve hakkında insan hakları ihlalleriyle ilgili suçlamalar vardı. Bu kişi, Taliban sonrası yönetsel atamalarının büyük çoğunluğunu, toplumun %25'ini oluşturan Tacik kökenlilerden yapmaktaydı. Ancak Paştunlar, Afgan halkının neredeyse %40-45'ine yakın bir kesimi oluşturmaktaydı. Bu anlamda Paştunların Taliban sonrası yönetimde yeteri kadar temsil edildiği söylenemez. Bu da diğer etnik kökenliler arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Henüz yeni bir yönetim olan Taliban sonrası hükümet, uygulamalarıyla toplumun tüm kesimini kucaklamaktan uzak kalmıştır.

Üstelik ABD/NATO ve müttefik kuvvetleri de Afgan halkının desteğini almamıştır. Bunun sebepleri Afgan halkını ilkel ve gelişmemiş bir toplum olarak görmeleri ve bunu yayınlarında ve söylemlerinde açıkça ifade etmeleri, mikro etnik gruplar arasında negatif/pozitif ayrımcılık politikaları gütmeleri, özellikle ABD'de yetişmiş ancak Afgan kökeninden uzaklaşmış kişilere aşırı güven duyup yönetimde görevlendirmeleri, özetle Afganistan gerçeğini tam olarak algılayamamaları şeklinde sayılabilir.

Yazılı ve görsel basın ile bilimsel araştırmalarda, genellikle Afganistan için yıkım, ölüm, geri kalmışlık ve yoksulluk haberleri ön plan çıkarılmıştır. Bu da Afganistan halkının yaşam tarzını rahatsız edici bir durum olarak tanımlanabilir. Burada Afganistan'ın nasıl kurtarılması gerektiği değil; yaşanan çatışma ve çok farklı niteliğe sahip toplumsal özellikler ön plana çıkarılmıştır.

Bonn Anlaşması gereği ABD ve diğer zengin ülkelerin, Afganistan'ın yeniden inşasına katkı yapması planlanmıştı. Bu şekilde ülkenin yeniden inşası için gereksinim duyulan maddi kaynak, uluslararası yardımlardan karşılanacaktı. Ancak tüm yardımlara rağmen Afganistan, fakirlik yumağından kurtulamamıştır. Afganistan, dünyada yolsuzluk sıralamasında birinci sıradadır. Verilen yardımların bir kısmı yolsuzluk

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

kapsamında iç edilmiş, halka yansıtılmamış, işsizlik oranı %25 olup; ortalama ömür henüz 50 yaşı geçmemiştir.

Afyon üretimi, Afganistan'da çok yaygındır. Burada üretilen afyon, tüm dünyaya kaçak yollardan pazarlanmaktadır. Afganistan, dünyadaki illegal eroin pazarının %80'ini karşılamaktadır.¹⁰ ABD ve daha sonra NATO, afyon üretimini ortadan kaldırmak istemişse de başarılı olamamıştır. Savaş ağalarının himayesinde, Afyon üretimi önemli olmuş ve pazarlanması sürmüştür. Taliban da bu pastadan önemli bir pay almış ve isyan hareketinin bir kısım maddi kaynağını buradan karşılamıştır.

• **ABD ve NATO'nun Politik ve Askeri Kararlarından/ Operasyonlarından Kaynaklı Başarısızlık**

ABD'nin neredeyse bir ay gibi çok kısa sürede sadece kendi hava gücü, özel kuvvetler ve yerel Kuzey İttifakı aracılığıyla Taliban yönetimini devirmesi, başarılı bir harekât olarak görülmelidir. Bunda Afganistan halkındaki derin etnik bölünmeler, Taliban'ın radikal yönetim biçimi, Taliban'ın ülkenin kuzeyindeki bölgeyi kontrol edememesi ve buradaki Özbek Türkü kökenli General Raşid Dostum'un elindeki militan gücünü ABD'nin kara gücü olarak kullanmasına rıza göstermesi ve dinsel nitelikli bir yönetimin halkın isteklerini karşılayamaması etkin bir rol oynamıştır.

ABD ve müttefikleri, Taliban'ı en modern teknoloji açısından ezici bir üstünlüğe dayanan hızlı ve masrafsız bir savaşla devirmekten gurur duymuştur.¹¹ Ancak ABD'nin bu kolay başarısının, ülkenin üzerindeki kontrolü nasıl sağlayacağına dair yanlış karar almasına neden olduğu söylenebilir. ABD'nin az kuvvet ve düşük maliyetle Taliban hükümetini devirmesi, onu yine az kuvvetle tüm Afganistan'ı da kontrol edebileceği şeklinde bir değerlendirmeye yöneltmiştir. "Etki odaklı harekât" şeklinde

¹⁰ Almkhtar-Nordland, a.g.m.

¹¹ Stephen Biddle, "Afghanistan and the Future of Warfare: Implications for Army and Defense Policy", Report, US Army War College Strategic Studies Institute, 2002, s. 1-3.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

değerlendirilebilecek bu harekât türünün Afganistan'da başarı şansı azdır. Çünkü dağlık ve derin vadilerle kaplı bir ülkenin tüm güvenliğinin sağlanması, ancak yeterli sayıda kuvvetle mümkündür. Gerçek ise ABD ve müttefiklerinin fethedilen topraklar üzerinde kontrolü sürdürme konusunda sınırlı imkâna sahip olduğudur. Irak harekâtı nedeniyle ABD, önceliğini bu ülkeye kaydırmış ve Afganistan'ın harekât sorumluluğunu NATO'ya devretmiştir. Tarihsel gerçeklerden bihaber olarak, az sayıdaki kuvvetlerle, Afganistan'ı tamamen kontrol edeceği gerçeği, Taliban'ın her yıl artan saldırıları nedeniyle bir hayal olmaktan öteye geçememiştir. ABD ve müttefik kuvvetleri çok büyük bir "stratejik hata" yapmıştır.

ABD, az sayıdaki kuvvetlerle başarı sağlamanın mümkün olmadığını anladıktan sonra, 2009-2010 yıllarında kuvvet sayısını artırmış ama Taliban güçleri de bu süreçte yeniden isyancıları bünyesine katarak güçlenmiş, ABD/NATO kuvvetlerinin halk üzerindeki olumsuz algısını istismar etmiş ve yeniden taban kazanarak Afganistan'ı kan gölüne çevirmiştir.

ABD'de neo-muhafazakâr diye adlandırılan Cumhuriyetçi Parti'nin en muhafazakâr kesimi, George W. Bush (200-2008) döneminde iktidar politikalarında en belirgin aktör olmuştur. Bunların dayatmalarıyla Afganistan'da Batı tarzı bir ulus-devlet inşa süreci başlamıştır. Bu ekip, serbest piyasa ekonomisi temelinde, insanların özgür iradeleriyle oy verdiği serbest seçimler ve kuvvetler ayırımına dayanan bir anayasa temelinde yeni bir devlet kurmak istemiştir. Söz konusu politika, Kosova'da başarılı olmuştur. Fakat Afganistan'ın tarihsel koşulları oldukça farklıydı ve halk yüzyıllardır aynı yaşam biçimini sürdürmekteydi. 2008 yılından itibaren bu politikadan dönüş başlamış "ulus-inşa" süreci değil; "kuvvet-inşa" süreci başlatılmıştır. Bunun amacı Afganistan'ın kendi ulusal güçleriyle kendi güvenliğini sağlamak ve Amerikan askerlerini geri çekmektir.

NATO kuvvetlerinin başarısızlığının nedeni kuvvet tahsis eden ülkelerin, güçlerine Taliban'la doğrudan mücadele etme konusundaki sınırlamalar (caveats) getirmeleridir. Çok sayıda ülke NATO bünyesinde kuvvet

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

göndermesine karşın, doğrudan Taliban güçleriyle savaşan ülkeler; sadece ABD, İngiltere, Avusturalya, Hollanda ve Kanada olmuştur. İngiltere ve ABD hariç diğer ülkeler, 2011 senesinden sonra Afganistan'daki kuvvetlerinde azaltmaya gitmişlerdir. Başlangıçta az sayıda kuvvet artırılmasına karşın, ülkelerin savaşa girme yönündeki isteksizlikleri, harekâtın başarı şansını asgari seviyeye indirmiştir. NATO ülkeleri arasındaki Afganistan'ın geleceğine ilişkin politik tutum farklılıkları, dolaylı olarak harekâtın başarı şansını azaltmıştır.

Anglo-Sakson kökenli devletler, ABD, İngiltere, Kanada ve Avusturalya, ayrı bir Afganistan politikası oluştururken; diğer NATO devletlerini bu politikaya dahil etmekten sakınmışlardır. Bu da doğası gereği tutarlı bir Afganistan "karşı-ayaklanma" (counter insurgency) stratejisinin oluşturulmasındaki diğer bir zorluk olmuştur. NATO ülkesi olmayan Avustralya, ABD nezdinde Fransa ve Almanya gibi güçlü Avrupa devletlerinden daha güvenilir görülmüştür.

Başarısızlığın diğer bir nedeni ise özellikle ABD Hava Kuvvetleri'nin orantısız ve dikkatsiz kullanımınıdır. Kesinliği saptanamamış ya da Taliban olduğu sanılan hedeflerin vurulduktan sonra, gerçekte bunların masum sivillerin olduğunun ortaya çıkması veya ABD savaş uçakların Taliban hedeflerini vururken aşırı güç kullanımı veya bu hedeflerin yan etkilerinden (collateral damage) dolayı masum sivillerin zarar görmesi, Taliban'ın güçlü olduğu Paştun bölgelerinde halkın ABD/NATO askerlerine karşı olan sempatisini ortadan kaldırmıştır. Bundan dolayı müttefik kuvvetleri mevzubahis bölgelerde halkın desteğini kaybetmiştir.

Uzun süren işgal süresinde Afganistan hükümetlerinin yolsuzluk haberleriyle ilintilendirilmesi, ABD ve diğer donör ülkelerin ülke ekonomisini düzeltmemesi ve yoksulluğun ülkenin kaderi olduğu olgusunu tersine çevirememesi gibi başarısızlıklar, isyancılara karşı savaşta halkın desteğini daha da azaltmıştır. Dolayısıyla Amerikalıların bir iç isyana

ilişkin olarak kavramsallaştırdığı “halkın kalp ve beyinlerinin kazanılması” (*winning hearts and minds of people*) olgusu sağlanamamıştır. Çünkü öncelik, halkın ve ülkenin ekonomik olarak düzeltilmesi değil; Taliban ayaklanmasının bastırılması olmuştur.¹² Bu da sağlanamayınca, harekâtın başarısız olması kaçınılmaz olmuştur.

Sonuç olarak ABD ve müttefikleri, Taliban’ın öngördüğü ve istediği uzun süreli ve yorucu bir “yıpratma savaşıyla karşı karşıya kalmıştır.”¹³

• **Taliban güçlerinden ve Afganistan’ın komşularından kaynaklı başarısızlık**

Katı bir ideolojik düşünceyle yoğrulmuş militanların oluşturduğu Taliban güçleri; coğrafi koşullar, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku’nun ortadan kalması, siyasal İslam’ın yeni bir ideoloji olarak 1990’larda yaygınlaşması ve en son olarak Pakistan’ın Afganistan’ı yönlendirme aracı olarak kullanma isteğiyle birlikte ortaya çıkmış bir harekettir. Böyle katı bir ideolojiyle yorulmuş bir isyancı grubu, silahlı güç kullanarak tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Yeni militan yetiştirip Taliban güçlerine katılacak ortamın engellenmesi gerekirdi. Ancak ne Afganistan merkezi hükümeti ne de ABD/NATO güçleri bunu sağlayabilmiş değildi.

Pakistan ile Afganistan, tarihten gelen gergin bir komşuluk ilişkisine sahiptir ve Pakistan, kendisine yakın dini unsurlar vasıtasıyla Afganistan’ı kontrol etmek istemektedir. Taliban da böyle bir düşüncenin sonunda vücut bulmuştur. Taliban’ın sona erdirilmesi için Pakistan’ın kuzeyindeki Federatif Yönetimli Kabileler Bölgesi (*Federally Administrated Tribal Area*) Pakistan tarafından kontrol edilmesi gerekirken, Pakistan bunu yapmaktan sakınmıştır. Taliban bu bölgeyi eğitim, barınma ve saldırı öncesi hazırlık

12 Richard de Villafranca, “Reconsidering Afghanistan: ‘Time for an Azimuth Check’” *Parameters*, 38(4), Winter 2008-2009, s. 77-94

13 Adam Roberts, “Doctrine and Reality in Afghanistan”, *Survival*, 51(1), 2009, s. 47.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

bölgesi olarak kullanmıştır. Sürekli olarak militan yetiştirilen bir bölgenin kontrol edilememesi, harekâtın başarısızlığının bir diğer sebebidir.

Pakistan-Afganistan sınırı dağlık özelliği nedeniyle tam olarak kontrol edilememiştir. Buna karşın etkin yüksek teknolojik olanaklarla desteklenen bir sınır güvenliği de sağlanamamıştır. Taliban güçleri bu zafiyetten faydalanarak aralıksız saldırılarını yapmış ve sonra da güvenli bir şekilde Pakistan'ın kuzeyindeki alana çekilmiştir. Bu zafiyet de harekâtın başarısız olmasında dolaylı bir etki yapmıştır.

Afganistan'daki iç savaşın Müslüman-Hristiyan savaşı algısı yaratılmasından sakınılmış, bu yüzden Uluslararası Koalisyon Güçleri'ne Müslüman ülkeleri dahil edilerek Taliban'ın böyle bir istismarla halkı etkilemesi önlenmek istenmiştir. Ancak Taliban güçleri yine de bu duyarlılıktan faydalanmışlardır.

İşgalin ilk yıllarından itibaren ABD'nin Taliban'ı da ülke yönetimine dahil etme çabası, hem Kabil yönetimini endişeye sevk etmiş hem de Taliban güçleriyle mücadele eden müttefik askerlerin savaşıma azmini kırmıştır. Tüm bunların ötesinde, Afgan güvenlik güçlerinin yetersizliği, ülkedeki demokrasi eksikliği ve ABD'nin güce dayalı müdahaleci anlayışı, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Taliban, uzun ve yıpratıcı savaş sonucunda ABD ve müttefik kuvvetlerinin savaşıma azim ve kararlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve nihayetinde bunu başarmıştır. Taliban güçlerinin hedefi NATO/Müttefik güçlerini fiziki anlamda askeri yenilgiye uğratmak olmamıştır. Uzun süreli ve yıpratıcı bir savaş sonucunda azim ve kararlılığını yıkmak olmuştur. Bu kapsamda özellikle de ABD askerlerine zayıt verilmeye ve tesislerde hedef oluşturmaya yönelik saldırılar, ABD yönetim ve komutanlarının savaşıma irade ve kararlılığını törpülemeye yönelik olmuştur. Buna bakıldığında, ABD bütçesinden 2020 senesinin sonuna kadar Afganistan'daki harekât

için aktarılan kaynak yaklaşık 1 trilyon dolardır.¹⁴ Ancak başka yazarlara göre ABD'nin toplam harcaması, 2 trilyon dolardır. Ölen ABD askerlerinin sayısı ise 2400 olmuştur.¹⁵ Obama yönetimi, uzun süreli bir savaşın ABD çıkarlarına uygun olmayacağına karar vermiş ve Taliban'la pazarlıklar yapmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde Washington yönetimi, söz konusu ülkedeki asker sayısını önemli oranda azaltmıştır. Taliban'la "barış çubuğunu tüttüren" ise Trump olmuştur. Gerçek şu ki Taliban, ABD ve NATO kuvvetlerinin savaşa azim ve kararlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve en sonunda bunu başarmıştır. Bu noktada Taliban'la yapılan barış anlaşması ve bunun Afganistan'daki politik süreçlere ve Afganistan'ın komşuları ile küresel güçlere etkisi incelenmelidir.

BARIŞ SÜRECİ

Afganistan'ın kısa sürede ve kolay bir şekilde işgal edilmesi nedeniyle ABD, başlangıçta Taliban'ı Afganistan'ın geleceğinde bir aktör olarak görmemiştir. Bu yüzden 2001 yılındaki Uluslararası Bonn Toplantısı'na davet etmemiştir. Hatta savaşın başlangıcında, Afganistan lideri Karzai, Kandahar şehrinin savaştan teslimi karşılığında, Taliban Lider Molla Ömer'e af verilmesi yönünde Amerikalılara teklif götürmüştü ama bu teklif kabul edilmemiştir. Aslında ABD'nin Taliban'ı dışlayıcı politikasının, Taliban'ın ayaklanmasının bir sebebi olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai, 2010 yılına kadar ABD'ye Taliban'la barış görüşmesi yapılması konusunda baskı yapmış ve çeşitli uluslararası toplantılarda bu isteğini dile getirmiştir. Ancak 2000-2008 döneminde oğul Bush yönetiminde ABD, Taliban'la barış görüşmeleri yapılmasına karşı çıkmıştır. Kendisi bir Paştun olan Karzai, Afganistan'daki barış ve istikrarın ancak Taliban ayaklanmasının bitirilmesiyle sağlanacağına inanıyordu. Ayrıca kendisi, iktidar döneminde aflar çıkartarak, Taliban kuvvetlerinin

¹⁴ Kimberly Amadeo, "Afghanistan War Cost", *Timeline, and Economic Impact*, 20 Şubat 2021.

¹⁵ Almurkhtar-Nordland, *a.g.m.*

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

teslim olmasını sağlamak istemiştir. Bu şekilde af dileyenlere bakan ve Valilik gibi makamlar vermiştir. Böylece Taliban'la temas imkânı sağlanarak uzlaşma imkanı aranmıştır.¹⁶ Hatta Taliban, 10 Eylül 2007 tarihinde ulusal çıkarlar uğruna Afgan Hükümeti'yle görüşmelerde bulunmayı kabul ettiğinde, bu barış görüşmelerinde çok büyük bir gelişme sayıldı. Ancak Taliban, tüm uluslararası güçlerin çekilmesini ve şeriat rejimini şart koştuğundan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁷ Daha sonra 2010 yılının Haziran ayında Kabil'de tüm Afganistan'daki kabile ve grupların temsilcilerinden oluşan bir Ulusal Barış Danışma Toplantısı (Loya Jirga) düzenleyen Karzai, barış görüşmelerinin sürdürülmesi için yetki almış; fakat Taliban liderleri bu toplantıya katılmadığı için umulan başarıyı sağlayamamıştır. Lakin toplantıda Yüksek Barış Konseyi'nin kurulması ve bunun Taliban'la görüşmelerde bulunulmasına dair kararlar alınmıştır.

Obama'nın ABD Başkanı seçilmesinden sonra, iktidarın ilk yılında o da Taliban'la görüşmeler yapılmasına karşı çıkmıştır. Ancak Taliban'ın gittikçe güçlenmesi ve 2008 yılında ABD birliklerinin yanlışlıkla sivilleri öldürmesinin ardından Afganistan'da şiddet artmıştır. Bu yüzden de Obama, Taliban'la barış görüşmelerine onay vermiştir. Ayrıca Obama, seçilmeden önce Irak ve Afganistan'daki kuvvetlerini çekeceğine dair söz vermiş; fakat savaş realitesi onu Afganistan'a iki yıl için nerdeyse ilave 47 bin kişilik kuvvet göndermeye mecbur etmiştir.

2010 yılında ABD ile Taliban arasında başlayan görüşmelerden sonuç alınamamasına rağmen ABD'nin teşvikiyle Katar'ın Afgan Hükümeti ve Taliban arsında arabulucu olması sonucunda barış görüşmelerinde gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. Nitekim ABD, 2013 yılında Taliban'ın Katar'da büro açmasına onay vermiştir. Zira en azından resmi bir temas noktasının varlığı önemli görülmüştür. Karzai, bunun Taliban'a uluslararası meşruiyet sağlayacağına ve Taliban'a bir sürgün hükümeti statüsü

¹⁶ Amina Khan, "Prospects of Peace in Afghanistan", *Strategic Studies*, 36(1), 2016, s. 20-21.

¹⁷ Khan, *a.g.m.*, s. 21.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yaratacağına ilişkin endişelerinden dolayı ABD'yle olan görüşmelerini kesmiştir. Ancak ABD, Taliban'ı savaşıarak yenebilme inancını yitirdiğinden, barış görüşmeleri için büronun açılmasına onay vermiştir.

Bu süreçte 1 Mayıs 2011 günü El Kaide lideri Usame bin Ladin ABD tarafından Pakistan'daki gizli konağında öldürülmüştür. Bu gelişme ABD için 11 Eylül saldırısının intikamı anlamına geliyordu. Ancak bu başarı, Taliban'la barış görüşmelerini etkilemedi. ABD, Taliban'la yaptığı görüşmelerde alınan kararlar gereği, 2011 senesinin sonuna kadar, 10.000 ve 2012 yazına kadar da 23.000 askerini çekmiştir.

Taliban silahlı saldırılarını sürdürürken, aynı zamanda küresel ve bölgesel aktörleri ziyaret ederek veya kabul ederek uluslararası alanda meşruiyetini artırmaya çalışıyordu. Bu amaçla ABD'yle görüşmeler sürdürülürken, Almanya, Japonya, Katar, Dubai, Suudi Arabistan, BAE, Katar, Çin, İran, Pakistan ve Norveç'e ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerde hem davasına destek ararken¹⁸ hem de uluslararası alanda tanınırlığını artırmak istemiştir. Bu arada Taliban gibi radikal İslam devleti kurma peşinde olan Irak Şam İslam Devleti/Devletü'l Irak ve's Şam (DEAŞ), Ocak 2015'te, etki alanını Afganistan ve Pakistan'ı da kapsayan Horasan'a genişletme kararını açıklamıştır.

Bahse konu olan karar, Taliban liderlerini kaygılandırmıştır. Her ikisi de İslami radikal devlet kurma amaçlarına karşın İslam'ın farklı radikal görüşlerine sahiptirler.¹⁹ Taliban, Batı'nın yaşam felsefesine ve modern İslam anlayışına karşı, 1866 yılında Hindistan'da doğmuş ve saf İslam'a dönmeyi amaçlayan Diobendi²⁰ hareketi radikal İslami anlayışı benimserken; DEAŞ Suudi Arabistan kökenli, Vahabi/Selefi radikal İslam anlayışını benimsemektedir. DEAŞ küresel bir İslami devleti hedeflerken;

18 Khan, *a.g.m.*, s. 29-30.

19 Khan, *a.g.m.*, s. 31.

20 Diobendi dini anlayışı için bkz. "Diobendi Nedir?", *Timetürk*, <https://www.timeturk.com/diobendi-nedir/haber-775614>, (Erişim: 11.04.2021).

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Taliban ise daha bölgesel bir hâkimiyet peşindedir.²¹ Taliban, yıllar süren ayaklanmasının yarattığı sıkıntıların yanı sıra DEAŞ'ın kendi bölgesinde hâkimiyet kurmasından ve Afganistan'a girmesinden endişelenerek²² Kabil yönetimiyle barış masasına oturmanın kendi yararına olabileceğine inanmıştır.

Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani, Taliban'ı da Afgan yönetimine dahil ederek ülkede barış ve istikrarı sağlamayı hedefleyen bir isimdir. Ayrıca Pakistan'ın Taliban üzerindeki gücünü bildiğinden, Pakistan'ın desteği olmadan bir barış sürecinin istikrarlı olamayacağını düşünenlerden birisidir.

NATO ve ABD askerlerinin Afganistan'daki güvenlik ve istikrar sağlama görevinin Afgan Ulusal Güçleri'ne 2015 yılının başından itibaren devredilmesiyle, barış süreci için uygun ortam yaratılmıştır. Bu kapsamda İslamabad'ın girişimiyle, Pakistan'ın Murree kentinde 7-8 Temmuz 2015 tarihlerinde ilk defa Taliban ve Afgan hükümeti temsilcileri arasında resmi toplantı yapılmıştır. ABD ve Çin'in gözlemci olarak bulunduğu söz konusu toplantıda, Taliban'ın hangi düzeyde yönetimde temsil edileceğine dair uzlaşma sağlanmamasına rağmen gelecekte tesis edilebilecek bir barış için umut ışığı olmuştur. Ancak Molla Ömer'in iki yıl önce meydana gelen ve gizli tutulan ölümünün duyurulması nedeniyle mevzubahis görüşmeler durmuştur.²³ Yerine geçen yeni liderin barış görüşmelerine karşı negatif yaklaşımı da bu görüşmelerin durmasının diğer bir nedeni olmuştur.

Gani, Taliban'a göre daha az radikal görüşlere sahip Gulbuddin Hikmatyar'la 2016 yılında bir barış anlaşması imzalayarak Hikmetyar grubunun direnişini bitirmiştir. Ancak Hikmetyar'a sağlanan ömür boyu af ve yargılanmama hakkı, kendisine yönelik insan hakları ihlalleri suçlaması

21 Khan, *a.g.m.*, s. 31.

22 Aynı yer.

23 Anna Larson-Alexander Ramsbotham, der., "Processing Peace in Afghanistan", Report, *Accord*, 27, 2018, s. 4-8.

nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalmıştır.²⁴

Taliban liderlerinden Molla Aktar Mansur'un Pakistan'ın Belucistan bölgesinde bir ABD insansız hava aracı saldırısında 21 Mayıs 2016 tarihinde öldürülmesinden sonra, barış görüşmeleri kesilmiş ve Taliban saldırılarını artırmıştır. Trump'ın ABD Başkanı olmasından sonra Beyaz Saray, Pakistan'ı Taliban'a destek vermekle suçlamaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Gani ile Taliban arasında 2018 yılında barış görüşmelerinin yapılması konusunda görüşmeler devam ederken; Taliban ile ABD gizli görüşmeler yapmaktaydı. Taliban, doğrudan Kabil yönetimiyle değil; ABD'yle görüşme yapmak istemiştir. Çünkü Taliban, Kabil'i ABD'nin kuklası olarak görmektedir.

Bu süreçte Taliban, Çin ve İran'la görüşmeler yapmış ve Pakistan'ın önerisiyle Çin'in barış görüşmelerine arabulucu olarak katılmasını istemiştir. Yine bu süreçte Rusya, ABD'nin barış sürecinin sonlanmasından itibaren bölgedeki etkinliğinin azalacağını düşünerek, kendisi de barış görüşmelerinde aracı olmak istemiş ve iki defa Taliban ve Afgan Hükümeti temsilcileriyle Moskova'da görüşmeler yapmasını sağlamıştır. Sonuç alınmamasına rağmen Rusya'nın bu girişimi, proaktif bir siyaseti yansıtan "ön alma stratejisi" olarak görülebilir.

Trump'ın ABD'nin yurt dışında bulunan kuvvetlerini geri çekme isteği doğrultusunda Taliban'la yapılan gizli görüşmeler sonucunda 29 Şubat 2020 tarihinde ABD ile Taliban arasında Katar'ın Doha kentinde "Afganistan'a Barış Getirme Anlaşması (Agreement for Bringing Peace to Afghanistan)" başlıklı bir anlaşma imzalanmıştır.²⁵

Anlaşmanın hükümleri arasında, tüm Amerikan ve NATO birliklerinin

²⁴ Larson, a.g.m., s. 8.

²⁵ "Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan Which Is Not Recognized by the United States as A State and is Known as the Taliban and the United States of America", State, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04. 2021).

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Afganistan'dan çekilmesi, El Kaide'nin Taliban kontrolü altındaki bölgelerde faaliyet göstermesini önleme taahhüdü ve Taliban ile Afgan Hükümeti arasındaki görüşmeler yer almıştır. ABD, kuvvet seviyesini 2020 yılının Temmuz ayına kadar 13.000'den 8.600'e düşürmeyi kabul etmiş, ardından Taliban taahhütlerini yerine getirirse, 14 ay içinde tüm kuvvetlerini tamamen geri çekeceğini beyan etmiştir. Ayrıca ABD, 135 gün içinde beş askeri üssü kapatmayı kabul etmiş ve 27 Ağustos 2020 tarihine kadar Taliban'a uygulanan ekonomik yaptırımları sona erdirmeye niyetini ifade etmiştir. Ayrıca Kabil yönetiminin hapiste tuttuğu 5.000 Taliban militanını, Taliban'ın da hapiste tuttuğu 1.000 Afgan güvenlik gücü personelini serbest bırakacakları anlaşmada yer almıştır.

ABD, anlaşmada yer alan taahhütlerin tümünü yerine getirmiş ve Trump iktidardan gittiği gün, ABD'nin Afganistan'da 2.500 askeri kalmıştı. Ancak ABD Senatosu Silahlı Kuvvetler Komitesi, Trump'ın görev süresi bitmeden tüm askerleri çekmesi riskine karşı, bunun uygulanmaması yönünde bir karar alarak bahsi geçen riski ortadan kaldırmıştır.

Diğer yandan ABD, Taliban'la yapılan anlaşmanın Afgan Hükümeti tarafından yerine getirilmesine yasal bağlayıcılık getirmek amacıyla, 29 Şubat 2020 tarihinde; yani aynı gün "Afganistan İslam Cumhuriyeti ile ABD Arasında Afganistan'a Barış Getirmek İçin Ortak Bildiri" başlığıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma, üç bölüm halinde Afganistan Hükümeti'nin Taliban ile ABD arasındaki anlaşmayı tanıdığını, Taliban'la yapılan barışın tesisi için ABD kuvvetlerinin geri çekilme planını kabul edeceğini, Kabil yönetiminin ülkesinde terör gruplarına müsaade etmeyeceğini, ABD'nin Afgan güvenlik güçlerine mali destek, eğitim desteği ve gerekirse askeri harekât açısından kuvvet desteği sağlayacağını belirtmektedir. Sonuç olarak bu anlaşma, Afganistan Hükümeti'nin ABD ile Taliban arasında yapılan anlaşmayı kabul ettiğini belirten yazılı bir onay olmuştur. Ancak Afgan Cumhurbaşkanı, hapiste olan Taliban militanlarının serbest bırakılmasına karşı çıkarsa da en sonunda hepsini serbest bırakmak

zorunda kalmıştır. Taliban da bunun karşılığında 1.000 Afgan güvenlik gücünü serbest bırakmıştır. Halihazırda Taliban, 2001 senesinden beri en güçlü dönemini yaşamaktadır. Elbette bunu da mutlak bir zafere dönüştürmek istemektedir.

ABD-TALİBAN ARASINDA İMZALANAN “AFGANİSTAN’A BARIŞ GETİRME” ANLAŞMASININ OLASI ETKİLERİNİN ANALİZİ

ANLAŞMANIN AFGANİSTAN’IN GELECEĞİNE İLİŞKİN ETKİSİ, OLASI ÖNGÖRÜLER

ABD ile Taliban arasındaki anlaşma, yirmi yıldır istikrarsız olan Afganistan’a barış ve istikrar getirmesi amacıyla yapılmıştır. ABD Eski Başkanı Donald Trump’ın başkanlık seçimlerinde oy alabilmek için Afganistan’daki askerlerini çekmeye yönelik vardığı anlaşma, aslında ABD ve NATO’nun Afganistan savaşını kaybettiğinin belgesidir. Bu belge, Taliban’ın tekrar Afganistan’ın geleceğinde söz sahibi olacağını göstermektedir.

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, söz konusu anlaşmanın Anlaşmalar Hukuku’nun Viyana Sözleşmesi’nin 2. Maddesi’nde öngörüldüğü gibi, “Devletlerarasında akdedildiğini” kabul etmek zor olacaktır.²⁶ Çünkü anlaşmanın bir tarafı uluslararası düzeyde tanınan hukuksal bir öge değildir. Ayrıca anlaşmanın başlığında Taliban tarafı, “*Amerika Birleşik Devletleri tarafından devlet olarak tanınmayan Taliban olarak bilinen Afganistan İslam Emirliği*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımlama, metinde Taliban sözcüğünün geçtiği her yerde kullanılmıştır.

Diğer yandan ne ABD-Taliban Anlaşması ne de ABD- Afganistan Ortak Beyannamesi, uluslararası hukuk açısından zorunlu olarak

²⁶ “United States Signs Agreement with the Taliban, but Prospects for Its Full Implementation Remain Uncertain”, *American Journal of International Law*, 114(3), 2020, s. 529-538

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

bağlayıcı değildir.²⁷ Çünkü imzacı taraflardan ABD, diğerini tanımadığını belirtmektedir. Ayrıca ne anlaşma ne de ortak deklarasyon, ABD Senatosu'nda onaylanmamıştır. Bu açıdan yasal bağlayıcılığı da yoktur. Afganistan Parlamentosu'nda söz konusu ortak deklarasyon onaylanmamıştır. Üstelik ortak beyanname, taraf olan her iki devlet tarafından imzalanmış değildir. Metin, imzasız olarak basına duyurulmuştur. Üstelik ABD ile Taliban arasında imzalanan anlaşmanın basına duyurulmamış gizli ekleri de vardır.²⁸ Gizli anlaşmalar, artık uluslararası hukuk açısından da kabul edilmemektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi yapılan anlaşmaların gizli olması ve bunların savaşa yol açmasından dolayı savaşların önlenmesi sonrası yapılmaması yönünden uluslararası kurallar getirilmiştir. Ancak bütün bunlar şekil yönüyle uluslararası hukuk açısından bir eksikliği ortaya koymasına rağmen imzacı taraflar arasındaki anlaşmanın uygulanmasına yönelik iyi niyet beyanlarına bir helal getirmemektedir. Çünkü ABD ve Taliban arasındaki anlaşma, BMGK'ye sunulmuş ve oy birliğiyle kabul edilmiştir. Bu anlaşmanın Afganistan'a barış ve istikrar sağlayacağı inancı dile getirilmiştir.

Anlaşmanın Afganistan'a nasıl bir barış getireceği konusunda belirsizlikler mevcuttur. Birincisi, ABD ve Taliban'ın istediği geçici bir hükümetin kurulması yönündeki talebi mevcut hükümet kabul etmemektedir. Gani, 2025 yılına kadar görevini sürdürmek istemektedir. Gani, Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden sonra, eski yöneticilerin büyük çoğunluğunu katliamdan geçirdiğini bilmesinden dolayı aynı yazgıyı paylaşmak istememektedir. Öte yandan Gani, ABD-Taliban anlaşmasının hapisanedeki Taliban mensuplarının serbest bırakılmasına ilişkin maddesine itiraz etmiş, özellikle de ciddi insan hakları ihlalleri yapmış 400 kişinin serbest bırakılmasını onaylamamıştır. Ancak Yüksek Barış Kurulu'nun onama kararından sonra son kalan 400 kişiyi serbest

²⁷ "United States Signs...", a.g.m., 529-538

²⁸ Aynı yer.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bırakmıştır. Bu da gösteriyor ki halen Taliban ile Kabil yönetimi arasında güven sorunu vardır.

Taliban, Biden'ın başkanlığı devralmasına kadar Koalisyon Güçleri hariç, Afgan Güvenlik Güçleri'ne saldırılarını devam ettirmiştir. Bu saldırıların sonucunda Taliban, nerdeyse ülkenin üçte birine yakın bir bölgeyi fiilen kontrol etmektedir. ABD'nin hava desteği olmadan Afgan Hükümet Güçleri ile Taliban arasındaki tüm çarpışmalarda Taliban güçleri galip gelmektedir. Eğer 1 Mayıs 2021 tarihinde kalan 2.500 Amerikan askeri çekilirse, Taliban kısa sürede güç kullanarak, Afganistan'ı tamamen kontrol edebilir.

Bu endişeler nedeniyle Gani, ABD'nin tüm kuvvetlerini geri çekmesini istememektedir. Biden yönetimi, 2021 yılının Nisan ayı içinde Afganistan Hükümeti ile Taliban arasında Türkiye'nin ev sahipliğinde bir toplantı yapılmasını planlamıştır. Ancak Taliban Sözcüsü, ilgili toplantıya katılmayacağını belirtmiştir. Toplantının icrası için görüşmeler sürmektedir. Biden yönetimi, kalan 2500 askerin süresini daha da geciktirecek bir anlaşma peşindedir. Aksi takdirde, ABD askerlerinin geri çekilmesinden sonra, Taliban güçlerinin kuvvet kullanarak tüm ülkenin yönetimini ele alacağı endişesi ABD'li makamlarca ifade edilmektedir.²⁹ Ancak Biden, 21 Nisan 2021 tarihindeki ulusa sesleniş konuşmasında 11 Eylül 2021 tarihine kadar tüm kuvvetlerini çekeceğini dünyaya duyurmuştur.³⁰ Ancak Taliban, daha önce 1 Mayıs 2021 olarak belirlenen geri çekme takvimine uyulmadığı için müzakerelere katılmamaktadır.

ABD ile Taliban arasında yapılan gizli anlaşmanın içeriği bilinmemektedir. Anlaşmanın imzalanmasından sonra yapılan saldırıda, bir ABD askerinin öldürülmesi üzerine ABD Başkanı Trump, doğrudan Taliban'ın Doha'daki temsilcisiyle görüşerek, bu tür saldırıların durdurulmasını istemiştir. Taliban ile ABD arasındaki bu yakınlaşma ve

29 Clayton Thomas, "Afghanistan: Background and U.S. Policy: In Brief", <https://fas.org/sgp/crs/row/R45122.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

30 "Biden Withdraw All American Forces from Afghanistan by Sep. 11, 2021", *Washington Post*, 21 Nisan 2021.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

temas şekli, uluslararası hukuk açısından ilginç bir durum arz etmektedir. Bu şekildeki yakınlaşma, Taliban'ın Afganistan'ın geleceğinde önemli roller üstleneceği şeklinde anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Taliban da radikal dini uygulamalardan vazgeçeceğine dair kuvvetli sinyaller göndermektedir. Özellikle kadınların toplumda rolünün artmasına ve devlet yönetiminde görevler üstlenmesine yönelik katı politikasında değişikliğe gitmeyi kabul edeceği şeklinde yorumlara rastlanılmaktadır.

Afganistan'da siyasi partilerin olmaması, demokratik gelişmenin önündeki en büyük engeldir. Siyasi partilerin olmaması nedeniyle etnik ve mezhepsel temelde yapılan siyasi mücadelelere zemin hazırlamaktadır. Bu da ülkede ayrıştırıcı etki yapmaktadır.

ABD hem ekonomik ve askeri açıdan yirmi yıla yakındır giriştiği yıpratıcı savaşı bitirmek istemektedir. Ekonomik olarak yaklaşık 2 trilyon dolar maliyete rağmen istediğini alamadan ülkeden çekilmek zorunda kalabilecektir. Bunun için onurlu bir geri çekilme anlaşması imzalayarak çıkmayı planlamış ve en sonunda 29 Şubat 2020 tarihinde Taliban'la bir barış anlaşmasını imzalamıştır. Ancak geçmişte yaşanan bir trajediyi ABD'nin tekrar yaşamak istemeyeceği düşünülmektedir. Vietnam Savaşı'nı bitirmek üzere yapılan anlaşmadan sonra ABD, kuvvetlerini Güney Vietnam'dan geri çekince, Kuzey Vietnam kısa sürede Güney Vietnam'ı ele geçirerek tüm Vietnam'da kontrolü sağlamıştır.

Benzer bir gelişmenin Afganistan'da olmasından çekinen Biden yönetiminin, bu yüzden kuvvetlerinin çekilmesini geciktireceği değerlendirilmektedir. Aksi takdirde Trump'ın hızlı çekilme kararının devam ettirilmesi ve ABD'nin Taliban'ın ülkenin tümünden kontrolünü durduracak güvenli bir ortamın sağlanmadan ayrılması durumunda, 2001 öncesi Afganistan'ın tekrar ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

RUSYA VE ÇİN AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Afganistan, konum olarak Orta Asya'yı kontrol edebilen, Rusya'yı güneyden kuşatarak sıcak denizlere inmesini engelleyen ve Çin'in eski "İpek Yolu" ticaret kuşağını yeniden canlandırmak ve bir enerji koridoru oluşturmak amacıyla ilan edilen "Kuşak-Yol Projesi'nin" tam ortasında bulunmaktadır. Ayrıca hem Afganistan hem de Orta Asya'nın diğer devletlerindeki enerji yatakları ve bu enerji yataklarına ulaşım hatlarını güçlü bir devletin kontrol etmesini istememişlerdir. Ayrıca Rusya, "Yakın Çevre Doktrini" kapsamında, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya bölgesinde ABD'nin bulunmasını istememiştir. Ancak 1990'ların tek kutuplu ortamının ana gücü olan, ABD'yi karşılına alacak bir güç birliği ortaya çıkmamış ve Rusya, ekonomik olarak 1991 senesinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasının etkisinden henüz kurtulamamıştı. Dahası bu süreçte Çin ve Rusya, kurdukları Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) üç ana stratejisinden biri olarak üye ülkelerin topraklarında radikal dinsel yayılmacılığı önlemeyi belirlemişlerdir. Kısacası radikalizme karşı, ABD'yle çıkarları örtüşmüştür. Rusya ve Çin, 1990'lı yılların tek kutuplu yapısının başat gücü olan ABD'nin yanı başında kuvvet bulundurmasını zorunlu olarak desteklemişlerdir.

Anlaşılacağı üzere, Çin ve Rusya'nın dünyanın en büyük küresel gücü olan ABD'nin Afganistan işgalini çok istedikleri ifade edilemez. İsyan eden Taliban güçlerine doğrudan yardım etmemekle beraber, onlara karşı ABD'ye de yardım ettikleri söylenemez. Ancak BMGK üyesi olarak ABD'nin Afganistan'a yönelik her tasarısına destek verdiler. Son olarak ABD-Taliban anlaşmasını da bölgede barış ve istikrar getireceği inancıyla desteklediler.

Taliban'ın artık yenilmeyeceğinin anlaşılması ve ABD'nin gizli olarak Taliban'la görüşmeler yaptığının ortaya çıkmasından sonra, Rusya ve Çin de Taliban'la gizli görüşmeler içinde bulunmuşlardır. Hatta Rusya'nın Taliban'la 2010'lu yıllarda görüşmeler yaptığı açık kaynaklarda yer almıştır. Bahsi geçen yıllar, ABD açısından tarihinin en dramatik dönemi olarak ifade

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

edilebilir. Çünkü Afganistan ve Irak savaşlarının ağır maliyetleri, ABD'nin küresel gücünü önemli oranda sarsmıştır. Ayrıca 2008 Küresel Mali Krizi, ABD'nin ve neo-kapitalizmin son otuz yıllık iktisadi politik egemenliğini sona erdirmiştir. Bu kriz, ABD ekonomisinin derinden etkilemiştir. Bu süreçte Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin ekonomik olarak yükselişi, ABD'nin küresel gücünü törpülemiştir.

Günümüzde, özellikle Çin, ekonomik olarak ABD'ye yaklaşmış ve ekonomik zenginliğini askeri güce dönüştürmeye başlamıştır. ABD, Taliban'la yapılan barışın kalıcı olabilmesi için 2015 senesindeki Murree Görüşmeleri'ne Çin'in de gözlemci olarak katılmasına zorunlu bir biçimde onay vermiştir. Ayrıca 29 Şubat 2020 tarihli anlaşma öncesinde Pakistan'ın öncülüğünde Taliban heyeti, Çin'i ziyaret ederek Çinli yetkililerle görüşmüştür. Bu da Çin'in Taliban'ın etkin olabileceği yeni Afgan yönetimde söz sahibi olmak isteyeceğinin işaretidir. Unutmamak gerekir ki; Çin'in Afganistan politikasına müdahil olmasını isteyen temel aktör Pakistan'dır. Böylece ABD'nin Pakistan'ı dışlayarak kendi aleyhine bir anlaşmaya gitmesine taraftar değildir.

Rusya, daha da ileri giderek Taliban'la ilişkilerde doğrudan inisiyatif almış ve 2019 yılında Afganistan ve Taliban heyetlerini Moskova'da buluşturarak, kendi öncülüğünde bir barış anlaşmasının imzalanması hususunda çaba göstermiştir.

Sonuç olarak, Çin ve Rusya ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik gerekçelerle Afganistan'da ABD sonrası ortaya çıkacak güç boşluğunu doldurmak istemektedirler. Her iki güç de Orta Asya'da gücünü artırmak istemektedir. Rusya, bölgedeki küçük devletleri sert güç tehdidiyle kontrol etmeye çalışırken; Çin ise yumuşak güç (ekonomik) unsurlarını kullanmaktadır. Burada unutulmaması gereken husus ise Orta Asya devletlerinin de onay verdiği bir model olmadan Afganistan'da barış, istikrar ve güvenliğin tesisinin kolay olmayacağıdır.

BÖLGE ÜLKELERİ AÇISINDAN BİR ÖNGÖRÜ (PAKİSTAN, İRAN, ÖZBEKİSTAN, TÜRKMENİSTAN VE TACİKİSTAN)

Bölge ülkeleri açısından Afganistan üzerinde doğrudan etkisi olan ve bu ülkeyle tarihsel husumeti bulunan aktör Pakistan'dır. Pakistan, Afganistan'daki iç çatışmalardan bir şekilde etkilenmekte ya da onları etkilemektedir. İslamabad yönetimi, 1990 sonrasında ortaya çıkan bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile doğrudan temasa etmek istemiş; fakat Afganistan'daki istikrarsız ortam, mevzubahis girişimleri baltalamıştır. Bunun üzerine istikrar sağlamak amacıyla ABD'yle birlikte Taliban'ı eğiterek, silah ve malzeme desteği sağlayarak Afganistan'da yönetimi değiştiren de Pakistan'dır. İngiltere tarafından çizilen ve Pakistan ile Afganistan'ı bölen tarihi "Duran Hattı" Paştunları ortadan bölmüştür. İngiltere'nin "böl-yönet" politikasının bölgedeki izleri, bugünkü sıkıntıların da temel kaynağıdır. Bu etnik bölünme, günümüzde Afganistan ile Pakistan arasındaki derin güvensizliğin de kaynağıdır. Karzai, Pakistan'la tarihsel güvensizliği devam ettirirken; Gani, Pakistan olmadan Taliban'la barış sağlanmasının güçlüğüne farkındadır. Bu yüzden de Pakistan'la işbirliği yolunu seçmiştir.

Pakistan, topraklarını kullanan Taliban'a karşı herhangi bir ciddi tedbir alamamıştır. Bu da uzayan savaşın bir diğer sebebidir. Ancak savaş uzadıkça, Pakistan' a yönelik eleştirilerin dozu da artmaya başlamıştır. Nitekim son olarak Trump'ın doğrudan Pakistan'ı suçladığı görülmüştür. Bu gerçekler ışığında Pakistan, uzayan savaşın kendi aleyhine dönmesini engellemek ve Taliban'ın da yönetimde bulunacağı bir sistemin Afganistan'da tesisi için arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Pakistan'da 2015 yılının Temmuz ayında yapılan Murree Görüşmeleri, söz konusu arabuluculuğun neticesi olarak gerçeklemiştir. Pakistan, ABD sonrasında kurulacak sistemin kendi aleyhine olmasını engellemek için Çin'in de barış görüşmelerine dahil edilmesini sağlamak istemektedir.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Sonuç olarak Pakistan, olası anlaşmada, Afganistan'ın yönetim erkinde güçlü bir Taliban varlığını istemektedir. Böylece Afganistan'ı kontrol edebilme imkânı elde edeceğini düşünmektedir. Taliban olmadan veya kendisine yakın olamayan bir yönetimin Afganistan'da oluşması halinde, bahse konu yönetimin tarihsel düşmanı Hindistan'la işbirliğini yapabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Pakistan, kendi topraklarındaki Paştunluların Afganistan'daki gelişmelerden olumsuz etkilenme riskini de göz önünde bulundurmaktadır. Buna ek olarak İslamabad yönetimi, kendi etkisinde kurulacak bir Afgan yönetimin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileri kendi lehine dönüştürmesine yardımcı olacağı kanaatine de sahiptir.

Bölgedeki Türk Cumhuriyetleri olan Özbekistan ve Türkmenistan'ın halen Afganistan'da yaşayan soydaşları vardır. Bu Türk kökenli Afganlar, kırk yıllık savaştan olumsuz etkilenmişlerdir. Taliban yönetimindeki süreçte çok sıkıntı yaşamışlardır ve bu yüzden "Kuzey İttifakı" adı altında birleşerek Taliban'ın devrilmesinde öncü rol oynamışlardır. Ancak buna karşın, 2001 yılındaki Bonn Uluslararası Konferansı'na bir paydaş olarak çağrılmamışlardır. Zaten mevcut hükümette de çok güçlü olduklarını söylemek mümkün değildir. Yaşanan süreçte, Taliban unsurları Türklerin çoğunluğunu oluşturduğu Kuzey Afganistan'da da kontrolündeki alanı artırmaya başlamıştır. Haliyle Taliban'ın bu bölgede güç kazanması, Türklerin aleyhine bir gelişme olmuştur.

Taliban'la yapılacak bir anlaşmanın, Afganistan'da yaşayan ve geçmişte bu topraklar üzerinde devletler kuran bölgedeki Türkler için, çok olumlu bir gelişme olacağını söylemek zordur. Bonn Anlaşması'nda Türklerin hakları yeterli şekilde korunmadığı için Taliban'la yapılacak tam bir barış anlaşmasında Türklerin haklarının korunması önemlidir. Barış görüşmelerinin Türkiye'nin ev sahipliğinde yapılması, Türklerin haklarının korunması için de bir şanstır. Bu şekilde Özbekistan ve Türkmenistan'ın yapılacak bir anlaşmaya destek vermesi mümkün olabilecektir. Bu

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yapılmadığı zaman, bölgedeki Türkler aleyhine yapılabilecek uygulamalar, zikredilen devletleri kurulacak Afganistan'dan uzaklaştıracaktır. Unutmamak gerekir ki; söz konusu Türk Devletleri, artık 1990'lı yılların başındaki zayıf ve devlet inşa sürecindeki aktörler değildir. Zaman içerisinde devlet inşa sürecini tamamlayıp ayakları üzerinde durabilen bölgenin önemli istikrar unsurları haline gelmişlerdir. Afganistan'da yaşayan tüm etnik unsurların yeterli ve uygun bir şekilde yönetimde temsili, yapılacak bir anlaşmanın uzun vadeli olmasını sağlayacaktır.

İran ve Tacikistan köken olarak birbirine yakın iki devlet olup; Afganistan'da yaşayan ve nüfusun %25'ini oluşturan Taciklerin yönetimde güçlü olarak yer almasını isteyen bir dış politika izlemektedir. Kendisi de Müslümanlığın ayrı mezhebi olan Şiiliğin radikal tarzını benimseyen İran, DEAŞ'ın Horasan bölgesinde etkinlik kurma girişimine karşı Taliban'la işbirliğine yönelebilir.

Sonuç olarak, Çin ve Rusya başta olmak üzere tüm bölge ülkeleri, uzun süren Afgan İç Savaşı'nın kendi çıkarlarına uygun olmadığı kanısına varmıştır. Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki barış, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmeye katkı sağlayacaktır.³¹ Bu yüzden Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri, kalıcı bir barışın gerekliliğinin farkına varmışlardır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşma yerine, tüm etnik unsurların kaygılarını gideren, adil ve kalıcı bir barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

31 Ghulam Mustafa vd., "Role of Pakistan in the Afghan Peace Process", *Palarch's Journal Of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(12), 2020, s. 325; Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol, "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları", *Türkiyat Araştırmaları*, 1, 2004, s. 85-112.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

SONUÇ

Afganistan'ın son elli yılı isyanlar, işgaller ve iç savaşlarla geçmiş ve istikrarsız bir ülke niteliği istikrarlı bir şekilde sürmüştür. ABD'nin öncüllüğünde yirmi yıl önce başlayan Afganistan'ın işgali, Taliban'ın uzun ve yıpratıcı savaş stratejisi sonucunda, Uluslararası Koalisyon Güçleri'nin; yani NATO ve ABD'nin savaşı sürdürme azim ve iradesini zayıflatmış ve ABD'yi Taliban'la uzlaşmaya zorlamıştır.

Yukarıda açıklandığı üzere, 29 Şubat 2020 itibarıyla ABD ile Taliban arasında savaşın Afganistan'a barış getirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanmış, 1 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla ABD'nin kalan 2.400 kişilik kuvvetini tamamen çekmesi, buna karşılık Taliban'ın da saldırılarını sona erdirmesi ve başka terör gruplarının Afganistan'a yerleşmesine izin vermemesi, anlaşmanın esasını oluşturmaktadır. Taliban'ın DEAŞ'ın Horasan bölgesinde; yani Pakistan ve Afganistan'da etki alanını genişletme isteği, Taliban'ı ABD'yle anlaşma yapmaya zorladığı söylenebilir. Zira DEAŞ faktörü, başka bir radikal grubun bölgesine yerleşmesinden kaygı duyan Taliban'ı anlaşma yapmaya iten bir sebep olmuştur.

NATO'nun tarihindeki ilk "alan dışı harekâtı", Afganistan'da başarısızlığa uğramıştır. ABD ve NATO harekâtının Afganistan başarısızlığının yukarıda da incelendiği üzere çok farklı nedenleri vardır. Esas olarak Afganistan'da kuvvet yoğunlaşmasına gidilmemiş, öncelik Irak harekâtına verilmiş, isyancı ile halk arasında ayırım yapılamamış ve isyancıların dış desteği kesilememiştir. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Tarihte hiçbir güç, uzun yıllar boyunca Afganistan'ı işgal etme beceresini gösterememiştir.

Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki sıkıntı, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmenin önünde önemli bir engeldir. Bu yüzden

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri kalıcı bir barışın gerekliliğinin farkına varmıştır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşmanın yerine; tüm etnik unsurların kaygılarını da gideren adil ve kalıcı barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

Son olarak, ABD ile Taliban arasında yapılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmanın başarılı olabilmesi için, ABD'nin ve Taliban'ın yönetimi tüm diğer etnik unsurlarla paylaşması ve radikal öğelerden arınmış bir yönetim felsefesini benimsemesi gerekir. Aksi takdirde ülke, tekrar 2001 öncesi gibi bir rejimin ellerinde kalabilir. Bunu kimsenin istemeyeceği açıktır. Barışı kurmak zordur ama onu yaşatmak daha zordur. Bu yüzden geçmişten ders alınarak yeni bir barışı tesis etmek, yaşamsal öneme sahiptir.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

KAYNAKÇA

"Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan Which Is Not Recognized by the United States as A State and is Known as the Taliban and the United States of America", *State*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

"Biden Withdraw All American Forces from Afghamistan by Sep. 11, 2021", *Washington Post*, 21 Nisan 2021.

"Diobendi Nedir?", *Timetürk*, <https://www.timeturk.com/diobendi-nedir-haber-775614>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

"United States Signs Agreement with the Taliban, but Prospects for Its Full Implementation Remain Uncertain", *American Journal of International Law*, 144(3), 2020, s. 529-538.

AKHTAR, Nasreen, "Pakistan, Afghanistan, and the Taliban", *International Journal on World Peace*, 14(4), 2008, s. 49-72.

ALMUKHTAR, Sarah-Rod Nordlan, "What Did the U.S. Get for \$2 Trillion in Afghanistan?", *NY Times*, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/09/world/middleeast/afghanistan-war-cost.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

AMADEO, Kimberly, "Afghanistan War Cost", *Timeline, and Economic Impact*, 20 Şubat 2021.

BIDDLE, Stephen, "Afghanistan and the Future of Warfare: Implications for Army and Defense Policy", Report, *US Army War College Strategic Studies Institute*, PA 2002.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

DEMİR Sertif-Ali Bilgin Varlık, "Winning Peace: A Mere Dream or An Achievable Objective? Inferences From Turkish Peace Keeping Experience in Afghanistan", *Orta Asya ve Kafkaslar Araştırma Dergisi*, 2012, s. 93-124.

DEMİR, Sertif, "The War in Afghanistan: Toward Which Direction? Vietnam, Soviet's Afghanistan Occupation, or Iraq", *Bilim Dergisi*, 20(1), 2010, s. 165-194.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları", *Türkiyat Araştırmaları*, 1, 2004, s. 85-112.

EROL, Mehmet Seyfettin-Oktay Bingöl, "Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler", *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 2012, s. 173-187.

GUTÍERREZ, Francisco-Antonio Giustozzi, "Networks and Armies: Structuring Rebellion in Colombia and Afghanistan", *Studies in Conflict&Terrorism*, 33, 2010, s. 836-853.

HOLT, Richard, "Taliban Ready to Talk to Afghan Government", *Telegraph*, (Erişim Tarihi:10.09.2007).

KHAN, Amina, "Prospects of Peace in Afghanistan", *Strategic Studies*, 36(1), 2016, s. 18-46.

KISSINGER, Henry., "A Strategy for Afghanistan", *Washington Post*, 26 Şubat 2009.

LARSON, Anna-Alexander Ramsbotham, der., "Processing Peace in Afghanistan", Report, Accord, No. 27 Haziran 2018.

MUSTAFA, Ghulam vd., "Role of Pakistan in the Afghan Peace Process", *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 7(12), s. 324-340.

RASHID, Ahmed, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

RİEDEL, Bruce vd., "Eighteen Months and Beyond: Implications of U.S. Policy in Afghanistan", *Middle East Policy*, 17(1), 2010, s. 1-30.

ROBERTS, Adam, "Doctrine and Reality in Afghanistan", *Survival*, 51(1), 2009, s. 29-60.

THOMAS, Clayton, "Afghanistan: Background and U.S. Policy: in Brief", *Fas.org*, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45122.pdf>, (Erişim: 09.04.2021).

VILLAFRANCA, Richard de, "Reconsidering Afghanistan: Time for an Azimuth Check", "Reconsidering Afghanistan: 'Time for an Azimuth Check' Parameters, 38(4), 2008-2009, s. 77-94.

WEBBER, Mark, "NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan", *BJPIR*, 11, 2009, s. 46-63.

ZIRING, Lawrence, "Unraveling the Afghanistan-Pakistan Riddle", *Asian Affairs*, 2009, s. 6-13.

STRUCTURED ABSTRACT

Afghanistan has been subject of civil war, violence, ethnic separation, corrupt governments and Taliban insurgency in the last twenty years. The character of an unstable country has continued steadily. The invasion of Afghanistan, which started twenty years ago led by America has reached its final destination as the USA and Taliban signed an agreement on 29 Feb 2020 to end violence and bring peace to the country.

Taliban whose ideology bases on radical Islam launched an insurgency against foreign forces in Afghanistan and to Afghanistan governments in order to establish an Islamic Emirate. The Taliban has sustained a war of attrition against occupying forces for a long time. Aim of these attacks have been to weaken the determination and will of the International Coalition forces, namely NATO and the USA. The Taliban wanted the USA to accept the terms of Taliban through long sustained insurgency.

The signature of peace deal has been a historical stage in the last twenty years. This means the USA and NATO have accepted the existence of Taliban and they are not able to subdue Taliban forces as well as look for an honorable exit from Afghanistan. According to the Agreement, as of May 1, 2021, the US will withdraw all its remaining forces in the country. The agreement also dictates that the Taliban will end its attacks and will not allow other radical groups to use the Afghanistan land for any purpose. These two issues are the essence of so-called agreement.

The reason behind the Taliban eagerness to sign the agreement has been the explanation of Iraq-Syria Islamic State (ISIS) to expand its sphere of influence to Khorasan region, which includes Pakistan and Afghanistan lands. Taliban and IS|IS believe in different approaches of radical Islam. The Taliban worried about ISIS' decision to enlarge its influence in Afghanistan and Pakistan. This was the reason that pushed it to make an agreement.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Regarding NATO, its first “out-of-area operation” in Afghanistan has been unsuccessful. NATO has lost its credibility and it could not achieve a coherence Afghanistan policy among its members. Coming to America, it has suffered much from occupation because of economic, military and other perspectives. There are many different reasons for the failure of the US and NATO operations in Afghanistan. In general, firstly American seemed to have less focus on Afghanistan. The priority was given to the Iraqi operation. Besides, the Allied forces have not improved the economic situation of ordinary people. The Afghan people have lost their hope regarding their futures. American and NATO forces have not embraced all citizen and there was a discrimination policy among ethnic groups living in Afghanistan. Finally, America and NATO have failed to cut foreign support to Afghan insurgencies. Bear in mind that America no longer favors remaining in Afghanistan as it started to lose its hegemonic power in the world caused by Iraqi and Afghanistan wars and 2008 global financial crises. Therefore, it no longer spend its resources in Afghanistan in vain.

However, it is an historical fact that Afghanistan cannot be occupied or governed by foreign power for a long-term. No power in history has demonstrated the ability to invade Afghanistan for a long time. This has been proven once more.

On the other hand, Afghanistan has turned into a hindering country to promote economic cooperation and commercial activities in Central Asia because of its internal war. Therefore, global powers such as China and Russia and other countries in the region have realized the necessity of a lasting peace. Furthermore, it suits with the interest of everyone to achieve a fair and lasting peace that addresses the concerns of all ethnic elements.

It is very crucial that the agreement between the USA and the Taliban must bring peace to Afghanistan. Key issue here is how the Taliban adapts

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

itself to democratic life and makes itself free from radical values. Taliban must share the administration power with all ethnic elements and adopt a ruling philosophy that is free from the old religious radical elements. Otherwise, the country may again be in the hands of a regime like before 2001. It is clear that nobody would want this. It is difficult to establish peace, but it is more difficult to keep it sustained. Therefore, it is a vital issue to establish a new peace by taking lessons learned from the past into consideration.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS*

NATO'nun 2014 Ukrayna Krizi'nde Stratejik İletişim Konsepti Uygulamaları

Erhan UZUN**

Abstract

During the Cold War, NATO focused on deterrence against the former Soviet Union. In the post-Cold War era, the Alliance has embarked on new missions where non-military tasks have become priorities for which NATO's military structure is unprepared. The 2014 Ukrainian crisis exposed these deficiencies and the need for the Alliance to take a more solid and coherent approach to modern warfare. This paper assesses the Alliance's StratCom activities during the 2014 Ukrainian crisis. These activities were designed to counter Russia's hybrid warfare tactics, which were based on denial, deception and ambiguity. We argue that StratCom is vital to the success of future NATO missions.

Keywords: NATO, Strategic Communication, Ukrainian Crisis, Russia, Hybrid Warfare.

Özet

NATO Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcılık konusuna odaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ittifak askeri olmayan konuların ön plana çıktığı yeni misyonlara başlamış ve askeri yapının bu yeni misyonlar için hazırlıksız olduğu fark edilmiştir. 2014 Ukrayna Krizi ise NATO'nun yekpare ve tutarlı bir yaklaşım için eksikliklerini ve ihtiyacını tekrar ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma ittifakın 2014 Ukrayna Krizi esnasında inkâr, aldatma ve belirsizliğe dayalı Rus karma savaş faaliyetlerine karşı yürüttüğü Stratejik İletişim faaliyetlerini değerlendirmek ve NATO'nun önümüzdeki dönemde icra edeceği misyonları için Stratejik İletişimin hayati önemde olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Stratejik İletişim, Ukrayna Krizi, Rusya, Karma Savaş.

* Received on: 02.04.2021

Accepted on: 14.05.2021

** PhD Student, Girne American University, e-mail: erhanuzun2003@yahoo.com,
ORCID: 0000-0003-0281-8327.

INTRODUCTION

During the Cold War, NATO's defense and deterrence policy focused mainly on hard power. At this time, information policy played a complementary and largely invisible role because deterrence was based mainly on the development and deployment of weapons systems and military units within NATO territory, especially in Europe. Information Warfare (IW) was shaped mainly by traditional media run by states and both sides, NATO and the Warsaw Pact, strove to inform their own population rather than influence the other side.

However, rapid development in information technology and the increased role of the media in the post-Cold War era has changed the importance of IW. The changing character of post-Cold War operations, which place increased sensitivity on human rights, has also increased the importance of the public information. The public has also become more sensitive to misinformation and propaganda, and IW has become as important as traditional warfare.

Thus new missions and operations by the Alliance, such as in Bosnia, Kosovo, or Afghanistan, focused on peacekeeping and peace building rather than conflicts, and this has increased the importance of public affairs and media operations in the Alliance. NATO's lack of expertise in this area, however, resulted in the failure of its forces to generate public support in these new missions, and also highlighted the limitations of traditional military operations. This failure has forced the Alliance to shift gears and focus on public affairs, public diplomacy, and StratCom activities.

The Alliance started to develop its StratCom concepts in September 2009. The 2014 Ukrainian crisis, however, became a turning point for the Alliance, which was forced to develop and implement a coordinated and coherent StratCom concept. At this time, NATO described Russian hybrid

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

warfare, which is based on ambiguity, disguise, deception, denial, and misinformation, as one of the most immediate and largest threats facing the Alliance, which embarked on structural and functional changes called the Readiness Action Plan (RAP).

NATO has in response developed StratCom concept and increased StratCom activities. This paper describes the development of these StratCom activities and analyzes NATO's use of them during the 2014 Ukrainian crisis. It argues that StratCom will be crucially important in future Alliance missions because both deterrence and success in these conflicts will depend first of all on having coherent and effective reactions that successfully counter new IW and PO threats.

STRATEGIC COMMUNICATION THEORY

Strategy, which is generally thought of as a military concept, comes from the word "strategos," which was used to denote the highest military and civilian rulers in ancient Egypt and ancient Greece.¹ Prussian General Carl von Clausewitz, in his work *On War* (1832), describes strategy as the tool one uses to achieve the goals of war.² According to Hart, strategy is the art of distributing and using military facilities to achieve political goals.³ However, today it is not possible to limit the definition of strategy to the military field. It is, rather, a process that constantly adapts to changing conditions and situations in a world dominated by chance, uncertainty, and confusion. Strategy is also a utilitarian and practical activity and a guide to effectively achieving goals that should be achieved by working on what and how.⁴

1 Nezahat Güçlü, "Stratejik Yönetim", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 2003, p. 66.

2 Carl Von Clausewitz, *On War*, North Charleston 1984, p. 87.

3 Liddell Hart, B. H., *Strategy*, Faber, London 1967, p. 321.

4 İhsan Tuncer Dabanlı, *11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007, p. 5.

The words strategy and communication have been combined to define the point where management strategy and communications intersect. When the word strategy is used in communications, it refers to a management function that covers and combines different communication practices that are performed by institutions. The emergence of communication as a strategic management function dates back to the 1960s.⁵ In the years since, the concept of communication within institutions has gained importance in the context of strategic management. Today, it is possible to say that a large number of institutions from all sectors accept StratCom as a special corporate function.

StratCom is a general term used to describe the activities of many disciplines, including public relations, management communications, advertising, research, organizational communications, management, military history, and mass communications. StratCom uses disciplines such as public relations, information management, public diplomacy, media relations, and perception and reputation management synergistically, so that an institution's vision is revealed in its strategic goals, intent, and purpose, and actions and discourses as understood by the relevant public.⁶ However, wider use and technological developments in communications have increased the availability and need for the StratCom in almost all sectors.

StratCom has been closely affiliated with public affairs, media or public diplomacy, and the blurring of differences among these fields makes an exact and unique definition of the term increasingly hard to achieve. While resources in the field of defense and security generally prefer to use the term StratCom, resources that are related to economy, trade and

5 Hallahan et al., "Defining Strategic Communication", *International of Journal Strategic Communication*, 1(1), p. 1.

6 Murphy et al., *Information As Power: An Anthology of Selected United States Army War College Student Papers*, US Army War College, Carlisle PA 2006, p. 55.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

politics prefer using the concept of public diplomacy.⁷ Although the term StratCom has been used in academic literature for many years, scholars are only now exploring it consistently in terms of unified knowledge.⁸

Scholars and even military officials have been struggling for decades to adequately define, distinguish, or correlate public diplomacy with propaganda, public affairs, public relations, and soft power.⁹ New terms that have been incorporated into the lexicons of many governments and organizations since 9/11, such as smart power, soft power, and even StratCom, are euphemisms or attempts to avoid terms that are difficult to define or that carry negative connotations.¹⁰ Tatham and Le Page argue that “consensus about what a strategy is and how it should be used within a political-military organization is absolutely necessary for the strategy to be effective, but defining StratCom overlooks bigger conceptual issues which will continue to undermine the concept unless these problems are addressed.”¹¹

According to Leonard, the transition from public diplomacy to StratCom has three historical dimensions. The first and closest dimension is the daily communications that contain the explanation of the general situation of local and foreign policies.¹² In modern democracies, after making decisions government officials often pay close attention to what to say to the press and how to do so. However, they focus largely on the local press, even though the foreign press is the most important target

7 Phillip M. Taylor, “Public Diplomacy and Strategic Communications”, Snow Nancy-Phillip M. Taylor, eds., *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, International Handbooks, New York 2009, p. 7.

8 Hallahan et al., *op. cit.*, p. 3.

9 Eytan Gilboa, “Searching for a Theory of Public Diplomacy”, *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 2008, p. 55.

10 David Guth W., “Black, White, and Shades of Gray: The Sixty-Year Debate over Propaganda Versus Public Diplomacy”, *The Journal of Promotional Management*, 14(2), 2009, p. 309; Richard Holbrooke, “Get the Message Out”, *The Washington Post*, 28 October 2001.

11 Tatham-Rita Le Page, “NATO Strategic Communication: More to Be Done”, *National Defence of Academy of Latvia*, Center for Security and Strategic Research, Riga 2014, p. 3.

12 Mark Leonard, *Public Diplomacy*, The Foreign Policy Center, https://www.files.ethz.ch/isn/20958/Public_Diplomacy.pdf (Date of Accession: 11.03.2021), p. 8.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

for the first dimension of public diplomacy. Leonard argues “that many states make the mistake of explaining their country’s decisions only to audiences in their own countries, and are unaware of the impact of their actions on the international image of their country.”¹³

The second dimension is “where a set of simple themes are developed, such as in a political campaign or an advertising campaign. Symbolic events and communications within a year are planned in the campaign to brand the main themes or to develop private government policy. Sometimes planning is easier than doing.”¹⁴ Governments have traditionally succeeded in expressing their perspectives on certain issues, but they have been less effective in dealing with managing the perception of the country as a whole. One of the reasons for this is that different organizations are concerned with politics, trade, tourism, investment, and cultural relations.¹⁵

The third dimension of public diplomacy is also the longest running. Through the key features of scholarships, exchange programs, training, seminars and conferences, permanent relationships are developed by building real and virtual networks and enabling people to reach media channels. It is important not just to develop relationships but to ensure that the experiences which people take away are positive and that there is follow-up afterwards.¹⁶ Building relationships is different from selling messages because a unique exchange program allows people to see the country they are going to as it is. Building relationships can be expensive in the long run, but it is essential for more permanent and consistent public diplomatic activity. It includes cultural and diplomatic exchange activities as well as activities such as education, tourism, culture and arts. Studies and practices aimed at creating a country and brand in building

13 Leonard, *op. cit.*, p. 8.

14 Taylor, *op. cit.*, p. 12.

15 Leonard, *op. cit.*, p. 14.

16 Leonard, *op. cit.*, p. 15.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

relationships constitute the strategic communication phase of public diplomacy, which is the most important field.

StratCom is not just a resource-oriented passive communication process that aims to inform the public about the most appropriate message. It is also an active process designed to ensure that selected messages are shared with the relevant public in accordance with the vision and goals of the institution and that the public perception is shaped positively and has a positive outcome. It takes into account preconditioning and current perceptions and attitudes of relevant public opinion, and accepts that public opinion is not a passive variable in the communication process, but an active variable that affects the process.¹⁷

StratCom, which aims to change negative thoughts and attitudes by having an impact on certain target audiences, is a strategic and coherent set of systematic activities that regulate certain behaviors through these channels, and which determine effective and useful channels for the agreement of key audiences, supported opinions, and thoughts. We can use the orchestra as a model to provide a better understanding of StratCom. The orchestra provides harmony, and the conductor is "state." The strings in the musical score indicate the StratCom plan, and the members of the orchestra provide details about the work with various implementing institutions and organizations. Music, on the other hand, is the narrative or main theme used in strategic communication. Narrative, which is an important part of StratCom, is a thematic and sequential explanation that gives meaning to specific events as related by the narrator to the target audience.

"StratCom requires the correct use of the information with synchronization among relevant institutions by ensuring unity of efforts

¹⁷ Steve Tatham, *Strategic Communication: A Primer*, Defence Academy of United Kingdom, London 2008, p. 18.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

towards the result. It acts on the basis of taking into account the socio-cultural structure, history and traditions of the key audience as well as technological factors in the terms of use and transmission of information.”¹⁸ StratCom does not mean disclosing and legitimizing decisions that are taken or activities that are carried out after policies are produced and decided on. In StratCom, the intention is to integrate information into every element of policy, planning, and execution because information is not an insignificant concept to be communicated to the public after decisions are made.

StratCom is important to the military because of the continuously changing nature of war. According to Harold D. Lasswell, states that participated in the First World War understood that economic and military power, which Nye Joseph defines it as a hard power¹⁹, should be accompanied by psychological struggle.²⁰ This determination is still valid today but by itself is not enough to win armed struggles.²¹ It is necessary to wage a winning battle against the enemy in the field of public opinion (in psychological and social fields). The discipline that is expected to fulfill this function in modern warfare is StratCom. Therefore, the concept of StratCom, which is generally discussed by states in the context of national security, is equally important to the military.

Because of the changing character of warfare, StratCom has become a crucial issue for the military, although the debate over the meaning of StratCom in a military context continues. As Tatham has pointed out, while some academics describe the concept of StratCom as soft power, military officials define it as IW or psychological operations (PO). “In fact, those who have a cynical approach to StratCom or have superficial

18 Mark Laity, “Strategic Communication Models”, *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi*, Ankara 2010, p. 91.

19 Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004, p. 5.

20 Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*, Peter Smith, New York 1938, p. 14.

21 Patrick Eyre-James Littleton, “Shaping the Zeitgeist: Influencing Social Processes As the Center of Gravity For Strategic Communications in the Twenty-First Century”, *Public Relations Review*, 38(2), 2012, p. 179.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

knowledge describe it as a kind of 'distortion' or 'propaganda.'²² Public Affairs, IO and PO are however described as core elements of StratCom for military operations.

Although articulated in various ways, StratCom has been an important part of military life for some time. As a term, the US military has used the term StratCom for decades. However, it became popular in the U.S. during the Bush administration after the 9/11 attacks as a way to garner national and international support for the war against terrorism. Since then, the US has focused on the development of StratCom and its wider use in the military. As articulated by the Defense Science Task Force in 2004, the US military regards StratCom as "a vital component of U.S. national security."²³

In the recent years, StratCom has gained important momentum in the military of many states and international organizations such as NATO. The changing characters of warfare and new types of missions have forced national militaries and the military structure of international organizations such as NATO to focus on StratCom.

DEVELOPMENT OF THE NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION CONCEPT

Article 5 of the Washington Treaty defines "collective defense" as the core task of the Alliance. The Military Committee stressed that "this provision is particularly critical during periods of crisis or uncertainty in the security situation in some member states of the Alliance. In such circumstances it is necessary to point out the true meaning of the NATO Alliance."²⁴

22 Tatham, *op. cit.*, p. 18.

23 "Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication", *US Department of Defense*, Washington 2004. <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>, (Date of Accession: 20.03.2021).

24 "NATO Military Policy on Information Operations", *Military Committee 422, Strasbourg/Kehl Summit Declaration*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=press, (Date of Accession: 16.03.2021).

As Castells argues “it is very important for NATO to have clearly-defined strategic defense missions and guidelines for meeting these, in order to provide a real and viable mission.”²⁵ The Alliance has succeeded in defining a clear mission, collective defense, and a concrete adversary, the Warsaw pact, during the Cold War. The Cold War experienced a massive IW between NATO and the Warsaw Pact which was based on the propaganda, IO, PO, and public affairs. However, the limited capabilities of communication technologies used at the time, compared to the present technologies, allowed each side to shape only the perceptions of their own populations.

On May 18, 1950, the North Atlantic Council, NATO’s highest decision-making body, issued a resolution in which it committed itself to: “promote and coordinate public information in furtherance of the objectives of the Treaty while leaving responsibility for national programs to each country.”²⁶ It succeeded in doing this to some extent. The Three Wise Men report, issued in 1956 at the height of the Suez Crisis, for example, enhanced non-military aspects of cooperation and coordination among Alliance members, which led to greater political consultation. It was also a call for greater cooperation in economic, scientific, and cultural areas as well as information fields.²⁷

The early post-Cold War period experienced, on one hand, rapid developments in communication technologies and, on the other hand, an important change in the tasks of the Alliance. NATO embarked on new missions, such as nation-building operations in Bosnia or Kosovo, which involved human rights or non-military issues. Thus, NATO felt the urgency

25 Manuel Castells, *Communication Power*, Oxford University Press, Oxford 2009, p. 417.

26 “Resolution”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17208.htm, (Date of Accession: 15.03.2021).

27 Jamie Shea, “Üç Akıl Adam’dan Bugün Ne Öğrenebiliriz?”, *NATO Review*, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/12/05/uec-akil-adamdan-buguen-ne-ogrenebiliriz/index.html>, (Date of Accession: 19.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

to focus on communication, especially using modern technologies, to timely and correct inform the public and ensure the success of missions. Departments of Public Affairs and Public Policy in NATO were shaped by these new requirements. The role of public diplomacy towards both "old member states" and new, aspiring member states, as well as towards dozens of new NATO partners across the globe, resulted in stronger outreach efforts toward these audiences.

In 2003, NATO's Public Diplomacy Division was established by merging NATO's Information office with its Press office. Within the new structure, the North Atlantic Council and NATO Secretary General provided overall direction to NATO's communication and public diplomacy as derived from political decisions. NATO works in committees composed of member states since all decisions are taken by consensus. NATO's Committee on Public Diplomacy acts as an advisory body to the Council in areas of communication, public engagement, and media.²⁸ Strong public diplomacy campaigns, led by individual countries and supported by the NATO's Public Diplomacy Division, have brought new experiences and expanded its role in managing its public diplomacy programs.²⁹

The attacks of September 11, 2001 were an important turning point in the already changing state of international security problems and international politics in general. This incident not only brought Al-Qaeda to the forefront of the international agenda but also made Afghanistan a central theater in the fight against terrorism. This process also coincided with attempts by NATO to adjust and adapt itself to the new circumstances and challenges of the post-Cold War era.³⁰ The Alliance increased its

28 "NATO's Support to Ukraine", NATO, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf, (Date of Accession: 18.03.2021), p. 3.

29 Martin Butora-Zora Butorova, "Slovakia and the World: Democracy and Discontent in Slovakia", *Institute for Public Affairs*, Bratislava 1998, p. 179.

30 Haldun Yalçınkaya-Dilaver Arıkan Açar, "NATO Peacekeeping in Afghanistan: Expanding the Role to Counterinsurgency or Limiting It to Security Assistance", *Defence Against Terrorism Review*, 2(2), 2009, p. 59.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

media activities with the lessons learned by the ISAF mission, such as establishing NATO TV Channel, creating an internal team of experienced video-journalists who could embed with ISAF troops and providing first-hand reporting from Afghanistan and bolstering Public Affairs/Public Diplomacy teams.

As StratCom has taken on a more prominent role within the Alliance, social media also has become part of NATO's information activities. The emergence of new technologies and a plurality of voices together with an ever-changing security environment led to the build-up of NATO's StratCom so that today it is firmly embedded within political consultations, military activities, and communication efforts. Every era brings new challenges to which NATO responds by taking corresponding political decisions that require proactive and transparent communications.³¹

Because of the complexity of information activities, NATO started to develop its StratCom concept in 2009 when it defined StratCom as "a coordinated and appropriate use of NATO communication activities and capabilities in support of Alliance policies, operations, and activities in order to advance NATO's aims." The concept is designed to ensure that audiences receive clear, accurate, and relevant information regarding actions and that interpretation of the Alliance's messages is not left solely to NATO's adversaries or other audiences.³² According to the 2010 Military Concept (2010), NATO StratCom aims to ensure that audiences receive "truthful, accurate and timely communication that will allow them to understand and assess the Alliance's actions and intentions."³³

31 "Supreme Allied Commander Transformation and Supreme Allied Commander Europe", NATO, Frame Work for Future Alliance Operations, 2015, p. 57.

32 "NATO Strategic Communication Policy", NATO, <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-policy/>, (Date of Accession: 15.03.2021).

33 "Military Concept for NATO Strategic Communications", *Startcomcoe*, <https://www.stratcomcoe.org/article-centres-expert-antti-sillanpaa-strategic-communications-and-need-societal-narratives>, (Date of Accession: 16.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

As Cornish underlined, "NATO's formal adoption of a StratCom policy is a bold and progressive move, especially in light of the fact that some nations still struggle to define and codify how communications, statecraft, and other elements of state power should coalesce."³⁴ It is worth noting that StratCom is aligned with NATO's Comprehensive Approach, which was developed in April 2009 at the Strasbourg-Kehl Summit.³⁵

StratCom activities and capabilities include five disciplines: public diplomacy, public affairs, military public affairs, PO, and IO.³⁶ Departments in the Alliance structure that will handle its StratCom concept were clearly defined although it should cover more than that. However, the process defining how it will work became unclear because of the principles and complexity of these structures and activities. The component parts that comprise NATO StratCom, public affairs (political and military), public diplomacy, IO, and PO are each laden with debate and confusion as to what they are and how they should be used.³⁷ As Tatham and Page emphasize, the NATO StratCom concept is not without flaws. These imperfections permeate all elements of StratCom within the organization and also affect individual member nations, which have yet to adopt or define the concept.³⁸

The purpose of NATO StratCom is to facilitate the coordination among communication functions throughout all levels, both horizontally and vertically among related disciplines and synchronize them with maneuver operations in order to ensure clear, credible, and timely messaging and actions aligned with NATO's goals. To ensure consistency and credibility

34 Paul Cornish et al., "Strategic Communications and National Strategy: A Chatham House Report", *Chatham House*, London 2011, p. 8.

35 "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease, (Date of Accession: 14.03.2021).

36 Philip Seib, "The Power of Soft Power NATO's Public Diplomacy Division in Digital World", *Communication Leadership Blog*, <https://communicationleadership.usc.edu/news/we-nato-philip-seib-and-the-power-of-soft-power/>, (Date of Accession: 19.03.2021).

37 Cornish et al., *op. cit.*, p. 9.

38 Tatham-Le Page, *op. cit.*, p. 5.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

among themes and messages, NATO StratCom will provide oversight and facilitate interaction and mutual awareness among the various communication functions. Proper integration of all communication functions should be implemented at all levels of policy, planning, and execution to ensure accurate communications throughout any and all operations.³⁹

Communication, especially in the context of StratCom, refers to all the words and actions that are perceived and interpreted by audiences. Therefore StratCom is not limited to media activities for the military and for the Alliance. It includes a wide of activities such as speeches by commanders, the deployment of military units, military exercises, and even weapons or uniforms used by armed forces personnel. All of these activities should be harmonized from a single center to convey the right and consistent message to the target audience. However, it is worth noting that “the concept of StratCom, which is based on continuously and transparently and accurately informing the relevant public, and Operation Deception and Counter-Intelligence (HRK) efforts, which are a military operation technique, conflict with each other.”⁴⁰

NATO defines the aim of StratCom as sharing the action-discourse packages that are developed by effectively and continuously combining traditional communications with its kinetic capabilities and in line with its strategic goals.⁴¹ For example, NATO’s most basic institutional discourse is used as a multinational and democratic alliance that aims to effectively counter any threat to international peace and security on all occasions

39 “NATO Strategic Communications Handbook”, NATO, <https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/TT-140221-NATO-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-HANDBOOK-DRAFT-FOR-USE-2015-BI.pdf>, (Date of Accession: 14.03.2021), p. 1.

40 Anais Reding, “NATO’s Strategic Communication Concept and Its Relevance for France”, *RAND Corporation*, Santa Monica 2010, p. 20.

41 NATO, *loc. cit.*

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

and platforms.⁴² With this discourse, NATO accepts democracy as a value and recognizes that it has a global responsibility to share its messages with the relevant public. Its basic message is that, as a multinational defense organization, it is ready for any threat that may arise, whether from nation-state and non-state actors.

The Alliance also inaugurated a NATO Strategic Communications Centre of Excellence in Riga based on the Strasbourg/Kehl Summit Declaration in 2009 to coordinate StratCom activities among members. The Center aims to bring together military, academic, business and governmental knowledge. It is a norm of our information age for security sector agencies to maintain their websites, their own media and profiles on social networks.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION ACTIVITIES DURING UKRAINE CRISIS IN 2014

The 2014 Ukrainian crisis has been described as one of the biggest threats against the territorial integrity of Europe since the end of the Cold War. The overthrow of the Ukrainian government by Western-backed street protests produced a harsh reaction from Russia, which invaded and then illegally annexed Crimea and created unrest in eastern Ukraine. Russia's unusual military tactics, called hybrid warfare by Western states, were based on disguise, deception, denial and ambiguity, and forced the Alliance to develop and deploy measures to counter this novel Russian threat.

Valery Gerasimov, chief of the Russian General Staff, laid out basis of Russia's hybrid warfare activities.⁴³ He held that successful

42 "NATO Concept for Strategic Communication", NATO, <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications>, (Date of Accession: 14.03.2021).

43 Riana Teifukova-Mehmet Seyfettin Erol, "Russian Hybrid War: From Theory to Practice", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 2017, p. 34

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

implementation of non-military operations was key to the success of next-generation warfare.⁴⁴ According to Chekinov and Bogdanov, the first (or opening) phase of next-generation warfare starts with an extremely extensive, months-long coordinated non-military campaign against the target state, including diplomatic, ideological, psychological, and IW aspects. The second (or closing) phase would see the attacker's conventional ground forces entering the target state in order to isolate and destroy the remaining points of resistance.⁴⁵ The main difference between this new warfare and the traditional kind is that the first part is more important than the use of force and is based on IO and PO, which are the main components of StratCom. Finally, in information warfare there are no rear areas. According to the Chief of the Russian General Staff, Valeriy Gerasimov, a key feature of modern warfare is simultaneous effects to the entire depth of enemy territory in all physical media and throughout the information domain.⁴⁶

Russia's hybrid warfare activities also included a lot of IW activities. Rasmussen, for example, described the Russian StratCom campaign in Ukraine as "is the sum of military operations, secret operations and intensive disinformation activities that are calculated and implemented in order to wear down the new government of Ukraine and to sustain the Russian influence in Eastern Ukraine."⁴⁷

The Russian IW was not limited to official statements and its own people, but expanded beyond that in a multidimensional and

44 Janis Berzins, "Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Defense Policy", *The Journal of Military Operations*, 3(4), 2014, p. 4.

45 Sergey G. Chekinov-Sergey A. Bogdanov, "The Nature and Content of a New-Generation War", *Military Thought*, 4, 2013, p. 12.

46 Valery Vasilyevich Gerasimov, "The Role of the General Staff in the Organization of the Country's Defense in Accordance with the New Statue on the General Staff", *Journal of the Academy of Military Science*, 1, 2014, p. 14.

47 Mark Landler-Michael Gordon, "NATO Chief Warns of Duplicity by Putin on Ukraine", *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2014/07/09/world/europe/nato-chief-warns-of-duplicity-by-putin-on-ukraine.html?_r=1, (Date of Accession: 14.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

multifaceted way. During this period, Russian radio, television, and internet media made broadcasts in both Russian and English, and targeted international audiences as well as Russian-speaking ones. Russia's annual communication expenditures during the crisis reached up to 300 million euros.⁴⁸ According to Stephen Komarnyckyj, components of the Russian IW were not limited to state media. It also covered a wide network of independent-looking websites, political organizations, politicians, businessmen, and companies that have been influenced by journalists, writers, and researchers who are defending Russian views, public relations companies and paid internet commentators.⁴⁹ Russia has become successful at doing this, especially among Russians and Russian-speaking people in the region. Russians, who strongly approved of President Putin during the crisis, gave him a popularity rating of more than 80 percent.⁵⁰

Russian tactics included the implementation of continuous IW and PO. Secret activities were carried out to destabilize the country by provoking the popular masses. Another tactic was the placement of a large military force on the border to deter effective measures against the rebels and provide assistance to these groups by violating the border in the name of humanitarian aid.⁵¹

In the Western world, the emergence of different voices and views are aimed at least to create question marks. This method is called "plausible

48 Mikelis Berzins, "JBANC Report on Russian Propaganda Efforts", *Estonian World Review*, <https://www.eesti.ca/jbanc-report-on-russian-propaganda-efforts/article42927>, (Date of Accession: 13.03.2021).

49 Stephen Komarnyckyj, "Putin's Propaganda Machine and How to Smash It", *Euromaidan Press*, <http://euromaidanpress.com/2014/07/26/putins-propaganda-machine-and-how-to-smash-it/>, (Date of Accession: 13.03.2021).

50 Maciej Bartkowski, *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*, The Johns Hopkins University Center for Advanced Governmental Studies, Washington D.C. 2015, p. 8; Freedman Lawrence, "Ukraine and the Art of Limited War", *Survival: Global Politics and Strategy*, 56(6), 2015, p. 23.

51 Douglas Mastriano, "Defeating Putin's Strategy of Ambiguity", *War on the Rocks*, <http://warontherocks.com/2014/11/defeating-putins-strategy-of-ambiguity/>, (Date of Accession: 13.03.2021).

deniability.”⁵² Russian sources have argued that the crisis in Ukraine is a completely internal conflict, with arms shipments made by private individuals or groups and armed local militias staffed by former army personnel. Thus, Russia aimed to prevent NATO from acting as a whole by creating cracks in Western public opinion.

Russian military activities in Ukraine have become a wake-up call for the Alliance, as stated by Rasmussen.⁵³ The 2014 Ukraine crisis became a turning point for the development of Alliance StratCom activities. Russian hybrid warfare tactics that were based on ambiguity, denial, and disguise revealed the deficiencies of the Alliance in the arena of effective IW. NATO failed to effectively “explain to a wider public that Russia’s aim is to break the transatlantic bonds between Europe and the US and undermine Europe’s democratic institutions by supporting populist, anti-European Union and anti-NATO movements.”⁵⁴

It also became a warning call for the development of StratCom activities in the Alliance as NATO officials figured out that it needed a coherent, solid, and effective reaction against the Russian threat. Therefore, StratCom activities in the Alliance have been accelerated in several directions since the beginning of the crisis.

First, the Alliance articulated the requirement and importance of StratCom on every occasion. During the Wales Summit in 2014, NATO leaders said that “they will ensure that NATO is able to effectively address the specific challenges posed by hybrid warfare threats, where a wide

52 Michael Kofman, “Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts”, *War on The Rocks*, <https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>, (Date of Accession: 12.03.2021); Maciej Bartkowski, *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*, Johns Hopkins University Center for Advanced Governmental Studies, 2015, p. 23.

53 Karen de Young, “Russia’s Moves in Ukraine Are Wake-up Call, NATO’s Rasmussen Says in Speech”, *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russias-moves-in-ukraine-are-wake-up-call-natos-rasmussen-says-in-speech/2014/03/19/80560d7c-af88-11e3-9627-c65021d6d572_story.html, (Date of Accession: 11.03.2021).

54 Judy Dempsey, “Eastern Europe’s Yawning Gap”, *Carnegie Europe*, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/73566?lang=en.>, (Date of Accession: 18.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

range of overt and covert military, paramilitary, and civilian measures are employed in a highly integrated design.⁵⁵ It is essential that the Alliance possess the necessary tools and procedures required to deter and respond effectively to hybrid warfare threats, and the capabilities to reinforce national forces. This includes enhancing StratCom, developing exercise scenarios in light of hybrid threats, and strengthening coordination between NATO and other organizations, in line with relevant decisions taken, with a view to improving information sharing, political consultations, and staff-to-staff coordination.”⁵⁶ Thus StratCom has emerged one of the most important tools to deter future Russian hybrid warfare activity. During the Wales Summit in 2014, leaders said that “they will ensure that NATO is able to effectively address the specific challenges posed by hybrid warfare threats” and, enhancing StratCom’s role as one of the most important ways to do that.⁵⁷

During the Warsaw Summit in 2016, leaders stated that the Alliance has improved its StratCom capabilities. (Warsaw Declaration, 2016) The declaration of the Brussels Summit in 2018 stated that “Allies concerned will continue to take steps to ensure sustained leadership focus and institutional excellence for the nuclear deterrence mission, coherence between conventional and nuclear components of NATO’s deterrence and defense posture, and effective strategic communications”⁵⁸

NATO officials underlined the need to “continue to rebut Russian propaganda: not by engaging in tit-for-tat, but by deconstructing propaganda, debunking Moscow’s false historical narrative, by exposing the reality of Russia’s actions, and by restating the international rules it is

55 Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, “Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, p. 402.

56 “Wales Summit Declaration”, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (Date of Accession: 14.03.2021).

57 *Ibid.*

58 “Brussels Summit Declaration”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=uk, (Date of Accession: 18.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

breaking, to tell a compelling story about who we are, what we do, and why we do it. And we must stand united in our actions, because actions will always speak louder than words.”⁵⁹ Thus Russian hybrid warfare tactics led the Alliance to accelerate the development of an effective StratCom concept that will compete against Russia.

StratCom has been regarded as one of the important tools to assure Ukraine against Russian threat. The Alliance enhanced Ukraine’s capabilities by advising and funding Ukrainian activities in public diplomacy, media relations, and StratCom, thereby helping improve Ukraine’s capacity to counter propaganda. Since 2014, NATO has supported the Ukraine Crisis Media Centre and the *Kyiv Post* newspaper on factual reporting from Crimea and Eastern Ukraine. NATO has also trained government officials and civil society activists in communications. An advisor on StratCom has been provided by Lithuania for the NATO Information and Documentation Centre in Kyiv. In September 2015 a major milestone was reached when the NATO-Ukraine StratCom Partnership Roadmap was signed by the Secretary of the Ukrainian National Security and Defense Council and the NATO Secretary General. A NATO-Ukraine Action Plan on StratCom is being implemented.⁶⁰

Secondly, the Alliance consistently criticized Russia’s denial that it was performing military activities and took steps to ensure the future territorial integrity of Ukraine. NATO has adopted a firm position in full support of Ukraine’s sovereignty and territorial integrity within its internationally recognized borders. Stoltenberg consistently stated that “NATO does not accept Russia’s illegal and illegitimate annexation of Crimea” and called on Russia to return control of the peninsula to Ukraine.⁶¹

59 “Meeting the Strategic Communications Challenge”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117556.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 18.03.2021).

60 “NATO’s Support to Ukraine”, NATO, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf, (Date of Accession: 18.03.2021), p. 3.

61 “Speech”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_170450.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 21.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

The Russia-Ukraine crisis also resulted in the structural- military changes and capability-building process that NATO had neglected for a long time because it was focused on non-military issues such as partnerships or cooperative security. Thus with the crisis, the “alliance has refocused on military measures.”⁶² The transformation from partnership to competition has forced NATO to reassure the people of the member states that the Alliance is able to mount an effective defense, and deter Russia from further moves that could threaten the territorial integrity of the alliance.

The Wales Summit became a turning point for the new NATO. Leaders endorsed the Readiness Action Plan (RAP), which included establishment of the Very High Readiness Joint Task Force, establishment of logistic facilities in eastern Europe, and re-shaping the structure of the military forces. The summit defined the main objective of RAP as the Alliance’s readiness to respond quickly and decisively to new threats. RAP is expected to ensure that NATO remains a strong, ready, and vigorous alliance capable of dealing with all current and future threats.⁶³ The new structure of the Alliance, especially the establishment of VJTF and Logistic centers in Eastern Europe, aimed to underline the Alliance’s policy of deterrence against Russian activities.

NATO’s Public Diplomacy Division used its entire toolbox of people-to-people engagement, press engagement, and digital presence to reach out to its citizens. A new approach to communications through a British government communications model of OASIS campaigns was adopted in early 2017. The campaign is defined as a planned sequence of communications and interactions that leads to a defined, measurable outcome by identifying clear measurable objectives, target audiences,

62 De Young, *loc. cit.*

63 “Readiness Action Plan (RAP)”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm, (Date of Accession: 08.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

strategy, and implementation followed by evaluation.⁶⁴ The first campaign—#WEARENATO—launched on May 23, 2017 aims to improve understanding of the organization and its values among citizens of member countries. The Assistant Secretary General for Public Diplomacy, Ambassador Tacan Ildem, commented on this enhanced communication effort for PR Weekly: “Our continued success depends on our citizens” understanding the essential role that NATO plays in our security, on which our prosperity is based. We will remain fully transparent and proactive in explaining our essential work to the outside world.”⁶⁵

NATO acknowledges that it cannot fight disinformation alone. It needs partners in this endeavor, including individual member states, active grass-root activists, non-governmental organizations, and other international organizations such as, for example, the European Union. Cooperation in the area of hybrid warfare and strategic communications between NATO and the EU was reinforced by the adoption of a series of measures in December 2016 for joint cooperation following the NATO Summit in Warsaw. The independent NATO Strategic Communications Centre of Excellence in Riga, Latvia acts as a training and analytical hub for the Alliance on wide-ranging topics on strategic communication, disinformation, and propaganda.

NATO also joined the European Center of Excellence on Countering Hybrid Warfare that opened in 2017 in Helsinki, Finland. NATO provides assistance to partner countries such as Ukraine, Georgia, and Moldova that are particularly affected by Russian hybrid warfare and disinformation. It provides platforms that facilitate practical exchanges of

64 “Guide to Campaign Planning: OASIS”, *UK Government Communication Service*, <https://3x7ip91ron4ju9ehf2unqrm1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/03/Guide-to-Campaign-Planning-OASIS-Framework.pdf>, (Date of Accession: 20.03.2021).

65 Tacan Ildem, “NATO Launches We Are NATO Campaign with MHP and Agenda”, *PR Week*, <https://www.prweek.com/article/1435828/watch-nato-launches-wearenato-campaign-mhp-agenda>, (Date of Accession: 07.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

information and best practices in countering Russian propaganda such as the Hybrid Warfare Platform project between NATO and Ukraine, the yearly NATO Georgia Public Diplomacy Forum, and press tours by journalists at NATO events. NATO, through its offices in Ukraine and Georgia, is actively assisting local authorities in establishing their own StratCom governmental systems.⁶⁶

CONCLUSION

Strategic management of the communications system in NATO aims to achieve the full support of its mission and objectives by member states and aspiring members, and support the goals of the Alliance. Effective communication will make it easier to deal with the security challenges of the 21st century and help set up an efficient and well-functioning model for the organization of political and security structures in the country. Also, effective communication among members and clients will enable the consistent development, achievement, and establishment of national strategic and operational facilities in accordance with the Alliance's needs.

NATO's StratCom is a starting point for creating a positive image of the organization compatible with its internal structure, mission, and vision. In terms of daily developments and changes of political-security concepts around the world, it is important for NATO to be presented and experienced by the public as an organization of high integrity, and as one with unified and coordinated policy and working assignments. Setting up an efficient StratCom framework is crucial for NATO. It is especially important for the Alliance to create a unified approach in its communication process among member states and partner countries within the organization and to the public.

⁶⁶ "Warsaw Summit Communique", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 18.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The basic principle of StratCom is the expression of the narrative in a coherent, consistent, and solid way. Implementation of this basic principle is not always easy for international organizations such as NATO because members do not always agree on politics. The Alliance, however, has partly succeeded in standing against Russian political and military activities in Ukraine.

The need for an effective StratCom has been one of the most important lessons learned by the Alliance during and after the 2014 Ukrainian crisis. The development of the StratCom concept, which was neglected for some time, is important proof that the Alliance has been working to enhance its StratCom capabilities. Thus, StratCom is expected to be a crucial part of future NATO missions and activities.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

REFERENCES

"Brussels Summit Declaration", *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=uk, (Date of Accession: 18.03.2021).

"Guide to Campaign Planning: OASIS", *UK Government Communication Service*, <https://3x7ip91ron4ju9ehf2unqrm1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/03/Guide-to-Campaign-Planning-OASIS-Framework.pdf>, (Date of Accession: 20.03.2021).

"Meeting the Strategic Communications Challenge", *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117556.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 18.03.2021).

"Military Concept for NATO Strategic Communications", *Startcomcoe*, <https://www.stratcomcoe.org/article-centres-expert-antti-sillanpaa-strategic-communications-and-need-societal-narratives>, (Date of Accession: 16.03.2021).

"NATO Concept for Strategic Communication", *NATO*, <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications>, (Date of Accession: 14.03.2021).

"NATO Military Policy on Information Operations", *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=press, (Date of Accession: 16.03.2021).

"NATO Strategic Communication Policy", *NATO*, <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-policy/>, (Date of Accession: 15.03.2021).

"NATO Strategic Communications Handbook", *NATO*, <https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/TT-140221-NATO-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-HANDBOOK-DRAFT-FOR-USE-2015-BI.pdf>, (Date of Accession: 14.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“NATO’s Support to Ukraine”, NATO, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf, (Date of Accession: 18.03.2021).

“Readiness Action Plan (RAP)”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm, (Date of Accession: 08.03.2021).

“Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication”, US Department of Defense, <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>, (Date of Accession: 20.03.2021).

“Resolution”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17208.htm, (Date of Accession: 15.03.2021).

“Speech”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_170450.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 21.03.2021).

“Strasbourg/Kehl Summit Declaration”, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease, (Date of Accession: 14.03.2021).

“Supreme Allied Commander Transformation and Supreme Allied Commander Europe”, NATO, Frame Work for Future Alliance Operations, 2015.

“Wales Summit Declaration”, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (Date of Accession: 14.03.2021).

“Warsaw Summit Communique”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=en, (Date of Accession: 18.03.2021).

BARTKOWSKI, Maciej, *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*, The Johns Hopkins University Center for Advanced Governmental Studies, Washington D.C. 2015.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

BARTKOWSKI, Maciej, *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*, Johns Hopkins University Center for Advanced Governmental Studies, 2015.

BERZINS, Janis, "Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Defense Policy", *The Journal of Military Operations*, 3(4), 2014, p. 1-15.

BERZINS, Mikelis, "JBANC Report on Russian Propaganda Efforts", *Estonian World Review*, <https://www.eesti.ca/jbanc-report-on-russian-propaganda-efforts/article42927>, (Date of Accession: 13.03.2021).

BUTORA, Martin-Zora Butorova, "Slovakia and the World: Democracy and Discontent in Slovakia", *Institute for Public Affairs*, Bratislava 1998.

CASTELLS, Manuel *Communication Power*, Oxford University Press, Oxford 2009.

CHEKINOV, Sergey G.-Sergey A. Bogdanov, "The Nature and Content of a New-Generation War", *Military Thought*, 4, 2013, p. 12-24.

CLAUSEWITZ, Carl Von, *On War*, North Charleston 1984.

CORNISH, Paul et al., "Strategic Communications and National Strategy: A Chatham House Report", *Chatham House*, London 2011.

DABANLI, İhsan Tuncer *11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.

DAVID, Guth W., "Black, White, and Shades of Gray: The Sixty-Year Debate Over Propaganda Versus Public Diplomacy", *The Journal of Promotional Management*, 14(2), 2009, p. 309-325.

DE YOUNG, Karen, "Russia's Moves in Ukraine Are Wake-up Call, NATO's Rasmussen says in Speech", *The Washington Post*, <https://>

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

www.washingtonpost.com/world/national-security/russias-moves-in-ukraine-are-wake-up-call-natos-rasmussen-says-in-speech/2014/03/19/80560d7c-af88-11e3-9627-c65021d6d572_story.html, (Date of Accession: 11.03.2021).

DEMPSEY, Judy, "Eastern Europe's Yawning Gap", *Carnegie Europe*, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/73566?lang=en>, (Date of Accession: 18.03.2021).

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, p. 399-415.

EYRE, Patrick-James Littleton, "Shaping the Zeitgeist: Influencing Social Processes As The Center of Gravity For Strategic Communications In The Twenty-First Century", *Public Relations Review*, 38(2), 2012, p. 179-187.

GERASIMOV, Valery Vasilyevich, "The Role of the General Staff in the Organization of the Country's Defense in Accordance with the New Statue on the General Staff", *Journal of the Academy of Military Science*, 1, 2014.

GILBOA, Eytan, "Searching for a Theory of Public Diplomacy", *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 2008, p. 55-77.

GÜÇLÜ, Nezahat "Stratejik Yönetim", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 2003, p. 61-85.

HOLBROOKE, Richard, "Get the Message Out", *The Washington Post*, 28 October 2001.

ILDEM, Tacan, "NATO Launches We Are NATO Campaign with MHP and Agenda", *PR Week*, <https://www.prweek.com/article/1435828/watch-nato-launches-wearenato-campaign-mhp-agenda>, (Date of Accession: 07.03.2021).

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

KIRK, Hallahan et al., "Defining Strategic Communication", *International of Journal Strategic Communication*, 1(1), p. 1-35.

KOFMAN, Michael, "Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts", *War on The Rocks*, <https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>, (Date of Accession: 12.03.2021).

KOMARNYCKYJ, Stephen, "Putin's Propaganda Machine and How to Smash It", *Euromaidan Press*, <http://euromaidanpress.com/2014/07/26/putins-propaganda-machine-and-how-to-smash-it/>, (Date of Accession: 13.03.2021).

LAITY, Mark, "Strategic Communication Models", *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi*, Ankara 2010.

LANDLER, Mark-Michael Gordon, "NATO Chief Warns of Duplicity by Putin on Ukraine", *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2014/07/09/world/europe/nato-chief-warns-of-duplicity-by-putin-on-ukraine.html?_r=1, (Date of Accession: 14.03.2021).

LASSWELL, Harold D., *Propaganda Technique in the World War*, Peter Smith, New York 1938.

LAWRENCE, Freedman, "Ukraine and the Art of Limited War", *Survival: Global Politics and Strategy*, 56(6), 2015, p. 7-38.

LE PAGE, Tatham-Rita, "NATO Strategic Communication: More to Be Done", *National Defence of Academy of Latvia*, Center for Security and Strategic Research, Riga 2014.

LEONARD, Mark, *Public Diplomacy*, The Foreign Policy Center, https://www.files.ethz.ch/isn/20958/Public_Diplomacy.pdf, (Date of Accession: 11.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

LIDDELL, Hart B. H., *Strategy*, Faber, London 1967, p. 321.

MASTRIANO, Douglas, "Defeating Putin's Strategy of Ambiguity", *War on the Rocks*, <http://warontherocks.com/2014/11/defeating-putins-strategy-of-ambiguity/>, (Date of Accession: 13.03.2021).

MURPHY, Dennis M. et al., *Information As Power: An Anthology of Selected United States Army War College Student Papers*, US Army War College, Carlise PA 2006.

NYE, Joseph, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004.

REDING, Anais, "NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance for France", *RAND Corporation*, Santa Monica 2010.

SEIB, Philip, "The Power of Soft Power NATO's Public Diplomacy Division in Digital World", *Communication Leadership Blog*, <https://communicationleadership.usc.edu/news/we-nato-philip-seib-and-the-power-of-soft-power/>, (Date of Accession: 19.03.2021).

SHEA, Jamie, "Üç Akıl Adam'dan Bugün Ne Öğrenebiliriz?", *NATO Review*, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/12/05/uec-akil-adamdan-buguen-ne-oegrenebiliriz/index.html>, (Date of Accession: 19.03.2021).

TATHAM, Steve, *Strategic Communication: A Primer*, Defence Academy of United Kingdom, London 2008.

TAYLOR, Phillip M., "Public Diplomacy and Strategic Communications", Snow Nancy-Phillip M. Taylor, eds., *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, International Handbooks, New York 2009.

TEİFUKOVA Riana-Mehmet Seyfettin Erol, "Russian Hybrid War: From Theory to Practic", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 2017, p. 33-67.

NATO'S STRATEGIC COMMUNICATION (STRATCOM) ACTIVITIES DURING 2014 UKRAINE CRISIS

YALÇINKAYA, Haldun-Dilaver Arıkan Açar, "NATO Peacekeeping in Afghanistan: Expanding the Role to Counterinsurgency or Limiting it to Security Assistance", *Defence Against Terrorism Review*, 2(2), 2009, p. 59-81.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?*

What Does Trump Administration's CAATSA Move (14 December 2020) Mean?

Mehmet Sait DİLEK**
Şafak OĞUZ***

Öz

"ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası'nın (CAATSA)", dünya siyasetini ve kamuoyunu yakından ilgilendiren bir etkiye/güce sahip olduğu görülmektedir. Çünkü bu yasa, hasım devletler olarak belirlediği Rusya, Kuzey Kore ve İran üçlüsünü birincil nitelikte yeni yaptırımlara maruz bıraktığı gibi, üçlüyle kayda değer işlem yapan üçüncü ülkelerin gerçek ve tüzel kişilerini de ikincil yaptırımlar üzerinden baskılayabilmektedir. Bu çalışmada, makro boyutta CAATSA'nın neden yürürlüğe girdiği; mikro boyutta ise Türkiye gibi NATO üyesi müttefik bir ülkeye yaptırımların hangi gerekçelerle ve yöntemlerle uygulandığı/ uygulanacağı sorularına bilimsel ilkeler ışığında cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaptırım, CAATSA, ABD, Türkiye, S-400.

Abstract

CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) has an influence/power that greatly interest international politics and public opinion. For this Act has subjected the Russia, North Korea, and Iran trio (which it has designated as hostile states) to new primary sanctions, and through secondary sanctions it can also place pressure upon real and legal citizens of third countries who have had significant transaction with trio. This study will seek to answer, according to scientific principles, two questions: at the macro level, why CAATSA came into force; and at the micro level, for what reasons and by what methods sanctions have been or will be applied to a country that is a NATO member and an ally, such as Turkey.

Keywords: Sanction, CAATSA, USA, Turkey, S-400.

* Makale Geliş Tarihi: 19.04.2021 Yayına Kabul Tarihi: 20.05.2021

** Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: msdilek@atauni.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3841-1975.

*** Doç. Dr., ANKASAM Güvenlik Danışmanı, e-posta: safakoguz76@yahoo.com.tr,
ORCID:0000-0001-6758-175X.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), diğer devletlerle işbirliğini güçlendirmeye ve çeşitlendirmeye dayalı bir dış siyaset izlediğinde angajman politikasını (askerî, siyasi, iktisadi ve kültürel alanlarda ilişki kurma) dikkate alarak hareket etmeyi önemser. Ulusal çıkarlarına ve politikalarına ters düşen durumlar yaşandığında ise muhataplarının karar alma davranışını değiştirebilmek/cezalandırabilmek için yaptırım seçeneğinden faydalanma stratejisi benimser. Dolayısıyla bu farklılık, Amerikan dış politikasının teoride ve pratikte yaşadığı ikilemlere örnek verilebilecek bir zemin taşımaktadır.

Uluslararası sistem içerisinde yer alan çeşitli aktörlerin (devletler/ uluslararası örgütler vb.) birbirleriyle olan ilişkilerinde ekonomi en önemli konuların başında gelmektedir. Ancak bu realiteye rağmen ABD¹ ve Avrupa Birliği (AB)² dış politika karar alıcılarının günümüzde ekonomik yaptırım seçeneğine sıklıkla başvurdukları ve dış politikada ekonomiyi büyük bir baskı aracı olarak kullandıkları göze çarpmaktadır.

“ABD’nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası’nı” (CAATSA)³ anlayabilmek için öncelikle ekonomik yaptırım kavramının ne anlama geldiği ve neyi hedeflediği sorularına cevap vermek gerekmektedir. Ekonomik yaptırım, “bir veya daha fazla devletin veya uluslararası örgütün (uygulayıcı), bir veya daha fazla devlet, yapı, organizasyon ve/veya ilişkili kişileri (hedef), davranış değiştirmeye zorlamak ve/veya (hedefe veya başkalarına) mesaj vermek gibi politik amaçlarla hedefe ve/veya üçüncü

1 ABD’nin uyguladığı yaptırımların güncel listesi için bkz. “Sanctions Programs and Country Information”, U.S. Department of the Treasury, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021). (Ek Tablo I)

2 AB’nin uyguladığı yaptırımların güncel listesi için bkz. “Sanctions Map”, EU, <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021). (Ek II)

3 2 Ağustos 2017 günü yürürlüğe giren CAATSA’nın tam metni için bkz. “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act”, US Congress, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kişilere karşı uyguladığı, olumlu veya olumsuz, ekonomik ticari ve/veya finansal tedbirler” olarak tanımlanmaktadır.⁴ Bu tanımdan hareketle, ekonomik yaptırımların özellikle kırılgan ekonomilere sahip devletler üzerinde etkili olduğu/olacağı aşikârdır.

ABD, geçmiş dönemlerde ekonomik yaptırım seçeneğine başvurduğunda bir veya birden fazla devletin bütününe hedef alan klasik bir yaklaşım üzerinden hareket etme stratejisi izlemiştir. Günümüzde ise Amerikan yaptırımlarının temelinde hâlen devletler olsa da “akıllı yaptırım” uygulamaları belirli gerçek ve tüzel kişiler ile bu kişilerin bağlantılı bulunduğu sektörler üzerine odaklanmaya başlamıştır.⁵ Yani akıllı yaptırımlar ile yaptırımlar daha seçici ve dar kapsamlı bir hâle dönüşmüştür.

Bu çerçevede çalışmanın birinci kısmında CAATSA'nın neden yürürlüğe girdiği Rusya, Kuzey Kore ve İran alt başlıkları üzerinden ortaya konmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında ise Türkiye gibi NATO üyesi müttefik bir ülkeye ikincil yaptırımların hangi gerekçelerle ve yöntemlerle uygulandığına ve ilerleyen dönemde iki müttefik ülkenin bu sorunu çözebilmeleri için neler yapmaları gerektiğine bilimsel ilkeler ışığında cevap aranmıştır. Yazarlar bu makalede, Türkiye'nin F-35 programından çıkarılıp sonrasında ise CAATSA ikincil yaptırımları üzerinden T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı'nın ve bu kurumun üst düzey yöneticilerinin hedef alınmasını sadece S-400 Krizi'yle ilişkilendirmemektedirler. Bu makaledeki iddia, ABD-Türkiye ilişkilerinin çok katmanlı bir ağa sahip olduğu; ancak çözülemeyen sorunların taraflar arasındaki diyalog mekanizmasını ve güven tesisini zedelediği üzerine şekillenmiştir.

4 Musa Aygül-Belkıs Vural Çelen, “Ekonomik Yaptırımlar ve Akreditif”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 4(1), 2018, s. 2.

5 Murat Aslan, “ABD'nin Yaptırım Programları Kapsamında CAATSA: Türkiye'nin Durumu”, *İran Araştırmaları Merkezi*, Ankara 2009, s. 9; Ekonomik önlemler hakkında detaylı bilgi için bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 363-375.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

ABD'NİN CAATSA'YI YÜRÜRLÜĞE KOYMA NEDENLERİ

2 Ağustos 2017 günü yürürlüğe giren CAATSA; ABD'nin Kuzey Kore, İran ve Rusya üçlüsüne karşı uygulayacağı yaptırımları belirleyen bir ulusal hukuk belgesi özelliği taşımaktadır. Yasanın kimi maddeleri, bu üç devletle önemli işlem yapan üçüncü taraflar için de yaptırımlar getirmektedir.⁶ ABD'nin son dönemlerde uygulamaya koyduğu akıllı yaptırım uygulamalarına benzer bir şekilde hazırlanıp uygulanan CAATSA'nın İran, Kuzey Kore ve Rusya gibi devletleri neden hasım devletler kategorisinde değerlendirdiği sorusuna cevap vermek gerekirse aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır:

İran: "ABD, İran'ın nükleer içerik taşımayan balistik füze programını geliştirdiği, uluslararası terör vasıtasıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki nüfuzunu artırmaya çalıştığı ve insan hakları ihlallerini devam ettirdiği" iddialarını yaptırım nedeni olarak dünya kamuoyuna deklare etmiştir. Bu duruma ilaveten, 1979 tarihli İran İslam Devrimi'nden sonra Amerikan etkisinden uzaklaşan Tahran yönetimiyle birlikte İran Devrim Muhafızlarını zayıflatabilme düşüncesi, Obama dönemi bir kenara konulduğunda, Amerikan dış politikası aktörlerinin uzun süredir yürüttüğü politikaların başında gelmektedir.⁷

Kuzey Kore: ABD, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararlarını daha güçlü uygulayabilme arzusuyla hareket ettiğini deklare etmiştir. Ayrıca Pyongyang rejiminin liberal değerlere uzaklığı (Cuçe Öğretisi)⁸,

6 Elvan Çokişler, "Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası", *Uluslararası İlişkiler*, Çevrimiçi Erken Yayım, 5 Nisan 2021, s. 1.

7 "Trump'ın Rusya'ya Yaptırım Tasarısını İmzalaması Bekleniyor", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-in-rusya-ya-yaptirim-tasarisini-imzalamasi-bekleniyor/3968081.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act", *US Congress*, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Kadir Ertaç Çelik-Mehmet Seyfettin Erol, "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2019, s. 31; Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea", *Gazi Akademik Bakış*, 9(17), 2015, s. 261-277.

8 Can Kakişım, "Kuzey Kore'nin Resmi İdeolojisi Olarak Cuçe Öğretisi ve Kuzey Kore Dış Politikasına Etkileri", *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 2017, s. 73-88.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

uzun menzilli füze denemeleri, nükleer silah testleri, insan hakları ihlalleri ve Çin Halk Cumhuriyeti ile kurduğu yakın iktisadi işbirliği ABD-Kuzey Kore gerginliğine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti şirketlerinin ilişkisi öne çıkmaktadır. Amerikalı yetkililerinin verdikleri detaylı bilgiye göre, yaklaşık 5 bin Çin şirketinin, Kuzey Kore rejimiyle ticari ilişkisi olup; Pyongyang ekonomisinin yaklaşık %90'ına tekabül eden bir etkisi mevcuttur.⁹

Rusya: CAATSA üzerinden Kremlin'in hedef alınmasında Kırım ve Doğu Ukrayna'da 2014 senesinden itibaren yaşanan gerilimlerin etkisi büyük olmuştur.¹⁰ Rusya merkezli bu meydan okuma, Avrupa'nın güvenliğinin kırılmasını ortaya çıkardığı gibi ABD'nin de kendi içinde stratejilerini yeniden gözden geçirmesine zemin hazırlamıştır.¹¹ Duruma ilişkin şu tespiti yapmak mümkündür:¹²

"ABD, 2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinde Rusya ile reset politikası adı altında beyaz sayfa açmaya karar vermişken; Ukrayna olayları Rusya karşıtı anlayışı yeniden güçlendirmiştir. 2015 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinde dönemin ABD Başkanı Obama, belgeye yazdığı önsözde mevcut uluslararası sistemde ABD'ye karşı oluşan tehditlerle mücadele edebilmek amacıyla takip edilmesi gereken stratejiyi stratejik sabır ve kararlılık ilkesi üzerinden açıklamıştır. ABD'nin mevcut askeri ve ekonomik kapasitesini zorlayan aşırı müdahalecilik konusunda

9 "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act", US Congress, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Kadir Üstün, "Kuzey Kore Krizi ve Trump'ın Stratejik Mesuliyet Politikası", *SETA Perspektif*, 2017, s. 1-6; "Trump'ın Rusya'ya Yaptırım Tasarısını İmzalaması Bekleniyor", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-in-rusya-ya-yaptirim-tasarisini-imzalamasi-bekleniyor/3968081.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

10 Rusya'nın Kırım'ı ilhaki hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, s. 339-415.

11 Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10, 2015, s. 245-272.

12 Mehmet Sait Dilek, "Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletlerinin Ulusal Güvenlik Stratejisi", *II. Uluslararası Giresun Güvenlik Sempozyumu*, 2-3 Mayıs 2019, s. 43.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

temkinli olması gerektiğini belirten Obama, sadece askeri güce dayanmayan akıllı bir ulusal güvenlik stratejisi benimsenmesini savunmuştur. Bu yaklaşım da Rusya'yı hedef alan ekonomik yaptırımlara neden olmuştur."

İkinci olarak, I. Kuvvetin (Kongre), özellikle Rusya'ya karşı zorunlu yaptırımlar getirterek II. Kuvvet'i (Yürütme-Başkan) baskıladığı göze çarpmaktadır. Şöyle ki, dönemin ABD Başkanı Trump, daha başkan adayiyken Rusya ile yakın ilişkiler kurma niyeti taşıdığını dünya kamuoyuna açıklamıştı. Bu açıklamalardan rahatsızlık duyan Kongre ve IV. Kuvvet (Medyanın büyük bir kısmı) harekete geçerek; Obama döneminde başkanlık kararnamesiyle başlatılmış olan yaptırımları, CAATSA yoluyla sürekli ve zorunlu hâle getirmeyi başarmışlardı. Bu duruma ilaveten, 2016 Başkanlık seçimlerinde Trump ve ekibinin Kremlin ile gizli bir işbirliği yaptığına dair iddiaların gün geçtikçe artması, Rusya Soruşturması'nın (Mueller) başlamasına neden olmuştur ve bu siyasi atmosfer de CAATSA'nın yürürlüğe girmesini kaçınılmaz hâle getirmiştir.¹³

Üçüncü olarak, Rusya'nın Türkiye, İran ve Suriye siyaseti üzerinden Ortadoğu'daki varlığını güçlendirmesi, ABD'yi rahatsız etmiştir.¹⁴

Son olarak ABD, Rusya'nın Kırım'ı ilhaki üzerine askeri seçeneklerle cezalandıramadığı Kremlin'i, iktisadi seçenekler vasıtasıyla baskılamaya karar vermiştir. ABD, bu yasayla hem silah ticareti konusundaki liderliğini perçinlemek istemekte¹⁵ hem de iktisadi açıdan gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Rusya'yı daha zayıf hâle getirerek Putin Rusya'sının meydan okuma kapasitesini düşürmeyi amaçlamaktadır. ABD, daha önce

13 Hasan Yücel, "Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi", *SETA Analiz*, 2020, s. 10; "Rusya Soruşturmasının İki Yılı", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/rusya-sorusturmasinin-iki-yili/4843531.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

14 Dinmuhammed Ametbek, "515. Yıldönümünde İran-Rusya İlişkileri", *ANKASAM*, <https://ankasam.org/515-yildonumunde-iran-rusya-iliskileri/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", *Kastamonu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 2017, s. 58-82.

15 "U.S. Still Accounts for the Bulk of Global Arms Exports", *Statista*, <https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

de belirtildiği üzere akıllı yaptırım uygulamaları üzerinden hareket ederken; herhangi bir devleti tamamen hedef almayı o devletin gerçek ve tüzel kişilerini spesifik olarak kara listeye eklemeyi tercih etmektedir. Örneğin, ABD, S-400 Hava Savunma Sistemleri gibi yüksek düzeyli askeri ürünler ihraç eden Rus Rosoboronexport isimli şirketi “birincil nitelikte yaptırım” listesine ekleyerek özellikle savunma sanayii sektörüne darbe vurmaya odaklanmıştır.¹⁶

CAATSA ana metin üzerinden incelendiğinde İran, Rusya ve Kuzey Kore yaptırımları hakkındaki tüm bilgilerin üç ana başlık altında sınıflandırılıp maddeleştirildiği (İran 101-112; Rusya 211-212, 215-216, 221-238, 241-243, 251-259; 261-262; 271-275; 281, 291-292 ve Kuzey Kore 301-302, 311-318, 321-324; 331-334) görülmektedir.¹⁷ CAATSA’da yer alan maddelerin sayısından ve içeriğinden anlaşılacağı üzere, Rusya öncelikli tehdit olarak kabul edilmiştir ve özellikle savunma, istihbarat¹⁸ ve enerji sektörleri hedef alınmıştır.¹⁹

Trump yönetiminin CAATSA hamlesine (14 Aralık 2020) geçmeden önce ABD’nin, Rusya enerji sektörünü neden hedef aldığı ve bu durumun Türkiye’yi hangi düzeyde etkileyip etkilemediği sorularına da kısaca cevap vermek faydalı olacaktır. ABD’ye göre, Rusya doğalgaz tedarikçisi olarak yeni projeleriyle Avrupa’daki devletleri kendisine bağımlı hâle getirmeyi amaçlamaktadır. Doğalgaz ihracatının artışı hem Rusya ekonomisinin güçlenmesine hem de bağımlı hâle getirilen devletler üzerindeki Kremlin’in siyasi, iktisadi ve askeri etkisinin artmasına neden olacaktır. Bu olasılığın yüksekliği, ABD’nin ulusal çıkarlarına uygun bulunmadığından Rusya

¹⁶ Yücel, a.g.m., s. 10.

¹⁷ CAATSA tam metni için bkz. “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act”, *US Congress*, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

¹⁸ Savunma ve istihbarat sektörlerindeki şirketlerin/isimlerin tam listesi için bkz. “CAATSA Section 231(e) Defense and Intelligence Sectors of the Government of the Russian Federation”, *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/caatsa-section-231d-defense-and-intelligence-sectors-of-the-government-of-the-russian-federation/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

¹⁹ Aslan, a.g.m., s. 13.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

boru hattı projelerine CAATSA üzerinden de yaptırım uygulanabilirliği 232. maddede belirtilmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, 15 Temmuz 2020 günü yayınladığı kamu kılavuzuyla bu maddeyi yeniden rezerve ederek, Kuzey Akım 2 ile Türk Akımı Projesi'nin ikinci hatlarının inşasını yaptırım kapsamına dahil etmiştir. Çünkü iki kısımdan oluşan Türk Akımı Projesi'nin birinci hattı Türkiye iç pazarına tedarik amaçlı iken; Güney ve Güneydoğu Avrupa pazarını hedefleyen ikinci hat ise Türkiye'den uzanarak Bulgaristan üzerinden geçecekti.²⁰ ABD'nin bu revizesine rağmen Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı'nın açılışı tamamlandığı gibi hem Türkiye'ye hem de bir kısım Avrupa ülkesine doğalgaz sevkiyatına başlanmıştır.²¹

Öte yandan ABD Kongresi'nin CAATSA'yı hazırlarken 231. maddede, Rusya için veya onun adına savunma ve istihbarat alanlarında çalışan kişilerle bilerek "kayda değer işlem" yapan gerçek ve tüzel kişilere ikincil nitelikteki yaptırım seçeneğini geçerli kıldığı göze çarpmaktadır. Yasada yer alan 235. madde ise ABD Başkanı'nın en az beşini seçip uygulamak zorunda olduğu yaptırımları on iki seçenek şeklinde düzenlemiştir.²²

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020)

ABD ekonomik yaptırımları, Dışişleri-Savunma-Hazine Bakanlıkları ve kapsamlı yetkilere sahip "Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi" (Office of Foreign Assets Control-OFAC) üzerinden işlevsel hâle getirmektedir. OFAC, ABD Hazine Bakanlığı'nın bir alt bölümüyle ilişkili olarak Aslan şunları ifade etmektedir:²³

20 "CAATSA/CRIEEA Section 232 Public Guidance", *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/caatsa-crieaa-section-232-public-guidance/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Gloria Shkurti Özdemir, "Türkakım ABD'nin Muhalefeti ve Ardındaki Nedenler", *SETA Analiz*, Eylül 2020, s. 1-20.

21 "Türkakım'dan Avrupa'ya İlk Çeyrekte 1,3 Milyar Metreküp Gaz Taşındı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkakimdan-avrupaya-ilk-ceyrekte-1-3-milyar-metrekup-gaz-tasindi/1790690>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

22 "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act", *US Congress*, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

23 Aslan, *a.g.m.*, s. 8.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“Yaptırımlarla ilgili yasaklılar listesini oluşturmak ve güncellemek, yaptırım kapsamında yer alan kişilerin ABD’deki mal varlıklarının dondurulmasını ya da el konulmasını sağlamak, yaptırımların kapsamı ve kapsamın dışında yer alan hususları düzenleyen genel lisans yönetmeliği çıkarmak, kişi ve firma bazlı özel durumların yaptırım kapsamına girip girmediğine yönelik özel lisans belgesi hazırlamak, yaptırım konusu olan kişi ve aktörlerin ABD finans mekanizmasından izolasyonunu sağlamak, yaptırımlara muhalefet edenlerin listesini oluşturmak ve güncellemek gibi yetkileri bulunmaktadır.”

Tekrar ana konuya dönüldüğünde, Trump yönetiminin (Dışişleri Bakanlığı-Hazine Bakanlığı), S-400 Hava Savunma Sistemi’nin satın alınmasından²⁴ dolayı T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı’na ve bu kurumun üst düzey yöneticilerine yaptırım uygulayacağını 14 Aralık 2020 günü açıkladığı görülmektedir.²⁵ 7 Nisan 2021 günü yürürlüğe giren²⁶ bu yaptırımın içeriği ve ne anlama geldiği sorularının cevabı ana hatlarıyla aşağıda değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1- Bu yasada direkt bir şekilde hasım görülen devletler Rusya, Kuzey Kore ve İran’dır. Ancak Kongre, Rusya ile savunma ve istihbarat alanlarında işbirliği içinde hareket edebilecek devletleri de engelleyebilmek için ikincil derecede yaptırımları CAATSA üzerinden aktif hâle getirmiştir.²⁷ Dolayısıyla

24 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Kibaroglu, “On Turkey’s Missile Defense Strategy: The Four Faces of the S-400 Deal Between Turkey and Russia”, *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 16, April 2019, s. 1-13; Veysel Kurt, “S-400&F-35 Denklemi”, *SETA Analiz*, 291, Temmuz 2019, s. 1-19.

25 ABD Dışişleri Bakanı Pompeo’nun bu konudaki beyanati hakkında detaylı bilgi için bkz. “The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231”, *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Tam metin için bkz. Ek: IV; T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı’nı hedef alan yaptırım için bkz. “CAATSA Section 231 “Imposition of Sanctions on Turkish Presidency of Defense Industries”, *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/caatsa-section-231-imposition-of-sanctions-on-turkish-presidency-of-defense-industries/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

26 “ABD’nin Türkiye’ye Yönelik CAATSA Yaptırımları Yürürlüğe Girdi”, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

27 “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act”, *US Congress*, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

bu yasa, Türkiye veya başka bir ülkeyi direkt hasım kategorisinde görmemektedir. Ancak bu yasadaki kaynaklı ikincil derecede yaptırım, Ankara-Washington arasında müttefiklik ruhuna tamamen aykırı olduğu gibi egemen bir ülkenin savunma ihtiyacı iradesine ipotek konulması anlamına da gelmektedir.²⁸

2- Türkiye, "Türk-Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi" (T-LORAMIDS) projesine 2006 yılında karar vermişti. ABD Başkanı Obama'nın ilk döneminde (2009) Türk yetkililer, ihtiyaç duyduklarını belirtip Amerikan menşeli hava savunma sistemine sahip olmak istemişlerse de Washington'dan bekledikleri şartlarda olumlu bir cevap alamamışlardı.²⁹ Daha ayrıntılı bakıldığında, Ankara'nın 2010 yılında "Teklife Çağrı Dosyası" üzerinden farklı alternatifleri değerlendirip bu eksikliği gidermeye çalıştığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda ihaleye teklif veren devletler ABD, Rusya, Çin ve Fransa-İtalya ortaklığı olmuştur. İhalede ABD "Patriot", Çin "FD-2000 (HQ-9)", Rusya "Antey 2500" ve Fransa-İtalya Eurosam Konsorsiyumu "SAMP-T" sistemi üzerinden birbirlerine rakip olmuşlardır. 2012'deki teknik puanlamada Çin'in teklifi birinci sırada yer aldığından bu sıralama 2013'teki Savunma Sanayii İcra Komitesi toplantısında duyurulmuştur.³⁰

Başta ABD olmak üzere bazı müttefik ülkeler, Çin şirketinin ihalede birinci sırada yer alıp NATO üyesi bir ülkeye hava savunma sistemi ihraç etme olasılığından hoşnut kalmamışlardır. Washington, Türkiye'nin hava savunma sistemi almaya yönelik iradesine olumlu bir karşılık vermediği gibi NATO'nun ve ABD'nin güvenliğini tehlikeye düşüreceğini iddia ettiği bu hamlenin ikili ilişkilerde sorunlar oluşturacağı uyarısında bulunmuştur. Türk yetkililer, Türk hava savunma açısından Çin şirketine muhtemel bir sızıntının

28 "ABD'nin Ülkemize Karşı Açıkladığı Yaptırım Kararları Hakkında", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_321_abd_nin_ulkemize_karsi_acikladigi_yaptirim_kararlari-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın yaptırım kararına yönelik açıklamasının tam metni için bkz. Ek: V.

29 "U.S. Eyes \$7.8 Billion Missile Sale to Turkey", Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-usa-idUSTRE58A4KW20090911>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

30 Merve Seren, "5 Soru: Milli Füze Savunma Sistemine Doğru", SETA, <https://www.setav.org/5-soru-milli-fuze-savunma-sistemine-dogru/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

teknik açıdan önüne geçilebileceğini söyleyerek müttefiklere güvence vermeye çalışmışlar ancak olumlu bir geri dönüş alamamışlardır. Türkiye ve Çin arasında gerçekleşen görüşmelerden de sonuç alınamayınca Ankara, 2015 yılında ihaleyi iptal ettiğini duyurmak zorunda kalmıştır.³¹

Türkiye ihaleyi iptal ettiğini duyurduktan kısa bir süre sonra (2016) yeniden harekete geçerek hava savunma sistemi satın alımı konusunda bu kez Rusya ile görüşmelere başladığını dünya kamuoyuna duyurmuştur.³² Ankara ile Moskova arasında bu konuda anlaşma sağlandıktan sonra CAATSA yürürlüğe girmiştir.³³ Bu yasanın yürürlüğe girmesinin ardından Amerikalı üst düzey yetkililer, Türkiye'nin S-400 alımını CAATSA 231. madde kapsamında değerlendirilebileceklerini söyleyerek; müttefik bir devlete yakışmayacak şekilde yaptırım dilini kullanmaya başlamışlardır.³⁴ Kongre'nin de baskısıyla, ABD Dışişleri Bakanlığı 14 Aralık 2020 günü malumu ilan ederek CAATSA üzerinden NATO üyesi olduğu halde bir müttefiki ilk kez yaptırımlara maruz bırakmıştır ve diğer müttefik devletlere de bu emsal kapsamında dolaylı bir uyarıda bulunmayı hedeflemiştir.³⁵

Öte yandan CAATSA ikincil yaptırımlarının ilk kez Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı 20 Eylül 2018'den itibaren uygulanmaya başladığını gözden kaçırmamak gerekir. ABD, Rosboronexport şirketinden S-400 Hava Savunma Sistemi ve Su-35 savaş uçakları satın alması nedeniyle direkt Çin'i hedef almayıp Çin Savunma Bakanlığı'nın Tedarik ve Geliştirme

31 "Why Turkey May Not Buy Chinese Missile Systems After All", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2014/05/why-turkey-may-not-buy-chinese-missile-systems-after-all/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Seren, a.g.m.; Mustafa Kibaroğlu, "NATO'nun S-400 İtirazında Çifte Standart", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/natonun-s-400-itarazinda-cifte-standart/870476>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

32 "Savunma Sanayi Müsteşarı: Rusya ile İşbirliğine Hazırız", *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/savunma-sanayi-mustesari-rusya-ile-isbirligine-haziriz-2341505>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

33 @AksuTVHaber, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan NATO ve S-400 Açıklaması", *Youtube*, 25.07.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=JHul0a1zLNA>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

34 "ABD Dışişleri Bakanlığı: S-400 Satışı Olursa Türkiye'ye Yaptırım Uygulayacağız", *Amerika'nın Sesi*, <https://bit.ly/33Qa0TS>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

35 "CAATSA Section 231 "Imposition of Sanctions on Turkish Presidency of Defense Industries", *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/caatsa-section-231-imposition-of-sanctions-on-turkish-presidency-of-defense-industries/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

Müdürlüğü'nü ve onun direktörü Li Shangfu'yu ikincil yaptırımlara tabi tutmuştur.³⁶ Dolayısıyla ABD, bu hamlesiyle hem askeri sanayisinin en önemli rakiplerinden biri olan Rusya'nın silah ticaretinde pazar payını daha da yükseltme olasılığını engellemeye çalışmış hem de iktisadi açıdan kendisine rakip gördüğü Çin'in, Rusya ile sıkı işbirliği kurma olasılığını engellemeyi hedeflemiştir.³⁷

3- Siyasi tarih perspektifinden bakıldığında, ABD'nin Ankara'yı Haşhaş Ekimi Yasağını Kaldırması ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirilmesi nedeniyle Şubat 1975'ten itibaren askeri ambargoya maruz bıraktığı görülmektedir. Nitekim Washington, "Türkiye'ye yapılan tüm askeri yardımı, savunma malzemelerinin ve hizmetlerinin satışını, içerdiği teknik bilgiler de dâhil olmak üzere silahların, cephanelerin ve savaş gereçlerinin nakline ilişkin ruhsatları askıya aldığı" açıklamıştır. Kongrenin baskısıyla ortaya çıkan Türkiye'ye yönelik bu ambargo kararı görüldüğü üzere geniş ölçekli olup; ancak 1978'in Eylül'ünde tam anlamıyla kaldırılabilmiştir.³⁸

ABD'nin (Dışişleri Bakanlığı-Hazine Bakanlığı) 14 Aralık 2020 tarihli CAATSA üzerinden yaptığı hamlenin ise çerçevesi çizilmiş bir yaptırım özelliği taşıdığını ifade etmek gerekmektedir. Bu yaptırımın, Çin örneğine benzer bir şekilde sadece T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı'nı ve adı geçen kurumda üst düzey yetkili olan dört kişiyi hedef aldığı görülmektedir. İki sütun üzerinden değerlendirildiğinde, Savunma Sanayii Başkanlığı'na 235. maddenin 1., 2., 3. ve 4. seçenekleri üzerinden kısıtlamalar getirilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Savunma Sanayii

36 "Chinese Entity Equipment Development Department of the Central Military Commission", *Federal Register*, <https://www.federalregister.gov/documents/2018/10/05/2018-21684/notice-of-department-of-state-sanctions-actions-pursuant-to-section-231a-of-the-countering-americas>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); "Sanctions Under Section 231 of the Countering America's Adversaries Through Sanctions Act of 2017", *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/sanctions-under-section-231-of-the-countering-americas-adversaries-through-sanctions-act-of-2017-caatsa/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); Aslan, *a.g.m.*, s. 17-18.

37 "U.S. Still Accounts for the Bulk Of Global Arms Exports", *Statista*, <https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

38 Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 701-711.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Başkanı İsmail Demir ve diğer yetkililere ise 235. maddenin 7., 8., 9., 11. ve 12. maddeleri kapsamında yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir. 235. madde kapsamında Savunma Sanayii Başkanlığı'na ve adı geçen yetkililere uygulanan yaptırımlar aşağıda ana hatlarıyla verilmiştir:³⁹

- **235. madde (a) (2):** Savunma Sanayii Başkanlığı'na mal ve teknoloji transferi için ihracat lisansı verilmesi yasaklanmıştır;
- **235. madde (a) (3):** Savunma Sanayii Başkanlığı'na on iki aylık bir süre içinde miktarı 10 milyon doları geçecek şekilde ABD mali kurumları tarafından kredi verilmesi yasaklanmıştır;
- **235. madde (a) (1):** Savunma Sanayii Başkanlığı'na ihracat konusunda ABD İhracat-İthalat Bankası (Eximbank) desteği yasaklanmıştır;
- **235. madde (a) (4):** ABD, uluslararası finans kuruluşlarının Savunma Sanayii Başkanlığı'na yarar sağlayacak krediler sunmasına olanak tanımayacaktır.
- **235. madde (a) (7), (8), (9), (11), ve (12):** Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir, Başkan Yardımcısı Faruk Yiğit, SSB Hava Savunma ve Uzay Departmanı Başkanı Serhat Gençoğlu ve SSB Bölgesel Hava Savunma Sistemleri Direktörlüğü Program Müdürü Mustafa Alper Deniz'e vize yasağı getirilmesine ve ABD'deki mal varlıklarının dondurulmasına karar verilmiştir.

Öte yandan dönemin ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Türk mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu ile yaptığı bir telefon görüşmesinde "yaptırımların hedefinin Rusya'nın önemli oranda gelir, erişim ve etki gücü elde etmesini önlemek olduğunu ve Türkiye ya da diğer herhangi bir ABD müttefikinin veya ortağının askeri kabiliyetleri ya da muharebeye hazırlık

39 "CAATSA Section 231 Imposition of Sanctions on Turkish Presidency of Defense Industries", U.S. Department of State, <https://2017-2021.state.gov/caatsa-section-231-imposition-of-sanctions-on-turkish-presidency-of-defense-industries/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

düzeyine zarar verme niyeti taşımadığını” ifade ederek sınırlı bir yaptırım uyguladıklarını ima etmiştir.⁴⁰

4- 3. maddede belirtildiği üzere Amerikalı yetkililer, CAATSA hamlesini sınırlı bir yaptırım şeklinde değerlendirmişlerdi. Ancak ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon), S-400 Hava Savunma Sistemi'nin alımını gerekçe göstererek, Türkiye'nin F-35 programından resmen çıkarıldığını 2019 yılında duyurmuştur. Dolayısıyla ABD'nin S-400 nedeniyle Türkiye'ye yönelik ilk yaptırımını, F-35 programı üzerinden gerçekleştirmiş olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Amerikalı yetkililer, her iki yaptırımda da S-400 Hava Savunma Sistemi'nin, Amerikan askeri teknolojisinin ve personelinin güvenliğini tehlikeye atacağı yönündeki görüşlerinde ısrar etmişlerdir.⁴¹ Türkiye, bu çekincelere dair rasyonel çözüm önerileri sunduğu halde ABD, bu konuda olumlu bir dönüş gerçekleştirmemiştir.⁴² Müttefiklik ilişkisini zedeleyen bu adımların ABD Başkanı Joe Biden döneminde nereye varacağı sorusunun cevabı, dış politika aktörlerinin alacağı kararlarla ve o dönemin koşullarıyla yakından ilgili olacağı aşikârdır. ABD'nin, yaptırım stratejisini geleneksel hâle getirme olasılığının yüksekliği, çok katmanlı Türk-Amerikan ilişkilerinde belirsizlik sürecini, kriz sürecine sürükleyebilecek risk potansiyeli taşımaktadır.

5- Kongre'nin büyük bir kısmı (Senato-Temsilciler Meclisi), Türkiye'nin S-400 Hava Savunma Sistemi'ni satın alması nedeniyle CAATSA üzerinden yaptırıma tabi tutulmasını partiler üstü bir bakışla değerlendirmektedir. Son dönemde Kongre'deki Türkiye karşıtı atmosfer oldukça somut bir biçimde görülmekte olup; kongre üyelerinin beyanlarına da yansımaktadır.⁴³

40 “Pompeo Çavuşoğlu'yla Yaptırımları Görüştü”, *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikanin sesi.com/a/pompeo-cavusogluyla-yaptirimlari-gorustu/5703898.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

41 “ABD Türkiye'yi F-35 Programından Çıkartıyor”, *Amerika'nın Sesi*, <https://bit.ly/3wgbp2k>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021); “Türkiye Yaptırımdan Başka Seçenek Bırakmadı”, *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikanin sesi.com/a/turkiye-yaptirimdan-baska-secenek-birakmadi/5699329.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

42 “ABD'nin Türkiye'yi F35 Programından Çıkarması Hakkında”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/no_210_-abd-nin-turkiye-yi-f35-programindan-cikarmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021). Tam metin için bkz. Ek III.

43 Kongre'nin bu konuya partiler üstü baktığına dair tasarımlara bakılabilir. Detaylı bilgi için bkz. *US Congress*, <https://www.congress.gov/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

6- Kongre, Trump yönetiminin CAATSA 235. maddede yer alan ikincil yaptırımları Ankara'ya karşı uygulamayı geciktirdiğini düşünerek kademeli bir şekilde yürütme organına baskısını artırmıştır. Hatta delegeler farklı teknikler üzerinden dönemin ABD Başkanı Trump'ın önüne bu yasayı getirmeyi amaçlamışlardır. Şöyle ki, Kongre, Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (NDAA) olarak bilinen savunma bütçesi tasarısı içerisine CAATSA 235. maddeyi de ekleyerek otuz gün içinde Başkan'ın, Türkiye'ye karşı yaptırım uygulamasını zorunlu hâle getirmeyi amaçlamıştır. Ancak Trump, 11 Aralık 2020'de Kongre kararına dönüşen savunma bütçesi tasarısının bazı maddelerine tepki göstererek veto hakkını kullanacağını açıklamıştır.⁴⁴ Bu açıklama üzerine mevcut yasanın onay sürecinin uzayabileceği ve Türkiye hakkındaki kararın Biden dönemine sarkma olasılığının bulunduğu basında yer bulmuştur. Bu tartışmalar sürerken, ABD Başkanı Trump'ın olurlu alan Dışişleri Bakanlığı ve Hazine Bakanlığı yetkilileri, 14 Aralık 2020 günü CAATSA kapsamında T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı'na ve bu kurumun üst düzey yetkililerine yönelik yaptırımları açıklamışlar ve Kongre'nin bu konudaki ısrarlı talebini direkt CAATSA üzerinden resmîyete dökerek; bu konuda kendilerine yöneltilen eleştirileri bir nebze de olsa azaltmaya çalışmışlardır.⁴⁵

7- Türk dış politikası aktörleri, ABD'nin ikincil yaptırımları uygulama kararının uluslararası hukuka aykırı olduğunu beyan etmişlerdir.⁴⁶ Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasasını teorik olarak inceleyen akademik çalışmalarda da aşağıda görüleceği üzere benzer bir sonuca ulaşılmıştır.⁴⁷

44 "Türkiye'ye Yaptırım İçeren Tasarı Kongre'den Geçti", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyeye-yaptirim-iceren-tasari-kongreden-gecti/5696227.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

45 "CAATSA Section 231 Imposition of Sanctions on Turkish Presidency of Defense Industries", *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/caatsa-section-231-imposition-of-sanctions-on-turkish-presidency-of-defense-industries/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

46 "ABD Beklentilerimizi Karşılasa Normalleşiriz", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/cavusoglu-abd-isterse-normallesiriz/5703035.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

47 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Çoşşler, *a.g.m.*, s. 1-16; Konu hakkındaki başka bir akademik çalışma için bkz. Galip Engin Şimşek, "Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(4), 2020, s. 2049-2078.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

“ABD, CAATSA ile üçüncü tarafların egemenlik sahasında olan gerçek ve tüzel kişilerin davranışlarını yönetmeye ve uymayanları cezalandırmaya yönelik düzenlemeler getirmektedir. ABD’nin CAATSA ile yapmaya çalıştığı şey, egemenlik yetkisini sınır ötesine uzatmaya çalışmaktır. Bu nedenle egemenlik yetkisi bakımından incelendiğinde, ABD’nin diğer devletlerin gerçek ve tüzel kişilerinin Rusya ile iş yapmasını yasaklama yetkisi yoktur ve CAATSA’nın ikincil yaptırımları diğer devletlerin egemenlik haklarını ihlal etmektedir.”

SONUÇ

NATO’nun güneydoğu kanadında yer alan Türkiye’nin jeopolitik konumu, Washington-Ankara ilişkilerini Soğuk Savaş döneminde müttefiklik seviyesine yükseltmiştir. Ancak “Jüpiter Füzeleri Krizi, Johnson Mektubu, Haşhaş Ekimi Krizi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Silah Ambargosu” gibi krizler Türk-Amerikan ilişkilerinin kırılğan bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulamaya konulmuş olan askeri ambargo iki ülke arasındaki ilişkilerde derin bir yara açmıştır. Ancak bu kriz, günümüzde çok önemli bir güce ulaşmış olan Türk savunma sanayisinin temelini atılmasında da kilit rolü oynamıştır.

Türkiye’nin, tarihsel süreçte direkt ve dolaylı yaptırım politikalarına maruz kaldığı halde milli savunma alanında kendisini daha da güçlendirebilecek önemli projeler geliştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye, günümüzde de bu gibi haksız ve müttefikliğe uymayacak yaptırımlara karşı milli savunma sistemini ayakta tutabilecek iradeye ve bilgi birikimine sahiptir. Aynı şekilde Türkiye, güvenliğini tehlikeye atacak ve bölgesinde yok saydırılacak adımlara karşı da uyguladığı milli siyasetle uluslararası sistem içerisinde söz sahibi olduğunu göstermektedir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Öte yandan, günümüzde Türk-Amerikan ilişkilerinin belirsizlik ve kriz çizgisi üzerinden şekillenmesine neden olan sorunlar içerisinde sadece S-400 Krizi bulunmamaktadır. Bu sorunlar ana hatlarıyla kategorize edildiğinde; (1) ABD’de Türkiye karşıtı lobilerin ve medyanın etkisi; (2) Yakın zaman dilimi içerisinde taraflar arasında ortaya çıkan yeni sorunların varlığı; (3) Türkiye’nin, Rusya ve İran gibi devletlerle yoğun diplomatik temaslarda bulunarak bölgedeki sorunları kendi inisiyatifiyle çözmeye çalışması; (4) Kremlin-Ankara arasında S-400 başta olmak üzere çeşitli üst düzey projelere imza atılması; (5) Varoluşsal meselelerde Washington-Ankara hattı arasında menfaatlerin uzlaşmaması (Örneğin ABD’nin, PYD/YPG terör örgütüne yaptığı yardımlar) göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, Biden dönemiyle birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılacağı ve tüm sorunların yeniden değerlendirileceği bir realitedir. Bu sebeple Türkiye, ABD’nin yasama-yürütme-lobi-medya mekanizmalarıyla ve AB üyesi ülkelerle daha yoğun bir diplomasi trafiği gerçekleştirerek rasyonel/milli taleplerini ve batı-doğu ilişkilerinde dengeleyici bir unsur olduğunu bildirmesi önem arz etmektedir. ABD’nin de müttefiklik ruhuna yakışmayan ve uluslararası hukukun temel ilkeleriyle bağdaşmayan yaptırım stratejilerini bir kenara bırakıp, Türkiye ile diyaloga açık, rasyonel bir modele geçmesi ilişkileri belirsizlik/kriz süreçlerinden uzak tutacaktır.

■ Mehmet Sait DILEK
Şafak OĞUZ

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

KAYNAKÇA

@AksuTVHaber, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan NATO ve S-400 Açıklaması", *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=JHul0a1zLNA>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD Beklentilerimizi Karşılarlarsa Normalleşiriz", *Amerika'nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/cavusoglu-abd-isterse-normallesiriz/5703035.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD Dışişleri Bakanlığı: S-400 Satışı Olursa Türkiye'ye Yaptırım Uygulayacağız", *Amerika'nın Sesi*, <https://bit.ly/33Qa0TSf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD Türkiye'yi F-35 Programından Çıkıyor", *Amerika'nın Sesi*, <https://bit.ly/3wgbp2k>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD'nin Türkiye'ye Yönelik CAATSA Yaptırımları Yürürlüğe Girdi", *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD'nin Türkiye'yi F35 Programından Çıkarması Hakkında", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/no_210_-abd-nin-turkiye-yi-f35-programindan-cikarmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"ABD'nin Ülkemize Karşı Açıkladığı Yaptırım Kararları Hakkında", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, https://www.mfa.gov.tr/no_-321_-abd-nin-ulkemize-karsi-acikladigi-yaptirim-kararlari-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"CAATSA Section 231 Imposition of Sanctions on Turkish Presidency of Defense Industries", *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/caatsa-section-231-imposition-of-sanctions-on-turkish-presidency-of-defense-industries/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"CAATSA Section 231(e) Defense and Intelligence Sectors of the Government of the Russian Federation", *U.S. Department of State*, <https://>

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

www.state.gov/caatsa-section-231d-defense-and-intelligence-sectors-of-the-government-of-the-russian-federation/, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“CAATSA/CRIEEA Section 232 Public Guidance”, *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/caatsa-crieea-section-232-public-guidance/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Chinese Entity Equipment Development Department of the Central Military Commission”, *Federal Register*, <https://www.federalregister.gov/documents/2018/10/05/2018-21684/notice-of-department-of-state-sanctions-actions-pursuant-to-section-231a-of-the-counteracting-americas>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act”, *US Congress*, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Pompeo Çavuşoğlu’yla Yaptırımları Görüştü”, *Amerika’nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/pompeo-cavusogluyla-yaptirimlari-gorustu/5703898.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Sanctions Map”, *EU*, <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Sanctions Programs and Country Information”, *U.S. Department of the Treasury*, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Sanctions Under Section 231 of the Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act of 2017”, *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/sanctions-under-section-231-of-the-counteracting-americas-adversaries-through-sanctions-act-of-2017-caatsa/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

“Savunma Sanayi Müsteşarı: Rusya ile İşbirliğine Hazırız”, *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/savunma-sanayi-mustesari-rusya-ile-isbirligine-haziriz-2341505>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231”, *U.S. Department of State*, <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Trump’ın Rusya’ya Yaptırım Tasarısını İmzalaması Bekleniyor”, *Amerika’nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-in-rusya-ya-yaptirim-tasarisini-imzalamasi-bekleniyor/3968081.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“TürkAkım’dan Avrupa’ya İlk Çeyrekte 1,3 Milyar Metreküp Gaz Taşındı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkakimdan-avrupaya-ilk-ceyrekte-1-3-milyar-metrekup-gaz-tasindi/1790690>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Türkiye Yaptırımdan Başka Seçenek Bırakmadı”, *Amerika’nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-yaptirimdan-baska-secenek-birakmadi/5699329.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“Türkiye’ye Yaptırım İçeren Tasarı Kongre’den Geçti”, *Amerika’nın Sesi*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyeye-yaptirim-iceren-tasari-kongreden-gecti/5696227.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“U.S. Eyes \$7.8 Billion Missile Sale to Turkey”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-usa-idUSTRE58A4KW20090911>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

“U.S. Still Accounts for the Bulk of Global Arms Exports”, *Statista*, <https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“Why Turkey May Not Buy Chinese Missile Systems After All”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2014/05/why-turkey-may-not-buy-chinese-missile-systems-after-all/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

AMETBEK, Dinmuhammed, “515. Yıldönümünde İran-Rusya İlişkileri”, *ANKASAM*, <https://ankasam.org/515-yildonumunde-iran-rusya-iliskileri/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ASLAN, Murat, “ABD’nin Yaptırım Programları Kapsamında CAATSA: Türkiye’nin Durumu”, *İran Araştırmaları Merkezi*, Ankara, 2009, s. 1-22.

AYGÜL, Musa-Belkıs Vural Çelen, “Ekonomik Yaptırımlar ve Akreditif”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 4(1), 2018, s. 1-18.

ÇELİK, Kadir Ertaç-Mehmet Seyfettin Erol, “Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD’nin İran Politikasının Analizi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2019, s. 11-41.

DİLEK, Mehmet Sait “Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri”, *Kastamonu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 2017, s. 58-82.

DİLEK, Mehmet Sait, “Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletlerinin Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *II. Uluslararası Giresun Güvenlik Sempozyumu*, 2-3 Mayıs 2019, s. 35-48.

DİLEK, Mehmet Sait, “Rusya Federasyonu’nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10, 2015, s. 245-272.

ERHAN, Çağrı, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 701-711.

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, “Hybrid Warfare Studies and Russia’s Example in Crimea”, *Gazi Akademik Bakış*, 9(17), 2015, s. 261-277.

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, s. 339-415.

KAKIŞIM, Can "Kuzey Kore'nin Resmi İdeolojisi Olarak Cuçe Öğretisi ve Kuzey Kore Dış Politikasına Etkileri", *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 2017, s. 73-88.

KİBAROĞLU, Mustafa, "NATO'nun S-400 İtirazında Çifte Standart", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/natonun-s-400-itarazinda-cifte-standart/870476>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

KİBAROĞLU, Mustafa, "On Turkey's Missile Defense Strategy: The Four Faces of the S-400 Deal Between Turkey and Russia", *Stratejik Araştırmalar Merkezi, SAM Papers*, 16, April 2019, s. 1-13.

KURT, Veysel, "S-400&F-35 Denklemi", *SETA Analiz*, 291, Temmuz 2019, s. 1-19.

ÖZDEMİR, Gloria Shkurti, "Türkakım ABD'nin Muhalefeti ve Ardındaki Nedenler", *SETA Analiz*, Eylül 2020, s. 1-20.

SEREN, Merve, "5 Soru: Milli Füze Savunma Sistemine Doğru", *SETA*, <https://www.setav.org/5-soru-milli-fuze-savunma-sistemine-dogru/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.

ŞİMŞEK, Galip Engin, "Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Tarafı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(4), 2020, s. 2049-2078.

US Congress, <https://www.congress.gov/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ÜSTÜN, Kadir, "Kuzey Kore Krizi ve Trump'ın Stratejik Mesuliyet Politikası", *SETA Perspektif*, 2017, s. 1-6.

YÜCEL, Hasan, "Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi", *SETA Analiz*, 2020.

■ Mehmet Sait DILEK
Şafak OĞUZ

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

EK TABLO I:

Aktif Amerikan Yaptırımları

	SON GÜNCELLEME
Balkanlar ile İlişkili Yaptırımlar	2017
Belarus Yaptırımları	2020
Uluslararası Ceza Mahkemesiyle İlişkili Bazı Kişilerin Mal Varlıklarına El Koyma Yasası	2020
Burma ile İlişkili Yaptırımlar	2021
Burundi Yaptırımları	2016
Orta Afrika Cumhuriyeti Yaptırımları	2020
Çin Askeri Şirketleri Yaptırımlar	2021
ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası (CAATSA)	2021
Uyuşturucu Kaçakçılığına Karşı Yaptırımlar	2021
Terörizme Karşı Yaptırımlar	2021
Küba Yaptırımları	2020
Siber Güvenliğe İlişkin Yaptırımlar	2021
Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile İlişkili Yaptırımlar	2021
ABD Seçimlerine Yönelik Dış Müdahale Yaptırımları	2021
Global Magnitsky Yaptırımları	2021
Hong Kong ile İlişkili Yaptırımlar	2021
İran Yaptırımları	2021
Irak ile İlişkili Yaptırımlar	2020
Lübnan ile İlişkili Yaptırımlar	2010
Libya Yaptırımları	2020
Magnitsky Yaptırımları	

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Mali ile İlişkili Yaptırımlar	2020
Nikaragua ile İlişkili Yaptırımlar	2020
Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Yaptırımlar	2021
Kuzey Kore Yaptırımları	2020
İşlenmemiş Elmas Ticaretine Karşı Yaptırımlar	2018
Somali Yaptırımları	2020
Sudan ve Darfur Yaptırımları	2020
Güney Sudan ile İlişkili Yaptırımlar	2020
Suriye Yaptırımları	2020
Suriye ile İlişkili Yaptırımlar	2020
Sınır aşan Suç Örgütlerine Karşı Yaptırımlar	2019
Ukrayna-Rusya ile İlişkili Yaptırımlar	2021
Venezuela ile İlişkili Yaptırımlar	2021
Yemen ile İlişkili Yaptırımlar	2021
Zimbabve Yaptırımları	2020

■ Mehmet Sait DİLEK
Şafak OĞUZ

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

EK II:

AB Yaptırımları Listesi⁴⁸

- Afganistan/BM Yaptırımı
- Belarus/AB Yaptırımı
- Bosna Hersek/AB Yaptırımı
- Burundi/AB Yaptırımı
- Orta Afrika Cumhuriyeti/BM Yaptırımı
- Kimyasal Silahlar/AB Yaptırımı
- Çin/AB Yaptırımı
- Siber Saldırıları/AB Yaptırımı
- Kongo Demokratik Cumhuriyeti/AB ve BM Yaptırımı
- Gine/AB Yaptırımı
- Gine Bissau/AB ve BM Yaptırımı
- Haiti/AB Yaptırımı
- İnsan Hakları/AB Yaptırımı
- İran/AB ve BM Yaptırımı
- Irak/BM Yaptırımı
- Lübnan/BM Yaptırımı
- Libya/AB ve BM Yaptırımı
- Mali/BM Yaptırımı
- Moldova/AB Yaptırımı
- Karadağ/ AB ve BM Yaptırımı
- Myanmar (Burma)/AB Yaptırımı
- Nikaragua/AB Yaptırımı

48 "Sanctions Map", EU, <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

- Kuzey Kore/AB ve BM Yaptırımı
- Rusya/AB Yaptırımı
- Sırbistan/AB ve BM Yaptırımı
- Somali/BM Yaptırımı
- Güney Sudan/AB ve BM Yaptırımı
- Sudan/AB ve BM Yaptırımı
- Suriye/AB ve BM Yaptırımı
- Terörizm/AB ve BM Yaptırımı
- Tunus/AB Yaptırımı
- Türkiye/AB Yaptırımı
- ABD/AB Yaptırımı
- Venezuela/AB Yaptırımı
- Yemen/BM Yaptırımı
- Zimbabve/AB Yaptırımı

■ Mehmet Sait DİLEK
Şafak OĞUZ

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

EK III:

T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın F-35/Türkiye Yaptırımı Hakkında Basın Açıklaması (17 Temmuz 2019)⁴⁹

"Beyaz Saray ve ABD Savunma Bakanlığı bugün (17 Temmuz), S-400 hava savunma sistemini tedarikimizden dolayı ülkemizin F-35 programından çıkarılacağını açıklamıştır. Bu tek taraflı adım müttefiklik ruhuyla bağdaşmadığı gibi hiçbir meşru gerekçeye de dayanmamaktadır. F-35 programının ana ortaklarından olan Türkiye'nin programın dışında bırakılması adil olmadığı gibi, S-400 sisteminin F-35'leri zaafa uğratacağı iddiası da geçersizdir. Bu konuda NATO'nun da katılacağı bir çalışma grubu kurulması teklifimizin karşılıksız bırakılması ABD tarafındaki önyargının ve meseleyi iyi niyetle kendi boyutları içinde çözme iradesinin eksikliğinin en bariz göstergesidir. ABD Türkiye'nin dostluğuna verdiği önemi sadece söylemle değil, eylemle ve özellikle de terör örgütleri DEAŞ, PKK/PYD/YPG ve FETÖ ile mücadelede göstermelidir.

Sayın Cumhurbaşkanımız ile Başkan Trump arasında Osaka'da gerçekleştirilen G-20 Zirvesi sırasında yapılan görüşmede ortaya konan anlayışa her düzeyde sadık kalınması bu bakımdan büyük önem taşımaktadır. ABD'yi stratejik ilişkilerimizde onarılmaz yaralar açacak bu hatadan geri dönmeye davet ediyoruz."

Mehmet Sait DİLEK
Şafak OĞUZ

⁴⁹ "ABD'nin Türkiye'yi F35 Programından Çıkarması Hakkında", T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/no_210_-abd-nin-turkiye-yi-f35-programindan-cikarmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

EK IV:

ABD Dışişleri Bakanı Michael R. Pompeo'nun CAATSA/Türkiye Yaptırımı Hakkında Basın Açıklaması (14 Aralık 2020)⁵⁰

The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231

"Today, the United States is imposing sanctions on the Republic of Turkey's Presidency of Defense Industries (SSB) pursuant to Section 231 of the Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA) for knowingly engaging in a significant transaction with Rosoboronexport, Russia's main arms export entity, by procuring the S-400 surface-to-air missile system. The sanctions include a ban on all U.S. export licenses and authorizations to SSB and an asset freeze and visa restrictions on Dr. Ismail Demir, SSB's president, and other SSB officers.

The United States made clear to Turkey at the highest levels and on numerous occasions that its purchase of the S-400 system would endanger the security of U.S. military technology and personnel and provide substantial funds to Russia's defense sector, as well as Russian access to the Turkish armed forces and defense industry. Turkey nevertheless decided to move ahead with the procurement and testing of the S-400, despite the availability of alternative, NATO-interoperable systems to meet its defense requirements. This decision resulted in Turkey's suspension and pending removal from the global F-35 Joint Strike Fighter partnership.

Today's action sends a clear signal that the United States will fully implement CAATSA Section 231 and will not tolerate significant transactions with Russia's defense and intelligence sectors. I also urge Turkey to resolve the S-400 problem immediately in coordination with the

⁵⁰ "The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231", U.S. Department of State, <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/index.html>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

United States. Turkey is a valued Ally and an important regional security partner for the United States, and we seek to continue our decades-long history of productive defense-sector cooperation by removing the obstacle of Turkey's S-400 possession as soon as possible."

■ Mehmet Sait DILEK
Şafak OĞUZ

EK V:

T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın CAATSA/Türkiye Yaptırımı Hakkında Basın Açıklaması (14 Aralık 2020)⁵¹

"ABD'nin, S-400 hava savunma sistemlerini tedarigimiz nedeniyle bugün açıkladığı ve Türkiye'ye karşı tek taraflı yaptırımlar içeren kararını kınıyor ve reddediyoruz. Türkiye'yi zamanında S-400 sistemlerini tedarik etmeye sevk eden koşullar herkes tarafından gayet iyi bilinmektedir. Nitekim bizzat Başkan Trump da birçok vesileyle bu konuda Türkiye'nin haklılığını teslim etmiştir.

Öte yandan, S-400'lerin NATO sistemleri bakımından bir zafiyet yaratacağına dair ABD iddiaları da teknik dayanaktan yoksundur. Kaldı ki Türkiye, bu konuda NATO'nun da katılacağı teknik bir çalışma grubu kurulmasını teklif ederek, meselenin siyasi önyargılardan uzak bir şekilde, nesnel ve gerçekçi bir zeminde ele alınmasını defaatle önermiştir. Bu itibarla, ABD'nin konuyu iki müttefike yakışır şekilde diyalog ve diplomasi yoluyla çözme yönündeki önerimizi kabul etmeyerek, tek taraflı yaptırımlara başvurması her türlü izandan yoksun bir davranıştır.

Türkiye, ilişkilerimizi olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmaz olan bu karara karşı gerekli adımları atacak, uygun gördüğü şekilde ve zamanlamayla mukabelede bulunacaktır. Türkiye, ulusal güvenliğini sağlamak için gerekli gördüğü tedbirleri almaktan da imtina etmeyecektir. Bu anlayışla, ABD'yi, bugün açıklanan bu haksız yaptırım kararını gözden geçirmeye ve bu vahim yanlıştan bir an evvel geri dönmeye davet ediyor, Türkiye olarak meseleyi müttefiklik ruhuna uygun şekilde, diyalog ve diplomasi yoluyla ele almaya hazır olduğumuzu bir kez daha vurguluyoruz."

51 "ABD'nin Ülkemize Karşı Açıkladığı Yaptırım Kararları Hakkında", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-321_-abd-nin-ulkemize-karsi-acikladigi-yaptirim-kararlari-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

STRUCTURED ABSTRACT

Economic element has a primary importance in the relations actors of the international system (states/international organizations etc.) among themselves. But despite this reality, it has been seen that currently, decision makers of the US and EU has frequently used the economic sanctions.

While making economic sanction, the USA has followed a classical approach which is the strategy on which it moved to aim one or multiple states. Currently, although the states are still the basis of the US sanctions, its smart sanctions has started to focus on the real/legal persons and the sectors which have connection to these persons. CAATSA is a national law text which was prepared for this scope.

When the CAATSA was examined on paper, it is seen that the information about sanctions on Iran, Russian Federation and North Korea can be categorized under three main headings: (Iran 101-112; Russian Federation 211-212, 215-216, 221-238, 241-243, 251-259; 261-262; 271-275; 281, 291-292 and North Korea 301-302, 311-318, 321-324; 331-334). It can be understood from the number of the articles and content, Russia has been accepted as the primary threat and especially defense, intelligence and energy sectors were aimed.

It is noticing that while the US Congress prepared the CAATSA, secondary sanction option became available for the Russian Federation and the legal and real persons which made "significant transaction" in with the persons which study on defense and intelligence on purpose on Article 231. On Article 235 the sanctions were regulated as twelve options at least five of which were chosen by the US President.

Trump administration has declared on 14th of December 2020 that since S-400 air defense system was bought, a sanction was made to

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

the Ministry of Defense and Industry of Turkish Republic and the top administrator of this institution. This sanction which came to the power on 7th of April 2021 the question of what this sanction meant has been evaluated.

1- Secondary sanction due to the CAATSA is completely against the spirit of alliance between Ankara-Washington and meant laying in balance the need for defense of a sovereign state.

2- Due to the pressure of the Congress, The Secretary of State has exposed an ally to the sanctions for the first time a NATO member country by the CAATSA through declaring the known affair on 14th of December 2020 and aimed at warning the other ally states within the scope of this sample.

3- From the perspective of the political history, the US has exposed to embargo on Turkey due the fact that Turkey lifted the ban on opium poppy harvesting and Cyprus Peace Operation since February 1975. This embargo on Turkey which emerged due the pressure of the Congress had a wide scope and lifted on September 1978 fully. It is necessary to mention that the move of the US (The Secretary of State, The Treasury of Treasury) on 14th of December 2020 by the CAATSA has a quality of sanction whose scope is determined. When it was evaluated on the two columns, it is noticing that the restraints have been brought to the Republic of Turkey's Presidency of Defense Industries through the 1st 2nd 3rd and 4th options of the Article 235. It has been decided that the sanction was made on the president of the Presidency of Defense Industries Ismail Demir and the other authorities within the scope of on article 235, article 7,8,9,11 and 12.

4- As mentioned in the 3rd article the American authorities evaluated the CAATSA move as a limited sanction. But the Pentagon has declared that Turkey was omitted from the F-35 program officially by giving reasons

TRUMP YÖNETİMİNİN CAATSA HAMLESİ (14 ARALIK 2020) NE ANLAMA GELİYOR?

to the S-400 air defense system buying. Hence it has not been neglected that the first sanction to Turkey due to the S-400 problem was done by F-35 program.

5- Large majority of the Congress (The House of Representatives and Senate) has evaluated the sanctions on the CAATSA due to the fact that Turkey bought S-400 air defense system over parties.

6- Trump administration tried to lower the critiques a little bit by making the insisting demand of the Congress official on 14th of December 2020.

7- The actors of the Turkish foreign policy has declared the illegality of the secondary sanctions for the international law. Similar approach in the academic studies who study the theoretically CAATSA stood out.

As a result with the Biden era, it is a reality that the all problems will be re-evaluated and Turkish-American relations will turn on a new page. Due to this reason, it is noticing that Turkey shows that she is a balancing element in the west-east relations and rational/national demands by making great diplomatic acts with the EU member countries and the mechanism of legislation-execution-lobby-media of the USA. By putting aside the sanction strategies which do not fit for the alliance spirit, when the USA makes rational and open to the dialogue relations with Turkey, the relations will be stayed away from the indeterminacy/crisis processes.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?*

Doğu Akdeniz'deki Kriz Enerjiyle mi; Yoksa Egemenlikle mi İlgili?

Ferhan ORAL**

Abstract

In this article the reasons for the crisis in the Eastern Mediterranean is analyzed. The analysis shows that the crisis in the Eastern Mediterranean is not merely one of maritime jurisdiction or energy but also one of sovereignty. Additionally, the crisis, which started as a territorial dispute and/or conflicts over sharing of energy resources between Turkey and Greece, later revealed global power interests at work, including the EU's effort to diversify its natural resources, America and China's struggle for control of the waterways in the region and Russia's drive to expand in the Eastern Mediterranean.

Keywords: Eastern Mediterranean, jurisdiction, energy, EU, US.

Öz

Bu makalede Doğu Akdeniz krizinin sebepleri ele alınmıştır. Çalışma, Doğu Akdeniz'deki sorunun sadece deniz yetki alanlarının sınırlandırılması veya enerji olmadığı, aynı zamanda egemenlik sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. İlaveten, Türkiye ve Yunanistan arasındaki bölgesel sorun ve/veya enerji kaynaklarının paylaşımı olarak başlayan kriz daha sonra, AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme, ABD ve Çin'in bölgedeki su yollarının kontrolü, Rusya'nın ise Doğu Akdeniz'de genişleme çabaları gibi küresel çıkarlarını açığa çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Yetki Alanı, Enerji, AB, ABD.

* Received on: 17.02.2021

Accepted on: 24.04.2021

** PhD Student, Dokuz Eylül University Maritime Faculty, Department of Marine Transportation Engineering, Maritime Security, Safety and Environmental Management, e-mail:ferhan.oral@ogr.deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3249-5266.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

INTRODUCTION

In 2018, Turkey began using its seismic ships to look for hydrocarbons in the Eastern Mediterranean. The West perceived these efforts as the start of a crisis that peaked in 2020, but this view fails to account for the many incidents that led up to this crisis. The main reason why things escalated in the Eastern Mediterranean in the summer 2020 is unilateral efforts by the Greek Administration of Southern Cyprus (GASC), backed by Greece, the EU and the U.S., to keep Turkey out of the process.

GASC's agreements with Egypt (2003), Lebanon (2007), and Israel (2010), which included licensing rights with oil companies and the beginning of offshore drilling activities in 2011, were the main triggers of the escalation. Efforts by the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) in 2011, 2012 and 2019¹ to share this wealth equitably using different multilateral mechanisms, such as the EU or the UN, were rejected by GASC. Despite this, unilateral efforts by the TRNC continued. In response, Turkey signed an agreement with the TRNC in 2011 to begin hydrocarbon exploration and in 2018 began seismic surveys on its continental shelf with its own seismic ships. This is when all hell broke loose.²

The increasing importance of the Eastern Mediterranean is a function of its rich hydrocarbon resources and the mix of political incentives driving various parties to intervene. Throughout history, different countries are attracted to the Eastern Mediterranean by different factors: the U.S. is driven by the pressure from the Israeli lobby, Russia by a long-lasting drive to access warm-water ports, and England, France, Italy, and Turkey are attracted by their imperial histories. In addition to all these countries,

1 "Eastern Mediterranean Turkey's Legal and Political Views", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/Eastern-Mediterranean-Turkey-s-Legal-and-Political-Views-5-February-2020.pdf, (Date of Accession: 16.02.2021).

2 "Doğu Akdeniz Çalıştayı-Akdeniz Üniversitesi (Açılış ve 1. Oturum)", *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=cpSsPPiTk8&t=434s>, (Date of Accession: 16.02.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

many others are driven by an interest in newly discovered or potential natural resources.³

The Arab Spring and subsequent crises in Syria and Libya generated a surge of refugees to Europe. The only geopolitical struggle in the Mediterranean involving the EU is the energy dispute in the eastern part of the sea.⁴ The EU's energy-focused policies aimed to prevent this refugee flow but failed to address the roots of the problem. Many parties have also criticized the new EUNAVFOR MED Irini operation, which in March 2020 replaced the EUNAVFOR MED Sophia because this change downsized the EU's involvement in the migration crisis.⁵

The Eastern Mediterranean generates lots of controversy because of its rich deposits of undersea hydrocarbons and the controversies they raise about how to distribute them equitably.⁶ That, plus ongoing controversies over control of the Middle East and North Africa, make the region ripe for conflicts. This is demonstrated by the presence in the region of warships from 44⁷ countries.

Joint exploitation of Eastern Mediterranean's gas resources could serve as the basis of a regional dialogue, but the region's profound geopolitical rifts, such as those over Cyprus and Palestine, and disputes between Israel and Turkey, Egypt, and Jordan⁸, mean that political, juridical and economic disputes will continue.

3 Kemal İnat-Burhanettin Duran, "Main Parameters of Turkey's Eastern Mediterranean Policy", *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications, Ankara 2020, p. 8.

4 Nurşin Ateşoğlu Güney, "Western Policies in the Eastern Mediterranean", *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications, Ankara 2020, p. 109.

5 Marius Pricopi, "The Military Operation Eunavfor Med Irini-A Downscale of the EU's Involvement in the Migration Crisis", *Land Forces Academy Review*, 4(100), 2020, p. 303.

6 S. Süha Çubukçuoğlu-Salih Saner, "Aspects of Hydrocarbon Insecurity in the Eastern Mediterranean: Maritime Claims, Access, and Quest for Energy Resources", *Turkish Journal of Energy Policy*, 2018, 3(6), p. 30.

7 Meryem İlayda Atlas-Deniz İstikbal, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, SETA Kitapları 60, Ankara 2020, p. 184.

8 "Energy: A Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean", *European Parliament*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf), (Date of Accession: 16.02.2021).

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

STRATEGICAL IMPORTANCE OF THE EASTERN MEDITERRANEAN

The International Hydrographic Organization (IHO) says the Eastern Mediterranean is separated from the Western Mediterranean by a line drawn between Cape Bon in Tunisia and Cape Lilibeo at the western end of Sicily.⁹ Turkey, the TRNC, the GASC, Greece, Israel, Egypt, Libya and Lebanon are actively involved in the current Eastern Mediterranean dispute.

There are some longlasting conflicts in the region such as the Israeli-Palestinian one that began in the mid-20th century and another one in Syria and Libya that began in 2011 after then which is so-called “Arab Spring”. The last one led to the gravest consequences in Syria and Libya, which is considered as the most significant geopolitical event and the largest social mobilization that have shaped Middle Eastern politics in the post-Cold War era.

Last but not least, Cyprus problem that began in 1963, after Greek Cypriots broke down the partnership Republic formed in 1960 is still in the agenda of the international community.¹⁰

The Eastern Mediterranean serves as the maritime trade route that connects East and West because it reaches Mesopotamia and the Near East via Turkey and Syria, and the Arabian Peninsula and the Persian Gulf via the Suez Canal.¹¹

This region’s importance vastly increased after the opening of the Suez Canal, which shortened the Europe-Far East route by 7,000 nautical

9 “Limits of Oceans And Seas”, *International Hydrographic Organization*, Monte-Carlo 1953, p. 15.

10 “Cyprus (Historical Overview)”, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-historical-overview_.en.mfa, (Date of Accession:16.04.2021).

11 Cihat Yaycı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, 4(6), 2012, p. 4.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

miles (NM) compared to the route around the Cape of Good Hope.¹² Today, 20% of the world's oil and 30% of its commerce travel through the Suez Canal.

Cyprus is the most important island in the Eastern Mediterranean both geopolitically and geostrategically because it controls access to the Middle East and the Eastern Mediterranean like a control tower controls airplanes at an airport¹³. In military terms it acts like a stationary aircraft carrier controlling access to all the countries of the Middle East: Turkey, Syria, Lebanon, Israel, Jordan, Iraq, and, in part, Egypt.¹⁴

One of the most important political figures in British history, Benjamin Disraeli, discerned the importance of the Cyprus after touring the East¹⁵ and called Cyprus the portal to West Asia.¹⁶ From the perspective of states claiming to rule the Middle East, Cyprus is also the key that opens or closes access to this area. The island is a springboard and a garrison from which to intervene in crisis zones in the Middle East. British air bases on the island (Akrotiri and Dhekelia) were used during Operation Unified Protector (OUP) when, under NATO's umbrella, raids were launched against the Gaddafi regime.

The Eastern Mediterranean's strategic importance is made evident when oil and natural gas are transported from the Caspian to world markets.¹⁷ The 1,768 kilometer-long Baku-Tblisi-Ceyhan oil pipeline, which delivers oil from Azerbaijan's Sangachal terminal through Turkey and Georgia to the Ceyhan sea terminal in İskenderun, is an important focus of strategic energy rivalries in the Eastern Mediterranean.¹⁸

12 Yaycı, *op.cit.*, p. 19.

13 Dursun Yıldız, *Tarihi Geçmiş, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007, p. 61.

14 Altemur Kılıç, "1571 Yılındaki Fetihten Günümüze Kıbrıs Gerçeği", *Yeniçağ*, 20 February 2011.

15 İsmail Şahin, "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)", *Asia Minor Studies-International Journal of Sciences*, 4(7), 2016, p. 165.

16 Stephen J. Lee, *Gladstone and Disraeli*, Routledge, London 2005, p. 102.

17 Dursun Yıldız, *op.cit.*, p. 61.

18 Merve Aksoy, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", *İNSAMER*, https://www.academia.edu/29286231/Doğu_Akdeniz_Enerji_Rekabeti, (Date of Accession:16.02.2021).

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

Moreover, Russia entered the region in the aftermath of the Syrian crisis. This has intensified the Eastern Mediterranean's role as an area of conflict and forced Turkey to rethink many of its policies. The illegal Mediterranean's immigration that began during the Arab Spring and the Syrian crisis confirmed the region's strategic importance to Turkey and the EU.

The region has vast energy reserves. The U.S. Geological Survey estimated that the Levant basin houses 1.7 billion barrels of oil and 2 trillion m³ of natural gas, according to recent findings, and for the next 20 to 25 years could easily meet regional demands with surplus supply available for export to the outside world.¹⁹ Moreover, the region's hydrocarbon resources also present an opportunity for Europe, where gas import requirements will grow after 2020 due to declining domestic production and the expiration of long-term contracts with Norway and Russia.²⁰ The Eastern Mediterranean gives Europe the chance to diversify both energy supplies and trade routes.

Lastly, the Mediterranean plays an important role in China's Belt and Road Initiative (BRI). Because of its geographic position and economic advantages, the Suez Canal has in some cases replaced the Panama Canal as a way to move goods from Asia to Europe and North America. This is especially true for large container ships²¹, and explains why the Eastern Mediterranean has assumed a central role in China's BRI's maritime component, the Maritime Silk Road (MSR).

KEY DEVELOPMENTS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN

From Turkey's point of view, the first state practice in the Eastern Mediterranean is, blocking of the GASC-flagged drilling vessel Northern

19 Çubukçuoğlu-Saner, *op.cit.*, p. 71.

20 "Energy: A Shaping", *op.cit.*, p. 5.

21 Frans Paul van der Putten, "Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4), 2016, p. 339.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Access south of Rhodes²² in March 2002. This ship was blocked by a Turkish frigate, and neither Greece nor GASC objected to Turkey's action.²³

One year later, the Seville Map was published by a university in Spain, an EU member. On that map, Turkey—which as the longest coastline on the Mediterranean—was granted only limited maritime jurisdiction, namely, over the Gulf of Antalya²⁴ and Kastellorizo, a Greek island -with an area of 10 km²- was granted with an Exclusive Economic Zone (EEZ) that confined Turkey to an area of 41,000 km², a small patch of the Mediterranean.²⁵

After the Northern Access incident, the Norwegian research ship Marlene Ostervold was challenged by a Greek gunboat on November 13, 2008 while conducting research on behalf of Turkish Petroleum Corporation (TPAO) south of Kastellorizi island. The research ship tried to proceed but had to stop after Greek authorities intervened with Norwegian officials.²⁶

In terms of oil and natural gas exploration in the region, 2015 was the year that changed the status quo. That's when the Italian company ENI discovered the Zohr natural gas field in Egyptian waters. This was the largest natural gas field ever discovered in the Mediterranean²⁷, with 850 billion m³ of natural gas.

In 2017 and 2018, Turkish military activities enjoyed considerable success in identifying ships that violated Turkey's jurisdiction and in adding drilling and seismic research ships to its inventory. On January

22 Hakan Arıdemir-Çağatay Allı, "Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 2019, p. 194.

23 Cem Gürdeniz, *Mavi Vatanın Güney Cephesi "Doğu Akdeniz"*, Pankuş Yayınları, Ankara 2020, p. 73.

24 Güney, *op.cit.*, p. 104.

25 İnat-Duran, *op.cit.* p. 11.

26 Gürdeniz, *op.cit.*, p. 102.

27 Muhittin Taman-Mehmet Çağatay Güler, "The Cyprus Dispute: The Prerequisite for the Solution of the Eastern Mediterranean Problem", *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications 60, Ankara 2020, p. 37.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

5, 2019, the East Mediterranean Gas Forum was established by several export, import, and transit-route states (GASC, Greece, Israel, Italy, Jordan, Palestine, and Egypt)²⁸. Turkey was excluded although it clearly shared many characteristics with members. The publication of NAVTEX²⁹ for the Turkish drilling ship Fatih on May 3, 2019 was another milestone for Turkey in the wake of the Northern Access case.

From Turkey's perspective, the next important step in this process was the Memorandum of Understanding (MoU) signed with the UN-recognized Libyan government on November 27, 2019. This agreement determined maritime jurisdiction areas, defined security and military cooperation, and called for Turkish troops to be sent to Libya at the request of the Government of National Accord (GNA).³⁰ The agreement was approved by the national assemblies of both countries in December 2019 and registered by the UN Secretariat.³¹ This nullified efforts to restrict Turkey to an area of 41,000 km² in the Mediterranean, as called for in documents such as the Seville map.³²

In January 2020, an agreement on EastMed, a project designed to transport gas drilled by Israel and GASC to Europe over a 1,900 km long pipeline, was signed by Israel, Greece, and GASC. This gas from this pipeline is priced two-and-one half times higher than its Russian counterpart.³³ This puts the project at a disadvantage for two reasons:

28 Menderes Kurt-Talha İsmail Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, SETA Kitapları 60, Ankara, 2020, p. 170.

29 NAVTEX is a maritime communications system that allows ships to inform other vessels about their presence in an area, and provides other information such as navigational and meteorological warnings and forecasts and urgent maritime safety information.

30 Patrick Wintour, "Libyan Government Activates Cooperation Accord with Turkey", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/20/libyan-government-activates-cooperation-accord-with-turkey>, (Date of Accession: 16.02.2021).

31 UN Certificate of Registration No:69975, 30 September 2020.

32 İnat-Duran, *op.cit.*, p. 10.

33 Atlas, *op.cit.*, p. 194.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

price, and the need for Turkish consent because the pipeline will pass³⁴ through Turkey's continental shelf.

Beginning in June 2020, tempers flared in the Eastern Mediterranean. On June 10, 2020, the Tanzanian-flagged Turkish cargo ship Çirkin was sailing off the coast of Libya when two attempts were made to stop it for a cargo inspection. The first was by a Greek warship, which justified its action by referring to EU's Operation Irini³⁵ and the second was by a French ship taking part in NATO's Operation Sea Guardian. The presence of escorting Turkish warships led both Greek and French frigates to stand down, but after this incident the NAVTEX wars started.

Turkey published a NAVTEX message that covered the area between Rhodes and Kastellorizo from July 21 to August 2, 2020, when the Turkish seismic research ship Oruç Reis was scheduled to conduct seismic surveys.³⁶ Tensions increased when Greece deployed jets and warships to the region that were countered by their Turkish equivalents.³⁷ The increase in tensions stopped for a while after German Chancellor Merkel's intervention, and as a goodwill gesture, the Oruç Reis' NAVTEX was suspended by Turkish authorities³⁸ to give diplomacy a chance to work. However the Greek side exploited the cancellation by signing an EEZ

34 UNCLOS Article 79: Submarine cables and pipelines on the continental shelf, sub para 3: "The delineation of the course for the laying of such pipelines on the continental shelf is subject to the consent of the coastal State".

35 Operation Irini, primarily focused on the UN arms embargo imposed by the UNSCR 1970 (2011) and UNSCR 2292 (2016) launched on March 31, 2020 for one year period with secondary tasks similar to Operation Sofia. There were criticisms from the very beginning of the Operation Irini for having risk of not being able to enforce a comprehensive arms embargo, thus potentially reinforcing one party (Haftar's Libyan National Army-LNA) to the conflict to the detriment of the other (the UN backed government in Tripoli). Federico Alagna, "From Sophia to Irini:EU Mediterranean Policies and the Urgency of "Doing Something", *Istituto Affari Internazionali*, 20(32), May 2020, p. 3.

36 "Oruç Reis Gemisi İçin Navtex İlan Edildi", *Sözcü*, 10 August 2020.

37 "Savaşın Eşiğine Geldik", *Sözcü*, 23 July 2020.

38 "Türkiye, Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Arama Faaliyetlerini Beklemeye Aldı", *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2020/07/28/turkiye-dogu-akdeniz-deki-dogal-gaz-arama-faaliyetlerini-ask-ya-aldi>, (Date of Accession:16.02.2021).

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

treaty with Egypt on August 6, 2020.³⁹ As a result, Turkey published new NAVTEXs that extended Oruç Reis' search activities.⁴⁰

The next event that increased tensions came when France deployed its aircraft carrier Charles de Gaulle to the Eastern Mediterranean.⁴¹ That was followed by the U.S. lifting its thirty-three-year-old arms embargo of GASC.

After NATO Secretary-General Jeff Stoltenberg called for a dialogue to ease tensions in the Eastern Mediterranean, Turkey and Greece agreed to start technical talks on “deconfliction procedures” to reduce the risk of incidents and accidents in the area. These talks established a mechanism to reduce conflicts.⁴² For the first time since 2016, Turkey and Greece also agreed to resume exploratory talks over their contested maritime claims.⁴³

In October 2020, an EU summit addressed the issue of relations with Turkey and the situation in the Eastern Mediterranean. As a result of this summit, Turkey was threatened with sanctions and the reduction or interruption of economic relations and financial aid.⁴⁴

Turkey's seismic ship Oruçreis which had been pulled out of the area to give diplomacy a chance—departed from port of Antalya after one

39 “Egypt and Greece Sign Agreement on Exclusive Economic Zone”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-greece/egypt-and-greece-sign-agreement-on-exclusive-economic-zone-idUSKCN252216>, (Date of Accession: 16.02.2021).

40 “Ve Oruç Reis İçin Yeni Navtex Geldi”, *Sözcü*, 27 August 2020.

41 “France Deploys Charles De Gaulle Aircraft Carrier to Eastern Mediterranean”, *South Front*, <https://southfront.org/france-deploys-charles-de-gaulle-aircraft-carrier-to-eastern-mediterranean/>, (Date of Accession: 13.02.2021).

42 “Military De-Confliction Mechanism between Greece and Turkey Established at NATO”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (Date of Accession: 16.02.2021).

43 “Exploratory Talks between Greece and Turkey Resumed in Istanbul”, *Keep Talking Greece*, <https://www.keeptalkinggreece.com/2021/01/25/greece-turkey-exploratory-talks/>, (Date of Accession: 27.01.2021).

44 “Outcome Of The Special European Council Meeting, 1-2 October 2020”, *European Parliamentary Research Service Blog*, <https://epthinktank.eu/2020/10/06/outcome-of-the-special-european-council-meeting-1-2-october-2020/>, (Date of Accession: 10.02.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

month and the U.S. State Department's spokesperson's tweet described this act as a "calculated provocation."⁴⁵

On November 22, 2020, the German frigate Hamburg, operating under the tactical command of a Greek commodore in the EU-led Operation Irini, interrogated the Turkish container vessel MV *Roseline-A*, which had departed Istanbul for Libya's port of Misratah carrying food and paint supplies to an area 100 miles off the Benghazi Coast. This was seen as a very hostile EU act against freedom of navigation and Turkey's sovereignty that could not be resolved easily.⁴⁶ None of the two conditions⁴⁷ required under the UNSCR 2292(2016) were met and no arms were found on the Turkish container vessel.

From December 10-11, 2020, two of the topics discussed in the EU summit were the Eastern Mediterranean and relations with Turkey. The European Council assessed the evolving situation in the Eastern Mediterranean and, while no sanctions were imposed,⁴⁸ it declared that "the EU would seek to coordinate with the US on matters relating to Turkey and the situation in the Eastern Mediterranean."⁴⁹

After the summit another NAVTEX was published for Oruç Reis' search activities that lasted until June 15, 2021 and covered the area within the Gulf of Antalya. This move pleased the E.U. while criticized from Turkish academics for not being conducted in the overlapping area

45 Paul Antonopoulos, "U.S. 'State Department 'Deplores' Turkey's 'Calculated Provocation' in the East Mediterranean", *Greek City Times*, <https://greekcitytimes.com/2020/10/14/u-s-state-department-deplores-turkeys-calculated-provocation-in-the-east-mediterranean/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

46 Cem Gürdeniz, "Piracy-Like Actions of Germany and the EU in the Eastern Mediterranean", *United World*, <https://uwidata.com/14469-piracy-like-actions-of-germany-and-the-eu-in-the-eastern-mediterranean/>, (Date of Accession: 17.02.2021).

47 The intervening state or international organization must have "reasonable grounds to believe are carrying arms or related materiel to or from Libya"; b) "good-faith efforts to first obtain the consent of the vessel's flag State prior to any inspections".

48 "AB Liderleri Türkiye'ye Yaptırım Kararı Almadı", *Sözcü*, 11 December 2020.

49 "10-11 December 2020, External Relations, Eastern Mediterranean", *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2020/12/10-11/#>, (Date of Accession: 17.02.2021).

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

between the Turkish-Libyan and Greek-Egypt EEZ treaties, and seen as a move to prevent potential sanctions being imposed against Turkey during the March 2021 EU summit.⁵⁰

Among the topics discussed, during the last European Council meeting held on March 25, 2021, was the situation in the Eastern Mediterranean. Relatively soft tone was used against Turkey with the condition to de-escalate the tension in the region. Bilateral talks between Turkey-Greece and talks on Cyprus issue at the end of April 2021, under the UN leadership were also addressed.⁵¹

POLICIES OF TURKEY AND THE EU OVER THE EASTERN MEDITERRANEAN

Throughout the most of the Cold War period, Turkey was forced to focus on the Black Sea and the Turkish Straits by NATO. At the beginning of 2000's, while the Western Navies were downsizing, the Turkish Navy increased its strength with national moves. On the other hand, by the increase in public consciousness with regards to the importance of being a maritime power and maritime geopolitics, the parameters of Turkey's foreign policy behavior have been changed. Incentive to understand that importance, was led by the Turkish Navy and the developing defence industry. In the midst of this context, the "Blue Homeland" doctrine that was devised by Admiral Cem Gürdeniz in 2006 with the aim of bolstering Turkey's resilience at sea and protect the country's maritime rights, came into forefront. This doctrine has nothing to do with neo-Ottomanism, expansionism or adventurism but it is a result of a change in minds to look towards the surrounding seas with a wider perspective.

50 Naim Babüroğlu, "2021'de Türkiye'nin Dış Politikadaki Konumu...", *Veryansın TV*, 3 January 2021.

51 "Outlook for the Meetings of EU Leaders On 25-26 March 2021, European Parliamentary Research", *Service Blog*, <https://epthinktank.eu/2021/03/23/outlook-for-the-meetings-of-eu-leaders-on-25-26-march-2021/>, (Date of Accession: 15.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkey's current Eastern Mediterranean policy is designed to protect the country's security and economy while also observing international law. Turkey's security is directly affected not only by the Cyprus problem, but also by on-going conflicts and struggles in Syria, Libya, and Palestine. Developments in Lebanon and Egypt have affected Turkey's security, if only indirectly.⁵²

Policies pursued by global powers such as the U.S., the E.U., and Russia are also linked to Turkey's policies, particularly as regards security, energy, and economic issues. These issues are critical to Turkey because it depends on energy imports and natural resources from the Eastern Mediterranean. But jurisdictional problems in the region moved to the forefront after Turkey signed a treaty with Libya addressing activity by seismic research and drilling ships on its continental shelf.

Turkey's position in the Eastern Mediterranean is based on international law and jurisprudence, which hold that islands distorting equitable delimitation cannot generate continental shelf and EEZ. And its objectives are: fair and equitable delimitation of maritime boundaries, protection of Turkey's continental shelf rights against maximalist and excessive maritime boundary claims, protection of Turkish Cypriots' rights to offshore resources and creation of a genuine, inclusive, fair and equitable off-shore energy cooperation mechanisms with the participation of all parties, including the Turkish Cypriots.⁵³

Sharing of the hydrocarbon resources is not the main reason behind the conflict in the Eastern Mediterranean conversely, is the part of the policy of soft containment against Turkey by the West. But Turkey has the capacity to limit this containment strategy as seen in the EEZ treaty with

⁵² İnat-Duram, *op.cit.*, p. 6

⁵³ "Article by Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu titled "Our Preference in Eastern Mediterranean is Diplomacy without Preconditions", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kathimerini-makalesi-15-9-2020.en.mfa>, (Date of Accession: 16.02.2021).

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

Libya, and aims to continue its balance policy with flexible partnerships and dialogue mechanisms while exercising its own sovereign rights and advocating for those of Turkish Cypriots.

The EU ignores Turkey in the Eastern Mediterranean and considers Greece and GASC as an integrated geographic formation. Both Greece and GASC extended their Eastern Mediterranean policies towards the sea which they europeanized with the EEZ treaties and hydrocarbon researches. This move added a new dimension to the problem and with this move, Eastern Mediterranean turned into an area of sovereignty dispute from Turkey and TRNC's perspective.

Furthermore it is not only a sovereignty problem for Turkey but also for other actors like Russia and the EU, due to the fact that the anticipated amount of gas to be drilled in the Eastern Mediterranean is very low and inconvenient compared to Russia's reserves. Hence it will meet a very low percentage of the European needs.⁵⁴ Therefore, if it had not been a sovereignty problem, EU would have not deal with such an expensive and troublesome resources.

Energy security is essential for states' sovereignty, survival and role in international affairs. At an EU level, geopolitical developments in the Eastern Mediterranean have pushed the EU to follow an interventionist energy strategy in pipeline politics with an eye to protect EU sovereignty in terms of its foreign policy autonomy.⁵⁵

The EU increasingly perceives the Russian role in EU energy security as a risk to EU's sovereignty rights. An export strategy without Turkey's inclusion into the process will be much more expensive, less secure and

54 Meryem İlayda Atlas, "Enerji mi, Egemenlik mi: Rusya'nın Doğu Akdeniz'de Var Olma Stratejisi", *Kriter*, <https://kriterdergi.com/dosya-dogu-akdenizde-ne-oluyor/enerji-mi-egemenlik-mi-rusyanin-dogu-akdenizde-var-olma-stratejisi>, (Date of Accession: 15.04.2021).

55 Filippou Proedrou, "A Geopolitical Account of the Eastern Mediterranean Conundrum: Sovereignty, Balance of Power and Energy Security Considerations", *Cambridge Review of International Affairs*, 2021, p. 3.

an unrealistic option. Greece and GASC excludes that option which would also potentially compromise their sovereignty.

POLICIES OF REGIONAL AND GLOBAL POWERS OVER THE EASTERN MEDITERRANEAN

When it comes to regional powers in the Eastern Mediterranean, Italy has a broad strategy—and as part of this strategy, wants to be a gas distribution center.⁵⁶ This makes the security of the Euro-Mediterranean region vital to Italy's national interests.⁵⁷

France is among the many powers attracted by the vacuum created by the current geopolitical struggle in the Mediterranean. In addition to actions taken against Turkey in the Eastern Mediterranean, France has a huge opportunity to move to the forefront among the players active there. In this regard, French President Emanuel Macron expected to score economic gains through the French energy firm TOTAL.⁵⁸ France's Eastern Mediterranean policy can be summarized as follows: prove itself effective both politically and militarily; play the role assigned to it within the greater Middle East initiative as a representative of European power; make Turkey a more problematic NATO member by getting the U.S. to recognize that this is a project of a European Army and reassert "Big France" once again as a colonial power in the Mediterranean basin.⁵⁹ Another component of this strategy is Greece's intention to modernize its army with a budget of 10 bn USD, most of it used to buy weapons from France, including

56 Güney, *op.cit.*, p. 118.

57 "International Security and Defence White Paper", *The Ministry of Defence*, Italy, Article 44.

58 Güney, *op.cit.*, p. 113.

59 Mehmet Seyfettin Erol, "Fransa ve Yunanistan: Doğu Akdeniz'deki Büyük Hesaplaşmanın Vekil Aktörleri", *Aydınlık*, 9 September 2020.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

eighteen French Rafale fighter jets,⁶⁰ and to lease French FREMM frigates for five years. Greece also wants to procure Gowind or Belharra-class vessels after its FREMM leasing agreement ends.⁶¹ This is another reason why France is acting so aggressively in the Eastern Mediterranean and provoking Turkey to respond.

Germany, which has special relations with the U.S. and Russia, tried to observe and control different French and Italian Mediterranean strategies to manage their positive and negative effects on European Union.⁶² Germany's Eastern Mediterranean goals are based on ending discussions on the future of the EU and its position in the region. The country aims to transform the EU into a powerful global actor on political and security matters; reduce its dependence on the U.S.; become an independent actor; and move ahead of Turkey in this arena.⁶³ Germany also plays the role of an umpire between the EU and Turkey, but this goal was damaged after a Turkish container vessel was unlawfully⁶⁴ interrogated by a German frigate.

The Eastern Mediterranean is critically important to China because it is part of its MSR. Under this strategy, China is focused on expanding its influence in Asia, Africa, and Europe through new infrastructure projects and strengthened economic ties. The hub function played by the port of Piraeus in Greece goes beyond the Sino-EU trade relationship to affect regional shipping patterns in the Mediterranean and Black Sea.⁶⁵ Beijing's

60 "Biz "Görüşmeden Ne Çıkacak" Diye Beklerken, Yunanistan'dan Türkiye'ye Göndermeli Askeri Hamle", *Oda Tv*, <https://odatv4.com/turkiyeye-karsi-izmalar-atildi-25012138.html>, (Date of Accession: 27.01.2021).

61 "Greece to Lease French FREMM Frigates amid Turkey Tensions in Aegean", *The Defense Post*, <https://www.thedefensepost.com/2018/04/21/greece-lease-french-fremm-frigates-turkey-aegean/>, (Date of Accession: 27.01.2021).

62 Nurşin Ateşoğlu Güney, *op.cit.*, p. 101.

63 Erol, *loc.cit.*

64 Başak Köksal, "EUNAVFOR MED İrini Operasyonu Çerçevesinde Roseline-A Gemisine Karşı Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Değerlendirilmesi", *Istanbul Center of International Law*, https://icil.org.tr/eunavfor-med-irini-operasyonu-cercevesinde-roseline-a-gemisine-karsi-gerceklestirilen-askeri-mudahalenin-hukuka-uygunlugunun-degerlendirilmesi/#_ednref15, (Date of Accession: 17.02.2021).

65 Putten, *op.cit.*, p. 342.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

policy for the Eastern Mediterranean is as follows: first, establish contacts with every country in the region, including countries facing disputes; second, put trade at the center of relations; and move to a win-win policy.⁶⁶ Lastly, China competes with the U.S. for economic influence of key countries in the Eastern Mediterranean such as Egypt, Greece, and Israel. Examples of this policy at work include the China-Egypt Suez Economic and Trade Cooperation Zone treaty, Chinese shipping firm COSCO's engagement with Pireus port in Greece, and China's engagements in Haifa and Ashdod ports in Israel.⁶⁷

Russia is following a wait and see⁶⁸ policy. It returned to the Eastern Mediterranean in 2015 by participating in the Syrian war which created an opportunity of invaluable sphere of influence. This return has inspired a new geostrategic grouping in the Eastern Mediterranean around Washington and Moscow. Russia is also trying to be an influential actor in energy markets through its companies Gazprom, Rosneft, and Tatneft. For these reasons, Russia's policy on the Eastern Mediterranean can be summarized as follows: protect its acquisitions in Syria; strengthen its presence in the Mediterranean; make Turkey and Greece—especially Turkey—dependent on it both during and between crises; encourage Turkey to break from the Western alliance; and strike a big blow on NATO and the Western Alliance.⁶⁹

The Mediterranean has been a major concern of Western actors, including the U.S.. U.S. intervention in the crisis is part of a broader

66 Mehmet Ali Güller, "Çin'in Doğu Akdeniz Politikası", <https://mehmetaliguller.com/2020/08/12/cinin-dogu-akdeniz-politikasi/>, (Date of Accession:16.02.2021).

67 Osman Başbüyük, "Büyük Oyun II-Doğu Akdeniz", [sunsavunma.net](https://www.sunsavunma.net/buyuk-oyun-ii-dogu-akdeniz/), <https://www.sunsavunma.net/buyuk-oyun-ii-dogu-akdeniz/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

68 Ruslan Mamedov, "Russia's 'Wait and See' Policies and Libyan Settlement" *Italian Institute for International Political Studies*, <https://www.ispionline.it/en/publicazione/russias-wait-and-see-policies-and-libyan-settlement-24692>, (Date of Accession: 16.02.2021).

69 Erol, *loc.cit.*

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

strategy of encircling China's BRI through one of its two routes.⁷⁰ The Chinese government included the Mediterranean in the maritime aspect of its ambitious BRI, with the westernmost part of the maritime commercial route going through the Suez Canal to ports in Greece and Italy.⁷¹

Additionally, Moscow's growing strength in the region led the Trump administration to return to the traditional American policy of constraining and containing Russia, but by using offshore punitive power, such as NATO, proxies, and new, regional issue-based alignments.⁷² This came as part of an awareness that for the U.S., Russian presence in the region is more important than that of ISIS. It also reflects significant contradictions among competing components of the U.S. administration, including the White House, the Pentagon, and the State Department.⁷³ No substantial policy change is expected in newly elected U.S. president Biden's administration.

One U.S. strategic alignment that can shape the Eastern Mediterranean's future development was foreseen by the Center for Strategic and International Studies, an American-based think tank. The Center pointed to factors at work in the area such as: exploring greater trilateral (the U.S., Greece, and Cyprus) and quadrilateral cooperation (the U.S., Greece, Cyprus, and Israel) through an Eastern Mediterranean dialogue. The Center also noted that one of two top priorities for advancing U.S. interests in the Eastern Mediterranean is to manage growing policy divergence with Turkey by seeking to recalibrate U.S.-

70 One route running through the South China Sea and the Indian Ocean to ports in the Mediterranean, and the other through the South China Sea to the South Pacific.

71 Aviad Rubin-Ehud Eiran, "Regional Maritime Security in the Eastern Mediterranean: Expectations and Reality", *International Affairs*, 95(5), 2019, p. 989.

72 Güney, *op.cit.*, p. 121.

73 Kılıç Buğra Kanat-Alexander Chreeky, *Libya'da Amerikan Varlığı, Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*, SETA Kitapları 60, Ankara 2020, p. 159.

Turkish ties.⁷⁴ Therefore, the U.S. policy on the Eastern Mediterranean can be summarized as: unify the West against a common “other”; consolidate its leadership over the West while pulling Turkey back to its previous axes; and pull Russia out from the Eastern Mediterranean by forcing it to break its ties with China.⁷⁵

ONGOING EFFORTS AND PROPOSALS FOR THE SOLUTION FROM TURKEY’S PERSPECTIVE

Solving the problems in the Eastern Mediterranean depends primarily on the solution of the Cyprus dispute. Long-standing sovereignty disputes over the island and GASC’s self-centered policy—deciding on the island’s maritime jurisdiction alone, *although there is another sovereign country in the north of the island*—backed by global powers such as the EU and the U.S., is the main trigger for disputes. Another aspect of the problem is Greece’s ambitious and unlawful acts against Turkey’s jurisdiction. Lastly the EU’s dependence on Russian energy supplies and its desire to diversify sources found in the region also have a significant effect on disputes. As we have noted, the cost of natural gas delivered to Europe via the EastMed project from Cyprus over the Crete-Italy route is 2.5 times more expensive than Russian gas. Europe’s insistence on this project despite the high cost is a sign of how important this goal is to the EU.

The EU has no competence in determining maritime boundaries⁷⁶ and no qualifications for rendering a decision on whether Turkey’s offshore activities are illegal or not. Its insistence on helping solve this problem in fact makes it worse.

74 John B. Alterman et al., “Restoring the Eastern Mediterranean as a U.S. Strategic Anchor”, CSIS, <https://www.csis.org/analysis/restoring-eastern-mediterranean-us-strategic-anchor>, (Date of Accession: 17.02.2021).

75 Erol, *loc.cit.*

76 As per the Court of Justice of the European Union declaration dated 31 January 2020 and with the case number: C-457/18 Slovenia v Croatia, regarding those two countries’ dispute over their maritime border, “*The Grand Chamber of the Court Has Declared That It Lacks Jurisdiction to Rule on the Action Brought by Slovenia*”.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

In the absence of a diplomatic breakthrough, tensions between Turkey and Greece over maritime jurisdiction are escalating. The conflicting parties were moving in a militaristic direction in the wake of growing tensions over gas exploration in the Eastern Mediterranean. Technical meetings on deconfliction procedures to reduce the risk of incidents and accidents between Turkey and Greece, and opening reconnaissance survey talks between the two countries, can be a start toward finding a solution, but it is not likely in the short or middle term to produce a full agreement on these decades-long disputes. Moreover, the same day these talks started, Greece and France signed a deal for the purchase of 18 Rafale fighter jets and last but not the least, Greek and Turkish sides are not on the same page about topics to be discussed. These early signs lead us not much to expect from these talks.

A regional conference (if it happens) held with the participation of all littoral Mediterranean countries and nations with the companies operating in the area, as proposed by Turkey,⁷⁷ should be organized with equal representation from the two sides of Cyprus and no *fait accompli* to be disallowed by the EU.

There are ways in which Turkey can overcome these problems. They include: making every effort to negotiate EEZ delimitation treaties with Egypt⁷⁸ (one has been signed already between Greece and Egypt), Israel⁷⁹, Lebanon (its treaty with Greece is not yet ratified) and Syria. This is the course of action also recommended in UNCLOS for neighboring countries (i.e., to solve disputes through diplomatic channels⁸⁰) but because it is not

77 Kardelen Yılmaz, "Doğu Akdeniz Çalıştayı Başladı", *Denizcilik*, <http://www.denizcilikdergisi.com/denizcilik-gundem-haberleri/dogu-akdeniz-calistayi-basladi/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

78 "Doğu Akdeniz Çalıştayı-Akdeniz Üniversitesi (2. Oturum)", *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=cpKzOTsk4Wk>, (Date of Accession: 16.02.2021).

79 An article discussing the possibility of signing a new maritime delimitation agreement between Turkey and Israel written by Retired Admiral Associate Prof. Cihat Yaycı and Zeynep Ceyhan from Bahçeşehir University was published on "The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies" on 07 December 2020.

80 Turkey's being a non-signatory state to UNCLOS cannot prevent referring it because Turkey internalized some practices of the convention as a common law in the course of time.

binding, Turkey can unilaterally declare this by notifying the UN. Moreover, an EEZ treaty made with the TRNC would give Turkey more privileges on the continental shelf.

Although Turkish-Israeli relations deteriorated after 2009 because of opposing political stances, and Turkey-Egypt relations shrank to a minimum, today there is a slight progress especially between Turkey-Egypt relations. And there is room for back-door diplomacy with Israel.

There are other options if diplomacy fails, depending on the evolution of the crisis. One of it is, to deploy controversial S-400 Air Defense Systems close to the region and activating them. And the other one is, -if the EU sanctions start- Turkey has a right to make vessels enter Turkish Straits by day, make the transit through the routes indicated by the Turkish authorities and can make pilotage obligatory, as per Article-6 of the Montreux Convention, which will slow down the maritime traffic. Moreover, the passage of warships shall be left entirely to the discretion of the Turkish Government, should Turkey consider itself to be threatened with imminent danger of war, as per Articles of 20 and 21 of Montreux Convention.⁸¹

CONCLUSION

The crisis in the Eastern Mediterranean is generally seen as Turkish vs. Greek but is in truth much more than that. The fact that the conflict centers on Turkey and Greece, two allies of the West, causes it to be seen as a problem internal to the West and hence one that excludes foreign actors. But from within these foreign actors, EU's effort to diversify its natural resources, America and China's's struggle for control of the waterways in the region and Russia's drive to expand in the Eastern

81 "Doğu Akdeniz Konusunda En Çarpıcı Açıklamayı Emekli Tümamiral Cihat Yaycı Yaptı, AB Türkiye'ye Yaptırım Uygularsa Ne Olur?", *Yeniçağ*, 19 September 2020.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

Mediterranean are covered activities in the background.

Moreover, an area representing 0.7% of the global ocean surface has now evolved into one in which strategic interests may turn into armed conflict. In the beginning, it started as a Turkish-Greek dispute over maritime jurisdiction but then, thanks to French intervention, it turned into a Turkey-EU problem. Then, with the NATO Secretary General's efforts to reduce the risk of incidents and accidents between two NATO allies, the NATO dimension was added. The U.S. also took part in the crisis, especially after it showed its true colors by lifting its GASC arms embargo.

From the point of view of Turkey and other actors' point of view, the problem in the Eastern Mediterranean is not just one of jurisdiction or energy but also one of sovereignty. In spite of a key actor, excluding Turkey from the process is a policy of soft containment, and a solution without Turkey is not viable. The inconveniencing of this containment could lead to the Eastern Mediterranean into a dangerous escalation spiral that could permanently alter Turkey's relationship with the West and create a significant break either in NATO's southern flank or in the Eastern Mediterranean, which controls the center of Eurasia.

REFERENCES

“10-11 December 2020, External relations, Eastern Mediterranean”, *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2020/12/10-11/#>, (Date of Accession: 10.02.2021).

“AB Liderleri Türkiye’ye Yaptırım Kararı Almadı”, *Sözcü*, 11 December 2020.

“Article by Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu titled “Our Preference in Eastern Mediterranean is Diplomacy without Preconditions”, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kathimerini-makalesi-15-9-2020.en.mfa>, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Biz “Görüşmeden Ne Çıkacak” Diye Beklerken, Yunanistan’dan Türkiye’ye Göndermeli Askeri Hamle”, *Oda Tv*, <https://odatv4.com/turkiyeye-karsi-imzalar-atildi-25012138.html>, (Date of Accession: 27.01.2021).

“Cyprus (Historical Overview)”, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-_historical-overview_.en.mfa, (Date of Accession: 16.04.2021).

“Doğu Akdeniz Çalıştay-Akdeniz Üniversitesi (2. Oturum)”, *Youtube*, Akdeniz Üniversitesi, <https://www.youtube.com/watch?v=cpKzOTsk4Wk>, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Doğu Akdeniz Çalıştay-Akdeniz Üniversitesi (Açılış ve 1. Oturum)”, *Youtube*, Akdeniz Üniversitesi, <https://www.youtube.com/watch?v=cpSsPPiTk8&t=434s>, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Doğu Akdeniz konusunda en çarpıcı açıklamayı Emekli Tümamiral Cihat Yayıcı yaptı, AB Türkiye’ye Yaptırım Uygularsa Ne Olur?”, *Yeniçağ*, 19 September 2020.

“Eastern Mediterranean Turkey’s Legal and Political Views”, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, http://www.mfa.gov.tr/site_media/

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

html/Eastern-Mediterranean-Turkey-s-Legal-and-Political-Views-5-February-2020.pdf.

“Egypt and Greece Sign Agreement on Exclusive Economic Zone”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-greece/egypt-and-greece-sign-agreement-on-exclusive-economic-zone-idUSKCN252216>, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Energy: A Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean”, *European Parliament*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf), (Date of Accession: 16.02.2021).

“Exploratory Talks between Greece and Turkey Resumed in Istanbul”, *Keep Talking Greece*, <https://www.keeptalkinggreece.com/2021/01/25/greece-turkey-exploratory-talks/>, (Date of Accession: 27.01.2021).

“France Deploys Charles De Gaulle Aircraft Carrier to Eastern Mediterranean”, *Southfront*, <https://southfront.org/france-deploys-charles-de-gaulle-aircraft-carrier-to-eastern-mediterranean/>, (Date of Accession: 13.02.2021).

“Greece to lease French FREMM Frigates Amid Turkey Tensions in Aegean”, *The Defense Post*, <https://www.thedefensepost.com/2018/04/21/greece-lease-french-fremm-frigates-turkey-aegean/>, (Date of Accession: 27.01.2021).

“Limits of Oceans and Seas”, *International Hydrographic Organization*, Monte Carlo-Monaco, 1953.

“Military De-Confliction Mechanism between Greece and Turkey Established at NATO”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Oruç Reis Gemisi İçin Navtex İlan Edildi”, *Sözcü*, 10 August 2020.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“Outcome of The Special European Council Meeting, 1-2 October 2020”, *European Parliamentary Research Service Blog*, <https://epthinktank.eu/2020/10/06/outcome-of-the-special-european-council-meeting-1-2-october-2020/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

“Outlook For The Meetings Of EU Leaders On 25-26 March 2021”, *European Parliamentary Research Service Blog*, <https://epthinktank.eu/2021/03/23/outlook-for-the-meetings-of-eu-leaders-on-25-26-march-2021/>, (Date of Accession: 15.04.2021).

“Savaşın Eşiğine Geldik”, *Sözcü*, 23 July 2020.

“Türkiye, Doğu Akdeniz’deki Doğal Gaz Arama Faaliyetlerini Beklemeye Aldı”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2020/07/28/turkiye-dogu-akdeniz-deki-dogal-gaz-arama-faaliyetlerini-ask-ya-aldi>, (Date of Accession: 15.04.2021).

“Ve Oruç Reis İçin Yeni Navtex Geldi”, *Sözcü*, 27 Ağustos 2020.

AKSOY, Merve, *Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti*, *İNSAMER*, https://www.academia.edu/29286231/Dogu_Akdeniz_Enerji_Rekabeti, (Date of Accession: 16.02.2021).

ALTERMAN, John B et al., *Restoring the Eastern Mediterranean as a U.S. Strategic Anchor*, <https://www.csis.org/analysis/restoring-eastern-mediterranean-us-strategic-anchor>, (Date of Accession: 16.02.2021).

ANTONOPOULOS, Paul, “U.S. State Department “Deplores” Turkey’s “Calculated Provocation” in the East Mediterranean”, *Greek City Times*, <https://greekcitytimes.com/2020/10/14/u-s-state-department-deplores-turkeys-calculated-provocation-in-the-east-mediterranean/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

ARIDEMİR, Hakan-Çağatay Allı, “Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 2019, p. 188-202.

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

ATLAS, İlayda Meryem-Deniz İstikbal, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları, Kemal İnat et al., *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, SETA Kitapları 60, Ankara 2020, p. 183-208.

BABÜROĞLU, Naim, "2021'de Türkiye'nin Dış Politikadaki Konumu...", *Veryansın TV*, 3 January 2021.

BAŞIBÜYÜK, Osman, "Büyük Oyun II-Doğu Akdeniz", *sunsavunma.net*, <https://www.sunsavunma.net/buyuk-oyun-ii-dogu-akdeniz/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

ÇUBUKÇUOĞLU, S. Süha-Salih Saner, "Aspects of Hydrocarbon Insecurity in the Eastern Mediterranean: Maritime Claims, Access, and Quest for Energy Resources", *Turkish Journal of Energy Policy*, 2018, 3(6), p. 26-39.

ERCİYES, Çağatay, "Eastern Mediterranean Turkey's Legal and Political Views", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/Eastern-Mediterranean-Turkey-s-Legal-and-Political-Views-5-February-2020.pdf, (Date of Accession: 14.02.2021).

EROL, Mehmet Seyfettin, "Fransa ve Yunanistan: Doğu Akdeniz'deki Büyük Hesaplaşmanın Vekil Aktörleri", *Aydınlık*, 9 September 2020.

GÜLLER, Mehmet Ali, "Çin'in Doğu Akdeniz Politikası", *Mehmet Ali Güller.com*, <https://mehmetaliguller.com/2020/08/12/cinin-dogu-akdeniz-politikasi/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

GÜNEY, Ateşoğlu Nurşin, "Western Policies in the Eastern Mediterranean", Kemal İnat et al., *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications 62, Ankara 2020, p. 100-133.

GÜRDENİZ, Cem, "Piracy Like Actions of Germany and the EU in the Eastern Mediterranean", *United World*, <https://uwidata.com/14469-piracy-like-actions-of-germany-and-the-eu-in-the-eastern-mediterranean/>, (Date of Accession: 17.02.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

GÜRDENİZ, Cem, *Mavi Vatanın Güney Cephesi "Doğu Akdeniz"*, Pankuş Yayınları, Ankara 2020.

İNAT, Kemal, "Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye'nin Politikası", SETA, <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-sorununun-nedenleri-ve-turkiyenin-politikasi/>, (Date of Accession: 16.02.2021).

İNAT, Kemal-Burhanettin Duran, "Main Parameters of Turkey's Eastern Mediterranean Policy", Kemal İnat et al, *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications, Ankara 2020, p. 6-29.

KANAT, Kılıç Buğra-Alexander Chreeky, "Libya'da Amerikan Varlığı, Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları", Kemal İnat et al., eds., *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Kitapları 60, Ankara 2020.

KILIÇ, Altemur, "1571 yılındaki Fetihten Günümüze Kıbrıs Gerçeği", *Yeniçağ*, 20 February 2011.

KÖKSAL, Başak, "EUNAVFOR MED İrini Operasyonu Çerçevesinde Roseline-A Gemisine Karşı Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Değerlendirilmesi", *Istanbul Center of International Law*, https://icil.org.tr/eunavfor-med-irini-operasyonu-cercevesinde-roseline-a-gemisine-karsi-gerceklestirilen-askeri-mudahalenin-hukuka-uygunlugunun-degerlendirilmesi/#_ednref15, (Date of Accession:17.02.2021).

KURT, Menderes-Talha İsmail Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları", Kemal İnat et al., *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, SETA Kitapları 60, Ankara, 2020, p. 159-182.

LEE, Stephen J., *Gladstone and Disraeli*, Routledge, London 2005.

MAMEDOV, Ruslan, "Russia's 'Wait and See' Policies and Libyan Settlement", *Italian Institute for International Political Studies*, <https://www.>

IS THE CRISIS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ABOUT ENERGY OR SOVEREIGNTY?

ispionline.it/en/pubblicazione/russias-wait-and-see-policies-and-libyan-settlement-24692, (Date of Accession:16.02.2021).

PRICOPI, Marius, "The Military Operation Eunavfor Med Irini-A Downscale of the EU's Involvement in the Migration Crisis", *Land Forces Academy Review*, 4(100), 2020, p. 302-306.

PROEDROU, Filippou, "A Geopolitical Account of the Eastern Mediterranean Conundrum: Sovereignty, Balance of Power and Energy Security Considerations", *Cambridge Review of International Affairs*, 2021.

PUTTEN, Frans Paul van der, "Infrastructure and geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4), 2016, p. 337-351.

RUBIN, Aviad-Ehud Eiran, "Regional Maritime Security in the Eastern Mediterranean: Expectations and Reality", *International Affairs*, 95(5), 2019, p. 979-997.

ŞAHİN İsmail, "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)", *Asia Minor Studies-International Journal of Sciences*, 4(7), 2016, p. 149-176.

TAMAN, Muhittin-Mehmet Çağatay Güler, "The Cyprus Dispute: The Prerequisite for the Solution of the Eastern Mediterranean Problem", Kemal İnat et al., *Eastern Mediterranean and Turkey: Political, Judicial, and Economic Perspectives*, SETA Publications 60, Ankara 2020, p. 32-60.

The Ministry of Defence, International Security and Defence White Paper, Italy, Article 44.

UN Certificate of Registration No:69975, 30 September 2020.

WINTOUR, Patrick, "Libyan Government Activates Cooperation Accord with Turkey", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/20/libyan-government-activates-cooperation-accord-with-turkey>, (Date of Accession: 16.02.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

YAYCI, Cihat, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, 4(6), 2012, p. 1-70.

YAYCI, Cihat, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2020.

Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz e-kitap, TASAM Yayınları Uluslararası İlişkiler Serisi, 2020.

YILDIZ, Dursun, *Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007.

YILMAZ, Kardelen, "Doğu Akdeniz Çalıştayı Başladı", *Denizcilik*, www.denizcilikdergisi.com/denizcilik-gundem-haberleri/dogu-akdeniz-calistayi-basladi/, (Date of Accession: 16.02.2021).

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

'The Responsibility to Protect' After Libya: An Assessment of 'Responsibility While Protecting' and 'Responsible Protection' Approaches

Çağrı Emin DEMİRBAŞ**

Öz

2011 yılında Libya'ya yönelik insancıl gerekçelerle gerçekleştirilen NATO müdahalesi yoğun eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştirilerin başlıcaları rejim değişikliği yaratılması, tarafsızlık ilkesine riayet edilmeyerek çatışan taraflardan birinin desteklenmesi ve müdahalenin sonuçları bağlamında başarısızlığa uğradığıdır. Tüm bu eleştiriler Brezilya tarafından önerilen Koruma Sırasında Sorumluluk (*responsibility while protecting*) ve Çin tarafından ortaya atılan Sorumlu Koruma (*responsible protection*) gibi yeni kavramlar altında koruma sorumluluğu doktrininin (KoS) gözden geçirilmesine yol açmıştır. Bu çalışmada, bu iki yaklaşım bağlamında Libya müdahalesi ve sonraki tartışmalar gündeme alınmaktadır. Çalışmanın temel argümanı bu yeni yaklaşımların KoS kavramında içerilmeyen yeni bir öneri getirmediği ve her iki yaklaşımın da Libya müdahalesine yönelik olarak yalnızca eleştirel yaklaşımlar olarak okunabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: İnsancıl Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Koruma Sırasında Sorumluluk, Sorumlu Koruma, Libya.

Abstract

2011 NATO's Libyan Intervention which was justified on humanitarian grounds has been intensively criticized. Main criticisms are that leading to regime change, supporting one of the warring parties and consequences of the intervention. All these criticisms have led to the revision of the doctrine of responsibility to protect (RtoP) under new concepts such as Responsibility While Protecting by Brazil and Responsible Protection by China. In this study, Libyan humanitarian intervention and discussions about it are investigated in the context of these approaches. The main argument of the study is that these approaches do not bring any significant proposals that are not included the RtoP and in this context, both approaches can only be read as a critique of the Libyan intervention.

Keywords: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Responsibility While Protecting, Responsible Protection, Libya.

* Makale Geliş Tarihi: 26.03.2021 Yayına Kabul Tarihi: 16.04.2021

** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e-posta: cagriemindemirbas@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8281-2827.

GİRİŞ

2011 yılında Arap Baharı bağlamında Libya’da başlayan gösteriler ve Muammer Kaddafi rejiminin siviller üzerinde güç kullandığı ve bir soykırım gerçekleştirebileceği iddialarıyla gerçekleştirilen ‘insancıl’ müdahale sonrası, Koruma Sorumluluğu (KoS) doktrini yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Tartışmaların odak noktası KoS’un insancıl koruma misyonu üzerine özellikle Libya örneğiyle oluşan soru işaretleri olmuştur. Zira eleştiriler öncelikle müdahalenin insancıl koruma maksadından ziyade, bir rejim değişikliği operasyonuna dönüştüğü ve ortaya çıkan sonuçlar bağlamında Libya’da insan haklarının korunduğu bir düzenin ortaya çıkmadığı tespitlerinde yoğunlaşmıştır.

Müdahalenin on yıl sonrasında, gerçekten de Libya insancıl müdahaleye haklı gerekçe olarak ileri sürülen insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırıldığı bir düzene kavuşmak bir yana, herhangi bir düzenden bahsedilmesi dahi mümkün olmayan kaotik bir görüntü arz etmektedir. Bu yönüyle Libya, Somali örneğine, bir diğer ifadeyle bir başarısız devlet (failed states) durumuna benzetilmektedir.¹

Libya müdahalesinin insancıl müdahale ve özelde de KoS açısından yarattığı tartışmalar, Libya’daki uygulama sorunlarına odaklanan yeni yaklaşımların ortaya atılmasına neden olmuştur. Bunların başında da Brezilya tarafından ortaya atılmış olan Koruma Sırasında Sorumluluk² (Responsibility While Protecting)³ ve Çin tarafından ortaya atılan Sorumlu

1 “How Libya is Slowly Becoming ‘Somalia on the Med’”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-cameron>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

2 Kavramın Türkçe karşılığı olarak “Korurken Sorumluluk” ya da “Koruma Öncelikli Sorumluluk” gibi çeşitli kullanımlar mevcuttur. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sezai Çağlayan, “Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi: Koruma Öncelikli Sorumluluk”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 12, 2018, s. 335-360.

3 Responsibility while protecting: elements for the development and promotion of a concept, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, A/66/551-S/2011/701.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Koruma (Responsible Protection)⁴ kavram ve yaklaşımlarıdır. Bu iki yaklaşımın ortak noktası özellikle Libya örneğinden hareketle, KoS'un başarısızlık nedenlerine odaklanmaları ve bunların aşılabilmesi için benzer çözüm önerileri getirmeleridir.

Bu çalışmada söz konusu iki yaklaşım ekseninde Libya'da KoS'un uygulamadaki sorunlarına değinilmekte ve bu yeni yaklaşımlar uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinleri çerçevesinde incelenmektedir. Diğer taraftan çalışmanın temel argümanı ise iki yaklaşımın da aslında KoS doktrinine yönelik kapsamlı bir revizyon önermediği, gündeme gelen tartışmaların KoS'un ilkesel tartışmalarından ziyade, uluslararası politikanın doğasına dayandırılabilirdir. Zira tüm bu tartışmalar, KoS doktrininin gündeme geldiği 2000'li yılların başından beri bulunmaktadır. Bu çerçevede gerek 2001 yılında yayınlanan ICISS Raporu (International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS)⁵ gerekse de KoS'u BM gündemine taşımış olan 2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Kararı⁶ ve 2009 yılındaki Koruma Sorumluluğu'nu Uygulamak⁷ isimli raporda, halihazırda söz konusu iki yaklaşımın getirdiği öneriler bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki yaklaşım da bir yenilik önermemiş, yalnızca Libya'daki uygulamaya binaen oluşan sorunları gündeme getirmiştir.

Çalışmanın ilk başlığı kısa bir biçimde KoS doktrinine odaklanmakta, akabinde Libya müdahalesine kısaca değinilmektedir. Sonraki başlıklarda ise Koruma Sırasında Sorumluluk ve Sorumlu Koruma yaklaşımları ele alınmakta ve bu yaklaşımlar, KoS doktriniyle kıyaslanarak ilgili sonuçlara ulaşılmaktadır.

4 Ruan Zongze, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

5 "The Responsibility to Protect, Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty", *ICISS*, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

6 "2005 World Summit Outcome", A/RES/60/1, *UN*, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

7 "Implementing the Responsibility to Protect", *Report of the Secretary-General*, A/63/677.

KOS DOKTRİNİ

Koruma sorumluluğu kavramı, 1990'lı yılların insancıl müdahale uygulamalarının tartışmalı hukuki ve politik zemini üzerine kurgulanmış bir kavram olma özelliği taşımaktadır. 1990'lı yıllar, uygulanan ve uygulanmayan insancıl müdahalelerle anılmaktadır. Özellikle 1999 Kosova Müdahalesi gerek uluslararası hukuk gerekse de uluslararası politika çerçevesinde egemenlik ve egemenliğin sınırlarını tartışma gündeminin baş sıralarına yükseltmiştir. Bilindiği gibi insancıl gerekçeler öne sürülerek NATO üzerinden gerçekleştirilen bu müdahale, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yetkilendirmesi olmaksızın uygulandığı için yasal olmayan; fakat insan hakları ihlallerini ortadan kaldırma maksadıyla yapıldığı için meşru bir müdahale olarak değerlendirilmiştir.⁸

“Yasal olmayan fakat meşru (illegal but legitimate)” ifadesi, iki önemli tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Bunların ilki, yasallık ve meşruiyet arasında bir gerilimin ortaya çıkmasıdır. Kökenleri hukuk ve siyaset felsefesinin kadim meselelerinden biri olan hukuki pozitivizm-doğal hukuk ayrışmasına dayandırılabilir olan bu gerilim, özünde mevcut yasaların üzerinde, o yasalara ahlaki bir ölçüt sunabilecek normların bulunup bulunmadığı noktasında düğümlenmektedir.⁹ İkincisi ise devlet egemenliğinin sınırlarına ilişkin olup; aslında liberalizmin felsefi kökenlerine kadar uzatılabilir sınırlı ve mutlak egemenlik arasındaki gerilime dayanmaktadır.¹⁰

Bu temel tartışmalar, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da katkılarıyla KoS doktrininin doğuşuna zemin hazırlamıştır. 2000 yılında Kanada öncülüğünde tesis edilen Müdahale ve Egemenlik Uluslararası

8 *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 163-176.

9 Detaylı bilgi için bkz. Joseph Boyle, “Natural Law and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

10 Detaylı bilgi için bkz. Kofi Annan, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, <http://www.economist.com/node/324795>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021); Gareth Evans-Mohamed Sahnoun, “Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground”, *Global Governance*, 7(2), 2001, s. 119-125.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS) tarafından 2001 yılında yayınlanan ve aynı isimle anılan bir raporla KoS doktrini tanıtılmıştır.¹¹

Öncelikle komisyon bu yeni yaklaşımın en azından dört temel gerekliliği sağlamasını vurgulamaktadır. Birincisi müdahale edilip edilmeyeceği, edilecekse nasıl ve ne zaman olacağı hususlarında açık kural, prosedür ve kriterlerin belirlenmesi; ikincisi askeri seçenekler dışındaki diğer yaklaşımların başarısız olması halinde müdahalenin meşruiyetinin sağlanması; üçüncüsü müdahalenin ilan edilen amaçlarına uygun ve insani kayıpların ve kurumsal zararların asgari düzeye indirilmesine özen gösterilerek gerçekleştirilmesi ve son olarak da mümkün olduğu ölçüde sürdürülebilir ve istikrarlı bir barış ortamının yaratılması için çatışmaların nedenlerinin ortadan kaldırılmasıdır.¹²

Bu bağlamda komisyonun ilk olarak önemle üzerine eğildiği husus insancıl müdahaleye yüklenen pejoratif anlamlardır.¹³ Bu çerçevede komisyon, koruma sorumluluğu kavramını insancıl müdahale kavramı yerine önermektedir. Komisyon, söz konusu tercihin nedenlerini üç madde olarak sıralamaktadır. Bunların ilki, geleneksel insancıl müdahale hakkı ya da müdahale hakkı kavramlarının, dikkatleri acil yardıma ihtiyacı olanların hak ve iddiaları yerine müdahale edenlere kaydırıldığı tespitidir. İkincisi, müdahale kavramının dar bir bakış açısıyla müdahale öncesi önleyici çabaları ve sonrasındaki yardım faaliyetlerini içermiyor olmasıdır. Üçüncü olarak ise, insancıl müdahale kavramının daha en baştan müdahale lehine argümanları geliştirdiği ve olası muhalefetin gayri-insani bir duruş

11 *The Responsibility to Protect, Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty* (ICISS Raporu), <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

12 ICISS, *a.g.r.*, s. 11.

13 1990'lı yıllarda yoğun olarak gündeme gelen insancıl müdahaleler Ortaçağ Haklı Savaş doktrinin canlanması, yeni-sömürgecilik ve emperyalizm anlayışlarının insancılık kisvesi altında sürdürülüyor olması gibi çeşitli bağlamlarda eleştirilere maruz kalmıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Noam Chomsky, *Yeni Askeri Hümanizm*, çev. Faruk Aydın, Pınar Yayınları, İstanbul 2002; Jean Bricmont, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War*, çev. Diana Johnstone, Aakar Books, Delhi 2007; Joanna Davidson, "Humanitarian Intervention as Liberal Imperialism: A Force for Good?", *Polis Journal*, 7, Summer 2012, s. 128-164.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sergilenmekle suçlanmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede komisyon, tüm bu unsurları bertaraf edebilmek adına koruma sorumluluğu kavramını tercih etmiştir. Zira ilk olarak koruma sorumluluğu kavramı, kaygıyı müdahale edenden, “toplumların toplu kıyım, sistematik tecavüz ve çocukların aç bırakılmasından korunması ödevine” kaydırmaktadır. İkinci olarak koruma sorumluluğu, öncelikli sorumluluğu ilgili devlete vermekte; fakat bu devletin mevzubahis sorumluluğu yerine getirmemesi, getirememesi veya bizzat ihlalcı olması durumunda sorumluluğun uluslararası toplum tarafından devralınması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü ve son olarak da KoS doktrini, yalnızca müdahaleyi sağlayan “reaksiyon sorumluluğunu” değil; aynı zamanda müdahale öncesinde “önleme sorumluluğunu” ve sonrasında ise “yeniden inşa sorumluluğunu” da kapsamaktadır.¹⁴

KoS doktrininin tartışmaya açtığı ikinci önemli husus müdahale-egemenlik ikileminin aşılmasına yönelik önerilen “sorumlu egemenlik” anlayışıdır. Komisyon egemenliğin devletlere mutlak bir bağımsızlık kazandırmaması gerektiğini; zira egemenlik kavramının özünde ilgili devletin vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin korunması koşuluna tabi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵ Liberalizmin temel ilkelerinden, özellikle de toplumsal sözleşmecî yaklaşımlardan kaynaklanan bu görüş, devlet egemenliğinin toplumsal rıza temelinde kurgulandığını ve varsayımsal bu rızanın devlete başlıca temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla verildiğini ifade etmektedir.¹⁶ Dolayısıyla egemenlik, temel hak ve özgürlüklerin korunması koşuluna; bir diğer ifadeyle bu sorumluluğun yerine getirilmesine bağlı kılınmıştır. Bu çerçevede komisyon, KoS doktrininin egemenliği yeniden tanımladığını ve egemenlik

¹⁴ ICISS, *a.g.r.*, s. 16-17.

¹⁵ ICISS, *a.g.r.*, s. 13.

¹⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. David R. Mapel, “The Contractarian Tradition and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

yorumunun “hem içsel özellikleri hem de dışsal ödevleri bağlamında kontrol anlamındaki egemenlikten, sorumluluk anlamındaki egemenliğe” kaydırılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷

Egemenlik kavramına yönelik sorumluluk/koşulluluk/sınırlılık bağlamındaki bu liberal okumanın doğal bir sonucu uluslararası toplumun esas aldığı klasik/mutlak egemenlik yorumlarının da aynı bağlamda ele alınması gerekliliğinin tartışılmasıdır. Fakat buradaki en temel sorun, “Westphalian” sistemin ve mevcut uluslararası hukukun temel sütununu oluşturan egemenlik ilkesinin, BM Şartı'nda da net ifadesini bulduğu üzere, müdahale-etmeme (non-intervention) ilkesi üzerinden kesin sınırlarla çizilmiş olmasıdır. Ayrıca ne BM Şartı'nda ne de uluslararası hukukun bir başka asli kaynağında egemenliğe içsel bir koşul konulmuştur.¹⁸ Bu çerçevede komisyon geliştirmekte olan insan hakları ve insani güvenlik normlarına atıf yapmakta ve çağın gereklilikleri kapsamında egemenliğin nasıl anlaşılması gerektiğine dair bir öneride bulunmaktadır.

Sorumlu egemenliğin, uluslararası alanda devlet egemenliğine uyarlanması, müdahale-etmeme ya da karışmama şeklinde ifade edilen temel kuralların insan haklarına saygı çerçevesinde esnetilmesi veya aşılabilmesinde işlevsel görülmektedir.¹⁹ Bu bağlamda komisyon herhangi bir devletin kendi halkını ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerinden koruyamaz ya da korumaz veya bizzat bu hakları çiğnerse, egemenlik haklarını iddia ettiği meşru zemini kaybedecek ve insan haklarını koruma sorumluluğu uluslararası toplum tarafından devralınacaktır. ICISS raporundaki ifadelerle, “halkını ölüm ve diğer ciddi zararlardan koruma sorumluluğu, egemenliğin devlete yüklediği en temel ve hayati

¹⁷ ICISS, *a.g.r.*, s. 13.

¹⁸ Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 54.

¹⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Allen Buchanan, *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, Oxford University Press, New York 2010, s. 201.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sorumluluktur. Eğer devlet kendi halkını böyle bir zarardan koruyamaz ya da korumazsa son kertede askeri müdahalenin de dahil olabileceği insancıl koruma amaçlı zorlayıcı müdahaleler uluslararası toplumun diğer üyeleri tarafından sağlanabilecektir.”²⁰

Komisyon, başta sayılan amaçları uyarınca, KoS çerçevesinde gerçekleştirilecek bir insancıl koruma amaçlı askeri müdahalenin hangi ölçütleri sağlaması gerektiğine ilişkin de tespitlerde bulunmaktadır. Raporda sayılan altı ölçüt haklı savaş geleneği boyunca izleri sürülebilen,²¹ haklı bir savaşın hangi ilkelerle yürütülebileceğini ya da yürütülmesi gerektiğini ifade eden ilkelerden oluşmaktadır. Buna göre müdahale kararı yetkili bir otorite tarafından verilmeli (right authority), müdahalenin haklı gerekçeleri bulunmalı (just cause), bu haklı gerekçeleri oluşturan insancıl amaçlar dışında başkaca niyet ve amaçlar güdülmemeli (right intention), müdahaleye karar verilmeden önce tüm barışçıl yollar denenerek, müdahaleye son çare olarak karar verilmeli (last resort), müdahale insancıl amaçlarıyla orantılı araçlarla yürütülmeli (proportional means) ve son olarak da müdahale sonrasında müdahaleye haklı zemin teşkil eden insancıl krizin sona erdirebileceğine ilişkin makul beklentiler (reasonable prospects) bulunmalıdır.²²

Son olarak önemle üzerinde durulması gereken bir başka nokta, ICISS raporunda müdahalenin kimin tarafından gerçekleştirileceği hususunun ayrı bir bölüm ayrılarak detaylı olarak tartışılmış olmasıdır. Buradaki temel kaygı, özellikle BMGK'nin işlevsiz kaldığı durumlarda, insancıl krizlere yönelik nasıl tepki verileceğidir. Raporda 1990'lı yılların Ruanda ve Srebrenitsa gibi önlenemeyen soykırım hadiselerine sıklıkla atıf yapılarak, böylesi hadiselerin yeniden yaşanmaması adına, bu tarz olaylara

²⁰ ICISS, *a.g.r.*, s. 69.

²¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, s. 1-36.

²² ICISS, *a.g.r.*, XII-XIII, s. 29-37.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

seyirci kalınamayacağı ahlaki perspektifinden yola çıkılarak, BMGK dışı alternatiflerin de masaya yatırıldığı görülmektedir.

Raporda öncelikli odak BM ve BM Şartı'nın VI. ve VII. bölümleri çerçevesinde alabileceği önlemlerdir. Dolayısıyla BMGK gösterilmesine rağmen 'Barış İçin Birleşme' kararı gibi, BM Genel Kurulu'nun nadir olarak gündeme gelen,²³ tartışmalı fonksiyonlarına da göndermeler bulunmaktadır. Bunun yanında insancıl krizlerin acil önlenmesi gereken krizler olduğu göz önünde bulundurularak, yine son derece tartışmalı olan ex-post facto²⁴ yetkilendirme gibi alternatifler de önerilmektedir.²⁵

KoS doktrininin serüveni ilerleyen yıllarda BM gündemine taşınarak devam etmiştir. 2004 yılında dönemin Genel Sekreter'i Kofi Annan'ın öncülüğünde gerçekleştirilen 'Tehditler, Sorunlar ve Değişim Üst-Düzyer Paneli' sonrasında yayınlanan 'Daha Güvenli Bir Dünya: Paylaşılan Sorumluluk' adlı raporda KoS doktrininin etkileri görülmektedir. "Egemenlik ve Sorumluluk" başlığı altında, ICISS raporuna benzer bir biçimde, egemenliğin yalnızca hakları değil; sorumlulukları da içerdiği vurgusu yapılmaktadır. Bir diğer ifadeyle, sorumlu egemenlik anlayışından bahsedilmektedir.²⁶ Raporun 199-203 sayılı paragrafları doğrudan KoS'a ayrılmakta ve 203. paragrafta "hükümetlerin önleyemediği ya da önleme iradesi göstermediği soykırım ve diğer büyük çaplı öldürme, etnik temizlik ya da uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri ortaya çıktığında, BMGK yetkilendirmesiyle son çare olarak uygulanabilen kolektif uluslararası koruma sorumluluğu", gelişmekte olan bir norm olarak tanınmaktadır.²⁷

23 Emergency Special Sessions, General Assembly of the United Nations, <https://www.un.org/en/ga/sessions/emergency.shtml>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

24 Ex post facto yetkilendirme, insancıl müdahaleler özelinde, önlenmesi gereken insancıl krizin aciliyetine binaen yasal yetkilendirme hususunun sonradan aranması gerektiğini ifade eden bir hukuk ilkesidir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Christine Chinkin, "The legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law", *International & Comparative Law Quarterly*, 49 (4), 2000, s. 910-925.

25 ICISS, *a.g.r.*, s. 53-55.

26 'A More Secure World: Our Shared Responsibility', UN, https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org/peacebuilding/files/documents/hlp_more_secure_world.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021), s. 17.

27 "A More Secure...", *a.g.m.*, s. 66.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2005 BM Dünya Zirvesi'nin Sonuç Kararı'nın 138-139. paragraflarında ise "her devletin kendi nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu" bulunduğu belirtilerek, uluslararası toplumun da bu sorumluluğun yerine getirilmesinde yardımcı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu tarz suçlar vuku bulduğunda, ulusal hükümetlerin başarısız olması ve barışçıl önlemlerin de yetersiz kalması durumunda, kolektif eylemin BMGK aracılığıyla "zamanında ve kararlı bir biçimde" uygulanması gerektiği belirtilmektedir.²⁸

2009 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon öncülüğünde kabul edilen, "Koruma Sorumluluğunu Uygulamak (Implementing Responsibility to Protect)" isimli rapor, KoS'un BM çerçevesinde uygulanması bakımından önemli bir adım olma özelliği taşımaktadır. Bu raporla KoS'un geliştirilmesine yönelik üç sütunlu bir yapı belirlenmiştir. İlk sütun, devletin kendi nüfusunu "soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar" gibi suçlardan, "gerek devlet egemenliğinin doğasından gerekse de devletin yasal yükümlülüklerinden kaynaklanan" koruma sorumluluğunun bulunduğuna işaret etmektedir. İkinci sütunda, devletlerin bu sorumluluğunu yerine getirmelerinde uluslararası toplumun da yardım etme sorumluluğu bulunduğu belirtilmektedir. Üçüncü sütunda ise devletlerin koruma sorumluluğunu yerine getirmede başarısız olmaları halinde üye devletlerin BM Şartı'nın VI. Bölümünde öngörülen barışçıl önlemler ya da VII. Bölümde öngörülen kuvvet kullanımını içeren zorlayıcı önlemler de dâhil olmak üzere "zamanında ve kararlı bir biçimde" gerekli önlemleri alması ihtiyacı vurgulanmaktadır. Burada BMGK yetkilendirmesinin esas ve zorunlu olduğuna özellikle dikkat çekilmekte; fakat aynı zamanda ICISS raporunda belirtilen alternatiflerden Barış İçin Birleşme kararına da "ilgili özellikler" olarak vurgu yapılmaktadır.²⁹ Bu vurgu, BM Genel Kurulu'nun uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu

28 '2005 World Summit Outcome', A/RES/60/1, UN, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

29 'Implementing the Responsibility to Protect', Report of the Secretary-General, A/63/677, s. 8-9.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

durumlarla alakalı, BM daimî üyeleri arasında bir anlaşmazlık olduğunda çeşitli kararlar alabileceğine ilişkindir. Fakat aynı zamanda bu kararların üye devletler tarafından bağlayıcı olmayacağı da belirtilmektedir.³⁰ Dolayısıyla raporda Barış İçin Birleşme Kararı'nın, ICISS raporunda olduğu gibi, BMGK'ye bir alternatif olarak ortaya konulmadığı, yalnızca Genel Kurul'a BMGK'ye yardımcı rolleri üzerinden bir işlev atfedildiği söylenebilir.

2004, 2005 ve 2009 yıllarındaki gelişmelerle KoS, BM gündemine taşınmış olsa da bu durum, aynı zamanda kavramın daha sınırlı bir biçimde ele alınmasına; bir diğer ifadeyle BM sistemine tamamen bağlı kılınmasına neden olmuştur. Zira bu iki belgede de KoS doktrininin uygulamaya geçirilmesi için BMGK yetkilendirmesinin şart olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ICISS raporunda BMGK'nin işlevsiz kalması halinde önerilen alternatifler ele alınmamaktadır. Bu bağlamda KoS kavramı, yalnızca BMGK'nin aldığı kararlarda kendisine atıf yapılan bir norm olma özelliği kazanmıştır. Zira BMGK'nin BM Şartı'nın VII. bölümü çerçevesinde aldığı askeri müdahale kararları, aslen uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği hallerle sınırlı olup; bu durum da BM daimî üyelerinin veto hakları kullanıp kullanmama iradelerine tabi kılınmıştır. KoS doktrininin gelişimiyle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların da uluslararası barış ve güvenliğin ihlali olarak görülebileceği ifade edilebilse bile,³¹ BMGK'nin daimî üyelik ve veto hakları bağlamındaki eşitsizlikçi ve güç paradigmasına göre şekillendirilmiş olan yapısının ilkesel herhangi bir politikanın uygulanabilmesine uygun olup olmadığı son derece kuşkuludur.

Günümüze kadar olan süreç içerisinde KoS bağlamında gerek BM Genel Kurulu gerekse de BMGK tarafından alınan çok sayıda kararda koruma

³⁰ 'Implementing the Responsibility to Protect', Report of the Secretary-General, A/63/677, s. 27.

³¹ Halihazırda BM Şartı çerçevesinde hangi durumların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği hususu sınırları net bir biçimde belirlenmeyen ve dolayısıyla BMGK üyelerinin kanaatlerine bırakılmış olan bir yetkidir. Bu bağlamda Malcolm Shaw'un da belirttiği gibi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi veya ihlali durumu içeriği sürekli olarak genişleyen ve BMGK daimî üyelerinin aralarındaki ilişkilere bağlı bir durum oluşturmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Malcolm Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 947-948.

sorumluluğu kavramına atıflar bulunmaktadır. Bunların dışında konuyla ilgili Kofi Annan sonrasında BM Genel Sekreteri görevini üstlenen Ban Ki-moon ve Antonio Guterres tarafından da çeşitli raporlar yayınlanmıştır.³² Dolayısıyla KoS'un BM'deki ve uluslararası hukuktaki gelişimi sürmektedir. Fakat tüm bu karar ve raporlar doktrininin özellikle uygulamadaki sorunlarının aşılabilmesinde işlevsel olamamış ve ICISS raporunun kavramla ilgili yarattığı geniş tartışma zemini sürdürülememiştir. Özellikle KoS doktrininin Libya'daki ilk askeri macerasının, deyim yerindeyse bir fiyaskoyla neticelenmesi, kavramın ciddi eleştirilere hedef olmasını ve kavramın güvenilirliğiyle alakalı kuşkuları beraberinde getirmiştir.

LİBYA'DA KOS DOKTRİNİNİN UYGULANMASI

Libya, KoS'un üçüncü sütununun, bir diğer ifadeyle uluslararası toplum tarafından sağlanan insancıl koruma maksatlı askeri müdahalenin ilk uygulama örneğini oluşturmuştur. Başlarda hızlı ve kararlı bir biçimde soykırım ya da benzeri katliamların önüne geçtiği için alkışlanan Libya müdahalesi,³³ müdahalenin ilerleyen süreçlerinde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirileri ele almadan önce, kısaca Libya müdahalesinin arka planından bahsetmek yararlı olacaktır.

Genel anlatıya göre, Arap Baharı olarak anılan halk hareketlerinin 2011 yılı başlarında Libya'ya sirayet etmesi ve Muammer Kaddafi rejiminin barışçıl gösterileri güç kullanarak bastırması sonucunda Libya müdahalesine giden süreç başlamıştır. Kaddafi rejiminin sivil göstericileri katlettiği ve her an bir soykırıma kalkışabileceği iddialarıyla konu hızlı bir

32 Tüm bu karar ve raporlara "Koruma Sorumluluğu Küresel Merkezi"nin (Global Centre for the Responsibility to Protect) internet sitesinden ulaşılabilir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.globalr2p.org/resources/>, (Erişim Tarihi:25.03.2021).

33 Gareth Evans, "Can We Stop Atrocities without Launching an All-out War", *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/18/did-qaddafis-end-justify-the-means/>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021); Paul D. Williams, "The Road to Humanitarian War in Libya", *Global Responsibility to Protect*, 3, 2011, s. 249.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

biçimde BM gündemine taşınmıştır.³⁴ Kısa bir süre içerisinde BMGK'den 1970 sayılı karar çıkarılmış ve bu kararda “sivil nüfusa karşı düşmanca ve şiddet içeren eylemleri” ve “barışçıl gösterilerin bastırılması dâhil olmak üzere büyük ve sistematik insan hakları ihlalleri” kınanmakta ve mevzubahis şiddet eylemlerinin “insanlığa karşı suçlar” derecesinde olabileceği vurgulanmaktadır. Libya Hükümeti'ne KoS'un birinci sütunu olan nüfusunu koruma sorumluluğu hatırlatılmakta ve ivedilikle bu eylemlere son verilmesi çağrısı yapılmaktadır. Dahası BM Şartı VII. Bölümü altında, “silahlı kuvvet içermeyen önlemlerin” uygulanacağı karara bağlanmaktadır.³⁵

Silahlı kuvvet kullanımına varmayan önlemlerin öngörüldüğü bu kararın ülkedeki şiddet eylemlerinin önlenmesi için yeterli olmadığının anlaşılmasından hemen sonra BMGK'den 1973 sayılı karar alınmış ve bu kararla Libya'ya yönelik askeri hareketlerin başlatılabilmesine yetki verilmiştir. Kararda, 1970 sayılı kararın gereklerine uyulmadığı, insani durumun kötüleştiği, Kaddafi rejiminin yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerinde ve insanlığa karşı suçlar derecesine varabilecek şiddet eylemlerinde bulunduğu tespit edilmektedir. Bu çerçevede Libya'daki durumun “uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğu” kabul edilerek kuvvet kullanımı yetkilendirilmektedir. Kararın yetki çerçevesi “Libya topraklarının herhangi bir bölümünde herhangi bir biçimde dış bir gücün işgali hariç olmak üzere... ulusal olarak ya da bölgesel örgütler ve düzenlemeler aracılığıyla... sivillerin korunması için gerekli tüm önlemlerin

34 Jihad Taki, “Libyan Ambassador to UN Urges International Community to Stop Genocide”, *Global Arab Network*, <http://www.english.globalarabnetwork.com/201102219941/Libya-Politics/libyan-ambassador-to-un-urges-international-community-to-stop-genocide.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2016); “Libya Jets Bomb Rebels, French Press for No-Fly Zone”, *Reuters*, <http://mobile.reuters.com/article/topNews/idUSTRE7270JP20110314?i=1&irpc=932>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

35 United Nations Security Council, S/RES/1970 (2011).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

alınması”³⁶ şeklinde ifade edilerek sivillerin korunması çerçevesinde ulusal ve kolektif eyleme yetki verilmiştir. Buna ek olarak Libya'nın hava gücünü siviller üzerinde kullanmasının önlenmesi amacıyla Libya hava sahası uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir.³⁷

Kararın alınmasından yaklaşık iki gün sonra, 1973 sayılı kararın verdiği “ulusal eylem” yetkisi çerçevesinde Fransa ve İngiltere'nin başını çektiği bir devletler koalisyonu tarafından Şafak Yolculuğu Operasyonu (Operation Odyssey Dawn) başlatılmıştır.³⁸ Daha sonra da bu operasyon, NATO kapsamına alınarak Birleşik Koruma Operasyonu (Operation Unified Protector) adı altında sürdürülmüştür.³⁹ Müdahale, yaklaşık olarak yedi ay sürmüş ve nihayetinde Kaddafi'nin öldürülmesi ve dolayısıyla Kaddafi rejiminin devrilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁰

Daha önce de ifade edildiği gibi, hızlı ve kararlı bir biçimde gerçekleştirilen bu müdahale sivillerin korunması çerçevesinde olumlu karşılanmış ve KoS doktrini açısından da bir başarı olarak kabul edilmiştir. Fakat aynı zamanda bu müdahale özellikle uygulanişıyla alakalı olarak ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. Kaddafi'nin siviller üzerinde yarattığı tehdidin ve soykırım gerçekleştirilebileceği iddialarının abartılı olduğu,⁴¹ müdahale öncesinde savaş dışı yöntemlerin yeterince denenip denenmediği⁴², müdahale sırasında yaratılan insan hakları ve uluslararası

36 Kararın yetki çerçevesini belirleyen bu ifadeler, Libya müdahalesinin yasallığı konusunda tartışmalar yaratmıştır. Tartışmaların temeli, kararda yer alan “dış bir gücün işgali hariç olmak üzere” ve “sivillerin korunması için” gibi spesifik ifadelerin kararın yetki çerçevesine ilişkin dar ve geniş olmak üzere farklı yorumlanabiliyor olmasıdır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Geir Ulfstein-Hege Fosund Christiansen, “The Legality of the NATO Bombing in Libya”, *International and Comparative Law Quarterly*, 62(1), 2013, s. 159-171.

37 United Nations Security Council, S/RES/1973 (2011).

38 Anders Nygren, “Executing Strategy from the Air”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 103.

39 Fredrik A. Holst-Martin D. Fink, “A Legal View on NATO's Campaign in Libya”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 63.

40 Holst-Fink, a.g.m., s. 76.

41 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Hugh Roberts, “Who Said Gaddafi Had to Go”, *London Review of Books*, 33(22), 2011, s. 8-18.

42 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Alan J. Kuperman, “A Model Humanitarian Intervention?: Reassessing NATO's Libya Campaign”, *International Security*, 38(1), 2013, s. 115.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

insancıl hukuk ihlalleri,⁴³ muhalif cephenin alenen desteklenerek bir rejim değişikliğine gidildiği,⁴⁴ müdahale sonrasında insan haklarının korunabildiği bir düzenin ortaya çıkamaması⁴⁵ gibi eleştiriler Libya müdahalesiyle ilgili olarak sıklıkla gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda müdahalenin yasallığı, BMGK yetkilendirmesi sağlanabildiği için çok fazla tartışma yaratmazken; müdahalenin meşruiyeti konusunda ciddi soru işaretleri oluşmuştur.⁴⁶ Aradan geçen on yıllık zaman, söz konusu eleştirilerin isabetli olduğunu göstermektedir. Zira Libya, aradan geçen zaman zarfında gitgide daha kaotik bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Ülkede hala fiilen bir iç savaş ortamı bulunmakta ve ileride ele alınacağı üzere, çatışan taraflar düzenli olarak insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinde bulunmaktadır.

Libya'da KoS doktrininin uygulanmasına yönelik getirilen eleştirilerin başında "rejim değişikliği" eleştirisi gelmektedir. Bu eleştirinin odak noktası, Libya'da bir devletin içerisinde yaşanan iç savaşa, taraf gözetilerek müdahil olunması ve neticesinde Kaddafi rejiminin devrilmesine yol açılmasıdır. Bu bağlamda müdahale için öne sürülen sivillerin korunması argümanı etrafında soru işaretleri oluşması kaçınılmazdır.

Rejim değişikliği eleştirisini gündeme getirenlerden biri ICISS komitesi üyeliği de yapmış olan ve dolayısıyla KoS'un ortaya çıkmasında katkıları bulunan Ramesh Thakur'dur. Thakur, Libya müdahalesini yetkilendiren 1973 sayılı kararın bu yetkilendirme kararını verirken; müdahalenin

43 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Julian Lehmann, "All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says About the Relationship Between Jus in Bello and the Jus ad Bellum", *Journal of Conflict and Security Law*, 17(1), 2012, s.117-146.

44 Richard Falk, *Humanitarian Intervention and Legitimacy Wars: Seeking Peace and Justice in the 21st Century*, Routledge, New York 2015, s. 11.

45 Alan J. Kuperman, "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

46 Libya müdahalesinin, Kosova'ya atıfla, "yasal ama meşru olmayan" bir müdahale olarak iddia edildiği ve meşruiyet tartışmalarının ayrıntılı bir biçimde analiz edildiği çalışmamız hakkında detaylı bilgi için bkz. Çağrı Emin Demirbaş, "Uluslararası Etik, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu: Libya ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Çözümleme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale 2017.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sınırlarını da dikkatle belirlediğini ve müdahalenin amacının yalnızca insancıl koruma misyonu çerçevesinde anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Bu çerçevede Thakur, iç savaşa müdahil olunması ve Kaddafi'nin doğrudan hedef alınarak rejim değişikliğine yol açılmasını BM Şartı'nın ve 1973 sayılı kararın otoritesinin ihlal edilmesi olarak yorumlamaktadır.⁴⁷

Libya'da KoS'un uygulanması ile ilgili eleştirilerden bir diğeri, hemen tüm insancıl müdahale örneklerinden de aşına olunan, müdahalenin insancıl kaygılardan ziyade müdahaleci devletlerin çıkarlarıyla güdüldüğü eleştirisidir. Bu doğrultuda eleştirilerin odak noktasının müdahalenin gerçekleşmesinde liderlik rolü üstlenen ABD, Fransa ve İngiltere'ye yönelmiştir. Nitekim müdahalenin henüz başlangıç evrelerinde bu devletlerin liderlerinin New York Times gazetesine yazmış oldukları bir yazıda müdahaleye yönelik güçlü istekleri ve Kaddafi rejimini bertaraf edilmesi gereken bir unsur olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu yazıda liderler, müdahalenin sivillerin korunması amacıyla yürütüldüğünü, amaçlarının Kaddafi rejimini devirmek olmadığını belirtmekle birlikte "Kaddafi iktidarda kaldığı sürece NATO operasyonun sürdürüleceğini" ve "Kaddafi iktidardayken Libya için bir gelecek öngörmenin imkânsız olduğunu" da ifade ederek çelişkili bir söylem benimsemişlerdir.⁴⁸

Müdahalenin, müdahaleci devletlerin çıkarlarıyla ilgili olduğu yönünde bir eleştiri, Robert Murray tarafından öne sürülmektedir. Murray'e göre, tarihsel olarak devletler anarşik bir sistem altında dünya halklarını korumak ve desteklemek bağlamındaki sorumlulukları zemininde değil; güvenlik, güç ve çıkarlarına yönelik rasyonel bir zeminde eyleme geçerler.⁴⁹ Bu doğrultuda devletler eylemlerini meşrulaştırmak için ahlaki

47 Ramesh Thakur, "Libya and the Responsibility to Protect: Between Opportunistic Humanitarianism and Value-Free Pragmatism", *Security Challenges*, 7(4), 2011, s. 19-20.

48 Barack Obama- vd., "Libya's Pathway to Peace", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

49 Robert W. Murray, "Humanitarianism, Responsibility or Rationality? Evaluating Intervention as State Strategy", Aidan Hehir-Robert W. Murray, der., *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 16.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

gerekçeler öne sürdüklerinde, bunları ilgili devletlerin öz-çıkarları açısından değerlendirmek ve ahlaki gerekçelerin güvenlik nedenleriyle örtüştüğünü söylemek daha akla yatkındır. Libya da bu durumun güncel bir örneğini meydana getirmektedir.⁵⁰

Libya müdahalesinin yarattığı eleştirilerden bir diğeri ise müdahalenin sonuçlarıyla alakalıdır. Aslında bu eleştirilerin müdahale öncesinde de çeşitli devletler tarafından bir kaygı olarak dile getirildiği görülmektedir. Örneğin müdahale kararı öncesi BMGK tartışmalarına bakıldığında, Rusya ve Çin başta olmak üzere çeşitli ülkelerin müdahalenin olası kötü sonuçlarıyla alakalı kaygılarını dile getirdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Rusya müdahalenin umulmadık sonuçlara yol açabileceğini; Çin ise barışçıl önlemler yeterince denenmeden müdahale kararı alındığını belirtmiştir. Ayrıca Almanya müdahalenin çatışmayı yaygınlaştırabileceğini, Brezilya yarardan çok zarar getirebileceğini, Hindistan uygulanması noktasında ortaya çıkabilecek sorunları vurgulamıştır.⁵¹ Nitekim eleştirileri getiren bu devletler, 1973 sayılı karar esnasında çekimsiz oy kullanmışlardır.

Alan J. Kuperman, Libya'nın sonuçları bağlamında büyük bir başarısızlık olduğunu vurgulamaktadır. Libya, bir demokrasi rejimine evrilmekten ziyade, bir başarısız devlet durumuna dönüşmüş ve insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke haline gelmiştir. Kaddafi'nin devrilmesinden sonra ortaya çıkan güç boşluğu ve iktidar mücadelesi El-Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti-ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam (İŞİD/DEAŞ) gibi terör örgütlerine güvenli bölge sağlamış ve Libya'daki durum insan hakları açısından Kaddafi dönemini aratır hale gelmiştir.⁵²

50 Murray, a.g.e., s. 28.

51 Paul R. Williams-Colleen Popken, "Security Council Resolution 1973 on Libya: A Moment of Legal and Moral Clarity", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 44(1), 2011, s. 230-231.

52 Alan J. Kuperman, "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Müdahalenin üzerinden geçen on yıl, müdahalenin sonuçlarıyla ilgili değerlendirme yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Müdahale sonrasında Libya'da muhalif gruplar da kendi aralarında bir iktidar mücadelesi içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla ülkede iç savaş o günden beri sürmektedir. Günümüzde Libya'da iki büyük iktidar adayı arasında çatışmalar devam etmektedir. Libya, ülkenin doğusunda hâkim konumda bulunan General Halife Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu ile Trablus merkezli Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) güçleri arasında bölünmüş bir görünüm arz etmektedir.⁵³ Aradan geçen on yıl, bu güçlerden herhangi birinin diğerine üstünlük kurarak ülkede egemenlik kurabilmesini sağlayamamıştır. Öte yandan taraflara verilen uluslararası desteklerin de çeşitli olduğu vurgulanmaktadır. UMH'nin Türkiye tarafından desteklendiği ve BM tarafından da Libya'nın meşru temsilcisi olarak tanındığı bilinirken; Hafter güçleri ise Fransa, Mısır, Rusya ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından desteklenmektedir.⁵⁴ Ayrıca ülkedeki güç boşluğundan yararlanan IŞİD'in de etkinliğini arttırdığı ve terör eylemlerinin de ülkenin en önemli sorunlarından biri haline geldiği vurgulanmaktadır.⁵⁵ Bu yönüyle Libya, Somali örneğine benzetilmektedir.⁵⁶

Libya'da günümüzdeki insancıl duruma bakıldığında, benzer bir tablo karışımıza çıkmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün 2019 yılına ilişkin güncel verileri incelendiğinde, ülkedeki insancıl krizin derinleşerek devam ettiği tespit edilmektedir. Rapora göre, ülkede çatışan taraflar, ciddi savaş suçları işlemekte ve insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinde bulunmaktadır.

53 "Libya 2019", *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/libya/report-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

54 Imran Khan, "Oil, Arms Sales, Money: What Became of Libya's Revolution?", *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/17/oil-arms-sales-money-what-became-of-libyas-revolution>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021); "Libya'da Siyasi Dengeyi Değiştiren General Halife Hafter Kimdir?", *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

55 Borzou Daragahi, "Ten Years Ago, Libyans Staged A Revolution. Here's Why It Has Failed.", *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/ten-years-ago-libyans-staged-a-revolution-heres-why-it-has-failed/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

56 "How Libya Is Slowly Becoming 'Somalia on the Med'", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-cameron>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hem Hafter hem de UMH güçleri çok sayıda sivilin ölümünden sorumlu tutulmakta ve binlerce insanın yerlerinden edilmesinde pay sahibi oldukları vurgulanmaktadır.⁵⁷ Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), 248 bini çocuk olmak üzere toplam 823 bin insanın devam eden politik istikrarsızlık, çatışmalar ve buna benzer nedenlerle acil insani yardıma muhtaç olduğunu belirtmektedir.⁵⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch) 2021 yılında yayınladığı Libya raporuna bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. Rapora göre, çatışan tüm taraflar "hukuksuz ve ayırım gözetmeden sivillerin öldürülmesine ve yaşamsal önemi olan altyapının yıkımına yol açmaktadırlar".⁵⁹

LİBYA SONRASINDA KOS TARTIŞMALARI

KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK

Koruma sırasında sorumluluk kavramı, Libya'nın yarattığı tartışma ikliminde Brezilya tarafından önerilmiştir. Brezilya Dışişleri Bakanı Antonio Patriota tarafından "Koruma Sırasında Sorumluluk: Bir kavramın tanıtılması ve geliştirilmesi için temel ilkeler" ismiyle BM Genel Sekreteri'ne sunulmuştur.⁶⁰ 11 ana paragraftan oluşan belgenin son paragrafında koruma sırasında sorumluluğun uygulanabilmesi için 9 temel prensip önerilmektedir.

Belgenin ilk 5 paragrafı insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının gelişimine temas etmektedir. 6. paragraf itibarıyla koruma sırasında sorumluluk kavramının temel unsurları ortaya konulmaya başlanmaktadır. Bu doğrultuda 2009 Koruma Sorumluluğunu Uygulamak

57 LIBYA 2019", a.g.r.

58 "About OCHA Libya", *The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, <https://www.unocha.org/libya/about-ocha-libya>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

59 "Libya: Events of 2020", *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/libya>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

60 "Responsibility While Protecting: Elements for the Development and Promotion of A Concept", *BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi*, A/66/551-S/2011/701.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

isimli raporla oluşturulan üç sütunlu yapı hatırlatılarak, bu üç sütuna sıkı ve kronolojik bir biçimde uyulması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bir diğer ifadeyle öncelikle ilgili devletin kendi halkını koruma sorumluluğu ilkesine bağlı kalınmalı, akabinde uluslararası toplumun askeri önlemlere varmayan önlemleri devreye girmeli ve hiçbirinden sonuç alınamaması halinde askeri önlemler düşünülmelidir. Bu noktada belgede kolektif sorumluluk ile kolektif güvenlik arasında bir ayırım yapılabilmesinin zorunlu olduğu vurgulanmaktadır. Zira Brezilya'nın önerisine göre, kolektif sorumluluk zorlayıcı olmayan araçların kullanımıyla da tamamıyla uygulanabilirken; bunun ötesine geçen eylemlerin her ne nedenle olursa olsun uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi şeklinde tanımlanması gerekecektir. Bu önlemin önerilmesinin arkasında yatan temel neden 6. paragrafın son cümlesinde görülebilmektedir: "Açık ki aceleyle güç kullanımına başvurulmasının önlenmesi için askeri ve askeri olmayan zorlama arasında açık bir ayırım gereklidir". Buradaki aceleyle (precipitous) güç kullanımı vurgusu, Libya'daki eleştirilere gönderme yapmaktadır.

Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Libya müdahalesi son derece hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiş ve ICISS raporunda da öngörülen⁶¹ müdahale öncesi seçeneklerin yeterince değerlendirilip değerlendirilmediği eleştirilerin konusu olmuştur. Çeşitli medya organlarının ve görgü tanıklıklarının kanita dayanmayan söylemlerinden yola çıkılarak yaratılan Kaddafi rejiminin acil önlenmesi gereken bir soykırım girişiminde olduğu algısı dönem tartışmalarına hâkim olmuştur.⁶² Bu bağlamda Brezilya'nın KoS sütunlarına sıkı bağlılık vurgusu anlamlı ve yerinde bir öneri oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu bağlılığın nasıl sağlanabileceği hususu Brezilya tarafından doğrudan tartışma konusu edilmemiştir. Zira Libya benzeri suiistimallerin önüne geçilmesi adına ICISS raporunda da tartışmalar bulunmaktadır.⁶³ 2011 raporunda da üç sütunlu bir yapı

61 Detaylı bilgi için bkz. ICISS, *a.g.r.*, s. 36-37.

62 Maximilian Forte, "The Top Ten Myths in the War Against Libya", *Counterpunch*, <http://www.counterpunch.org/2011/08/31/the-top-ten-myths-in-the-war-against-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

63 ICISS, *a.g.r.*, s. 69-70.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

önerilmesiyle, aslında uygulama sorunlarının önüne geçilmek istenmiştir. Fakat buradaki temel sorun ilkesel olmaktan ziyade; uluslararası politikanın dinamiklerine dayanan pratik/pragmatik meselelerdir. Dolayısıyla Brezilya'nın sütunlara bağlılık önerisinin, önceki tartışma ve öneriler gibi temenni niteliğinde kaldığı söylenebilir.

Önerinin 7. paragrafındaki temel kaygı, KoS doktrininde de önemle üzerinde durulan ve haklı savaş doktrininin de bileşenlerinden biri olan son çare koşulunun sıkı bir biçimde uygulanmasına yöneliktir. Yasallık ve meşruiyet konusunda her türlü soru işareti giderilse dahi, askeri önlemlerin her zaman yüksek ölçekte insani ve materyal kayıplara neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda her türlü diplomatik yolun denenmesi ve tüketilmesinin her zaman zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu gerçekleştirirken son çare olarak başvuracağı güç kullanımından önce “askeri eylemin olası sonuçlarının her durumun kendine özgü koşulları içerisinde kapsamlı ve adil bir biçimde analiz edilmesinin” gerekliliğinin altı çizilmektedir. Burada yine Libya örneğine bir atıf olduğu görülmektedir. İfade edildiği gibi, Libya'ya yönelik en önemli eleştirilerden biri müdahalenin sonuçlarına ilişkindir. Ayrıca müdahaleye son çare olarak başvurulup başvurulmadığı da tartışmalar arasında yer almıştır. Yine ICISS raporunda son çare, doğru niyet ve makul beklentiler koşullarıyla insancıl müdahalelerin tüm bu uygulama sorunları görece geniş bir ölçüde tartışılmaktadır.⁶⁴ Nitekim ICISS, tüm bu ölçütleri ihtiyati ölçütler (precautionary principles) olarak tanımlamakta ve bunları müdahalenin meşruiyeti için mutlaka uyulması gereken 6 temel koşul arasında saymaktadır.⁶⁵ Bu bağlamda Brezilya'nın bu önerisi de ICISS raporunda öne sürülen kaygı ve önlemlerin yeniden bir ifadesidir ve yalnızca Libya'ya yönelik bir eleştiri bağlamında değerlendirilmekten öte bir anlam taşımamaktadır.

64 ICISS, a.g.r., s. 35-37.

65 ICISS, a.g.r., s. 35.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Belgenin 8. paragrafında sivil nüfusa yönelik şiddetin her nerede olursa olsun kabul edilmemesi gerektiği ve zaman zaman askeri önlemlere başvurulması gereken durumlar oluşabileceği belirtilmektedir. Burada da genel olarak insancıl müdahalelere yöneltilen seçicilik eleştirisinin gündeme getirildiği düşünülebilir.⁶⁶ Zira insancıl müdahaleler müdahalelerin gerçekleştiği örneklerden daha fazla gerçekleşmediği örnekler açısından çelişkili bulunmaktadır. Bu noktada belgede Ruanda hatırlatılarak, müdahale edilmeyen acı tecrübeler referans verilmiştir. Daha önce de yer verildiği gibi, bu ve benzeri eleştiriler ICISS raporunun da gündeme aldığı ve aşmak için çeşitli önerilerde bulunduğu meselelerdir. Raporun birçok yerinde 1990'lı yılların acı soykırım hadiseleri hatırlatılarak, insanlık vicdanını şok eden bu tarz hadiselerin her nerede olursa olsun önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda da BMGK'den ve özellikle daimî üyelerden bu konuda sorumlu davranmaları ve veto haklarını sorumlu bir biçimde kullanmaları istenmektedir. Örneğin raporun 6.20 sayılı paragrafında "ciddi insancıl kaygıların bulunduğu durumlarda bir vetonun, tüm insanlığa üstün gelmesinin vicdana sığmadığı" ifadesine yer verilmektedir.⁶⁷

Belgenin 9. paragrafında "müdahalelerin, var olan çatışmaları ağırlaştırması, terörizmin daha önce olmadığı bölgelere nüfuz etmesine neden olması, yeni şiddet dalgaları yaratması, sivil nüfusun zarar görebilme olasılığını arttırması gibi acı dolu sonuçları" hatırlatılmak, 10. paragrafta ise "koruma sorumluluğu kavramının kötüye kullanıldığına, rejim değişikliği gibi sivillerin korunması dışındaki amaçlara yöneldiğine ilişki artan bir algı" bulunduğu belirtilmek suretiyle yine en yakın örnek olan Libya'ya eleştiriler yöneltilmektedir. Bu bağlamda 11. paragrafta ise tüm bu sorunların aşılabilmesi için 9 temel prensip dile getirilmektedir:

66 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Martin Binder, "Humanitarian Crises and the International Politics of Selectivity", *Human Rights Review*, 2009, s. 327-348.

67 ICISS, a.g.r., s. 51.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. Tıbbi bilimlerde olduğu gibi önleme her zaman en iyi politikadır. Silahlı çatışma riskini ve bununla ilişkili insani maliyetleri azaltan önleyici diplomasi vurgusu önemlidir.
2. Uluslararası toplum, BM Şartı'nın ilkeleri ve amaçları doğrultusunda ve 2005 Dünya Zirvesi sonuçlarında somutlaştırıldığı gibi, şiddet tehdidi altındaki sivillerin korunmasında mevcut olan tüm barışçıl araçları tüketme çabalarında titiz olmalıdır.
3. Koruma sorumluluğunun uygulanması da dahil olmak üzere, güç kullanımı, her zaman Şartın VII. Bölümüne uygun olarak Güvenlik Konseyi tarafından veya istisnai durumlarda 377 (V) kararına uygun olarak Genel Kurul tarafından yetkilendirilmelidir.
4. Güç kullanım yetkisi yasal, operasyonel ve geçici unsurlarla sınırlandırılmalı ve askeri hareketin kapsamı Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından verilen yetkinin ruhuna uymalı ve uluslararası hukuka, özellikle uluslararası insancıl hukuka ve uluslararası silahlı çatışma hukuku ile tam uyum göstermelidir.
5. Güç kullanımı mümkün olduğu kadar az şiddet ve istikrarsızlık üretmelidir ve hiçbir koşulda önlenmesi için yetki verilenden daha fazla zarar vermemelidir.
6. Güç kullanımının öngörülmesi durumunda, eylem Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen hedeflerle orantılı, sınırlı ve makul olmalıdır.
7. Bu kurallar, yetkilendirme boyunca, kararın kabulünden yeni bir karar ile yetkilendirme sonlandırılana kadar gözetilmelidir.
8. Koruma öncelikli sorumluluğu sağlamak, kararların yorumlanıp uygulanma şeklini izlemek ve değerlendirmek için Güvenlik Konseyi prosedürlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
9. Güvenlik Konseyi, güç kullanımına yetkilendirilmiş olanların hesap verebilirliğini sağlamalıdır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Tüm bu öneri ve ilkelere bakıldığında, Libya’da yolunda gitmeyen ve sorun yaratan tüm uygulamalara yönelik eleştiriler içerdiği ve bunların aşılabilmesine yönelik öneriler getirildiği görülmektedir. Fakat daha önce de vurgulandığı üzere getirilen tüm bu öneriler aslında ICISS raporunda mevcuttur ve çoğu detaylı bir biçimde ele alınmıştır. İlk önerideki önleyici diplomasi ilkesi ICISS raporunda, KoS kavramını oluşturan üç sorumluktan ilki olan önleyici sorumluluk (responsibility to prevent) çerçevesinde detaylı bir biçimde tartışılmaktadır.⁶⁸ İkinci önerideki barışçıl araçların tüketilmesi, ICISS raporunda son çare koşulunun KoS doktrininin uygulanmasında gerekli ölçütler listesinde yer almakta ve bu koşula da önemle değinilmektedir.⁶⁹

Üçüncü öneri olan insancıl müdahalelerin BMGK yetkilendirmesi ile gerçekleştirilmesi gerektiği ve istisnai durumlarda 377 (V) kararına uygun olarak Genel Kurul tarafından “Barış İçin Birleşme Kararı” alınarak uygulanabileceği önerisi de daha önce ifade edildiği gibi, ICISS raporundaki başlıca öneriler arasındadır.⁷⁰ Dört, beş, altı ve yedinci ilkeler insancıl müdahalelerin jus in bello ya da uluslararası insancıl hukuka uygun olması gerektiğini önermektedir. Bunlar da yine ICISS raporunda detayla tartışılmış ve KoS için koşul olarak ortaya konulmuşlardır. ICISS’in müdahalenin haklı olabilmesi sağlayacak olan ölçütlerinden orantılı araçların kullanılması gerekliliği ilkesi tüm bu meseleleri içermektedir.⁷¹

Brezilya’nın Koruma Sırasında Sorumluluk yaklaşımındaki önemli ve görece yeni olarak değerlendirilebilecek olan öneriler sekiz ve dokuzuncu maddelerde dile getirilen Güvenlik Konseyi prosedürlerinin geliştirilmesi ve hesap verebilirliği sağlanması önerileridir. Her ne kadar bunlar da ICISS raporunda tartışılmış olsa da⁷² KoS doktrininde böyle bir

68 ICISS, a.g.r., s. 19-29.

69 ICISS, a.g.r., s. 36,37.

70 ICISS, a.g.r., s. 48.

71 ICISS, a.g.r., s. 37.

72 ICISS, a.g.r., s. 49-50.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

denetim mekanizmasının oluşturulması öngörülmemiştir. Özellikle Libya örneğinin müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin niyetleri ve uygulamaları konusunda ciddi soru işaretleri yaratması denetim ve hesap verilebilirlik mekanizmalarının gündeme taşınmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Brezilya'nın ve bir sonraki başlıkta ele alınacak olan Çin'in yaklaşımlarında bu hususlara önemle eğiliniyor olması isabetli ve anlamlıdır.

Brezilya'nın Koruma Sırasında Sorumluluk yaklaşımı genel olarak değerlendirildiğinde, bu yaklaşımın KoS'a ciddi bir revizyon önermekten ziyade, KoS'un doğru bir biçimde uygulanabilmesi için ilkesel yapısına bağlı kalınması gerekliliğine yönelik güçlü bir vurgu içerdiği söylenebilir. Zira incelendiği üzere getirilen hemen tüm öneriler halihazırda ICISS raporunda da tartışılmış ve detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

SORUMLU KORUMA YAKLAŞIMI

Çin'in KoS doktrinine yönelik eleştiri ve önerilerini içeren sorumlu koruma yaklaşımı Çin Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (China Institute of International Studies) Başkan Yardımcısı Ruan Zongze'nin Çin'in resmi yayın organı China Daily gazetesine yazdığı, yaklaşımla aynı adı taşıyan makalesine dayanmaktadır.⁷³

Zongze henüz makalesinin başlangıcında KoS doktrini Batı'nın yeni-müdahalecilik anlayışının bir tezahürü olarak tanımlayarak, Çin'in KoS'a yönelik bakışının sinyallerini vermektedir. Zongze'ye göre, 1990'lı yıllarla başlayan insancıl müdahale ve insan haklarının egemenliğe öncelenmesi gibi fikirler diğer ülkelerin iç meselelerine müdahil olunmasına teorik bir zemin oluşturmaktadır. Koruma sorumluluğu kavramı da bu kavramlar listesine bir yenisini eklemiştir. Bu çerçevede KoS'un askeri araçlarla uygulandığı ilk örnek olan 2011 Libya müdahalesi de insancıl amaçlar

⁷³ Ruan Zongze, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kullanılarak rejim değişikliğine neden olmuş ve böylece “insanlık namına hegemonya” kurulmasının ötesinde bir anlam ifade etmemiştir. Zongze’ye göre, “Libya’nın gösterdiği gibi, koruma sorumluluğu bir ülkenin hükümetini değiştirmek suretiyle iç işlerine karışmama ve ulusal egemenlik gibi BM Şartı’nın temel amaçlarıyla bağdaşmayacak bir biçimde kötüye kullanılmaktadır”. Ayrıca Zongze, Libya müdahalesinin sonuçlarına yönelik olarak da eleştiriler getirmektedir. “Herhangi bir insancıl müdahalenin sonuçlarından kim sorumlu olmalıdır?” diye sormakta ve Libya’nın müdahale sonrası içinde bulunduğu işaret ederek, insancıl müdahaleyi “cehennemden gelen bir araç”, koruma misyonunu ise “Pandora’nın kutusunun açılması” olarak yorumlamaktadır.

Zongze, bu sert eleştirileri takiben Çin’in savunduğu pozisyon olan sorumlu koruma misyonunun temel ilkelerini sıralamaktadır. Bunların ilki, herhangi bir müdahalenin belirli bir politik ya da silahlı grubu değil; ilgili ülkedeki insanları ve aynı zamanda bölgesel güvenlik ve istikrarı koruması gerektiğidir. Burada açık bir biçimde Libya’da Kaddafi’ye karşı alenen desteklenen muhalif silahlı gruplar kastedilmekte ve müdahalenin gerek ülkeye gerekse de bölgeye getirdiği kaos ortamına bir eleştiri yöneltilmektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, Libya’da müdahale sonrası ortam kaos benzeri bir görünüme bürünmüş ve ortaya çıkan güç boşluğu, IŞİD ve türevi terör örgütlerinin ülkede ve bölgede güvenlik sorunları yaratmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan ICISS raporunda da doğru niyet ilkesi altında müdahalenin başlıca amacının insani acıları önlemek ve dindirmek olduğu, bunların dışında kalan “belirli bir savaş grubun self-determinasyon iddiasının desteklenmesi” gibi amaçların meşru görülemeyeceği belirtilmiştir.⁷⁴

Sorumlu koruma yaklaşımının ikinci unsuru herhangi bir insancıl müdahalenin yetkilendirilmesinin yalnızca BMGK tarafından

⁷⁴ ICISS, a.g.r., s. 35.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

sağlanabileceği ve başka hiçbir organın böyle bir yetkilendirmede bulunamayacağı yönündedir. Burada da ICISS raporunda BMGK yetkilendirmesi dışında tartışılan alternatiflere bir karşı çıkış okunmaktadır. Çin'in BM sistemine dahil olmasından bu yana izlediği egemenlik ve karışmama ilkelerinin katı bir biçimde korunması gerektiğine ilişkin politikasını⁷⁵ sorumlu koruma yaklaşımında da sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda BMGK, herhangi bir insancıl müdahaleyi yetkilendirilebilecek tek ve yegâne otorite olarak tanımlanmaktadır. Aslında çalışmanın başında da yer verildiği üzere, KoS'un 2005 ve 2009 belgelerinde de benzer bir durum oluşmuş ve ICISS raporundaki alternatiflere bu belgelerde yer verilmeyerek, yegâne otorite olarak BMGK belirlenmiştir. Nitekim ICISS raporunda da otorite meselesine büyük önem atfedilmekte ve BMGK'nin doğal olarak herhangi bir müdahale kararını yetkilendirmede yegâne merci olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda BMGK'nin daimî üyelik sistemini ve veto haklarını da gündeme taşıyan ICISS daimî üyelerden KoS'a konu olan ciddi insancıl krizlerde veto haklarını, eğer hayati ulusal çıkarları öyle gerektirmiyorsa, kullanmamalarını tavsiye etmektedir.⁷⁶ BMGK dışı alternatiflerin ise yalnızca BMGK'nin işlevsiz kaldığı ve "insanlık vicdanını şok eden"⁷⁷ aşırı durumlarda devreye sokulabileceği ifade edilmiştir.⁷⁸

Üçüncüsü müdahaleden önce tüm diplomatik araçların ve yolların tüketilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Zongze'ye bu mutlak bir koşul olmalıdır. Zira "diplomatik çabalar ve kuvvet kullanımına varmayan önlemler uzun bir zaman alıyor olsa da etkileri de uzun sürelidir ve olumsuz sonuçları da daha azdır". Bu öneride de hem en yakın örnek olan Libya'ya, hem de daha önceki insancıl müdahale örneklerinde de karşımıza çıkan müdahale-dışı seçeneklerin yeterince denenip denenmediği eleştirisine

75 Wim Muller, "China's Sovereignty in International Law: From Historical Grievance to Pragmatic Tool", *China-EU Law Journal*, 1(35), 2013, s. 36.

76 ICISS, a.g.r., s. 51-75.

77 ICISS, a.g.r., s. 55.

78 ICISS, a.g.r., s. 53.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

parmak basılmaktadır. Brezilya'nın yaklaşımıyla alakalı tartışmalarda da değinildiği gibi, ICISS raporunda da bu tartışmalar yapılmış ve son çare koşulu altında tüm askeri olmayan önlemlerin denenmesi gerektiği müdahalenin olmazsa olmaz önkoşullarından biri kabul edilmiştir.

Dördüncüsü müdahalenin yalnızca insancıl krizi önleme amacıyla yapılması, hükümetin ortadan kaldırılmasına yol açmaması gerekliliğidir. Rejim değişikliği eleştirisinin yinelenildiği bu maddede, aslında ICISS raporunda da önemle tartışılan devletlerin niyetleri/amaçları meselesine bir vurgu bulunmaktadır. Devletlerin herhangi bir müdahaleye kalkışırken gerçekten ne ölçüde insancıl kaygılarla hareket ettiği insancıl müdahalelerin her zaman en çok tartışılan yönlerinden biri olmuştur. Bu konuda şüpheli görüşler müdahaleye eklenen insancıl sıfatının devletlerin asıl maksatlarını gizleyen bir işlev gördüğünü ileri sürmektedirler.⁷⁹ Diğer taraftan liberal görüşler çerçevesinde ele alabileceğimiz kimi düşünürler ise bunun aksi kanaattedirler. Bu düşünürlere göre, devletler insancıl kaygılarla hareket edebilirler ya da çıkarlarının yanında insancıl kaygılar da güdebilirler.⁸⁰ Nitekim ICISS raporu da liberal bir dille kaleme alınmıştır. ICISS raporunda devletlerin niyetleri hususu, doğru niyet (right intention) ilkesiyle KoS'un uygulanmasının gerekli ölçütlerinden biri kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre insancıl müdahale mutlaka insanlık-dışı durumu sonlandırmak ve önlemek amacı taşımalıdır. Bu amaç dışındaki, çatışan taraflardan birini desteklemek, self-determinasyon hakkını savunmak ve rejimleri alaşağı etmek gibi niyetler müdahalenin meşruiyetine gölge düşürecektir. Fakat ICISS, bu ilkenin uluslararası ilişkilerin gerçekçiliğiyle uyuşmayabileceğinin de altını çizmekte ve bu doğrultuda müdahaleci güçlerin çıkar hesaplarının da dahil olduğu karışık niyetlerle (mixed motives) eyleme geçebilecekleri kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ICISS'e göre diğerkâm niyetlerin

79 Konu hakkında örnek çalışma için bkz. Chomsky, *a.g.e.*

80 Konu hakkında örnek çalışma için bkz. Fernando Teson, "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Public Law and Legal Theory*, Working Paper 39, 2001.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(altruistic motives) öncelikli olması müdahalenin meşruiyeti için yeterli bir koşul olabilecektir.⁸¹

Sorumlu koruma yaklaşımının beşinci önerisi müdahale sonrasında ulusal yapılanmanın sağlanmasına güçlü bir destek sağlanarak, ülkenin karmaşa içinde bırakılmaması gerekliliğidir. Bu öneride de Libya'nın içinde bulunduğu kaotik ortama bir eleştiri bulunmaktadır. Bunun aşılabilmesi için de müdahale sonrasında istikrarlı bir ortamın yaratılmasına destek olunması gerekliliği dile getirilmektedir. Burada Zongze'nin seçtiği kelimelerde ICISS raporunun önemli bir bileşeni olan yeniden-inşa sorumluluğuna (responsibility to rebuild) işaret etmediği tahmin edilebilir. Zira Zongze'nin ulusal yapılanma (national reconstruction) ifadesini tercih ederek, yapılanmanın ulusal bir karakterde, bir diğer ifadeyle o ülkenin kendi halkının tercihleriyle şekillenmesi gerektiğine vurgu yaptığı düşünülebilir.

Altıncı ve son olarak ise BM tarafından bir izleme ve denetim mekanizmasının kurularak etkili bir değerlendirme ve hesap verilebilirlik sistemi inşa edilmesi gerekmektedir. Libya ve benzeri örneklerin sonuçlarının eleştirisinden yola çıkılan bu öneri, koruma sırasında sorumluluk yaklaşımına benzer bir biçimde müdahaleci devletlerin müdahalenin sonuçlarıyla ilgili sorumluluğu üstlenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim Zongze de makalesinde BM İnsan Hakları Konseyi'nin tarafların "insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları" işlediğine ilişkin raporundan hareketle, Rusya'nın NATO'nun Libya'daki faaliyetlerinin soruşturulması ve cezalandırılması önerisinde ısrar ettiğini vurgulamaktadır. Rusya'nın bu önerileri reddedilmiş ve bugüne kadar NATO müdahalesiyle alakalı herhangi bir soruşturma yapılamamıştır. Dolayısıyla Zongze'nin insancıl müdahalelerin şeffaf, hesap verilebilir ve denetlenebilir bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik vurgusu

⁸¹ ICISS, a.g.r., s. 35-36.

önemlidir. Brezilya'nın yaklaşımında da ön plana çıkan denetim ve hesap verilebilirlik önerileri KoS'un, Libya örneğinde de görüldüğü gibi, devletler tarafından çıkarları doğrultusunda suiistimal edilmesinin önlenmesi gayesi taşımaktaysa da bu önerilerin detaylı bir biçimde sunulmamış olması, denetimin ve özellikle de hesap verilebilirliğin hangi araçlarla gerçekleştirilebileceğinin tartışılmamış olması bu önerileri etkisiz kılmaktadır.

SONUÇ

KoS'un ilk askeri uygulaması olan Libya müdahalesi gerek müdahale öncesi ve sırasındaki uygulama sorunları, gerekse de sonuçları bağlamında birçok eleştiri ve tartışmayı beraberinde getirmiştir. Brezilya'nın "Koruma Sırasında Sorumluluk" ve Çin'in "Sorumlu Koruma" yaklaşımları, çalışmada da incelendiği üzere Libya müdahalesini merkezine alarak KoS doktrinine eleştiriler getirmektedir. Her iki yaklaşımın ortak önerilerine bakıldığında, özellikle rejim değişikliği, devletlerin niyet ve çıkarları ve hesap verilebilirlik çerçevesinde eleştiriler ve bunların aşılabilmesine yönelik önlemler ön plana çıkmaktadır. Fakat ortaya konulan önlemler detaylı bir inceleme ve programa sahip değildir. Yalnızca bir olması gerekenler listesi ya da temenniler olarak ortaya konulan bu öneriler, aslında ICISS raporunda da tartışma konusu edilmişlerdir. Dolayısıyla KoS doktrinini inşa eden ICISS ekibi de tüm bu sorun ve tartışmaların farkındadır ve bunların aşılabilmesine yönelik farklı alternatif yaklaşımları da tartışmışlardır. Ancak ICISS raporunda da ifade edildiği üzere, KoS doktrini egemen devletlerden oluşan bir uluslararası ortamda, realizmin dünyasında işlemektedir.⁸² ICISS ekibi her ne kadar KoS doktrinini liberal bir perspektifle inşa etmiş olsa da uluslararası politikanın geleneksel işleyişinin de farkında olarak ve bunları faydacı bir temelde insan hakları ve insani güvenlik perspektifleriyle uyumlulaştırma çabasıyla hareket etmiştir.

⁸² ICISS, a.g.r., s. 52.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özetle gerek KoS gerekse de ona ilişkin öneri ve revizyon çabalarının nihayetinde üst sınırı geleneksel devletler sisteminin yapısıdır. Bu yapı sorunsallaştırılmadan tutarlı ve ilkesel bir doktrinin ne ortaya konulabilmesi ne de uygulanması mümkün görünmektedir. Koruma sırasında sorumluluk ve sorumlu koruma yaklaşımları, ICISS'e göre bu geleneksel yapıyı daha az sorunsallaştırmakta ve devletlerin geleneksel egemenlik haklarına daha fazla vurgu yaparak, BMGK'nin eşitsizlikçi sistemini daha fazla ön plana çıkarmaktadırlar. Özellikle Çin'in yaklaşımında bu vurgu daha güçlü bir biçimde yapılmaktadır.

Her iki yaklaşımın ortak önerilerinden olan müdahalelerin denetim ve hesap verilebilirliğinin sağlanması hem geçmişteki insancıl müdahale örnekleri hem de Libya'da ortaya çıkan sorunlar göz önüne alındığında, bu yaklaşımların KoS doktrinine sağlayabilecekleri yegâne katkı olarak düşünülebilir. Lakin bunlar da detaylı bir şekilde ele alınmaması sebebiyle yalnızca bir temenni olarak algılanabilirler. Bu bağlamda her iki yaklaşım da yeni kavramlar altında ICISS raporunda detaylı bir biçimde önerilmiş olan KoS doktrinini tartışarak, kavram enflasyonu yaratmanın ötesinde bir işlev görmemektedirler.

KAYNAKÇA

“2005 World Summit Outcome”, A/RES/60/1, UN, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“A More Secure World: Our Shared Responsibility”, UN, https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/hlp_more_secure_world.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“About OCHA Libya”, *The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, <https://www.unocha.org/libya/about-ocha-libya>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

“Emergency Special Sessions”, *General Assembly of the United Nations*, <https://www.un.org/en/ga/sessions/emergency.shtml>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

ANNAN, Kofi, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, <http://www.economist.com/node/324795>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

BINDER, Martin, “Humanitarian Crises and the International Politics of Selectivity”, *Human Rights Review*, 2009, s. 327-348.

BOYLE, Joseph, “Natural Law and International Ethics”, Terry Nardin, David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 112-135.

BRICMONT, Jean, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War*, çev. Diana Johnstone-Aakar Books, Delhi 2007.

BUCHANAN, Allen, *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, Oxford University Press, New York 2010.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

CHINKIN, Christine, "The Legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law", *International&Comparative Law Quarterly*, 49 (4), 2000, s. 910-925.

CHOMSKY, Noam, *Yeni Askeri Hümanizm*, çev. Faruk Aydın, Pınar Yayınları, İstanbul 2002.

ÇAĞLAYAN, Sezai, "Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi: Koruma Öncelikli Sorumluluk", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 12, 2018, s. 335-360.

DARAGAHİ, Borzou, "Ten Years Ago, Libyans Staged A Revolution. Here's Why It Has Failed.", *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/ten-years-ago-libyans-staged-a-revolution-heres-why-it-has-failed/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

DAVIDSON, Joanna, "Humanitarian Intervention as Liberal Imperialism: A Force for Good?", *Polis Journal*, 7 Summer 2012, s. 128-164.

DEMİRBAŞ, Çağrı Emin, "Uluslararası Etik, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu: Libya ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Çözümleme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale 2017.

EREKER, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, s.1-36.

EVANS, Gareth, "Can We Stop Atrocities without Launching an All-out War", *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/18/did-qaddafis-end-justify-the-means/>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

EVANS, Gareth-Mohamed Sahnoun, "Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground", *Global Governance*, 7(2), 2001, s. 119-125.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

FALK, Richard, *Humanitarian Intervention and Legitimacy Wars: Seeking Peace and Justice in the 21st Century*, Routledge, New York 2015.

FORTE, Maximilian, "The Top Ten Myths in the War Against Libya", *Counterpunch*, <http://www.counterpunch.org/2011/08/31/the-top-ten-myths-in-the-war-against-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Global Centre for the Responsibility to Protect, <https://www.globalr2p.org/resources/>, (Erişim Tarihi:25.03.2021).

HOLST, Fredrik A.-Martin D. Fink, "A Legal View on NATO's Campaign in Libya", Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 63-99.

How Libya is Slowly Becoming 'Somalia on the Med", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-america>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Implementing the Responsibility to Protect, Report of the Secretary-General, A/63/677.

KHAN, Imran, "Oil, Arms Sales, Money': What Became of Libya's Revolution?", *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/17/oil-arms-sales-money-what-became-of-libyas-revolution>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

KUPERMAN, Alan J., "A Model Humanitarian Intervention?: Reassessing NATO's Libya Campaign", *International Security*, 38(1), 2013, s. 105-136.

KUPERMAN, Alan J., "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

LEHMANN, Julian, "All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says About the Relationship Between Jus in Bello

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

and the Jus ad Bellum”, *Journal of Conflict and Security Law*, 17(1), 2012, s. 117-146.

“Libya 2019”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/libya/report-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

“Libya Jets Bomb Rebels, French Press for No-Fly Zone”, *Reuters*, <http://mobile.reuters.com/article/topNews/idUSTRE7270JP20110314?i=1&irpc=932>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“Libya: Events of 2020”, *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/libya>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

“Libya’da Siyasi Dengeyi Değiştiren General Halife Hafter Kimdir?”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

MAPEL, David R., “The Contractarian Tradition and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 180-200.

MULLER, Wim, “China’s Sovereignty in International Law: From Historical Grievance to Pragmatic Tool”, *China-EU Law Journal*, 1(35), 2013, s. 35-59.

MURRAY, Robert W., “Humanitarianism, Responsibility or Rationality? Evaluating Intervention as State Strategy”, Aidan Hehir-Robert W. Murray, der., *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 15-33.

NYGREN, Anders, “Executing Strategy from the Air”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 103-127.

OBAMA, Barack vd., “Libya’s Pathway to Peace”, *The New York Times*,://

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Responsibility While Protecting: Elements for the Development and promotion of A Concept, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, A/66/551-S/2011/701

ROBERTS, Hugh, "Who Said Gaddafi Had to Go", *London Review of Books*, 33(22), 2011, s. 8-18.

SHAW, Malcolm, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

SIMPSON, Gerry, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004,

TAKİ, Jihad, "Libyan Ambassador to UN Urges International Community to Stop Genocide", *Global Arab Network*, <http://www.english.globalarabnetwork.com/201102219941/Libya-Politics/libyan-ambassador-to-un-urges-international-community-to-stop-genocide.html>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

TESON, Fernando, "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Public Law and Legal Theory Working Paper* 39, 2001, s. 1-54.

THAKUR, Ramesh, "Libya and the Responsibility to Protect: Between Opportunistic Humanitarianism and Value-Free Pragmatism", *Security Challenges*, 7(4), 2011, s. 13-25.

The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 163-176.

The Responsibility to Protect, Report of The International Commission

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

on Intervention and State Sovereignty, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

ULFSTEIN, Geir-Hege Fosund Christiansen, "The Legality of the NATO Bombing in Libya", *International and Comparative Law Quarterly*, 62(1), 2013, s. 159-171.

United Nations General Assembly, A/RES/63/308 (2009).

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1674 (2006).

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1706 (2006).

United Nations Security Council, S/RES/1970 (2011).

United Nations Security Council, S/RES/1973 (2011).

WILLIAMS, Paul D., "The Road to Humanitarian War in Libya", *Global Responsibility to Protect*, 3, 2011, s. 248-259.

WILLIAMS, Paul R.-Colleen Popken, "Security Council Resolution 1973 on Libya: A Moment of Legal and Moral Clarity", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 44(1), 2011, s. 225-250.

ZONGZE, Ruan, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

STRUCTURED ABSTRACT

After the demonstrations that started in Libya in the context of the Arab Spring in 2011 and the “humanitarian” intervention with the allegations that the Muammar Gaddafi regime used power on civilians and could commit genocide, the doctrine of the Responsibility to Protect (RtoP) began to be discussed intensively.

The focus of the discussions has been the questions about the humanitarian protection mission of the RtoP, especially with the Libya example. Critics have been raised primarily on the ground that the intervention turned into a regime change operation rather than the aim of humanitarian protection, and in the context of the results, the order where human rights were protected in Libya has not been established after the intervention.

Ten years after the intervention, Libya indeed presents a chaotic image that cannot even be mentioned in any order. After the intervention, oppositional groups have started a power struggle among themselves. Therefore, the civil war in the country has been going on ever since. Today, conflicts continue in Libya, especially between the two great power candidates. Libya is divided between the Libyan National Army led by General Khalifa Haftar, which is dominant in the east of the country, and the Government of National Accord (GNA) forces based in Tripoli. Ten years afterward, none of these powers have dominated over each other and established a hegemony in the region. On the other hand, the variety of international support given to the parties is emphasized. As it is known that GNA is supported by Turkey and recognized as the legitimate representative of Libya; Haftar forces are supported by France, Egypt, Russia and, the United Arab Emirates. Also, it is emphasized that ISIS, which takes advantage of the power vacuum in the country, has also increased its activities in the region and terrorist acts have become one

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

of the most important problems of the country. In this respect, Libya is compared with the Somalia case.

Looking at the current humanitarian situation in Libya, a similar picture emerges. When the current data of Amnesty International for 2019 are examined, it can be determined that the humanitarian crisis in the country continues to deepen. According to the report, the conflicting parties in the country are committing serious war crimes and violating human rights and humanitarian law. Both Haftar and GNA forces are held responsible for the deaths of large numbers of civilians and it is emphasized that they had a share in the displacement of thousands of people. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) points out that a total of 823 thousand people, 248 thousand of which are children, need urgent humanitarian aid due to the reasons such as; ongoing political instability, conflicts, etc. Libya report published by Human Rights Watch in 2021 demonstrates a similar picture. According to the report, all parties to the conflict "cause unlawful and indiscriminate killing of civilians and destruction of vital infrastructure".

The discussions created by the intervention of Libya in terms of humanitarian intervention and in particular, the RtoP, have led to the introduction of new approaches focusing on the implementation problems in Libya. Chief among these are the concepts and approaches of Responsibility While Protecting suggested by Brazil and Responsible Protection suggested by China. The common point of these two approaches is that they both focus on the causes of the failure of RtoP and offer similar solutions to overcome them, especially for the example of Libya.

In this study, the problems of the implementation of RtoP in Libya are examined in the context of these two approaches and these new approaches are analyzed. On the other hand, the main argument of the

study is that neither of the approaches suggests a comprehensive revision of the RtoP doctrine and that the discussions on the agenda can be based on the nature of international politics rather than the principal discussions of the RtoP. Yet all these debates have existed since the RtoP doctrine came to the fore at the beginning of the 2000s. Within this framework, the ICISS Report in 2001, the World Summit Conclusion Decision in 2005, which brought the RtoP to the UN agenda, and the Implementing the Responsibility to Protect in 2009, already include suggestions brought by these two approaches. Therefore, both approaches do not suggest an innovation, they only bring up the problems arising from the practice in Libya.

The first part of the study focuses briefly on the RtoP doctrine, followed by a brief discussion of the Libyan intervention. The following sections are focused on the Responsibility During Protection and Responsible Protection approaches compared with the RtoP doctrine.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI*

*Turkey-European Union and Visa Freedom Dialogue Agreement and
Remission Agreement of December 16, 2013*

Derya MARANCI**

Öz

Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki göç hareketleri yoğunlaşmış, bölgesel savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve açlık nedeniyle Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine göç hareketleri artmıştır. Bu durum, Türkiye'yi ve Avrupa ülkelerini önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Bu kapsamda çalışmamızda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde göç hareketlerinin yarattığı sorunlar ve sonuçları analiz edilecektir. Makalede ilk olarak göç teorileri, ikinci bölümde göçün Türk ve uluslararası hukuktaki yeri, üçüncü bölümde Türkiye-AB ilişkisinin tarihçesi, dördüncü bölümde AB'nin göç politikaları ve son bölümde de 16 Aralık 2013 tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması, yapılan zirveler ve sonuçlar değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: *Türkiye, Avrupa Birliği, AB-Türkiye İlişkileri, Göçmen Mutabakatı, Göç.*

Abstract

With globalization, migration movements have intensified. Due to regional wars, economic and hunger, migration movements have increased from countries in the region to European countries through Turkey. This situation began to affect Turkey and European countries. In the first part of article migration theories, in the second part migration in Turkish and international law, in the third part, history of the relationship between Turkey-EU, EU migration policies in the fourth part and in the final chapter, Visa Liberalization Dialogue Memorandum and Readmission Agreement dated December 16, 2013 and approaches and conclusions related to other summits will be evaluated.

Keywords: *Turkey, European Union, EU-Turkey Relations, Migrant Agreement, Migration.*

* **Makale Geliş Tarihi:** 18.02.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 23.05.2021

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: deryamaranci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4201-952X.

GİRİŞ

Göç hareketleri, tarih boyunca ekonomik, sosyal, siyasi ve savaş gibi sebeplerle olagelmiş ve uluslararası ilişkilerin önemli bir alanını oluşturmuştur. Oluşturmaya da devam etmektedir. Tarih boyunca göç hareketlerinin artarak sürmesi neticesinde göçün nedenleri ve sonuçları hakkında bir kaniya varılabilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Göç hareketlerinin kuramsal çerçevesini E. G. Ravenstein'in Göç Yasaları Kuramı (1885), Newton'un yer çekimi kanunundan adını alan Göç Yerçekimi Modeli, S. A. Stouffer'ın Keşisen Fırsatlar Kuramı ve Everett Lee'nin Göç Teorisi Kuramı (1965) oluşturmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlar, göç hareketlerinin neden ve sonuçları hakkında genel bir kaniya varılmasında açıklayıcı olmaktadır.

Bu çalışmamızda Türkiye üzerinden Avrupa bölgesine yapılan göç hareketlerinin, Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yarattığı sorunlar ve bu sorunların çözümlenmesi için her iki taraf arasında karşılıklı atılan adımlar ve bu adımların nasıl sonuçlandığı analiz edilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren dış politikasını, ülkenin çıkarlarını gözeterek ve hedeflediği amaçlarını istediği seviyeye çıkarmak için Batı odaklı planlamış ve Batı'ya yönelmiştir. Batıcılık, bir medeniyeti temsil ettiği düşünülen, modern, ilerici, akla ve pozitif bilime önem veren bir yaşam felsefesini kabul eden bir devlet anlayışını benimsemekteydi. Bu temelde Türkiye hem ileri devletler seviyesine çıkacak hem de Avrupa devletleriyle eşit statüde yer alarak Batı Dünyası'nda hak ettiği yere gelecekti. Batı Dünyası'yla ilişkilerini Soğuk Savaş döneminde sağlamlaştıran Türkiye, dış politikasını da bununla ilişkili olarak Batı politikalarına uyumlu hale getirmiştir.

1948 yılında Türkiye, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurucu üyesi olmuş, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olarak siyasi ve güvenlik ittifakını

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Batı'yla kurmuştur. 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla (AET) Ankara Anlaşması'nı imzalamış, bu anlaşmayla AET'ye üye olma yolunda ilk adımı atmıştır.¹ Bu makalede göç teorileri, göç konusunun uluslararası hukuk ve Türk hukukundaki yeri, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihçesi, Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine giden göçmenler ve bu sebeple Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmada kuramsal ve kavramsal çerçevenin anlaşılabilmesi için Türkçe ve İngilizce yayımlanmış kitap ve makaleler, haberler, analizler ve resmi kurumların internet adreslerinden yararlanılmıştır.

GÖÇ HAKKINDAKİ TEMEL TEORİLER

Sosyal, ekonomik, güvenlik ve siyasi etkenler, karmaşık bir olgu olan göçü şekillendirmektedir. Ayrıca göçmenlerin algıları ve kişisel tercihleri de göç üzerinde belirleyici faktörlerdir. Göçü ekonomik, sosyal ve davranışsal teoriye ekleme yönünde teori geliştirme çabalarıyla birlikte antropolojik ve demografik açılardan ele alan yaklaşımlar da mevcuttur.² Göçe dair ilk yaklaşım, E. G. Ravenstein'in 19. yüzyıl Büyük Britanya'sındaki doğum yeri ölçütüne göre geliştirdiği "Göç Yasalarıdır" (1885). Halen belli ölçüde geçerli olan bu yasalar şöyle özetlenebilir.³

- a) Mesafe ve göç edenlerin sayısı arasında ters orantı vardır. Göçmenlerin çoğunluğu genellikle kısa mesafelerde hareket ederler. Uzun mesafeler kat eden göçmenler genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerine gitmeyi tercih ederler.
- b) Göç aşamalı olarak gerçekleşir. Kırsaldan göç, öncelikle gelişen yakındaki bir şehre döndür. Kırsaldan göç eden bu grubun yerine ise

1 Ebru Oğurlu, "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", *Avrasya Etüdüleri*, 24(54), 2018, s. 68.

2 E. Deniz Ela Özcan, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), 2016, s. 187-195.

3 D. B. Grigg, "E. G. Ravenstein and the Laws of Migration", *Journal of Historical Geography*, 3(1), 1977, s. 41-54.

daha uzaktaki bir kırsal alandan yakındaki kırsal alana göç yaşanır. Şehrin önce dış mahallelerine gelen göç zamanla merkeze yönelir.

- c) Her göç hareketi bir karşı göç hareketi yaratır.
- d) Kırsalda yaşayanlar şehirlerde yaşayanlara kıyasla daha hareketlidirler. Göçün ana güzergâhı tarımsal alanlardan sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur.
- e) Kadınlar kendi ülkelerinde erkeklere göre daha hareketli olmakla beraber, erkekler ülkelerinin sınırlarının ötesine göç etme yönünde eğilimlidirler.
- f) Göç yaşa bağımlı olarak gerçekleşen bir olgudur. Çalışma çağındaki yetişkinler göç etmeye daha eğilimlidirler.
- g) Göç edenlerin sayısı, ulaşım imkânlarının artışı ile ekonomisi çeşitlilik arz eden bölgelere doğru yükseliş gösterir.
- h) Göç, genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanır.

Bir başka göç teorisi olan “Göç Yerçekimi Modeli”, göç edenlerin kat etmek zorunda olduğu mesafe ile göç arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Göç ile mesafe arasında ters orantı bulunduğu gerçeğini bir adım ileri götüren bu model, Newton’un yerçekimi teorisinden esinlenmiştir. Buna göre, iki yerleşim merkezi arasındaki göç miktarı sadece aralarındaki mesafeden değil; ayrıca her bir merkezin nüfuslarından da etkilenmektedir. Göçe dair yerçekimi modeli, göç edenleri tek tip bir grup olarak değerlendirmesi, göçün cereyan ettiği güzergâhlardaki mesafeleri ulaşım hatlarının uzunlukları yerine doğrusal olarak hesaplaması ve göçün karmaşık nedenlerini dikkate almaması gibi çeşitli hususlarda eleştirilmiştir.⁴ Ayrıca

⁴ John Vanderkamp, “The Gravity Model and Migration Behaviour: An Economic Interpretation”, *Journal of Economic Studies*, 4(2), February 1977, s. 89-102.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

sosyal bilimlerde temeli olmayan Newton'un yerçekimi teorisine basit bir benzetme olarak da değerlendirilmiştir.⁵

Amerikalı sosyolog S. A. Stouffer ise göç yer çekimi modelindeki doğrusal yaklaşımı eleştirerek, göçmenlerin hedefledikleri bölgeye ulaşmaları için kat etmeleri gereken mesafede karşılarına çıkabilecek imkânların, esas hedefe gidebilen göçmen sayısını azaltabilecek nitelikte olduğunu savunmuş ve çıkış bölgesi ile hedef arasındaki bu imkânları "Keşisen Fırsatlar" olarak nitelendirmiştir.⁶

Diğer yandan, Everett Lee'nin 1965 tarihli Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı çalışması göç kavramını çağdaş anlamda teorik olarak ele alan ilk çalışmadır.⁷ Lee, teorisinde göçe dair faktörleri ön plana çıkarır. Bunlar; göçmenlerin geldikleri yer, göçmenlerin gitmeyi hedefledikleri yer, hedefe ulaşmalarının önündeki engeller ve kişisel faktörlerdir. Lee, bir bölgeye dönük göçün bu faktörler arasındaki etkileşimin sonucu olacağını savunmaktadır.

Lee, Ravenstein Göç Yasalarını, çağdaş koşullara uyarlamış ve bu konudaki tartışmaların olgusal temelden analitik yaklaşıma ilerlemesini sağlamıştır.⁸

GÖÇ, ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKU

Göç hukuku, uluslararası hukukun önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. İnsanların yaşamları boyunca karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve savaş gibi sebeplerle yer değiştirmeleri sorununun artarak

5 P. J. Taylor, "Distance Decay in Spatial Interactions", *Concepts and Techniques in Modern Geography-CATMOG* 2, University of Newcastle upon Tyne, 1983, s. 8.

6 S.A. Stouffer, "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 1940, s. 845-867.

7 Everett S. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1), 1966, s. 47-57.

8 Özcan, a.g.m., s. 192.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

devam etmesi bu durumun uluslararası hukukla düzenlenmesi ihtiyacını gerektirmiştir. Savaşlar ve sonucunda oluşan göç hareketleri ve insanların karşılaştıkları büyük sorunlar, göç hukukunu Birleşmiş Milletler (BM) için acil çözümlenmesi gereken gündem haline getirmiştir. Bu konuda atılan adımlar 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'dür.⁹

Türkiye, tarihi boyunca kitlesel göçlerle karşılaşmış ve yüzbinlerce göçmene ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Göç yolları üzerinde bulunan Türkiye, göçmen yabancılara statü belirlenmesi ve bu kişilerin haklarının ve yükümlülüklerinin düzenlenmesi amacıyla uluslararası göçe dair hukuki düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye'de uluslararası göçe ilişkin temel düzenlemeyi 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme oluşturmaktadır. Öte yandan bu düzenlemeye, mülteci statüsünün belirlenmesinde iki kısıtlama getirilmiştir. Birinci kısıtlama, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" tanımı kullanılarak yapılan tarih sınırlamasıdır. İkinci kısıtlama ise "Avrupa'da meydana gelen olaylar" ifadesiyle getirilmiş olan coğrafi kısıtlamadır.

Sözleşmeye taraf ülkeler, 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe giren Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'le coğrafi ve tarihi sınırlamalarını kaldırarak sözleşmenin etki alanını genişletmiştir. Türkiye ise 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'ü 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul ederek tarih sınırlamasını kaldırmış; ancak coğrafi sınırlamayı muhafaza etmiştir.

Mülteci ve sığınmacılara dair işlemlerin hukuki zemine oturtulması ise 14 Eylül 1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan 1994 İltica/Sığınmacı Yönetmeliği'yle mümkün olmuştur.

⁹ Nasih Sarp Ergüven-Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), Ocak 2013, s. 1007.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Arap Baharı'nın Arap ülkelerindeki demokrasi ve insan hakları eksikliklerini ortaya çıkarması ve Türkiye'nin doğusundaki Müslüman ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, ekonomik sorunlar ve savaşlar, Avrupa ülkelerine komşu Türkiye'ye dönük göçü artırmaktadır. Suriye de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır.

Türkiye, taraf olduğu Uluslararası Göç Hukuku'na göre, Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmediğinden Türkiye'ye sığınan Suriyelilere hukuki statü verilmesinde sorunlar yaşanmış ve belirsizlikler doğmuştur. Türkiye'nin uluslararası göçe ilişkin anılan dönemdeki mevzuatı sorunlara ve belirsizliklere çözüm üretememiştir. Hayata geçirilen yeni düzenlemelerle sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Bunlar; "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin 62 sayılı Başbakanlık Yönergesi" (Nisan 2012); Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), 18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı Genelge ve 22 Ekim 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği'dir. Ayrıca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurularak, yasa dışı göçle daha etkin mücadele hedeflenmiştir.¹⁰

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

Türkiye kurulduğu tarihten bugüne çağdaş ve modern devletler seviyesine çıkmak için uluslararası arenadaki gelişmeleri takip etmiş ve uluslararası örgütlerin aktif ve kurallara uyan bir üyesi olmuştur.¹¹ Bu açıdan dünya tarihinin en önemli birlik oluşumu olarak değerlendirilen AET'nin 1958

10 Adem Çiçeksoğüt, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 2017, s. 3-4.

11 "AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye-iliskileri-tarihi-711>, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yılında kurulmasıyla birlikte Türkiye, AET'ye katılmayı düşünmüş ve 31 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye'nin yaptığı başvuruyu AET Bakanlar Konseyi kabul etmiş; ancak ileri sürülen üyelik koşullarını Türkiye yerine getirene kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması yapılmasını önermiştir. Ankara Anlaşması olarak bilinen Ortaklık Anlaşması, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Ankara Anlaşması, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girerek, Türkiye ile AB arasında hukuki altyapıyı oluşturmuştur.¹²

Diğer yandan bu anlaşma, Türkiye'nin tam üyeliği için çok uzun bir süre belirlemiş bulunmaktaydı. Anlaşmaya göre, 5 yılı Hazırlık Dönemi olmak üzere 12 yıllık bir Geçiş Dönemi belirlenmişti. Bu sürenin sonunda Türkiye, Roma Antlaşması'nın içerdiği tüm ekonomik bütünleşme yükümlülüklerini yerine getirecek güçlü ekonomik seviyeye ulaştığında, "tam üyelik" için başvuru yapabilecekti. Geçiş Dönemi'nin en belirgin özelliği, her iki taraf arasında tam bir gümrük birliğinin sağlanmasıydı.¹³ Ankara Anlaşması'nın temel amacı, Türkiye ile AET arasında ticaretin artırılmasıyla, ekonomik gelişmenin sağlanması ve bununla birlikte iki tarafın ekonomileri arasında denge kurularak her iki tarafın yaşamsal standartlarının yükseltilmesinin sağlanmasıydı.¹⁴ 1 Aralık 1964 tarihinde Ankara Anlaşması yürürlüğe girmiş ve Türkiye-AB ortaklık ilişkisi bu tarih itibarıyla başlamıştır.¹⁵ Ortaklık ilişkisinin ana hedefi Türkiye'nin tam üye olmasıdır.¹⁶

Hazırlık Dönemi 5 yıl olarak belirlenmiş olmasına rağmen öngörüldüğünden daha uzun sürmüştür. Geçiş dönemi, Brüksel'de Türkiye

12 "Türkiye AB İlişkileri Tarihçesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

13 Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990*, (Cilt II:1980-1990), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 318.

14 "AB ve Türkiye İlişkileri...", a.g.m.

15 "Türkiye-AB Tarihçe", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=36, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

16 "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.; "European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations", *European Commission*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

ile Avrupa Topluluğu (AT) arasında 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ve Anlaşma'yla başlatılmıştır. Katma Protokol, iki önemli özellik içermekteydi. Biri, Türkiye'nin gümrük duvarlarını belli bir süre sonunda sıfıra indirmesiydi. Ancak Türkiye, bugüne kadar bunu yapamamıştır. Diğeri ise Türk işçilerinin AT üyesi ülkelerde serbestçe dolaşım hakkı elde etmesi ve serbestçe çalışabilmesiydi. 1976 yılında Ortaklık Konseyi, aldığı bir kararla Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkınının 1 Aralık 1986 tarihine kadar kademeli olarak gerçekleşeceğini ve bu tarihten itibaren de serbest dolaşım hakkına tamamen sahip olacaklarını beyan etmiştir. Lakin bugüne kadar serbest dolaşım hakkı yürürlüğe girmemiştir.¹⁷

1970'li yıllardan 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye-AB ilişkileri, siyasi ve ekonomik sebepler nedeniyle bir gelişme gösterememiştir. Türkiye, 1984 yılından itibaren ithal ikameci ekonomi politikalarından vazgeçmesiyle, dışa açılma sürecine girmiştir.¹⁸ Türkiye, Ankara Anlaşması'nda belirlenen dönemler tamamlanmadan 14 Nisan 1987 tarihinde, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin başvurusunu değerlendirip, 18 Aralık 1989 tarihinde cevaplayarak, kendi iç bütünleşmesi tamamlanmadan yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceklerini belirtmiştir. Bu sebeple üyelik müzakerelerinin yapılması için belli bir tarih verilmemesi ve ilişkilerin Ortaklık Anlaşması'na bağlı olarak ilerletilmesi önerilmiştir.¹⁹

AT Komisyonu, Türkiye Masası Şefi Eberhard Rhein'in hazırladığı raporu kabul etmiştir. Raporda, Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkileri öne sürülerek Türkiye'nin başvurusunun 1993 yılından sonraya ertelenmesi önerilmiştir.²⁰

Türkiye Hükümeti, 14 Aralık 1997 tarihinde toplanarak, 12-13 Aralık 1997 tarihinde AB'nin "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile "Genişleme"

17 Armaoğlu, a.g.e., s. 318.

18 "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.

19 "Türkiye-AB...", a.g.m.

20 Armaoğlu, a.g.e., s. 320-321.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

konularının değerlendirildiği Zirvesi'nde Türkiye'nin katılım müzakerelerine dâhil edilmeyişi nedeniyle AB'yle olan siyasi ilişkilerini askıya alacağını bildirmiştir. Bununla birlikte AB tarafının sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi ve Ankara Anlaşması'nın sağladığı imkânların uygulanması yönündeki tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir.²¹

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin AB adaylığı resmi olarak onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı net bir ifadeyle belirtilerek Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin içerdiği önceliklerin bir an evvel uygulanabilmesi için hazırlanan Ulusal Program, Türkiye tarafından 19 Mart 2001 tarihinde onaylanarak 26 Mart 2001 tarihinde Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur.²²

AB Konseyi, 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirdiğini açıklayarak Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinin başlamasına onay vermiştir. Ancak daha önceki adaylara uygulanmayan, Türkiye'nin yerine getirmesi istenen bazı konular ortaya çıkmıştır. Bu konulardan birkaçı, tam üyelik tarihi verilmemesi, Kopenhag Kriterleri'yle ilgisi olmamasına rağmen Kıbrıs Sorunu'nun gündeme getirilmesi şeklinde ifade edilebilir.²³

2005 yılının Ekim ayında Lüksemburg'da yapılan AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, Türkiye'nin AB'yle katılım müzakerelerine başlaması kararı alınmasına rağmen bu karar, Türkiye gerekli tüm şartları yerine getirse bile, üyelik tarihinde AB'ye Türkiye'nin henüz hazır olmadığını öne sürerek, tam üyeliğini daha ileri tarihlere erteleyebileceğini içeren ince bir ayrıntıyı barındırıyordu.²⁴

21 "Türkiye-AB...", a.g.m.

22 "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.

23 Emin Çankı, "AB ile Müzakereler ve Beklentiler", Çankaya Üniversitesi Gündem, 29, Nisan 2008, s. 55.

24 Çankı, a.g.m., s. 56.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Sonuç olarak AB'ye tam üyelik süreci belirsiz kalan Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 17 Mayıs 2012 tarihinde Pozitif Gündem başlatılmıştır. Pozitif Gündem'le Türkiye-AB ilişkileri açısından önem verilen konulardaki işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmekteydi. Ancak Avrupa Komisyonu Genişleme ve Komşuluk Politikası'ndan Sorumlu Üyesi Ştefan Füle'nin yerine 2014 yılında Johannes Hahn'ın göreve gelmesinden sonra Pozitif Gündem devam etmemiştir.²⁵

AB, Türkiye'yi siyasi, ekonomik ve nüfusunun büyüklüğü gibi nedenlerle tam üye olarak kabul etmeyi istememekte; Türkiye'ye açık biçimde hayır yanıtı vermeyi mevcut şartlarda çıkarlarına uygun bulmamakta ve bu yönde alabileceği kararı ertelemektedir. Eğer Türkiye, tam üye olarak AB'ye katılırsa, AB organlarında en çok temsilcisi bulunan ülke olacaktır. Diğer taraftan Türk işçilerinin de AB'de yoğun olarak bulunmalarından çekinildiği için AB yetkilileri, işi yokuşa sürerek zaman kazanmak istemektedir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde zaman zaman sorunlar oluşmasına, ilişkilerin durağanlaşmasına rağmen görüşmeler devam etmektedir. Türkiye'nin AB standartlarına ulaşabilmesi için müzakerelerin aksatılmadan devam etmesi gerekmektedir.²⁶

AB'NİN GÖÇ POLİTİKALARI

Göç, nedenleri ve yarattığı sonuçlar itibarıyla dünyanın en önemli konularından biridir. Göç, sadece yerlerinden yurtlarından ayrılan göçmenlerin yanında, göç edilen bölgelerdeki yerleşik toplumların düzenleri üzerinde de etkiler yaratmaktadır.²⁷

Geçtiğimiz yüzyılda, dünyanın yoksul kesimlerinde ortaya çıkan yoksulluk ve buna bağlı olarak gelişen işsizlik nedeniyle Afrika, Asya,

²⁵ "Türkiye AB İlişkileri...", a.g.m.

²⁶ Çarıkçı, a.g.m., s. 60-61.

²⁷ Orhan Koçak-Demet R. Gündüz, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 2016, s. 67.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Güney Amerika ve Ortadoğu bölgelerinden dünyanın zengin yerleri olan Avrupa ve Amerika'ya doğru ekonomik amaçlı göçler olmuştur. Göçlerin bir diğer sebebi de gelişmiş ülkelerin kendi işgücü açıklarının bu göçmenlerle kapatılması talebi olmuştur. Bu arz ve talep göç hareketlerini teşvik etmiştir.²⁸

Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak gelişmiş olması ve halklarının refah seviyesinin yüksek olması nedeniyle göçmenler, yasal ve yasadışı yollardan bölgeye gitmek istemektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla, Asya ve Avrupa arasında bir köprü konumunda olması sebebiyle genellikle Türkiye üzerinden ve çoğunlukla da yasadışı yollardan Avrupa'ya göç gerçekleşmektedir.²⁹ Dünyanın az gelişmiş bölgelerinde ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve savaşlar nedeniyle göç sorunu, 2019 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2020 Dünya Göç Raporu analizinde açıklandığı üzere, tüm dünyadaki göçmen sayısı 272 milyona yükselerek dünya nüfusunun yüzde 3,5'ine denk gelmiştir.³⁰

"Flow Monitoring Europe"a göre, Türkiye'den Avrupa'ya 2016 yılında 390.432, 2017'de 186.768, 2018'de 144.166 ve 2019'da da 56.554 kişi göç etmiştir.³¹ Göç sorunun neden olduğu toplumsal, ekonomik ve siyasi sebepler, küresel anlamda ülkelerin gündemlerini önemli ölçüde meşgul etmekte, bu konu ülkelerin bir an evvel çözmeleri gereken temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu durum karşısında AB ile birçok uluslararası örgüt, göç hareketlerini kontrol etmek amacıyla çalışmalar başlatmıştır.³²

28 "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", *Orsam*, Rapor No: 123, Haziran 2012, <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020), s. 9.

29 Önder Çalağan-Naci Çelik, "Avrupa Birliği'nin Göç ve Mülteci Politikası", *Geleceğin Sosyal Bilimcileri Ulusal Öğrenci Kongresi II Bildiri E-Kitabı*, 20-21 Nisan 2017, s. 313-325.

30 "Uluslararası Göçmen Sayısı 272 Milyona Yükseldi", *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

31 Hale Aydoğmuş, "Dünya 'Göç Sağanağı' Altında", *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dunya-goc-saganaqi-altinda-427713.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

32 Çalağan-Çelik, *a.g.m.*, s. 316.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bölgesinde ortak ekonomik politikalar gerçekleştirerek ekonomik bir topluluk kurmak isteyen; ancak zaman içinde siyasi bir oluşum halini alan AB'nin süreç içinde karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de topluluğa dâhil olan bölge ülkelerine diğer ülkelerden gelen göçtür. Gerek yasal gerekse de yasadışı yollardan gelen göçlerin sebep olduğu ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel etkiler, AT'nin gerçekleştirmeye çalıştığı kendi düzenlerini kurma çabalarının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. 21. yüzyılın başından itibaren özellikle de Fransa ve Avusturya'nın başını çektiği sağcı partiler etkin olmaya başlamış ve bunun sonucunda 1960'lardan itibaren zamanla tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır.

Söz konusu tarihin dikkat çeken özelliği, bu dönem itibariyle göçmenlerin çalışmak için Avrupa'ya gelmeye başladıkları zaman olmasıdır. Soğuk Savaş'ın derinleştiği bu dönemde göçmenler, 1970'li yıllardan itibaren Avrupa'daki bazı sorunların özellikle de toplumdaki kültürel ve sosyal değişikliklerin ve çalışma hayatındaki olumsuzlukların sebebi olarak görülmüşlerdir. Bu durumu fırsat bilen aşırı sağcı partiler, toplumda oluşan bu memnuniyetsizliğe, dışarıdan gelen yabancıların sebep olduğunu ifade eden söylemlerde bulunmuşlardır. Aşırı sağcı partiler özellikle 1980'li yıllardan itibaren etkin olmaya başlamışlardır.³³

Dikkat çeken bir unsur da 1980'li yıllarda AB'de serbest dolaşım ve göçle ilgili tartışmaların artmaya başlamasıdır. 1990'lı yıllarda da "Adalet ve İçişleri" konuları AB politikalarının parçası haline gelmiştir. Fakat bu süreç içinde günümüze kadar yapılan bütün çalışmalara rağmen Avrupa göç politikası oluşturulamamıştır.³⁴

33 Mustafa Nail Alkan, "Avrupa'da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği", *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), Yaz 2015, s. 275-276.

34 Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz 2015, 2(2), s. 82.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

AB'nin yaptığı çalışmalarda ortaya çıkan AB Ortak Göç Politikası (OGP), ilk olarak AET'nin Kurucu Anlaşması olan 1957 Roma Antlaşması'nın III. Başlığı altında yer alan kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin hükümleri kısmında ele alınmıştır. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizler ve üretim alanında meydana gelen teknolojik gelişmeler işgücü tanımını değiştirmiş bunun sonucunda da dışarıdan gelen işgücünün kabul edilebilirliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan bölge ülkeleri, bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Serbest dolaşım ile birlikte mal, hizmet, sermaye ve emek dolaşımının serbestçe yapılması ve bunun bir neticesi olarak artan göçmen ve sığınmacılar, korunması gereken ya da çalışma hayatında kendilerine hizmet eden bireyler olarak değil de devletlerin kaynaklarından yararlanmaya çalışan, toplum hayatını ve sosyal düzeni bozan bireyler olarak konumlandırılmışlardır.³⁵

Göçmen sorunu, özellikle kültürel ve sosyal problemler, kimlik, ekonomik ve sosyal bütünleşme, terörizm, İslamofobi, sınırların güvenliği ve yabancı düşmanlığı gibi konular sebebiyle AB için en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. Birlik, iç sınırların denetimlerinin kaldırılmasından sonra göç politikasını bir iç güvenlik çerçevesine oturtmuştur.³⁶

Bu süreç içinde AB, 1970'li yıllardan itibaren yaptığı çalışmalarda, göç ve sığınma politikasına temel oluşturacak ve kendi güvenlik alanlarında ilerleyen yıllarda yasadışı göç konusunu da içerecek devletlerarası birçok anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmalardan ilki, "Trevi Grubu"³⁷ adı altında 1975 yılında Avrupa Konseyi Roma Zirvesi'nde oluşturulan örgüttür. 1985 yılında AT üyesi olan Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan "Schengen Anlaşması", göç konusunda devletler

³⁵ Güleç, a.g.m., s. 85.

³⁶ Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 2000, s. 757-758.

³⁷ Trevi, İtalya'da bir bölgenin ismidir.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

arasında yapılan ilk işbirliği olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşmayla bir taraftan devletlerin iç sınırlarındaki kontroller kaldırılırken; diğer taraftan dış sınırları üzerinde denetimleri artırmıştır. Bundan sonra, göç hareketleri konusunda 1986 yılında yapılan Tek Avrupa Senedi'yle devletlerarası işbirliğinin artırılması sağlanmıştır.

1990 yılında imzalanan Dublin Sözleşmesi'yle Avrupa devletleri arasında iltica konusunda karşılıklı görüşmelerin başlamasını ve ilticayla ilgili yasal düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması'yla AT'nin adı AB olarak değiştirilmiştir. Schengen Antlaşması, 1997 yılında yapılan Amsterdam Antlaşması'yla sınır kontrollerinin kaldırılması için AB hukukunun bir parçası haline getirilmiştir. 15-16 Ekim 1999 tarihinde yapılan Tampere Zirvesi'nde, AB sınırları içinde adalet, güvenlik ve özgürlüğün sağlanabilmesi amacıyla ortak bir hedef belirlenmesi kararlaştırılmıştır. 2003 yılında yapılan Lahey Zirvesi'yle AB içinde serbest dolaşım ile ilgili önemli kararlar alınarak, göç hareketleri konusunda da devletler arasında işbirliğinin daha da yoğunlaştırılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu tarihten itibaren de bu konuda çalışmalar gittikçe artırılmıştır. Lahey'de onaylanan başlıca hususlar, üçüncü ülkelerle iltica konusunda işbirliği yapılması, yasadışı göçmenlerin geldikleri ülkelere iadesi için politikalar oluşturulması, yasadışı göçle mücadele edilmesi, sınır güvenliğinin oluşturulması için bağımsız çalışan AB Sınır Güvenliği Birimi FRONTEX4 için fon kurulmasıdır.³⁸

"AB'de Özgürlük, Güvenlik ve Adaletin Güçlendirilmesi" konusunu içeren Hague Programı, 2004 senesinin Kasım ayında Avrupa Konseyi'nde kabul edilmiştir. Bu programla, göç konusunun en geniş haliyle ele alınmasına karar verilmiştir. Ancak AB içinde göç konusunda yapılan en önemli çalışma 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Lizbon Anlaşması olmuştur. Bu anlaşmayla sığınma ve göçle ilgili ele alınan

³⁸ Güleç, a.g.m., s. 85; Orsam, a.g.m., s. 12-13.

düzenlemeler AB'nin işleyişine ilişkin Anlaşma'nın içindeki V. Başlık olan "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" konusuna eklenmiştir. Ayrıca üyeler Aralık 2009'daki Zirve'de kabul edilen "Stockholm Programı" ile Tampere ve Lahey Zirvelerinde göç konusunda varılan kararların, 2010 ila 2014 yıllarını kapsayan dönemde yapılacak çalışmalarda kendilerine yol göstereceğini amaçlamışlardır.³⁹

Maastricht ve Amsterdam arasında, topluluk dışındaki devletlere yönelik hazırlanacak politikalar içerisinde üçüncü ülkelere özellikle geri kabul anlaşmalarıyla iltica ve göç konusunda bazı yükümlülükler verilmesi istenmiştir. Bu yükümlülükler, özellikle Türkiye, eski Sovyetler Birliği ülkeleri ve Kuzey Afrika'nın tampon bölge konumunda getirilerek buralardan AB ülkelerine yapılacak göç ve ilticanın engellenmesi hedeflenmiştir.⁴⁰

16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

AB, Petrol Krizi ve Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgeye yapılmak istenen göç hareketlerine pek de sıcak bakmamaya başlamıştır. Bu kapsamda sınır güvenliğini artıracak, göçmenlerin girişlerini sınırlandıracak düzenlemelere gitmiştir. Ayrıca göçmenlerin geçiş yolu olarak kullandığı ülkelerle anlaşmalar yaparak bu ülkelere maddi yardımlarda bulunup göçmenlerin bu ülkelerde tutulması yönünde anlaşmalar yapmaya başlamıştır.

Türkiye, konumundan dolayı önemli göç yolları üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle yoğun bir şekilde göç olaylarına sahne olmaktadır ve olmaya da devam edecektir. Bu nedenle göç ve göçmenlik konusunda düzenli

³⁹ Güleç, a.g.m., s. 86-88; Orsam, a.g.m., s. 12-13.

⁴⁰ Orsam, a.g.m., s. 13-14.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

ve kapsamlı düzenlemelere gitmek zorunluluğu oluşmuştur.⁴¹ Önemli geçiş yolları üzerinde olması sebebiyle de AB'nin göçle ilgili hazırladığı politikalar, Türkiye'yi önemli ölçüde etkilemiştir.⁴²

Son yıllarda Türkiye ve AB'yi meşgul eden en mühim konu yasadışı ve düzensiz göçlerdir. AB'yle başlayan üyelik süreci ve devamındaki müzakereler, Türkiye'nin göç politikalarını etkileyerek, AB'ye uygun yeni göç politikaları geliştirmesine vesile olmuştur.⁴³

AB, Avrupa bölgesine yapılan bu göç hareketleri karşısında Türkiye'ye yönelik "güvenlik" ve "dışsallaştırma" politikalarını uygulamaya başlayarak, Türkiye'yi kullanarak AB ülkelerine geçen düzensiz göçün engellenmesi ve olabildiğince bunların Türkiye'ye geri gönderilmesini amaçlamaktadır. AB'yle yapılan geri kabul anlaşmalarıyla vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğü altına girerken; kendi üzerinden AB'ye yasadışı biçimde gelmiş olan kişileri de geri alma sorumluluğu altına girmektedirler. AB üyesi devletlerin ortak göç ve sığınma politikaları ve bu politikaların içerikleri göçmen ve sığınmacıların haklarına kısıtlayıcı ve olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle AB, Türkiye'yi Avrupa ülkelerine gitmek isteyen göçmen ve sığınmacılar için bir baraj ülke haline getirmek amacındadır.⁴⁴

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde söz konusu yıl itibarıyla Suriye'den yoğun bir göç hareketi başlamış ve savaşın uzun yıllar sürmesi neticesinde bu göç hareketleri milyonları bulmuştur. Türkiye ve Avrupa bölgesi göçmen akımına uğramıştır. Bu durum, dünyada bir mülteci krizi oluşturmuş, 2015 yılında bir milyondan fazla kişinin AB'ye geçişiyle

41 Melek Zubaroğlu Yanardağ-Ömer Avcı Umut, "Improvements Which Effect Migration Policies in the European Union and Turkey and a Discussion of Social Work As a Profession", *Arc Health Sci Res*, 7(1), February 2020, s. 95-103.

42 Orsam, *a.g.m.*, s. 15.

43 Orsam, *a.g.m.*, s. 15-16; Kemal Kirişçi, "Managing Irregular Migration in Turkey: A Political-Bureaucratic Perspective", *European University Institute*, 2008, s. 2-3.

44 Orsam, *a.g.m.*, s. 18.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

konu Avrupa gündeminde önemli bir yer edinmiştir.⁴⁵ Bu durumun ciddiyeti karşısında Türkiye, Suriye muhalefetiyle uluslararası birlik oluşturularak, müdahale çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıyı yaparken amacı tek başına hareket etmek değil; bölgesel ve uluslararası birlik oluşturularak Suriye’de daha etkin bir müdahale yapılmasıydı. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nden ve AB’den yeteri kadar destek bulamadı.⁴⁶

Suriye’deki mevcut iç savaş sonucu, savaşın ve sığınmacıların Türk ekonomisine maliyeti her geçen gün artarken, 2019 yılı itibariyle Türkiye’nin 8,5 yılda, Suriyeliler için yaptığı harcama 37 milyar dolar olmuştur.⁴⁷ Yoğun sığınmacı akınından Avrupa ekonomisi de ciddi olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu sorunun çözümü için üye ülkelerin her biri kendi içlerinde farklı çözüm yolları araştırmaya başlamışlardır.⁴⁸ AB tarafından bulunan çözüm yollarından biri, Türkiye’ye 3 milyar Avro yardım fonundan para aktarılarak, Türkiye’deki sığınmacıların ülkede tutulması, Avrupa’ya gönderilmemesinin sağlanmasıydı. AB’nin bu teklifini Türkiye kabul etmiştir.⁴⁹

Bu kapsamda AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması (GKA) imzalanmıştır. GKA, 4 Mart 2003 tarihinde Türkiye’ye önerilmiş, 21 Haziran 2012 tarihinde paraflanmıştır.⁵⁰ Türkiye’ye getireceği ekonomik ve kurumsal yük sebebiyle GKA, bu kadar uzun süre müzakere edilerek bu yükün mümkün olduğunca ertelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye ise AB’ye

45 Aslı Ilgıt-Özge Çetiner, “Suriye Krizi Döneminde Avrupa’ya Yönelik Göçlerin Güvenleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 2019, s. 493-533.

46 Nathalie Tocci, “Turkey, Europe and the Syrian Crisis: What Went Wrong?”, *Global Turkey in Europe II Energy, Migration, Civil Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relation*, Senem Aydın vd., der., *IAI Research Papers*, 2014, s. 140.

47 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriyeliler için 37 Milyar Dolar Harcadık”, *Kamu Bülteni*, <http://www.kamubulteni.com/turkiye/cumhurbaskanierdogan-suriyeliler-icin-37-milyar-dolar-harcadik-h11496.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

48 Kutluhan Bozkurt, “Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması”, *TBB Dergisi*, 125, 2016, s. 390.

49 Bozkurt, a.g.m., s. 394-395.

50 Tülay Yıldırım Mat-Selman Özdan, “AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması’nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), Haziran 2018, s. 37.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

üye olduktan sonra bunun gerçekleşmesini istemekteydi. Diğer taraftan GKA'yı üyelik için elinde bir koz olarak görüyordu. Süreç bu şekilde devam ederken 2009 yılında Türkiye ile AB arasında yeni bir strateji belirlenerek müzakere yapılmasına karar verildi. Bu süreçte AB, 2007-2013 yılları arasında Türkiye'ye, mali yükün paylaşılması ve Türk vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanması için mali destek verdi. Bu aşamada iki taraf arasında vize kolaylığı tarihinin belirlenmesi konusunda anlaşmazlık meydana geldi. AB, vize kolaylığı çalışmalarının başlatılması için GKA'nın imzalanması gerektiğini belirtirken; Türkiye bu konuda tarih kesinleşmediği sürece anlaşmayı imzalamayacağını belirtti.⁵¹

Sonuç olarak 10 yıldan fazla süren müzakereler neticesinde GKA,⁵² Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA, 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalandı.⁵³

Bu anlaşmaya göre, Türkiye üzerinden AB'ye yasa dışı yollardan giren mülteciler en az 3 yıl sonra Türkiye'ye iade edilecekti. Bununla birlikte 2013 yılının Aralık ayı itibarıyla Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisi diyaloğunda da önemli bir aşamaya gelmiş oldu. GKA, 5 Haziran 2014 tarihinde 6547 sayılı kanunla onaylanmış ve 1 Ekim 2014 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmayla Türk vatandaşlarının geri kabul yükümlülüğü 1 Ekim 2014 itibarıyla başlarken; üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar için 1 Ekim 2017 itibarıyla başlayacağı kararlaştırılmıştır.⁵⁴ Ancak Türk vatandaşlarının vizesiz şekilde Schengen üyesi AB üye ülkelerine girme hakkını tanıyacak düzenleme, GKA'nın doğru ve etkin işleyişine bağlı olma şartını içermiştir.⁵⁵

51 Kübra Hastunç, "Securitization of Migration in the European Union: Effects on Turkish Migration Practices", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 76-79.

52 Melih Özsoz, "Türkiye-AB İlişkileri Yeni Gündem", Belgin Akçay, der., *Ankara Üniversitesi, Jean Monnet Kürsüsü Konferans Dizisi*, 2013-2014, s. 132.

53 "Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması İmzalandı", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyaloğu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-izalandi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

54 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 37-38.

55 Özsoz, *a.g.m.*, s. 131,144,145; Çağıl Kasapoğlu, "AB-Türkiye: Üç Yılda Vizeyi Kaldırma Hedefi", *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131216_avrupa_birligi, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye'nin GKA imzalaması, AB'ye üyeliği yanında güvenlik açısından da önemli bir adımdır. Bu anlaşmayla kendi sınırlarını daha iyi koruyarak, yasadışı düzensiz göçle güçlü bir şekilde mücadele etmesine olanak sağlayacak düzenlemeleri oluşturmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun yanında Türkiye, yasadışı göçle mücadelede AB'yle yük paylaşımına girdiğini de kanıtlamıştır. Fakat Türkiye'nin aldığı bu büyük sorumluluk karşısında AB'nin de Türkiye'ye maddi ve teknik açıdan yardım etmesi beklenmekteydi.⁵⁶ Bu süre içinde AB, gereken yardımları yapmaz ise Türkiye, GKA'dan doğan hakkını kullanarak anlaşmayı fesih hakkını kullanacaktır.⁵⁷

Mevzubahis anlaşma, içeriği itibarıyla Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında düzensiz göçmen olan vatandaş, üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişinin şartlara göre geri kabulü ya da transit geçişiyle ilgili koşulları, şartları ve kuralları belirlemektedir.⁵⁸ Türkiye ve AB üye devletleri karşılıklı olarak bu şartları taşıyan kişileri geri kabulle yükümlüdürler.⁵⁹

GKA'nın iki özelliği öne çıkmaktadır. Birincisi GKA, bir uluslararası anlaşma niteliğinde olduğu için AB hukukunun ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Türkiye açısından da kanun hükmünde sayılıp, Türk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu durumda Türk mahkemeleri, diğer uluslararası anlaşmaları inceleyip açıklayabildikleri gibi, GKA'yı da inceleyip, yorumlayabilirler.⁶⁰

İkincisi, GKA, ilgili kişilerin ülkeden çıkarılma ve kabulüyle ilgili detayları düzenleyerek, bu sürecin hatasız bir şekilde işleyebilmesi için kullanılan bir araçtır ve göçle mücadelede başarı sağlamanın anahtarıdır.⁶¹

56 Özsöz, *a.g.m.*, s. 148.

57 Özsöz, *a.g.m.*, s. 153.

58 İlke Göçmen, "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 2014, s. 22.

59 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 46.

60 Göçmen, *a.g.m.*, s. 23.

61 Aynı yer.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

AB, geri kabul anlaşması yapmak istediği ülkelerle bu tür anlaşma yapabilmek için vize kolaylığı anlaşmaları yapmayı teklif ederek ikna etme yoluna gitmektedir. İşte, Türkiye'yle de bu yola giderek Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanacağı vaadiyle imzalanan GKA'yı Türkiye'yle vizesiz rejim yol haritası eşliğinde yapılabildiği.⁶²

Vize Serbestisi Yol Haritası, Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vize serbestisiyle gidebilmeleri için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken teknik konuları içeren bir belgedir. İçişleri, AB ve Adalet Bakanlıklarının, AB Komisyonu'nun belirlediği "Meşruhatlı Yol Haritası"na dikkate alarak yaptıkları çalışmalar sonucunda oluşan Türkiye'nin görüşleri metne eklenmiştir. AB, Türk görüşlerinin eklendiği Meşruhatlı Yol Haritası belgesini kabul ederek, bu belgenin vize serbestisi sürecinin başlamasında dikkate alınacağını resmi olarak bildirmiştir.⁶³

16 Aralık 2013 tarihli Vize Serbestisi ve GKA'dan sonra Türkiye ile AB arasında üç zirve daha gerçekleştirilmiştir. Bunların ilki, 29 Kasım 2015 tarihinde Brüksel'de, ikincisi 7 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de, üçüncüsü de 18 Mart 2016 tarihinde yine Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.

29 KASIM 2015 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

Türkiye ile AB arasında imzalanan GKA'nın yürürlüğe girebilmesi için Türkiye'ye üç yıllık bir geçiş süreci tanındı. Bu süre içinde Türkiye'nin göç politikaları yönetimi, ülkede bulunan düzensiz göçmenlerin barındırılması ve sınır güvenliğinin sağlanması gibi konularda kendini geliştirmesi ve atılımlar yapması beklenmekteydi. Bu adımların atılması sonucunda

62 Göçmen, *a.g.m.*, s. 27; "European Commission, Statement by Cecilia Malmström on the Ratification of the EU-Turkey Readmission Agreement by the Turkish Parliament", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_14_210, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

63 "Türkiye-AB Arasında 18 Martta Varılan Mutabakata İlişkin Soru Cevaplar", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

istenilen düzeyde gelişme sağlanabilirse AB, ancak bundan sonra kitlesel geri gönderimleri başlatmaya karar verdi. Ancak Avrupa'ya yönelik sürekli artan düzensiz göçler sonucunda AB, bu sürecin hızlandırılması için çareler aramaya başladı.⁶⁴ Bunun sonucunda 2015 yılının Ekim ayında Türkiye'ye maddi ve teknik alanda yardım yapmayı ve siyasi diyalogu artırmayı vadeden yeni bir eylem planı açıklarak, GKA'nın mümkün olan en kısa sürede işleme alınmasını istedi. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda 29 Kasım 2015 tarihinde toplanan Türkiye-AB zirvesinde anlaşmaya varıldı.⁶⁵

Söz konusu zirve, Türkiye ile 28 AB üyesi ve AB Konseyi, AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun katılımıyla düzenlenen bir toplantı olması açısından bir ilki teşkil etmiştir. Bu toplantıda düzensiz göç, terörle mücadele konusunda işbirliği ve Suriyeli mültecilere AB Mali Yardımları konuları gündeme gelmiştir.⁶⁶

Zirveden sonra yayınlanan Ortak Sonuç Bildirisi'nde,⁶⁷ Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin yeniden ele alınmasının gerekliliği konusunda anlaşmaya varılarak, yılda iki kez düzenli zirveler yapılmasına karar verilmiştir. AB Komisyonu tarafından Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere destek sağlamak amacıyla 3 milyar avro kaynak sağlanması taahhüt edilmiştir.⁶⁸ Bu anlaşmayla AB, Türkiye'ye 3 milyar avroluk destek fonu, AB üyelik sürecinde canlanma, Türk vatandaşlarına Schengen Bölgesi'nde vize kolaylığı sağlanması konularında işlemlere başlama taahhüdü vermiştir.

64 Uğur Mehmet Ekinci, "5 Soru: 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi ve Vize Serbestisi Süreci", *Seta*, <https://www.setav.org/5-soru-29-kasim-turkiye-ab-zirvesi-ve-vize-serbestisi-sureci/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

65 "Meeting of Heads of State or Government with Turkey-EU-Turkey Statement", *Consilium Europa*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

66 "Turkey-EU Summit took place on November 29, 2015 in Brussels", *Marmara Group Strategic and Social Research Foundation*, <http://www.marmaragrubu.org/turkey-eu-summit-took-place-on-november-29-2015-in-brussels>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

67 "Zirve Sonuç Bildirisi", *T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

68 "AB İlişkilerine Genel Bakış", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Türkiye ise bu taahhütler karşılığında, Ege sahillerinde güvenlik tedbirlerinin artırılması, Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesi ve sığınmacıların Türkiye'deki yaşam koşullarında iyileştirme sağlanması için gerekli çalışmaların yapılacağı sözlerini vermiştir.⁶⁹ Ayrıca her iki taraf da 2016 yılının Haziran ayından itibaren geri kabul anlaşmasının uygulanmaya başlanmasını kabul etmiş ve buna mukabil 2016 yılının Ekim ayına kadar Schengen bölgesindeki Türk vatandaşları için vize şartlarının kaldırılması ve serbestleştirme sürecinin tamamlanması konusunda anlaşmıştır.⁷⁰

Türkiye ile AB arasında düzenlenen bu zirvede, Türkiye'nin düzensiz göçü kontrol altına alması konusunda uzlaşma sağlanmasına rağmen bugüne kadar birtakım sorunlar hala giderilememiştir. AB sınır koruma ajansı Frontex'in yaptığı açıklamalara göre, 726 bin sığınmacı 2015 yılının Kasım ayı sonuna kadar Türkiye üzerinden AB'ye gitmiştir. Türkiye, bu sığınmacı sayılarında zamanla azalma olacağını söylemesine rağmen sayılarda kayda değer bir azalış yaşanmamıştır. AB, söz konusu zirvede 2016 yılının Ekim ayına kadar Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanabileceğini açıklamış olmasına rağmen bu konuda kesin bir karar alınıp adım atılmamıştır. Türkiye, yasal yollardan gelen sığınmacıları AB'nin kendi topraklarına kabul etmesi için talepte bulunmuşsa da bu konuda da AB'den kesin bir cevap alamamıştır. Diğer taraftan Türkiye'ye verilmesi gereken 3 milyar Avro ödenmemiş olup; Kasım ayındaki zirvede bu konuda da anlaşma sağlanamamıştır.⁷¹

7 MART 2016 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

2015 yılında yaklaşık 885.000 göçmen, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçiş yapmıştır. Bugüne kadar bu yoğunlukta sığınmacı akını görmeyen

69 "AB: Mülteci Krizinde Tek Alternatif Türkiye Anlaşması", *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160219_ab_turkiye_multeci_zirve, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

70 "Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey", *European Council, Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

71 "Türkiye-AB Anlaşmasında 5 Pürüz", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ab-anla%C5%9Fmas%C4%B1nda-5-p%C3%BCr%C3%BCz/a-18997510-0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

AB sistemi, mevzubahis akınlar karşısında büyük bir sıkıntı içine girmiştir. AB'nin 1985 yılından bugünlere kadar oturtmaya çalıştığı Schengen sistemi ve serbest dolaşım alanı ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Almanya Başbakanı Angela Merkel, bu sorun karşısında AB ülkeleriyle çözüm arayışları için harekete geçmesine rağmen üye ülkelerden yeterli destek bulamamıştır. Bu sorunun çözümü için 7 Mart 2016 tarihinde yapılacak olan Türkiye-AB Zirvesi bir umut olmuştur.⁷²

Zirve, 28+1 formatında ve 3 AB Kurumunun Başkanının katılımıyla 7 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır. Türkiye, Ege'de düzensiz göçle mücadele etme konusunda ve geçici süre uygulanması kaydıyla AB tarafına önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler; 1) Ege'de ölümlerin önlenmesi, 2) İnsan kaçakçılığının önlenmesi, 3) Yasadışı göçün yeniden yerleştirme programıyla "yasal göç" haline getirilmesiydi.⁷³ Bununla birlikte Türkiye, AB'nin söz verdiği 3 milyar avroluk destek fonunun en kısa zamanda verilmesi ve 2018 sonuna kadar verilecek diğer 3 milyar avroyla toplamda 6 milyar avro destek sağlamasını istemiştir. Ayrıca devam eden üyelik müzakerelerin hızlandırılması ve 2016 yılının Ekim ayı şeklinde açıklanan vize serbestisi tarihinin öne çekilerek 2016 yılının Haziran ayı sonuna kadar gerçekleştirilmesi talebinde bulunmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin Yunan adalarından geri kabul ettiği her bir Suriyeli için Türkiye'den başka bir Suriyelinin bir AB üyesi ülkeye yerleştirilmesi de Türkiye'nin talepleri arasında yer almıştır. Üstelik Avrupa Komisyonu'nun 4 Mart tarihinde yayınladığı ikinci vize raporunda belirttiği ve Türkiye'nin yerine getirmesi gereken 46 koşulun bu tarihe kadar tamamlanması istenmiştir. Bu koşullar arasında pasaportların AB'ye uyumlu hale getirilerek sahteciliğin önlenmesi, sahil güvenlik kuvvetlerinin ve sınır güvenliğinin artırılması, ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmelerinin imzalanarak onaylanması, genel olarak yoğun göç veren devletlere vize uygulaması

⁷² "5 Soruda Türkiye-AB Zirvesi", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=1307, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

⁷³ "Türkiye-AB İlişkilerine...", *a.g.m.*

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

getirilmesi gibi bazı kanunların AB'yle uyumlu hale getirilmesi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kapasitesinin artırılması gibi birçok madde bulunmaktadır.⁷⁴

18 MART 2016 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

Söz konusu zirve, 2015 yılının Kasım ayından bu yana Türkiye-AB ilişkilerini geliştirmeye ve göç sorununu ele alan üçüncü toplantıydı. Zirve, 18 Mart 2016 tarihinde⁷⁵ Brüksel'de düzenlenmiş, zirve sonucunda Türkiye-AB Mutabakatı kabul edilmiştir. Mutabakatın içeriği arasında yer alan bazı hususlar; adalara yasa dışı geçen göçmenlerin 4 Nisan 2016 itibarıyla geri kabulü, alınan her bir Suriyeli göçmene karşılık aynı gün Türkiye'deki Suriyelilerden AB'ye yeniden yerleştirme programının başlatılması, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren 5 Yunan adasına giden düzensiz göçmenlerin alınması, Ege'de yasadışı göç kontrol altına alındıktan sonra "Gönüllü İnsani Yeniden Yerleştirme Programı'nın başlatılması, AB'nin ülkemizdeki Suriyeliler için taahhüt ettiği 3 milyar avroluk kaynağın aktarımının çabuklaştırılması, bunlara ek olarak 2018 yılı sonuna kadar 3 milyar avro tutarında ek kaynak oluşturulması, Türk vatandaşlarının Schengen alanına vizesiz seyahatlerinin gerçekleşme tarihinin en geç 2016 yılının Haziran ayı sonunda sağlanması, Hollanda Dönem Başkanlığı sırasında 33 no'lu "Mali ve Bütçesel Hükümler" faslının görüşmelere açılması, Gümrük Birliği güncelleme çalışmalarının sürdürülmesi, Suriyelilerin kendi ülke sınırları içinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve Türkiye sınırına yakın güvenli bölgelerde yaşamaları için AB'yle işbirliği yapılarak, destek olunması konuları yer almaktadır.⁷⁶

74 "Mart 2016: Türkiye-AB Zirvesi", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=1310>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

75 "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

76 "Türkiye-AB İlişkilerine...", *a.g.m.*; "EU-Turkey Statement", *European Council, Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

Türkiye'nin 7 Mart 2016 tarihinde sunduğu önerilerin, 18 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de yapılan Üçüncü Türkiye-AB Zirvesi'nde hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Mutabakatın etkin şekilde uygulanmaya başlaması halinde, Türkiye'nin, özellikle 2015 yılında en üst noktaya ulaşan, AB'ye yönelik yasadışı göçmen hareketlerindeki geçiş konumu ortadan kalkacaktır. Böylelikle mutabakatın uygulanmasıyla Türkiye'deki mülteci sayısında azalma olacağı gibi AB'ye gitmek için Türkiye'ye yapılan geçişler de önemli ölçüde düşüş gösterecektir.

18 Mart 2016 tarihli mutabakatının en önemli sonuçlarından biri vize serbestisi tarihinin 2016 yılının Haziran ayı sonuna çekilmesidir. GKA için belirlenen 1 Haziran 2016 tarihinde ise bir değişiklik yapılmamıştır.

Bununla birlikte Zirvede, 33 no'lu "Mali ve Bütçesel Hükümler" faslının açılmasına karar verilmiştir. Bu fasıl, müzakere sürecinde açılmış olan 16. fasıldır. Ayrıca 18 Mart Zirvesi'nde diğer fasıllarında açılması için hazırlık çalışmalarına başlanması konusunda da anlaşma sağlanmıştır.⁷⁷

ÜÇ ZİRVE SONUNDA GELİLEN DURUM

Yukarıda açıklanan Türkiye-AB Zirveleri sonunda alınan kararlara rağmen bugüne kadar anlaşma şartları AB tarafından tam anlamıyla yerine getirilmemiştir.

Avrupa Komisyonu, 29 Kasım 2015 tarihinde düzenlenen Türkiye-AB Zirvesi'nde, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için 3 milyar avro tutarında bir yardımda bulunma sözü vermiştir. Ardından 7 Mart 2016 ve 18 Mart 2016 tarihinde yapılan zirvelerde ise bu fonun tükenmesi durumunda ek 3 milyar avro daha sağlayacağını açıklamıştır. Ancak ilk 3 milyar avronun 2016 sonuna kadar aktarılması beklenirken henüz tamamı gelmemiştir. Son dönemde bu konudaki çalışmalar hızlandırılmaya başlanmıştır.⁷⁸

⁷⁷ "Türkiye-AB Arasında...", *a.g.m.*

⁷⁸ "AB'den Türkiye'ye Ek 3 milyar Avro için Onay", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/abden-turkiyeye-ek-3-milyar-euro-icin-onay/a-44456977>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

2019 yılı sonuna kadar yardımın ödenmesi kararlaştırılmasına rağmen 2,7 milyar avroluk kısmı Türkiye'ye ödenmiş olup; geri kalan 4,3 milyar avronun ise Türkiye'ye ödenmesinin en geç 2025 yılında kadar olacağı söylenmiştir. AB'nin taahhüt ettiği bu yardım paraları, Türkiye'ye sağlık, eğitim, koruma ve temel ihtiyaçların karşılanması alanlarında yapılan ve kabul edilen projeler karşılığında gönderilmektedir. Projeleri incelemek ve denetlemek üzere kurulan özel komite, projeleri kabul ettikten sonra ödemeler yapılmaktadır. Bu yardımlardan tahminen 1,7 milyon Suriyeli yararlanmıştır.⁷⁹

AB'nin mutabakata ilişkin taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle mutabakat fiilen uygulanamaz hale gelmiştir. Türkiye'nin ülkede bulunan 4,5 milyon Suriyeli ve göçmen diğer ülke vatandaşlarının yükünü tek başına üstlenmesi ve Avrupa'dan yardım görmeyerek tek başına bırakılması Ankara'yı zorluklarla yüzleştirmiştir. Bu ortamda 27 Şubat 2020 tarihinde İdlib'de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) gerçekleştirilen saldırı sonrası, 28 Şubat 2020 tarihinde Türkiye, sınırları açma kararı almıştır. Kararın ardından ülkeden ayrılmak isteyen mültecilerin Yunanistan sınırına akması ve Yunanistan sınırında yaşananlar, Türkiye ile AB arasındaki 18 Mart 2016 tarihli göçmen mutabakatı, ilişkilerin merkezine taşımıştır. Türk tarafı, Avrupa'nın sadece maddi boyutuyla gündemde tutmaya özen gösterdiği mutabakatın yeniden ele alınarak, günün koşullarına uygun hale getirilmesini istemektedir.⁸⁰

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2 Mart 2020 Pazartesi günü yaptığı açıklamada, Avrupa'yı eleştirip "AB üyesi ülkeler Türkiye'nin durumunu anlamış değil" demiş ve açıklamasında isim vermeden "1 milyar avro vereceklerini söylediler ama biz artık bu parayı istemiyoruz" cümlesini kurmuştur. Sınırdaki bekleyen mültecilerin sayısının yüzbinleri

79 "Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye'ye Ödediği Para", *Mülteciler Derneği*, <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

80 Oğuz Güven, "AB'yle Yeni Bir Başlangıç", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abyle-yeni-bir-baslangic-41465028>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bulduğunu söyleyen Erdoğan, bu sayının 'milyonlarla ifade edilebileceği' uyarısında bulunup şöyle devam etmiştir:⁸¹

"40 milyar doları harcayan Türkiye Cumhuriyeti bu parayı bulur, üretir, harcar. Türkiye'nin onuruyla oynamaya kimsenin hak ve yetkisi yoktur. İdlib' de bir buçuk milyon insan sınırlılarımıza dayanmış vaziyette bekliyor. 4 milyondan fazla sığınmacıya 9 yıldır ev sahipliği yapan Türkiye'nin durumunu AB üyesi ülkeler anlamış değil. Aylar önce eğer adil bir yük paylaşımına AB destek vermezse kapıları açmak zorunda kalırız diye açıklamıştık."

Bu açıklamanın yapılmasından sonra Erdoğan, Brüksel'de AB Konseyi ve AB Komisyonu başkanlarıyla 9 Mart 2020 tarihinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantı sonrasında yapılan basın açıklamasında AB Konseyi Başkanı Charles Michel, mülteci mutabakatının uygulanmasında görüş ayrılıkları olduğunu, mutabakatın uygulanmasında her iki tarafın görüşüne uygun bir orta yol bulunabilmesi için AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilci Josep Borrel ile Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun birlikte çalışacaklarını ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunda da görüşmeler yapıldığını belirtmiştir. AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen de yaptığı açıklamada, 2016 yılında imzalanan mutabakatın geçerli olduğunu, uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi için her konunun incelendiğini ve eksik olan kısımların tamamlanacağını dile getirmiştir.⁸²

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 9 Mayıs 2020 tarihinde Erdoğan "9 Mayıs Avrupa Günü" mesajı çerçevesinde şu açıklamayı yapmıştır:⁸³

"Schuman Deklarasyonu'nun ardındaki düşünceler, tüm dünyayı yıkan bir savaşın ardından Avrupa'nın küllerinden yeniden"

81 "Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki 'Göçmen Anlaşması' Neleri Kapsiyordu?", *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

82 "Brüksel'de Erdoğansız Basın Toplantısı", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/bürükselde-erdogansiz-basin-toplantisi/a-52698220>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

83 Nevin Yıldız Gündoğmuş, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' Mesajı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

doğmasını, ülkelerin farklılıklarını ve düşmanlıklarını bir kenara bırakarak barış, güvenlik, kalkınma ve refah için bir araya gelmesini sağlamıştı. Bugün yine yıkıcı bir felaket ile karşı karşıyayız. Bu kez ortak düşmanımız, hiçbir sınır tanımayan, sadece sağlığımızı değil, refahımızı, sosyal düzenimizi ve insani bağlarımızı tehdit eden bir virüs... Bu zor günlerin, Türkiye-AB ilişkilerini yeniden canlandırmak konusunda sunacağı fırsatları iyi değerlendirmeliyiz. Şimdiye kadar ülkemize pek çok konuda ayrımcı ve dışlayıcı tutum takınan AB'nin, artık hepimizin aynı gemide olduğunu anladığını umuyorum... Dönem her alanda güçlerimizi birleştirme dönemidir. Ülkemizin tam üyeliği ekonomik, siyasi, güvenlik ve sosyal katkıların yanı sıra AB'ye daha katılımcı ve kucaklayıcı bir vizyon kazandıracak ve AB'yi küresel bir aktör haline getirecektir. Türkiye olarak, müzakere sürecinde karşılaştığımız tüm zorluklara rağmen stratejik hedef gördüğümüz AB'ye tam üyeliğe ulaşmakta kararlıyız..."

AB Türkiye Delegasyonu Başkanı Christian Berger ise Türkiye ile AB arasındaki yakın diyalog ve iş birliğine dikkati çekerek sürecin ilerlemesi için halledilmesi gereken konular bulunduğu değinerek taraflar arasındaki ilişkilerin temellerinin sağlam olduğunu" belirtmiştir.⁸⁴

Bunun akabinde, AB Komisyonu Avrupa Yaşam Biçimini Geliştirmeden Sorumlu Başkan Yardımcısı Margaritis Schinas'ın Euronews kanalına 20 Mayıs 2020 tarihinde verdiği mülakatta şunları söylemiştir.⁸⁵

"Küresel salgına ilişkin girişimlerden kurtulduğumuzda AB için en önemli konu AB Göç ve Sığınma Sözleşmesi olacaktır. Bu

84 Tefik Durul, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü Mesajı İçin Erdoğan'a Teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

85 Efi Koutsokosta, "Avrupa Komisyonu, AB'deki Derin Ayrınlıklara Nasıl Çözüm Bulacak? Margaritis Schinas Yanıtladı", *Euronews Türkçe*, <https://tr.euronews.com/2020/05/20/avrupa-komisyonu-ab-deki-derin-ayr-l-klara-nas-l-cozum-bulacak-margaritis-schinas-yan-tlad>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

anlaşmayı, üç katlı bir bina olarak hayal ediyoruz. Buna göre birinci katı, Avrupa'nın göçmen akışını yönetmek için önemli olan transit ülkelerle sağlam ilişkiler kurulmasını sağlayacak, çok güçlü bir dış politikadır. Bu ülkelerin, vatandaşlarını orada tutmak ya da hayatlarını Akdeniz'de insan kaçakçılarının insafına bırakmaya zorlamak yerine, onlara fırsatlar sunması için koşullar yaratmalıyız. İkinci kat, en son Evros'ta gördüğümüz gibi, dış sınırlarımızın ortak ve güçlü bir şekilde yönetilmesine odaklanacaktır. Ve bunun sözleşmenin merkezi bir özelliği olacağını ümit ediyoruz. Son olarak üçüncü ve muhtemelen en önemli kat elbette dayanışma ve yük paylaşımı olacaktır. Bunu Yeni Dublin olarak adlandırabiliriz. 2016 yılında denendiğinde Avrupa başarılı olmadı. 2016'da ilk iki katın tam olarak geliştirilmemiş olduğunu düşünüyorum. Sonuç olarak, Avrupa bu kadar önemli bir konuda iki kez başarısız olamaz."

Schinas'ın Türkiye'ye ve göç konusuna yönelik ifadelerine karşı Türk Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy yaptığı açıklamada "Türkiye, AB'nin sınır muhafızı veya sığınmacı kampı değildir ve olmayacaktır." demiştir.⁸⁶ Aksoy "düzensiz göçten fazlasıyla muzdarip olan Türkiye'nin, sadece adil yük ve sorumluluk paylaşımı istediğini" kaydetmiş ve açıklamasının devamında, "İnsan hakları ve sığınmacı hakları göz ardı edilerek AB'nin dış sınırlarının korunması, AB'nin kurucu anlaşmalarının inkâr edilmesi anlamına gelecektir. Esasen, Avrupa'nın dış sınırlarını Yunanistan olarak görmek tarihi ve coğrafi gerçeklerden tamamıyla uzak olmak anlamına gelmektedir." yorumunu yapmıştır.⁸⁷

Türkiye tarafından çeşitli vesilelerle yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Ankara, AB'yle tam üyelik konusunda elinden geleni yaparak tam üyeliğe ulaşmada kararlılığını devam ettirmekte ve AB'yle eşit

⁸⁶ "Türkiye, AB'nin Sınır Muhafızı veya Sığınmacı Kampı Değildir", *CNN Türk*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-abnin-sinir-muhafizi-veya-siginmaci-kampi-degildir>, (Erişim Tarihi: 20.05.2020).

⁸⁷ Aynı yer.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

şartlarda sorunlara çare bulmada kararlılığını yinelemektedir. AB tarafının yaptığı açıklamalardan da görüldüğü üzere, AB, Türkiye'yi kendi çıkarları için istemektedir. Olması gereken ise her iki tarafın ortaklaşa hareket ederek daha yakın işbirliğine yönelmeleri ve süreci hızlandırmalarıdır.

SONUÇ

GKA'yla birlikte, Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında göçmen ve sığınmacı olan kişilerin geri kabulüyle ilgili esaslar, kurallar ve hukuki altyapı düzenlenmiştir. Burada sorun olabilecek konu, AB üyesi devletlerden daha çok Türkiye'nin geri kabul talepleriyle karşı karşıya kalmasıdır. Özellikle de 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren kendi ülke vatandaşlarından ziyade diğer ülke vatandaşlarının geri kabulü Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yükünü de artıracaktır.⁸⁸

Türkiye'deki mülteci sayısı, 4,5 milyon olarak açıklanmaktadır. GKA'nın uygulanmaya başlanmasıyla bu sayı daha da artacaktır. Türkiye'de bulunan Suriyeliler, Türkiye'nin 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu çekinceyle kendi iç mevzuatı gereğince, mülteci statüsünde sayılmamaktadır. Bu mevzuat gereği Suriyelilere geçici bir koruma sağlanmıştır. Bu bakımdan mülteci haklarına sahip değildirlir. Ayrıca geçici olmaları sebebiyle yaşam alanlarına uyumları konusunda bir hukuki ve sosyal çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle geri kabul edilen sığınmacılar devamlı bir statüye sahip olamayacakları gibi pek çok temel haklardan da mahrum kalacaklardır. Bu durum bilinirken; AB'nin uluslararası bir insanlık dramı olan bu sığınmacıları Türkiye'ye geri göndermek için böyle bir anlaşma yapması, AB'nin kendisini önceleyen ve Türkiye'nin çıkarlarını yok sayan yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Türkiye ile AB arasındaki GKA, her iki taraf için karşılıklı hak ve yükümlülükler içeriyor gibi anlaşılrsa da gerçek anlamda Avrupa ülkelerinin

⁸⁸ Göçmen, a.g.m., s.76.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

istemedikleri sığınmacıların Türkiye'ye geri gönderilmelerine hukuki dayanak oluşturmak için yapılmıştır. Bu durum karşısında, Türkiye'de geçici koruma statüsü altında bulunan 4,5 milyon sığınmacı dikkate alındığında, Türkiye'nin bu yükü tek başına taşıması mümkün değildir. Öte yandan AB'nin bu tavrı, uluslararası hukukta yer alan jus cogens⁸⁹ kurallarına aykırılık oluşturmaktadır. Bu durum, uluslararası hukuk açısından ileride sorun oluşturabilir.⁹⁰

Mevzubahis durum karşısında, Türkiye'nin ilk yapması gerekenler, göçmen kabul merkezlerini olması gerektiği şekilde hazırlayarak, GKA'yla gelen göçmenlerin ülkeye alınma koşullarını belirlemek ve göçmen gönderen ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalayıp bu yükün sorumluluğunu paylaşmaktır.

Sonuç olarak GKA, uzun müzakerelerin ardından, Türkiye ile AB arasında vize serbestisi ve serbest dolaşım hakkının sağlanacağı şartıyla yapılabilmektedir. Öyleyse GKA, her iki taraf açısından da vize muafiyetiyle karşılıklı olarak ele alınacaktır. Diğer bir ifadeyle GKA'nın uygulanıp uygulanmayacağı, özellikle AB'nin vize muafiyetinde verdiği sözleri ne kadar gerçekleştireceğine bağlı olacaktır. Ancak buna bir de AB tarafından bakacak olursak, AB'de Türkiye'nin GKA'yı ne ölçüde uyguladığına göre bu taahhüdü uygulamaya koyacaktır.⁹¹ Bu süreçte Türkiye ve AB'nin birlikte çalışarak eşgüdümlü hareket etmeleri, karşılıklı güven hissini yeniden sağlamaları ve Türkiye-AB ilişkilerini geniş bir perspektifle yeniden hızlandırmaları gerekmektedir.⁹²

89 Jus cogens, devletlerin egemenliklerinden kısmi olarak devrettikleri istisnai durumlardır. Uluslararası hukukta, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, egemenlik, eşitlik gibi bazı konular örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası hukukta önemli bir yere sahiptir.

90 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 47.

91 Göçmen, *a.g.m.*, s. 77.

92 Tocci, *a.g.m.*, s. 144.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

KAYNAKÇA

“18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“5 Soruda Türkiye-AB Zirvesi”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=1307, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi”, *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye-iliskileri-tarihi-711>, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“AB: Mülteci Krizinde Tek Alternatif Türkiye Anlaşması”, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160219_ab_turkiye_multeci_zirve, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“AB’den Türkiye’ye Ek 3 Milyar Avro İçin Onay”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiye-ek-3-milyar-Avro-i%C3%A7in-onay/a-44456977>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye’ye Ödediği Para”, *Mülteciler Derneği*, <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Brüksel’de Erdoğan’ın Basın Toplantısı”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/br%C3%BCkselde-erdo%C4%9Fmans%C4%B1z-bas%C4%B1n-toplant%C4%B1s%C4%B1/a-52698220>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“EU-Turkey statement”, *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi”, Orsam, Rapor No:123, Haziran 2012, <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020).

“Mart 2016: Türkiye-AB Zirvesi, 9 Mart 2016”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=1310>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey”, *European Council Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki ‘Göçmen Anlaşması’ Neleri Kapsıyordu?”, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Statement by Cecilia Malmström on the ratification of the EU-Turkey readmission agreement by the Turkish Parliament”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_14_210, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Turkey-EU Summit Took Place on November 29, 2015 in Brussels”, *Marmara Group Strategic and Social Research Foundation*, <http://www.marmaragrubu.org/turkey-eu-summit-took-place-on-november-29-2015-in-brussels>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması İmzalandı”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

“Türkiye, AB’nin Sınır Muhafızı veya Sığınmacı Kampı Değildir”, *CNN Türk*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-abnin-sinir-muhafizi-veya-siginmaci-kampi-degildir>, (Erişim Tarihi: 20.05.2020).

“Türkiye-AB Anlaşmasında 5 Pürüz”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ab-anla%C5%9Fmas%C4%B1nda-5-p%C3%BCr%C3%BCz/a-18997510-0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru- Cevaplar”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Türkiye-AB İlişkilerine Genel Bakış”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“Türkiye-AB Tarihçe”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=36, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“Uluslararası Göçmen Sayısı 272 Milyona Yükseldi”, *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

“Zirve Sonuç Bildirisi Hk.”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

ALKAN, Mustafa Nail, “Avrupa’da Yükselen İrkçilik: Pegida Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), s. 275-289.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990, Cilt II: 1980-1990*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

AYDOĞMUŞ, Hale, "Dünya 'Göç Sağanığı' Altında", *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dunya-goc-saganagi-altinda-427713.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

BOZKURT, Kutluhan, "Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması", *TBB Dergisi*, 125, 2016, s. 387-408.

ÇALAĞAN, Önder-Çelik, Naci, "Avrupa Birliği'nin Göç ve Mülteci Politikası", *Geleceğin Sosyal Bilimcileri Ulusal Öğrenci Kongresi II Bildiri E-Kitabı*, Nisan 2017, s. 313-325.

ÇARIKÇI, Emin, "AB ile Müzakereler ve Beklentiler", *Çankaya Üniversitesi Gündem*, 29, Nisan 2008, s. 55-61.

ÇİÇEKSÖĞÜT, Adem, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 2017, s. 1-20.

DURUL, Tefik, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü Mesajı İçin Erdoğan'a Teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

EKİNCİ, Mehmet Uğur, "5 Soru: 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi ve Vize Serbestisi Süreci", *Setav*, <https://www.setav.org/5-soru-29-kasim-turkiye-ab-zirvesi-ve-vize-serbestisi-sureci/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ERGÜVEN, Nasih Sarp-Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), Ocak 2013, s. 1007-1061.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

GÖÇMEN, İlke, “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 2014, s. 21-86.

GRIGG, D. B., “E. G. Ravenstein and the Laws of Migration”, *Journal of Historical Geography*, 3(1), 1977, s. 41-54.

GÜLEÇ, Cansu, “Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları”, *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz 2015, 2(2), s. 81-100.

GÜNDOĞMUŞ, Yıldız Nevin, “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' Mesajı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

GÜVEN, Güven, “AB'yle Yeni Bir Başlangıç”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abyle-yeni-bir-baslangic-41465028>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

HASTUNÇ, Kübra, *Securitization of Migration in the European Union: Effects on Turkish Migration Practices*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018.

HUYSMANS, Jef, “The European Union and the Securitization of Migration”, *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 2000, s. 751-777.

ILGIT, Aslı-Özge Çetiner, “Suriye Krizi Döneminde Avrupa'ya Yönelik Göçlerin Güvenlikleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 2019, s. 493-533.

KASAPOĞLU, Çağıl, “AB-Türkiye: Üç Yılda Vizeyi Kaldırma Hedefi”, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131216_avrupa_birligi, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KİRİŞÇİ, Kemal, "Managing Irregular Migration in Turkey: A Political-Bureaucratic Perspective", *European University Institute*, 2008, s. 1-25.

KOÇAK, Orhan-Demet R. Gündüz, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, 7(12), s. 66-91.

KOUTSOKOSTA, Efi, "Avrupa Komisyonu, AB'deki Derin Ayrılıklara Nasıl Çözüm Bulacak? Margaritis Schinas Yanıtladı", *Euronews Türkçe*, <https://tr.euronews.com/2020/05/20/avrupa-komisyonu-ab-deki-derin-ayr-lklara-nas-l-cozum-bulacak-margaritis-schinas-yan-tlad>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

LEE, Everett S., "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1), 1966, s. 47-57.

MAT, Yıldırım Tülay-Selman Özdan, "AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 2018, s. 36-49.

OĞURLU, Ebru, "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", *Avrasya Etüdları*, 2(54), 2018, s. 65-94.

ÖZCAN, E. Deniz Ela, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), 2016, s. 187-195.

ÖZSÖZ, Melih, "Türkiye-AB İlişkileri Yeni Gündem", Belgin Akçay, der., *Ankara Üniversitesi Jean Monnet Kürsüsü Konferans Dizisi*, 2013-2014.

STOUFFER, S. A., "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 1940, s. 845-867.

TAYLOR, P. J., "Distance Decay in Spatial Interactions", *Concepts and Techniques in Modern Geography-CATMOG 2*, University of Newcastle upon Tyne, 1983, s. 1-35.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

TOCCI, Nathalie, "Turkey, Europe and the Syrian Crisis: What Went Wrong?", *Global Turkey in Europe II Energy, Migration, Civil Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relation*, Senem Aydın-vd., der., *IAI Research Papers*, 2014, s. 139-144.

VANDERKAMP, John, "The Gravity Model and Migration Behaviour: An Economic Interpretation", *Journal of Economic Studies*, 4(2), February 1977, s. 89-102.

YANARDAĞ, Zubaroğlu Melek vd., "Improvements Which Effect Migration Policies in the European Union and Turkey and A Discussion of Social Work As a Profession", *Arc Health Sci Res*, February 2020, 7(1), s.95-103.

STRUCTURED ABSTRACT

Immigration law is an important element of international law. People have been displaced throughout their lives for economic, social and war reasons. Continued migration movements have required the need to be regulated by international law. The steps taken in this regard are the 1951 Convention on the Legal Status of Refugees and the 1967 Protocol on the Legal Status of Refugees. Turkey, which is on migration routes, has made legal arrangements regarding international migration. The basic regulation on international migration in Turkey is the Convention on the Legal Status of Refugees signed in Geneva on 28 July 1951.

Turkish foreign policy, which was shaped with the establishment of the Republic of Turkey, has adopted a Western oriented foreign policy approach from the first years. In the years that followed the Second World War, Turkey inevitably aligned its foreign policy with Western interests and policies. Turkey has taken the first step towards becoming a member of the Community/Union with the Ankara Agreement signed with the European Economic Community in 1963. The main purpose of the Ankara Agreement was to resolve the differences between the Turkish economy and the community economy. Until 2012, various chapters were opened between the two sides, but no progress was made. On 17 May 2012, a Positive Agenda was launched between Turkey and the European Commission. The Positive Agenda aimed to strengthen co-operation mechanisms on some important issues for Turkey-EU relations. However, the Positive Agenda ended in 2014, when Johannes Hahn replaced Štefan Füle, member of the European Commission's Enlargement and Neighbourly Policy.

The main reason the EU does not want to see Turkey as a full member is political, economic and Turkey's population potential. Although there are various problems between the two sides, relations have been maintained.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Due to wars and economic hardships intense migration movements from the Middle East, Asia and Africa to Europe through Turkey have increased. This situation has started to affect Turkey and European countries.

With the start of the Syrian civil war in 2011, migration movements increased. As a result, agreements between Turkey and the European Union were made.

The economic, political and socio-cultural effects of migration created great pressure on the Union's deepening efforts. Migrants have been seen as the source of employment problems, cultural changes and social dissatisfaction in Europe since the 1970s.

Turkey has been closely influenced by EU policies as it is one of the key routes for irregular migration to Europe. Turkey, which wants to become a member of the European Union, has been affected by Europe's migration policies. The European Union has gone on to conclude a Readmission Agreement with Turkey to protect itself from the problems of migration movements. Agreement between Turkey and the European Union, The Memorandum of Understanding on Visa Liberalization Dialogue and The Readmission Agreement was signed in Ankara on 16 December 2013. The agreement included the extradition of refugees who entered European countries illegally through Turkey after 3 years. With the agreement, Turkey has also taken an important step in visa liberalisation dialogue for Turkish citizens launched with the EU in December 2013. The Readmission Agreement has put important responsibilities on Turkey in preventing illegal migration. However, the European Union would support Turkey financially and technically.

Turkey-EU Summits were held on 29 November 2015, 7 March 2016 and 18 March 2016 after the Readmission Agreement signed on 16 December 2013. Despite the decisions made at the end of the summits,

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

the terms of the agreement have not been fully met by the EU until now. For this reason, Turkey decided to open its borders on February 28, 2020. The influx of thousands of migrants to the Greek border brought up the migrant agreement between the EU and Turkey on 18 March 2016. On 9 March 2020, a meeting was held in Brussels with the heads of the Council of the EU and the Commission. At the end of the meeting it was announced that the work will be started so that a common position can be determined in line with the opinions of the parties. Turkey and the EU need to work together to ensure the trust that has long disappeared with closer co-operation and the EU-Turkey agenda can be restarted more broadly.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17*

*Avrupa Birliği ve Latin Amerika'da Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17:
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17 Çerçevesindeki Girişimler*

Ceren URCAN**
Mustafa Nail ALKAN***

Abstract

The aim of this study is to explain SDG 17 (Partnership for the Goals) within the scope of the EU and Latin America. SDGs are supposed to be achieved by 2030 according to UN Agenda. In this process, policies regarding the SDG 17 need to be in coherence at national, regional and international level. While, the EU countries have been progressing at relatively close rates, Latin American countries have been in different phases of their progress. Considering global partnership fields, both regions have capacity to cooperate with each other. However, there is still room for further improvement in this domain.

Keywords: SDG 17, Sustainable Development, EU, Latin America, Policy Coherence.

Öz

Bu çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin on yedincisi olan "Hedefler İçin İşbirliği" alanının AB ve Latin Amerika ülkeleri kapsamında açıklanması amaçlanmıştır. BM gündemine göre, bu hedeflerin 2030 itibariyle başarılması gerekmektedir. Bu aşamada ilgili politikaların ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde uyum içerisinde olması gerekmektedir. AB ülkeleri birbirlerine görece yakın oranda ilerleme gösterirken Latin Amerika ülkelerinin bu kapsamda ilerleme dereceleri birbirinden farklıdır. Küresel işbirliği alanları düşünöldüğünde her iki bölge de birbiriyle işbirliği yapma kapasitesine sahiptir; ancak bu alan halen geliştirilmeye muhtaçtır.

Anahtar Kelimeler: Hedefler İçin İşbirliği, Sürdürülebilir Kalkınma, AB, Latin Amerika, Politika Ahengi.

* Received on: 15.04.2021

Accepted on: 17.05.2021

** Research Assistant, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, e-mail: ceren.urcan@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4720-1788.

*** Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Head of the Department of International Relations, e-mail: nail.alkan@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4994-3491.

INTRODUCTION

The “Sustainable Development Goals” (SDGs) adopted by the UN in September 2015 cover all kinds of developmental issues within the sustainability concept. Designed after the Millennium Development Goals, SDGs have targets that are specified in detail. Especially the environmental issues are outlined under different goals to emphasize the importance of the issues. As well as familiar goals which are in majority, there are some new ones. Moreover, these are getting much more attention through achievement of the SDGs by 2030.

In this study, the starting point is the SDG 17, which is “to strengthen the means of implementation and revitalize the global partnership for sustainable development”. Strategies of the countries that adopted SDGs vary according to their priorities. While a country is dealing with hunger problem or clean water and sanitation, which are the fundamental problems of human being, another country may be dealing with some other issues in priority. Thus, the policies adopted by the countries may not be in accordance with each other. Moreover, disparities exist within national, regional and global level. By using the method from the general to the specific, this study analyzes the available cooperation fields within the EU and Latin America. The success of SDGs notably depends on partnerships in all levels. The policies and policy coherence within the EU help her to be successful in regional and international cooperation. By the help of capacity to act as a single entity, the EU has an important role on dominating policies regarding global partnerships in which she takes part. The potential cooperation fields in Latin America attract international cooperation. Even though countries in both regions are on the way to success SDGs, global partnerships are inevitable for the achievement of SDGs until 2030. Cross-border cooperation plays an important role in the EU policies and sustainability of her legitimate power. Latin America has heterogeneous characteristics regarding the development path of each country. So, these countries may be in need to cooperate with

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

more developed countries and global partnerships. The EU strengthen her presence by the help of legitimacy of SDGs. In the first part of the study, the extent of the SDG 17 is explained in detail. In the following part, general overview of the EU and Latin America region considering the statistics and data on goals are evaluated by especially emphasizing the SDG 17. In the last part of the study, the means of implementation and concrete initiatives are put forward. While doing this, the institutions, which facilitate the partnerships and lead the project in worldwide are indicated. After providing adequate information about the region and the general approaches of the EU, the advances and the challenges through achieving the SDG 17 are discussed in the last part of the study.

THE EXTENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17

The UN SDGs defines the Goal 17 as “Partnership for the Goals” in general. However, the detailed explanation includes strengthening the means of implementation and revitalizing the global partnership for sustainable development. Since the success of the SDG 17 depends on the partnerships and widening implementations the other 16 Goals, collecting data from different fields facilitates the evaluation of the improvements in this field. Collected data and derived statistics from different regions give the hints about the global success of the SDGs. The lack of proper data in national level causes the lack of data in regional level and the lack of data in regional level causes the lack of data in global level. This is a complicated problem for all SDGs. However, since the global partnerships require information sharing, the lack of data directly affects the success of the SDG 17. The coordination among the goals also increases the success of the SDG 17 in overall. Even if the SDG 17 is not likely to be accomplished by 2030, this does not mean that the other goals will not be accomplished. Every single country, every region may succeed some goals better than the other goals.

SDG 17 has many targets under five important theme. These themes are finance, technology, capacity building, trade and systemic issues. Whatever the target issue is, the scope of actors included in the development process is widening. Alignment of the targets to sustainable development requires coordination and information sharing among many actors such as governments, civil society, scientists, academia and private sector. At this point, mobilizing all resources, which means transfer of technological development, financial resources and capacity building activities, has crucial importance to enhance the existing situation in the countries. However, changing the general situation and mobilizing the resources may require some interventions. The interventions of all actors must comply with one of the most important principles of international law. This principle is “respect for sovereignty”. In the UN Resolution (A/RES/50/172-1996), “respect for the principles of national sovereignty” is indicated explicitly. The UN and its bodies should abide by the principle of national sovereignty and non-interference of internal affairs. So, the implementations of the UN SDGs should be adopted consensually.¹ The notion of national sovereignty has always been central in the UN documents. Supported in the official documents, national sovereignty principal strengthens the adaptation of the SDGs in national level. However, it may be abused by the reluctant states that do not want to adopt policies and international environment cannot make pressure for this. While the national sovereignty tries to safeguard sovereign decision-making, tensions increase among the international demand to build or increase state capacity is on rise.² However, sometimes countries are not inclined to cooperation and when the principle of national sovereignty is perceived as a mechanism to justify non-cooperation, it becomes an enormous challenge on achieving the SDGs.³ To increase the

1 UN Resolutions, A/RES/50/172.

2 Magdalena Bexell-Kristina Jönsson, “Responsibility and the United Nations’ Sustainable Development Goals”, *Forum for Development Studies*, 44(1), p. 21.

3 Kirstin I. Conti-Joyeeta Gupta, “Global Governance Principles for the Sustainable Development of Groundwater Resources”, *International Environmental Agreements*, 16(6), p. 857.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

efficiency of the process, multi-stakeholder partnerships are strategically important.⁴ SDG 17 considers the differences in development levels of the countries and tries to make appropriate policies especially in fragile economies. Even though SDG 17 has 19 targets in special, the success of each target changes from sub-region to sub-region, country to country. However, all the detailed targets are under different themes such as resource mobilization within the countries and through countries, official development assistances, additional resources, debt related issues, investment opportunities, promoting and development of technology, capacity-building activities, increasing the trade volume, a well-functioning multilateral trade system, policy and institutional coherence and multi-stakeholder partnerships, data, monitoring and accountability.⁵ Data collectivity has always been a problematic area. However, during the time of Coronavirus pandemic, this problematic has become a more serious issue. According to the UN Stats, data are available for only about 61% of the countries.⁶ On the way of achieving SDGs, data collection and data reporting play vital importance. Pandemic has jeopardized the data collection. The operations of most of the National Statistics offices around the world has declined during this period. As well as the closure of many offices around the world, Latin America and Caribbean region has reported that 88% of the countries in the region have difficulties about in meeting international data reporting requirements. Priority areas that have been demanded by the offices which couldn't be able to function properly are technical assistance, capacity building, financial aid and software for remote data collection.

According to a survey that was applied to regional representatives, only 17.7% of the countries or regions think that pandemic has affected their ability to meet international reporting standards quite a lot, while

⁴ The UN. Goal 17. Sustainable Development Goals.

⁵ *Ibid.*

⁶ "The SDGR-2020, The Need for Data Innovations in the Time of COVID-19", UNSTAT, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/the-need-for-data-innovations-in-the-time-of-COVID-19/>, (Date of Accession: 04.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

70.4% answer that pandemic affected their ability partially and 11.75% think that pandemic has not affected their ability to meet the criteria. According to the results from Europe and Northern America, only 2.56% of the respondents think that pandemic has affected in a serious way while 35.9% of the respondents think that it has affected partially. The majority of the respondents with the rate of 61.54% thinks that pandemic has not affected their ability to meet international reporting standards. The second question that is about covid-19 pandemic's effect on the ability to produce essential monthly and quarterly statistics. Latin America and the Caribbean respondents have given answers "yes, severely" with the rate of 23.53%, "yes, moderately" with the rate of 64.71% and "no, not at all" with the rate of 11.76%. The answers to same question given by Europe and Northern America in the same order are 0%, 47.37% and 52.63%. The last question is about the ability to produce administrative data statistics. The answers again the same order for Latin America and the Caribbean are 11.76%, 64.71% and 23.53%. Europe and Northern America's answers are 2.56%, 28.21% and 69.23%.

Table 1: A Survey on the Effects of Pandemic on Reporting and Statistics

	Effects on mobility to meet international reporting requirements		Effects on ability to produce essential monthly & quarterly statistics?		Effects on ability to produce administrative data statistics	
	Latin America and the Caribbean	Europe and Northern America	Latin America and the Caribbean	Europe and Northern America	Latin America and the Caribbean	Europe and Northern America
Yes, severely	17.65	2.56	23.53	0	11.76	2.56
Yes, moderately	70.59	35.9	64.71	47.37	64.71	28.21
No, not at all	11.76	61.54	11.76	52	23.53	69.23

Source: UN Stats, SDGR 2020

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

As it is indicated in the last SDG Progress Report, some progress in enhancing capacity-building support to developing countries to increase the availability of timely, qualified and disaggregated data has been made. However, this progress is yet not enough to meet the target.⁷ Support for implementation of SDG goals has been steady. However, the lack of data about the crucial issues is a vital problem which is preventing access to full information about partnerships and improvements within countries and regions. During the COVID-19 pandemic period, all achievements related to the targets under SDG 17 have been decreasing and all the briefing that have been delivering via digital platforms has shown the importance of multilateralism and global partnerships one more.⁸ Another issue which has arisen during the pandemic is access to internet connection and fixed-broadband. Because of lack of infrastructure and high costs, many people cannot have the internet connection to meet their daily needs.⁹ In order to summarize, short-term impacts of pandemic are mixed and partially negative. States feel less responsible to help the poorest countries and the responses to their needs have been decreasing during the pandemic. This means the reduction in international aid. Decline in international remittances and cross-border financing is also possible consequence of this period. Closure of the borders has also caused the decline in terms of trade. All the deprivation from financial and other sources have caused debt crisis in the related countries in the end.¹⁰

The results of the SDG 17 target that were supposed to be achieved by 2020 are disappointing. No progress has been made about target 17.11 that means increase in the exports of developing countries and double the share of LDC global exports. Share of LDC exports is a criterion that

7 "Sustainable Development Goals Report-2020", UNSTAT, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>, (Date of Accession: 01.04.2021).

8 UNSTAT, *op. cit.*, p. 58.

9 UNSTAT, *op. cit.*, p. 59.

10 UNSTAT, *op. cit.*, p. 5.

is not better than ten years ago. Developing countries also have made no progress regarding the global merchandise and services exports.¹¹ SDG 17.8 is a target on which much more progress has been made. The target 17.18 is to enhance capacity-building support to developing countries to increase the availability of timely, qualified and disaggregated data. In this field, by 2019 132 countries have reported that their national statistic legislation are compliant with the UN Fundamental Principles of Statistics. However, 141 countries and territories have been carrying out a national statistic plan by 2019. Under this heading, one of the most important problems is the lack of sufficient funding for implementations.¹²

Partnerships, agreement or any kind of interaction mechanism, and even a single incident that any country makes may have effects on the rest. While some effects are positive, others may be negative effects and all of them are called “spillover effects”. When a country meets counteracts from other countries, it is less likely for their efforts to achieve SDGs. These spillovers may be in different fields such as environmental and social spillovers, spillovers related to economy, finance and governance and security spillovers. When spillover index gets a higher score, it is likely that the country has more positive and less negative effects on the other countries’ development processes.¹³

GENERAL OVERVIEW OF THE EU AND LATIN AMERICA ON SDG 17

THE EUROPEAN UNION

Achieving SDGs is an accomplishment that the EU has adopted swiftly and been doing pretty well. Within the region itself, the EU has many

¹¹ UNSTAT, *op. cit.*, p. 61.

¹² *Ibid.*

¹³ “Spillover Rankings”, *SDG Index Dashboard*, <https://dashboards.sdgindex.org/rankings/spillovers>, (Date of Accession: 26.03.2021).

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

regulations and agreements about specific issues. It is both a part of regional problems/solutions and global regulations. Especially in the field of trade, the EU accepts trade as a way of delivering prosperity and wealth. Moreover, sustainable supply chains are also part of this relation to achieve SDGs. Besides, the EU concentrates on the “European Green Deal”. Within the EU, there are some priority areas that need to be enhanced. Those areas are:¹⁴

1. Education, skills and innovation
2. Sustainable energy
3. Sustainable communities, mobility and housing
4. Sustainable food production, healthy diets, and biodiversity protection
5. Clean and circular economy with zero pollution
6. Digital transformation

These priority areas are all integrated with the Green Deal. However, external action and implementations related to achieving SDGs are another agenda that the EU deals with. The requirements of Green Deal and SDG Diplomacy that the EU has conducted could help to achieve SDGs worldwide. These two main principles have attracted the attention of other countries to cooperate with European initiatives. EU leadership and diplomacy play crucial role on advancing multilateral processes in the way of achieving SDGs. As mentioned before, negative spillovers are also important issues that must be dealt with. European trade and external policies must be in cohesion. Hence, the assessment of these policies is analyzed on a regular basis.

14 SDSN-IEEP, “The 2020 Europe Sustainable Development Report: Meeting the Sustainable Development Goals in the Face of the COVID-19 Pandemic”, *Sustainable Development Solutions Network and Institute for European Environmental Policy*, Paris-Brussels 2020, p. 43-49.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Some major tools are identified according to the assessments with key stakeholders and these tools help to the implementation of SDG policies. A New European Industrial and Innovation Strategy for the SDGs has been put forward. In this context, climate neutrality is identified as the main challenge and main opportunity to secure long-term well-being in the Europe. So, the innovation of technologies mostly concentrates on the digital and clean-energy technologies. Even though there is currently no direct reference to the SDGs, The Multiannual Financial Framework (MFF) and the Next Generation EU COVID-19 recovery package (NGEU) have the potential to advance them. To achieve climate and energy targets, 1.5% of EU GDP is required until 2030. Besides, the coherence of national policies with the EU SDG targets also plays a vital role on accomplishment process. In this process, the challenges are identified and solutions to these challenges are advised on a regular basis. For sound cooperation policies between poorer and wealthier countries, a mechanism that is combined by many institutions and regulations needs to be established. Coordination mechanisms need to cooperate closely with each other led by the mechanisms within the EU's External Action Service. Directorate Generals for Trade (DG Trade) and International Cooperation and Development (DG DEVCO), as well as all directorate generals in charge of Green Deal should be in corporation in this process. Business standards also need to be in coherence with SDGs. Reporting procedure is more institutionalized within the EU. As well as official statistics presented on EuroStat' SDGs Monitoring Report, unofficial monitoring reports, such as ESDR 2020, are also supplementary to them.¹⁵ In general, SDGs are Europe's goals and the EU has to implement its policies according to these strategies.

The latest report which was prepared in a different way than the one preceding it, because of Covid-19 conditions, shows an overall

¹⁵ SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. x.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

improvement. However, when analyzing each SDG, some differences occur. The SDG 17-Partnerships for the Goals are in a better situation in Norway, Denmark and Sweden that means SDG has been achieved and implementations are on track. However, in Germany, while challenges remain, implementations are on track. Moreover, major challenges remain and implementations are on track in Luxembourg. Most countries in the region are in a stagnation process regarding the SDG 17.¹⁶

Table 2: SDG 17 Performance within European Union Countries

Countries ¹⁷	Spillover Index Score and Rank	SDG Index Score ¹⁸ and Rank ¹⁹	Status on SDG 17
Austria	56.3 / 154	80.7 / 7	Major challenges-moderately improving
Belgium	59.9 / 149	80.0 / 11	Significant challenges-stagnation period
Bulgaria	85.4 / 112	74.8 / 39	Challenges remain-on track
Croatia	83.1 / 113	78.4 / 19	SDG achieved-no information available
Cyprus	59.9 / 150	75.2 / 34	Major Challenges-decreasing period
Czechia	69.7 / 129	80.6 / 8	Major challenges-moderately improving

¹⁶ SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. 6.

¹⁷ Only the members of the EU are included in the chart since the coverage of the policies and implementations in the last session are only the ones under the EU Frame.

¹⁸ In the sustainable development report of the UN and in the Sustainable Development Goals report of the UN, country classifications are different. However, countries within the Europe are divided into different regions. Hence, only the members of the EU are selected in this study.

¹⁹ Ranking is out of 166 sample countries and communities.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Denmark	66.4 / 141	84.6 / 2	Challenges remain-on track
Estonia	69.4 / 130	80.1 / 10	Significant challenges-moderately improving
Finland	66.6 / 140	83.8 / 3	Significant challenges-stagnation period
France	51.1 / 158	81.1 / 4	Significant challenges-moderately improving
Germany	57.0 / 153	80.8 / 5	Challenges remain-on track
Greece	69.4 / 131	74.3 / 43	Significant challenges-stagnation period
Hungary	77.1 / 124	77.3 / 29	Significant challenges-moderately improving
Ireland	57.8 / 152	79.4 / 14	Major Challenges-decreasing period
Italy	69.0 / 132	77.0 / 30	Significant challenges-on track
Latvia	70.4 / 127	77.7 / 24	Major Challenges-decreasing period
Lithuania	65.6 / 144	75.0 / 36	Significant challenges-stagnation period
Luxembourg	33.5 / 164	74.3 / 44	Major challenges-stagnation period
Malta	56.3 / 155	76.0 / 32	Major challenges-moderately improving
Netherlands	44.9 / 159	80.4 / 9	Major challenges-stagnation period
Poland	81.8 / 117	78.1 / 23	Major challenges-stagnation period

■ Ceren URCAN
Mustafa Nail ALKAN

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Portugal	66.7 / 139	77.6 / 25	Significant challenges-stagnation period
Romania	91.6 / 101	74.8 / 38	Challenges remain-decreasing period
Slovakia	72.7 / 126	77.5 / 27	Significant challenges-stagnation period
Slovenia	66.4 / 142	79.8 / 12	Significant challenges-moderately improving
Spain	61.3 / 146	78.1 / 22	Significant challenges-moderately improving
Sweden	67.4 / 137	84.7 / 1	Challenges remain-on track

Source: Sustainable Development Report, 2020.²⁰

The table shows us a general tendency of low scores regarding the spillover effects which means that the region has negative spillovers to other regions more than Latin America has. A contradiction in this table lies in the difference between relatively low scores of spillover and relatively high scores on SDG Index. Only one country, Croatia, has achieved the SDG 17. However, there are many states with higher rankings on SDG Index. This means that many countries in the region have been doing well on the other SDGs except the Goal 17 and this situation put them in a higher ranking. The relative success of region is not because of the success on SDG 17, but others. The world's top 10 (except 6th one) are in the region. These countries are Sweden, Denmark, Finland, France, Germany, Austria, Czechia, Netherlands and Estonia in order. However, in the Spillover Index ranking, the region is not doing good in contrast. The region still has to cope with many challenges regarding the SDG 17 and should accelerate its implementations to achieve the targets.

²⁰ Jeffrey Sachs et al., *The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020*, Cambridge University Press, Cambridge 2020.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Even though it is not indicated explicitly in the policies of the EU, EU countries are almost in the same line with 2030 targets. Available EU strategies on the targets seem adequate on the way of achieving goals, but political commitment is needed to succeed it them. Pandemic period has increased the pressures on multilateralism and international rule-based policies and thus, SDG as shared goals of world's sustainable development have been questioned. Hence, the position of the EU with its all institutions plays an important role through the policy coherence. The European Council, the European Parliament, and the European Commission are the main players of the EU governance. Progress towards the goals should be reported annually by the European Commission.²¹

"*Horizon Europe*" is one of the very well-known programs originated in Europe and it is the largest research funding program in the world. In the path of achieving SDGs technology and innovation challenges play a vital role and they might be supported by the advantages of this program. There are many completed and ongoing projects all over the world that can affect the improvement of SDG indicators in a very positive way.²² Implementation of "Paris Climate Agreement" is also supported by the development of technologies required to achieve the policies in the agreement by delivering the high-impact innovation.²³ "Farm to Work Strategy" is a strategy to recognize sustainable food production healthy diets and biodiversity protection. The six pillars on EU's policies regarding sustainable development are on Education, Skills and Innovation; Sustainable Energy; Sustainable Communities, Mobility and Housing; Sustainable Food Production, Healthy Diets, and Biodiversity Protection; Clean and Circular Economy with Zero Pollution; The Digital

21 SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. 41.

22 The projects initiated by the EU and European countries and including other regions throughout the world can be found in the EC web-site. Further information see: "European Commission", *CORDIS*, <https://cordis.europa.eu/projects/en>, (Date of Accession: 09.04.2021).

23 SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. 44.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Transformation.²⁴ Regarding all these pillars and policies of the EU, the EU makes intra-regional, international and inter-governmental policies in coherence with each other. This harmony is very important development through the way of achievements of the SDGs, especially Goal 17.

LATIN AMERICA

In a disequilibrium including trading openness and national policies, inequalities, environmental emergencies, weak international trade growth, political and economic instabilities may occur. As a response to all these unrest, while some governments tend to adopt unilateral policies and weaken multilateralism, some governments may behave in the opposite way of that. However, in this region, it is necessary to make a fresh start regarding the inclusion of international cooperation with all kind of stakeholders to the policies through development, especially for SDG 17.²⁵

Considering the SDG 17, Latin America has been analyzed in a different manner. There is some statistical information reported to the UN as numerical data and besides there are also projects implementing throughout the region in different fields. Hence, this part of the study is divided into two parts. In the first part, numerical statistics are submitted and in the second part, projects are explained in general.

²⁴ SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. 9.

²⁵ UN ECLAC, *The 2030 Agenda for Sustainable Development in the New Global and Regional Context-Scenarios and Projections in the Current Crisis*, UN, Santiago 2020, p. 16.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Graph 1: Institutional Architecture for Regional Statistical Follow-Up to the SDG in Latin America and the Caribbean

Source: *The 2030 Agenda in Latin America and the Caribbean*²⁶

Foundation of the Statistical Coordination Group for the 2030 Agenda in Latin America and the Caribbean The requirements through 2030 Agenda, was approved by the Executive Committee of the Statistical Conference of the Americas in June 2016. The group is composed of the representatives of the national statistical systems. ECLAC in the Group functions as technical secretariat. The Group acts a hub of region's statistical actors.²⁷

²⁶ This diagram has been prepared by Statistics Division, ECLAC. Further information see: "Institutional Architecture for Regional Statistical Follow-up to the SDG in Latin America and the Caribbean", *SDGs in Latin America and the Caribbean: Statistical Knowledge Management Hub*, <https://agenda2030lac.org/estadisticas/institutional-architecture-regional-statistical-follow-up-sdg.html>, (Date of Accession: 05.04.2021).

²⁷ *Ibid.* An information system has also founded in which any researcher can find the case of all indicators within the region by selecting related targets. However, the last data belongs to 2017-2019 period. Further information see: "Support to the National Statistical System on SDG Monitoring and Reporting", *SDGs in Latin America and the Caribbean: Statistical Knowledge Management Hub*, <https://agenda2030lac.org/estadisticas/support-sdg-monitoring-and-reporting.html>, (Date of Accession: 05.04.2021); "Regional and global dimensions of the 2030 Agenda For Sustainable Development", *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/infografias/dimension-regional-global-la-agenda-2030-desarrollo-sostenible>, (Date of Accession: 10.04.2021).

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Latin America and the Caribbean's overall score of SDG Goal-17 was 74% regarding the meeting of objectives under the goal.²⁸ However, only 6 indicators were analyzed in ECLAC report and for three indicators, the target was likely to be reached on the current trend.²⁹ Progress was stalled for two indicators and it was regression period for one indicator.³⁰ 17.1.1 Total government revenue as a proportion of GDP is the first indicator of this Goal under the 17.1 Strengthen domestic resource mobilization target and the forecast progress for this indicator is being stalled. The second stalled indicator is 17.1.2 Proportion of domestic budget funded by domestic taxes under same target. Three indicators that are likely to be achieved are 17.4.1 Debt service as a proportion of exports of goods and services, 17.6.2 Fixed Internet broadband subscriptions per 100 inhabitants (by speed), 17.8.1 Proportion of individuals using the Internet.³¹ And lastly, target 17.19 can be achieved by significant policy interventions. Target 17.19 which is to build on existing initiatives to develop measurements of progress on sustainable development that complement gross domestic product, and support statistical capacity-building in developing countries uses indicator 17.19.1 which is the dollar value of all resources made available to strengthen statistical capacity in developing countries.³²

28 "2019 SDG Index for Latin America and the Caribbean", *SDG Index*, <https://www.sdgindex.org/reports/2019-sdg-index-for-latin-america-and-the-caribbean/>, (Date of Accession: 02.04.2021).

29 All indicators of the targets of Goal 17 can be found at Statistical Knowledge Management Hub for Latin America and the Caribbean. However, this data belongs to 2018 and therefore not used in this study. Further information see: "Regional SDG Statistical Profiles by Target", *SDGs in Latin America and the Caribbean: Statistical Knowledge Management Hub*, <https://agenda2030lac.org/estadisticas/regional-sdg-statistical-profiles-target-1.html?lang=en>, (Date of Accession: 01.04.2021).

30 UN ECLAC, *op. cit.*, p. 46.

31 17.4 Assist developing countries in attaining long-term debt sustainability through coordinated policies aimed at fostering debt financing, debt relief and debt restructuring, as appropriate, and address the external debt of highly indebted poor countries to reduce debt distress. 17.6 Enhance North-South, South-South and triangular regional and international cooperation on and access to science, technology and innovation and enhance knowledge-sharing on mutually agreed terms, including through improved coordination among existing mechanisms, in particular at the United Nations level, and through a global technology facilitation mechanism. 17.8 Fully operationalize the technology bank and science, technology and innovation capacity-building mechanism for least developed countries by 2017 and enhance the use of enabling technology, in particular information and communications technology.

32 UN ECLAC, *loc. cit.*

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The UN SDG dashboard ratings are based on the worst two indicators of each goal. In this case doing great on the indicators does affect least to the relatively less successful ones. The probability of compensation of indicators to each other has lessened. According to this analyzing methodology, there are some countries which are on track regarding the SDG 17 within the region. These are Belize, Brazil and Honduras. Many countries in the region are on a stagnation period while there is no data available for many countries.³³ Other analyses made by the UN special to OECD countries, performance gaps have been identified for each country. An analysis based on the shares according to population, some countries such as China and India have risen the ratio of performance gap overall. According to this index, some countries such as Argentina, Brazil, Mexico are relatively successful by their performance gaps which are less than 2%.³⁴ The indicator which is increasing overall performance on SDG 17 is increasing government spending on health and education within the region.

Table 3: SDG 17 Performance within Latin American Countries³⁵

Countries ³⁶	Spillover Index Score and Rank	SDG Index Score ³⁷ and Rank ³⁸	Status on SDG 17
Argentina	94.0 / 86	73.2 / 51	Challenges remain-stagnation period
Belize	93.4 / 92	65.1 / 102	Challenges remain-on track
Bolivia	97.9 / 51	69.3 / 79	Challenges remain-no information available

33 Sachs et.al, *op. cit.*, p. 43.

34 Sachs et. al, *op. cit.*, p. 46-47.

35 Data of selected countries are derived from the report one by one. The table is prepared by the authors in accordance with their general preferences in the study.

36 The Caribbean countries and communities are excluded from the chart, because the general preference in the whole study.

37 Regional average score is specified as 70.4%.

38 Ranking is out of 166 sample countries and communities. Many Caribbean countries are not included the SDG Index System due to the lack of data. Further information see: Sachs et al., *op. cit.*, p. 82.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Brazil	97.3 / 60	72.7 / 53	Challenges remain-on track
Colombia	94.7 / 79	70.9 / 67	Challenges remain-decreasing period
Costa Rica	89.6 / 106	75.1 / 35	Challenges remain-moderately improving
Ecuador	96.8 / 63	74.3 / 46	Challenges remain-decreasing period
El Salvador	92.6 / 98	69.6 / 77	Challenges remain-moderately improving
Guatemala	97.0 / 62	61.5 / 120	Major Challenges-decreasing period
Honduras	96.0 / 71	64.4 / 105	Challenges remain-on track
Mexico	94.9 / 78	70.4 / 69	Significant challenges-stagnation period
Nicaragua	97.85 / 53	68.7 / 85	Significant challenges-moderately improving
Panama	81.9 / 116	69.2 / 81	Significant challenges-no information available
Paraguay	93.7 / 91	67.7 / 90	Significant challenges-stagnation period
Peru	96.7 / 64	71.8 / 61	Significant challenges-stagnation period
Uruguay	90.0 / 105	74.3 / 45	SDG achieved-no information available
Venezuela	96.4 / 68	61.7 / 118	Challenges remain-no information available

Source: Sustainable Development Report, 2020.³⁹

³⁹ *Ibid.*

As it is seen in the table, spillover index scores are quite high which means that these countries affect the others in a positive way more than negative. Only Uruguay has achieved the SDG 17 and there has been no information available after achieving the target. 8 countries out of 16, there have been challenges that the countries still need to tackle with the SDG 17 targets. The best ranking on the SDG Index score belongs to Costa Rica by being 35th in the world while the lowest ranking is of Guatemala by being 120th in the world. While the most countries in the sample have high scores on spillovers index score, Panama has relatively very poor score by 81.9.

PARTNERSHIPS AND INITIATIVES OF THE EU AND LATIN AMERICA ON IMPLEMENTATION OF SDGS-GOAL 17

SDGs have been adopted in 2015, the projects regarding the SDGs are analyzed since then. There are many projects and implementations within the region. In this part of the study, the common projects and initiatives between EU and Latin America have been addressed. The method of this part of the study is to explain initiatives individually by starting from 2015 after explaining general overlook of the relations between them.

DG Regio (Directorate-General for Regional and Urban Policy) of European Commission has established regional policy dialogues with the countries in Latin America. Besides aims such as exchange of information and practices for economic, social and territorial cohesion, setting up and implement regional policies and partnership issues, the EU's special interest to region covers cross-border cooperation and inter-regional cooperation, regional innovation and competitiveness and sustainable

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

urban development issues.⁴⁰ Besides the projects specific to countries, there are some projects that covers almost whole Latin America region. *EULAC-RIS* is a program that aims to promote of innovation in wider sense. Regional Innovation Strategies were co-funded by DG Regio and after then DG Regio has been supporting several projects within Latin America to exchange experiences in policy setting, implementation and management with respect to clusters and SME innovation inducing policies.⁴¹ *EULAC-CBC* covers the cross-border cooperation between two regions. This type of cooperation seems fundamental to development of regional integration processes, of economic and social cohesion. It is a growing field between two regions.⁴² *URBELAC* aims to promote sustainable urban development. This program has included 9 cities within EU and 13 cities within Latin America to exchange.⁴³

Programa de Cooperación Técnica CEPAL – AECID: This program was a technical cooperation program in the years 2014-2016. CEPAL and Spanish Agency for International Development Cooperation were in cooperation to improve the institutional capacities of government of Latin America and the Caribbean.⁴⁴

UNDP's Sustainable Development Goals Fund (SDG-F): The Fund has been founded to ensure smooth transition from Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals. It was created by the Government

40 "EU-Latin America", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/, (Date of Accession: 12.04.2021).

41 "EULAC-RIS: EU-Latin America Cooperation on Regional Innovation Systems", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/eulac-ris/, (Date of Accession: 12.04.2021).

42 "EULAC-CBC: EU-Latin America Cooperation on Cross-Border Cooperation", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/eulac-cbc/, (Date of Accession: 12.04.2021).

43 "URBELAC: Urban European and Latin American and Caribbean Cities", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/urbelac/, (Date of Accession: 12.04.2021).

44 "Programa de Cooperación Técnica CEPAL-AECID", *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/node/36187>, (Date of Accession: 10.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

of Spain and the UNDP in 2014 and launched in March 11, 2015. Latin America and the Caribbean are among beneficiaries in addition to 18 African countries, the Arab States and the Asia in the beginning. It was to support SDG activities by multidimensional joint programs.⁴⁵ In the first round of the approved projects, a high budget was spared for the countries in Latin America and the Caribbean.⁴⁶

Nordic Development Fund: Latin America and the Caribbean are the beneficiaries of NDF -supporting of climate- smart and resilient agriculture planning. This €10 million financing was transacted to Inter-American Development Bank's (IDB) NDC Pipeline Accelerator Trust Fund, and this fund was supposed to be used in actionable projects.⁴⁷

World Bank Aligns Water Services Program with SDGs: Under the targets of the SDGs, in April 2017, the World Bank aligned its activities by support of the Spanish Agency for International Development Cooperation (AECID). The participatory countries were Brazil, Costa Rica, Dominican Republic, Honduras, Mexico, Nicaragua, Panama and Peru.⁴⁸

GWP and Honduras Prepare for SDG 6 Implementation: In August 2017, the Government of Honduras conducted its own "SDG 6 Initiative". The Global Water Partnership (GWP) supported this effort. GWP's SDG Preparedness Facility supported many countries in the world in addition to Hungary and Moldova in Europe; El Salvador, Honduras and Peru in Latin America.⁴⁹

45 SDGF, <https://www.sdgfund.org/who-we-are>, (Date of Accession: 01.04.2021).

46 "SDG-F Approved Joint Programmes", SDGF, <http://proposals.sdgfund.org/sites/default/files/SDG-F%20Approved%20JP%20with%20budget%20Dec.pdf>, (Date of Accession: 01.04.2021).

47 "February 2017 Climate Finance Update: Focus on New Financing Tools", IISD-SDG Knowledge Hub, <https://sdg.iisd.org/news/february-2017-climate-finance-update-focus-on-new-financing-tools/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

48 "World Bank Aligns Water Services Programme with SDGs", IISD-SDG Knowledge Hub, <https://sdg.iisd.org/news/world-bank-aligns-water-services-programme-with-sdgs/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

49 "GWP and Honduras Prepare for SDG 6 Implementation", IISD-SDG Knowledge Hub, <https://sdg.iisd.org/news/gwp-and-honduras-prepare-for-sdg-6-implementation/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Climate Mitigation Finance Update: Investing in a Sustainable Planet: “One Planet Summit” took place in Paris on Dec 12, 2017. Multinational Development Banks and financial actors made commitments to increase the climate finance. Considering this initiative Europe, Latin America and the Caribbean benefited from new investments in sustainable infrastructure. In this context, it is important to mention about Maguerite Fund that was launched as a 10-year plan led by The European Investment Bank (EIB) and some credit institutions and banks within Europe. This pan-European infrastructure fund was going to implement its works under the 2020 European Fund for Energy, Climate Change and Infrastructure. This fund functions like a complementary initiative to key EU policies, especially regarding climate change and energy security. In the Latin American side IDB Invest functions as the private sector part of IDB (Inter-American Development Bank). This initiative together with the UK Government’s Department for Business, Energy and Industrial Strategy (BEIS) started a partnership that aimed to catalyze private sector investment to contribute nationally determined policies and implementation.⁵⁰

Climate Mitigation Finance Update: Renewable and Energy Efficiency Financing and Guidance for Paris-compatible Investments: In this context, funding for renewable energy projects was announced. And within the Latin America, Peru got \$ US 150 million investment provided by the European Investment Bank (EIB).⁵¹

EU, ECLAC and OECD Launch Regional Facility for LAC Countries in Transition: In May 2018, a program called “Facility for Development in Transition” launched by the EU, OECD and UN ECLAC to promote

50 “Climate Mitigation Finance Update: Investing in a Sustainable Planet”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/climate-mitigation-finance-update-investing-in-a-sustainable-planet/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

51 “Climate Mitigation Finance Update: Renewable and Energy Efficiency Financing and Guidance for Paris-compatible Investments”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/climate-mitigation-finance-update-renewable-and-energy-efficiency-financing-and-guidance-for-paris-compatible-investments/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

sustainable development of LAC to get a higher level of development. This facility was supposed to support the designing and implementation of policies to achieve SDGs.

European Commission, IOC-UNESCO Launch Marine Spatial Planning Initiative: In November 2018, EC, IOC and UNESCO launched a project to promote transboundary maritime spatial planning. Supporting this initiative, two 3-year MSP initiatives were launched. While the first was from the West Mediterranean countries, the second included Ecuador and Peru. Training activities in the South Pacific also included Chile, Colombia and Panama.⁵²

OECD Program Leading Development of Localized SDG Indicator Framework: Launched in May 2019, OECD's Program on a Territorial Approach to the SDGs was to support to cities and regions on their development path, implement and monitor the strategies considering the achievement of SDGs. And as the pilot countries, nine countries from Latin America, Europe and Asia were selected. Argentina and Brazil were the countries from Latin America while Belgium, Denmark, Norway and Germany were from Europe.⁵³

Leading up to Ministerial, WTO Negotiating Group Focuses on Fisheries Subsidies: The 11th Ministerial Conference held on December 2017. It was to enhance global momentum and action on ocean issues. seven proposals were collected from seven regions and the EU solely itself and Latin American group was included in this regions. In Latin American group, there were Argentina, Colombia, Costa Rica, Panama, Peru and Uruguay.⁵⁴

52 "European Commission, IOC-UNESCO Launch Marine Spatial Planning Initiative", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/european-commission-ioc-unesco-launch-marine-spatial-planning-initiative/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

53 "OECD Programme Leading Development of Localized SDG Indicator Framework", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/oced-programme-leading-development-of-localized-sdg-indicator-framework/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

54 "Leading up to Ministerial, WTO Negotiating Group Focuses on Fisheries Subsidies", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/leading-up-to-ministerial-wto-negotiating-group-focuses-on-fisheries-subsidies/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

Trade and Health Initiative: It was pitched by the Ottawa Group. Co-sponsor for the proposals were Australia, Brazil, Canada, Chile, the EU, Japan, Kenya, Mexico, New Zealand, Norway, Singapore, the Republic of Korea, and Switzerland. Freedom of decision making and implement necessary trade policies during this pandemic period in order to fight it are the main logic of this initiative.⁵⁵

Cooperation Program ECLAC-BMZ/giz: Based on urban connectivity, this program aims to improve technical and institutional bases for sustainable development. This program is initiated by ECLAC and the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). The duration of the program is 2020-2022.⁵⁶

CONCLUSION

Since the achievement of the SDG 17 is directly dependent on the achievement of other goals and vice versa, this goal still needs to be strengthened in terms of tax revenues, debt sustainability, statistical capacity, technology transfer, international cooperation, trade conditions and policy coherence on sustainable development. The EU uses the SDGs for strong international legitimacy to strengthen its standing. It uses SDGs as a frame for its diplomacy. European partnerships, diplomacy and soft power may advance Europe's internal and external relations and also SDGs. The Green Deal has attracted attention for cooperation with Europe and learning its experiences.⁵⁷ Europe's efforts on to implement cohesive policies within the region are leading to success. However, multilateral and bilateral diplomacy fields still need to be enhanced. Cooperation cross-

55 "As Vaccine Roll-out Begins, WTO Members Intensify Debate over Policy Solutions", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/as-vaccine-roll-out-begins-wto-members-intensify-debate-over-policy-solutions/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

56 "Cooperation Program ECLAC-BMZ/giz", *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/node/48416>, (Date of Accession: 10.04.2021).

57 ESDR 2020, *op. cit.*, p. 50.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

borders, intra-regional cooperation are to be based on “sustainability”. Within this context, the available cooperation fields may be strengthened and relations need to be enhanced.

The EU’s bilateral relations with upper-middle income countries such as the members of ASEAN and MERCOSUR raise the disagreement issues by a shared overall agenda. With these countries, fields of development cooperation might be exchanged in technology, technical assistance, problem solving on many different issues. In the field of humanitarian assistance and development cooperation, bilateral approaches are more valued than multilateral approaches. EU keeps its leadership in multilateral level, in biodiversity and climate issues. Well-functioning mechanisms within the EU bodies support the achievement of development cooperation. EU as a total and also each member states have chance to find bilateral or multilateral partners to support the SGDs strategies.⁵⁸

Green Deal Diplomacy is expected to maintain policy coherence across trade, investment, development cooperation and industry revolution. Achieving this coherence supports the sustainability of supply chains and controls the negative spillovers. As it is political stand and brand suggested, Europe must not be self-centered by being protectionist about its policies regarding the poorer countries’ development. However, because of the lack of technical information, some poorer countries are not able to develop themselves and need technical help from outer countries. Besides development cooperation mechanisms, Europe pays attention to the issues identified as “Global Commons” such as protecting tropical forests, marine ecosystems.⁵⁹ However, Europe needs to reduce its negative spillover effects through the other countries and regions in the future. This seems quite urgent issue that Europe has to deal with while being on the way of achievement of SDGs.

⁵⁸ ESDR 2020, *op. cit.*, p. 53.

⁵⁹ “The 2020 Europe Sustainable Development Report: Meeting the Sustainable Development Goals in the Face of the COVID-19 Pandemic”, *SDSN-IEEP*, Paris-Brussels 2020, p. 55.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

While coordinating Green Deal principles and SDG strategies in coherence, these policies also should be in coherence with the EU's bilateral, multilateral relations including development cooperation. One particular priority of the EU should be regional and supranational bodies in the other regions aiming to deepen regional integration. In this regard, different bodies in Latin America are included in this priority partners. Means of these efforts are mostly related to trade facilitation and creation of single markets.⁶⁰ Considering the above mentioned initiatives, it is seen that the EU has been playing a leading role about the projects in which the EU and Latin American countries are benefited, or Latin American countries are beneficiaries of the EU budget. Hence, partnership initiatives in which both region can play equal roles are suggested. To be able to succeed this, first of all countries within regions should institutionalize their own mechanisms related to SDGs and to be coherent with each other. When the cohesion reaches the regional level, it is more likely to reach this success to global level. Especially when the partner is EU, whose policies are relatively more in cohesion, it plays vital importance for Latin America to be politically, institutionally and economically in cohesion within the region.

■ Ceren URCAN
Mustafa Nail ALKAN

60 SDSN-IEEP, *op. cit.*, p. 62.

REFERENCES

"As Vaccine Roll-out Begins, WTO Members Intensify Debate Over Policy Solutions", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/as-vaccine-roll-out-begins-wto-members-intensify-debate-over-policy-solutions/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

"Climate Mitigation Finance Update: Investing in a Sustainable Planet", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/climate-mitigation-finance-update-investing-in-a-sustainable-planet/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

"Climate Mitigation Finance Update: Renewable and Energy Efficiency Financing and Guidance for Paris-compatible Investments", *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/climate-mitigation-finance-update-renewable-and-energy-efficiency-financing-and-guidance-for-paris-compatible-investments/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

"Cooperation Program ECLAC-BMZ/giz", *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/node/48416>, (Date of Accession: 10.04.2021).

"EU-Latin America", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/, (Date of Accession: 12.04.2021).

"EULAC-CBC: EU-Latin America Cooperation on Cross-Border Cooperation", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/eulac-cbc/, (Date of Accession: 12.04.2021).

"EULAC-RIS: EU-Latin America Cooperation on Regional Innovation Systems", *European Commission*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/eulac-ris/, (Date of Accession: 12.04.2021).

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

“European Commission, IOC-UNESCO Launch Marine Spatial Planning Initiative”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/european-commission-ioc-unesco-launch-marine-spatial-planning-initiative/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

“European Commission”, *CORDIS*, <https://cordis.europa.eu/projects/en>, (Date of Accession: 09.04.2021).

“February 2017 Climate Finance Update: Focus on New Financing Tools”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/february-2017-climate-finance-update-focus-on-new-financing-tools/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

“GWP and Honduras Prepare for SDG 6 Implementation”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/gwp-and-honduras-prepare-for-sdg-6-implementation/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

“Institutional Architecture for Regional Statistical Follow-up to the SDG in Latin America and the Caribbean”, *SDGS in Latin America and the Caribbean: Statistical Knowledge Management Hub*, <https://agenda2030lac.org/estadisticas/institutional-architecture-regional-statistical-follow-up-sdg.html>, (Date of Accession: 05.04.2021).

“Leading up to Ministerial, WTO Negotiating Group Focuses on Fisheries Subsidies”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/leading-up-to-ministerial-wto-negotiating-group-focuses-on-fisheries-subsidies/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

“OECD Programme Leading Development of Localized SDG Indicator Framework”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/oced-programme-leading-development-of-localized-sdg-indicator-framework/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

“Programa de Cooperación Técnica CEPAL-AECID”, *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/node/36187>, (Date of Accession: 10.04.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“Regional and Global Dimensions of the 2030 Agenda for Sustainable Development”, *CEPAL*, <https://www.cepal.org/en/infografias/dimension-regional-global-la-agenda-2030-desarrollo-sostenible>, (Date of Accession: 10.04.2021).

“SDG-F Approved Joint Programmes”, *SDGF*, <http://proposals.sdgfund.org/sites/default/files/SDGF%20Approved%20JP%20with%20budget%20Dec.pdf>, (Date of Accession: 01.04.2021).

“Spillover Rankings”, *SDG Index Dashboard*, <https://dashboards.sdgindex.org/rankings/spillovers>, (Date of Accession: 26.03.2021).

“Sustainable Development Goals Fund”, *SDGF*, <https://www.sdgfund.org/who-we-are>, (Date of Accession: 01.04.2021).

“Sustainable Development Goals Report-2020”, *UNSTAT*, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>, (Date of Accession: 01.04.2021).

“The 2020 Europe Sustainable Development Report: Meeting the Sustainable Development Goals in the Face of the COVID-19 Pandemic”, *SDSN-IEEP*, Sustainable Development Solutions Network and Institute for European Environmental Policy, Paris-Brussels 2020.

“The 2030 Agenda for Sustainable Development in the New Global and Regional Context-Scenarios and Projections in The Current Crisis”, *UN ECLAC*, Santiago 2020.

“The SDGR-2020, The Need for Data Innovations in the Time of COVID-19”, *UNSTAT*, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/the-need-for-data-innovations-in-the-time-of-COVID-19/>, (Date of Accession: 04.04.2021).

“UN Resolutions”, *UN General Assembly*, <https://www.un.org/documents/ga/res/50/ares50-172.htm>, (Date of Accession: 20.06.2019).

“URBELAC: Urban European and Latin American and Caribbean Cities”,

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17 IN THE EU AND IN LATIN AMERICA: INITIATIVES IN FRAME OF THE SDG 17

European Commission, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/latin-america/urbelac/, (Date of Accession: 12.04.2021).

“World Bank Aligns Water Services Programme with SDGs”, *IISD-SDG Knowledge Hub*, <https://sdg.iisd.org/news/world-bank-aligns-water-services-programme-with-sdgs/>, (Date of Accession: 31.03.2021).

BEXELL, Magdalena-Kristina Jönsson, “Responsibility and the United Nations’ Sustainable Development Goals”, *Forum for Development Studies*, 44(1), p. 13-29.

CONTI, Kirstin I.-Joyeeta Gupta, “Global Governance Principles for the Sustainable Development of Groundwater Resources”, *International Environmental Agreements*, 16(6), p. 849-871.

SACHS, Jeffrey et al., *The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020*, Cambridge University Press, Cambridge 2020.

The UN. Goal 17. Sustainable Development Goals, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2018/09/Goal-17.pdf>, (Date of Accession: 17.04.2019).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ*

*Analysis of Iranian Foreign Policy After the Islamic Revolution in the
Context of Ummu'l Kura Theory*

Firas ELIAS**
Mehmet Seyfettin EROL***

Öz

Ummu'l Kura Teorisi, İran'ın İslam Dünyası'na yönelik mezhepsel doktrininin tanımlamak için kullanılan kuramsal bir yaklaşım olup; Şii yayılcılığına odaklanan stratejik bir vizyonu yansıtmaktadır. Muhammed Cevad Laricani tarafından kuramsal temelleri atılan teori, İran'ı "İslam'ın Bekçisi" olarak konumlandırmakta ve Velayet-i Fakih sisteminin dış politika anlayışını şekillendirmektedir. Bu anlamda Ummu'l Kura Teorisi, Şii yayılcılığı olarak nitelendirilen mezhepçi dış politika anlayışının kuramsal zeminini teşkil etmektedir. Bu teori aracılığıyla İran, İslam Dünyası'ndaki konumunu merkezileştirmekte ve kendisini dini ve siyasi bir merkez haline getirmeye çalışmaktadır. Bu makalede de İran dış politikası, Ummu'l Kura Teorisi çerçevesinde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şii Jeopolitiği, İslam Dünyası, Devrim Muhafızları Ordusu, İslam Cumhuriyeti, Ummu'l Kura Teorisi.

Abstract

Ummu'l Kura Theory is a theoretical approach used to define the sectarian doctrine of Iran towards the Islamic World; It reflects a vision focused on Shia expansionism. The theory put forward by Muhammed Javad Laricani positions Iran as the "Guardian of Islam" and grounds the foreign policy understanding of the Velayet-i Faqih system and constitutes the theoretical basis of the sectarian foreign policy understanding, which is described as Shia expansionism. Through theory, Iran centralizes its position in the Islamic world and tries to make itself a religious and political qibla. In this article, Iran's foreign policy is analyzed within the framework of Ummu'l Kura Theory.

Keywords: Shiite Geopolitics, The Islamic World, Revolutionary Guard, Islamic Republic, Umm al-Qura Theory.

* **Makale Geliş Tarihi:** 01.05.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 17.05.2021

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: firaspoltics@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-2336-1127.

*** Prof. Dr., Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Öğretim Üyesi, e-posta: mserol@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8358-7326.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

GİRİŞ

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi'nden sonra İran'ın uluslararası politikayı siyasi ve kültürel kodlar bağlamında yeniden okuması gerekmiştir. Zira İran, bu yaklaşımla İslam Dünyası'ndaki güç ve nüfuz alanlarını tanımlayan yeni jeodoktriner çerçeveler oluşturmuştur. İran İslam Devrimi'nin ideolojik önderi olan Ayetullah Ruhullah Humeyni, jeokültürel fikirlerin de etkisiyle, İran'ın 1979 yılı öncesinde içinde bulunduğu yapıyı kangren olarak görmüş ve Velayet-i Fakih sistemine dayalı bir iç ve dış politika benimsemiştir. Söz konusu politika ise İslami yönetim anlayışına dayanmıştır. Bu görüşünü de "İslami Yönetim" adlı kitabında açıkça ifade etmiştir. Humeyni, İran İslam Cumhuriyeti aracılığıyla mevzubahis teorisini pratik zemine taşımaya başarmıştır.

İran'da Şii itikadını merkeze alan siyasi İslam, dış politikada Şii jeopolitiği olarak tanımlanan çıkar ve tehdit algılamaları üzerinden şekillenmektedir. Ancak öncesinde bazı tarihsel aşamalardan geçmiştir. Öncelikle İran, 1979 sonrası dönemde İslam Dünyası'nda siyasi ve askeri etkisini arttırmaya başlamıştır. Yani İslam Devrimi, İran'da 20. yüzyılın başında gerçekleşen Anayasa Devrimi'nin açtığı süreci, ideolojik bir zemine taşımıştır.

Şüphesiz bu gelişme, İslam Dünyası'ndaki en önemli stratejik dönüştürmelerden biridir. Zira İslam Devrimi, Şii toplumlar ile İran arasındaki ilişkiye yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bir diğer ifadeyle, İslam Devrimi'nin ardından Şii toplumlar arasında bağlantı kuran merkezi bir rolü benimsemiştir. Nitekim söz konusu ülkeyi, Şii Dünyası'nın merkezi yapan ve Şii toplumları birbirine bağlayan mezhepsel bir "kalpgah" haline getiren husus da budur.

İran, İslam Dünyası'nda Şii kimliğini siyasallaştırmaya ve Şii toplulukların etnik yapısını İslam Cumhuriyeti çatısı altında birleştirmeye çabalamaktadır. Ayrıca Velayet-i Fakih felsefesine dayalı olarak İranlılık

kimliğiyle bütünleştirmeye ve kendisini “Ummu’l Kura” fikri çerçevesinde İslam Dünyası’nda ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Zaten bu nedenle de İran’ın dış politika faaliyetleri, devrim sonrası dönemde Ortadoğu’daki diğer aktörler tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Zira İran, din olgusunu dış politikada etkili bir unsur olarak kullanmaya başlamıştır. Bu da İran’ı Arap bölgesindeki Şii topluluklar üzerinde jeopolitik, kültürel, ekonomik ve askerî açıdan etkili bir aktör haline getirmiştir.

Yukarıda ifade edilenler bilgilerden hareketle İran, Humeyni’nin ortaya attığı devrimci temeller ve felsefe kapsamında Ummu’l Kura Teorisi’ni kullanmaktadır. Çünkü bahse konu olan teori, Tahran yönetiminin İslam Dünyası’nda genişlemek için uyguladığı stratejiye kuramsal zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla Şii yayılcılığı şeklinde tanımlanan İran’ın sınır ötesi faaliyetleri, Ummu’l Kura Teorisi’nden beslenmektedir.

UMMU’L-KURA TEORİSİ NEDİR?

Ummu’l-Kura Teorisi, İran Dini Lideri Ayetullah Ali Hamaney’in Dış İlişkilerden Sorumlu Başdanışmanı Muhammed Cevad Laricani’nin “İran Ulusal Stratejisi Hakkında Söylenenler” adlı kitabında formüle ettiği bir kavramdır. Bahsi geçen teori, İran’ın İslam Dünyası’nın merkezi olacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla dinin tek bir İslam ümmetinin oluşumunu ve bu ümmeti temsil edecek bir hükümetin seçilmesini gerektirdiği göz önüne alındığında, Ummu’l Kura, tüm İslam ümmeti üzerinde otorite ve vesayet sahibi haline gelen lider devleti temsil etmektedir. Burada da hedeflenen İslami birliğin tesis edilmesidir.¹ Teoriye göre, İslam Dünyası’nın birliği hedefine ulaşmak için bazı aşamalardan geçilmelidir. Bu aşamalar şu şekilde sıralanabilir:²

1 Mohammad Larijani, *Explaining the Shiite Umm al-Qura Theory: Sayings in the National Strategy*, Al-Asr Center and Future Studies, London 2013, s. 108-109.

2 N. Al-Atoum, *Iran and the Promised Shiite Empire*, Asr Center and Future Studies, London 2013, s. 148.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

1. Teoriye göre, insan ve toplum hayatına giden tek yol olması hasebiyle Şii İslam anlayışını canlandırma hedefine sahip olan bir bilinç ve ihtimamın ortaya çıkarılması zorunluluktur.
2. Ummu'l Kura, çeşitli ülkelerde İslami hükümetler kurmak için çalışılması gerektiğini dillendirmektedir. Dolayısıyla buradaki nihai hedef, İslami bir hükümet kurmaktır. Hükümetlerin kurulmasında halkların temel rolü ise devrim, ayaklanma ve seçim gibi süreçlerde etkili olmaktır.
3. Teoriye göre, halklar İslami devlet kurabiliyorlarsa, daha sonra da İslam ümmetini birleştirmek ve Ummu'l Kura liderliğinde tek bir İslami hükümet oluşturmak mümkündür.

Anlaşılabacağı üzere teori, İran'da kurulan dini nizamı İslam'ın merkezi olarak görmekte ve bu anlamda İran'ın güçlenmesini, İslam dininin yüceltilmesi şeklinde okumaktadır. Bu bağlamda teori, Ummu'l Kura'nın başarısını İslam'ın zaferi ve yenilgisini ise İslam Dünyası'nın mağlubiyeti şeklinde değerlendirmektedir. Teorideki siyasi sistem ise tek bir hükümet biçimini öngörmektedir. Söz konusu hükümet, "İslam Dünyası'nın Hükümeti" şeklinde ifade edilmektedir.

Laricani, Ummu'l Kura'nın pratikte de uygulanmasının mümkün olduğunu dile getirmekte ve İran İslam Devrimi'nin buna kapı araladığını belirtmektedir. Böylece İran, İslam Dünyası'nın tüm ülkelerinin gerçek Ummu'l Kura'sı olarak konumlandırılmaya çalışılmaktadır. Nitekim Humeyni, devrimden sonraki liderliği vesilesiyle İslami hükümet fikrini sahada somutlaştırmış ve onu diğer ülkeler için de bir örnek haline getirerek ilk iki aşamanın tamamlanmasını sağlamıştır. Laricani, bir adım daha ileri giderek Ummu'l Kura'yı kutsal saymıştır. Dahası Laricani'ye göre, Ummu'l Kura'nın çıkarları diğer Müslüman devletlerin çıkarlarıyla çatıştığında da Ummu'l Kura öncelenmelidir. Bu da Tahran'a İslam Dünyası içerisinde ayrıcalıklı bir konum atfedildiği anlamına gelmektedir. Bu çerçevede

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Ummu'l Kura, İslam Dünyası'nın temel direği olarak görülmektedir. Ayrıca teori, Humeyni'nin atıfta bulunduğu küresel İslami hükümetin kurulmasına dair fikir birliğinin de başlangıcı niteliğindedir.³

Ummu'l-Kura fikrinin temelleri, İran'da İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla atılmıştır. Bu teori, Şii jeopolitiğinin bir parçası olarak bilinçli şekilde seçilmiş ve kavram, dini ve siyasi motiflerle süslenmiştir. Kavramın dini boyutu, Mekke'nin Müslümanlar için Ummu'l-Kura olmasıyla ilgilidir. Siyasi boyut ise İran'ın devrim sonrasındaki yapısıyla İslam Dünyası'nda benimsenebilecek ideal model olarak takdim edilmesiyle ilişkilidir. Bu düşünce, dünyayı bir merkez ve bir okyanus olarak ikiye bölen Batılı kapitalist teoriden esilenmiştir. Bu düşünceye göre İran, kendisini siyasi açıdan bir merkez olarak sunmakta ve İslam Dünyası'nı İran'ın deneyiminden "beslenmesi gereken" gereken bir okyanusa benzetmektedir.⁴

Laricani, her Müslüman'ın asli görevinin İslam Dünyası'ndaki Ummu'l-Kura olan İran İslam Cumhuriyeti'ni korumak olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışa göre Ummu'l-Kura, "Siyasi strateji"nin üzerinde tutulmalı ve siyasetçilerin değişiminden etkilenmemelidir.

Teori, devrim ihracı fikrini geliştiren yayılcı hedefler barındırmaktadır. Bu hedeflere göre İran, kendisini bir kalp ve İslam Dünyası'nın geri kalanını da uzuvlar olarak kabul eden jeopolitik teoriler geliştirmiştir. Liderlik konumunu temsil eden "gerçek bir İslam" ülkesi oluşu, ona sınırları dışında da güçler vermektedir.⁵

3 Naser Hadian-Shani Hormozi, "Iran's New Security Environment Imperatives: Counter Containment or Engagement with the US", *Iranian Review of Foreign Affairs*, 1(4), s. 15-17.

4 Mohammad Alsulami-Abd Alrapouf Alghoneimi, "The Shiite Geopolitics: Present and Future", *Journal for Iranian Studies*, 1(1), 2016, s. 31.

5 Abdo Geneive, "The New Sectarianism: The Arab Uprisings and the Rebirth of the Shi'a-Sunni Divide", *The Brookings Institution, Analysis Paper* 29, 2013, s. 51-53.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

UMMU'L-KURA TEORİSİ VE İRAN SİYASİ KİMLİĞİNİN OLUŞUMU

İran İslam Devrimi'ne müteakip Humeyni, tarihteki ilk din temelli devrimini yapmaya muvaffak olmuştur.⁶ İlk hükümet, süreci bir Şii Devrimi olarak değil; iddialı bir İslam Devrimi şeklinde sunmuştur. Bu nedenle de siyasal yapı, Velayet-i Fakîh kavramına dayanan dini içtihatlarının üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla sürecin bir İslam Devrimi olarak tanıtılması, aslında İslam Dünyası'na liderlik etme hedefinin en temel göstergesidir. Fakat Humeyni'nin hırsları, Sünnilerin hoşuna gitmemiş, bu da mezhepsel bir kutuplaşmaya sebebiyet vermiştir. Bu da İran'ı Şii toplumlara öncülük eden bir aktör haline getirmiştir.⁷

Emperyal hırslara sahip olan İran, Şii jeopolitiği çerçevesinde etkili bir bölgesel güç olarak da konumlanmaya çalışmıştır. Bu çerçevede İran, Şii kimliğini Arap devletleriyle olan rekabetinde araçsallaştırmıştır. Nitekim bu rekabet, İslam Devrimi sonrasında çatışmacı bir boyut kazanmıştır. Özellikle de 1980 ile 1988 yılları arasında cereyan eden İran-İrak Savaşı ve 2003 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'ı işgal etmesi, İran'ın ulusal güvenlik anlayışını mezhepsel bir yaklaşımla yeniden inşa etmesine neden olmuştur. Bu anlamda Tahran yönetiminin Şii kimliğini kendi ulusal alanının dışına taşıması entelektüel, kültürel ve politik söylemleri de yoğun bir şekilde üretmiştir. Zaten "Arap milliyetçiliği" ile "Şii hizipçiliği" arasındaki kafa karışıklığı da bundan kaynaklanmıştır. Elbette bu paradoksal durum, ayrışmalara ve bölgesel güçlerin rekabetine yol açmıştır. Bu da birçok Şii toplumunun Suriye, Lübnan, Yemen ve Irak'ta yaşanan gelişmeler doğrultusunda politize olmasını sağlamıştır. Kuşkusuz Şii grupların politize olması da İran'a hareket alanı kazandırmıştır. Bir

6 Doğan Başaran, "Realizm-İdealizm İkilemi Bağlamında İran'ın Dış Politika Yönelimlerine Teorik Bir Bakış", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 2017, s. 228.

7 Mehdi Khalaji, "Observations on the Islamic State in Iran", *Hudson Institute*, <https://bit.ly/2Y7I3FF>, (Erişim Tarihi: 11.07.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

anlamda ortak düşmanın varlığı, Şii grupları ittifaka yönlendirmiş ve Tahran'ın beklentileriyle uyumlu bir tablo ortaya çıkarmıştır.⁸

İran, Şii kimliğini çeşitli çatışma bölgelerinde jeopolitik hedeflerine ulaşmak için araçsallaştırmaktadır. Özellikle de 2011 yılından itibaren Suriye'de iç savaşın başlaması, Tahran yönetimine önemli fırsatlar sunmuştur.⁹ Bir diğer ifadeyle İran, kutsal yerlerin korunması gibi mezhepsel argümanlar aracılığıyla jeopolitik hedeflerine ulaşabileceği bir durum elde etmiş ve Suriye İç Savaşı, İran yayılmacılığının önünü açmıştır.¹⁰ Benzer bir biçimde İran, Amerikan işgalinden beri Irak'taki Şii grupları da etkin bir biçimde desteklemektedir.

Şiilerin rol modeli olmaya öncelik veren Tahran yönetimi, Şiilere ait kutsal yerlerin korunması iddiasıyla vesayetçi bir yaklaşımı empoze ettiği gibi, "direniş eksenini" söylemiyle de Şii yayılmacılığına hizmet eden bir propaganda yürütmektedir.¹¹ Bu noktada İran; Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütü Devletü'l Irak ve's Şam (DEAŞ) tehdidini kendi varlığını meşrulaştıracak bir unsur şeklinde kullanmıştır.

İran, Şii cemaatleriyle olan ilişkilerini derin bir münasebet haline getirmeye çalışmaktadır. Örneğin İran Cumhurbaşkanı Milliyetler ve Dini Azınlıklar İşlerinden Sorumlu Danışmanı Ali Yunus'un 2015 yılında Tahran'da düzenlenen İran Kimliği Forumu'nda yaptığı açıklama dikkat çekicidir. Tahran ile Bağdat arasındaki ilişkilerde ciddi bir sorun olmadığını söyleyen Yunus'un şu ifadeleri, Tahran yönetiminin mezhepçi bir jeopolitik okumaya sahip olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermiştir:¹²

8 Vali Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, W. W. Norton, New York 2006, s. 82-85.

9 Kadir Ertaç Çelik-Mehmet Seyfettin Erol, "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 2019, s. 26.

10 Sirwan Kajjo, "Iran Forming All-Syrian Militia in Syria", *Voice of America*, <https://bit.ly/2QnjyOZ>, (Erişim Tarihi: 13.07.2020).

11 Afshan Ostovar, "Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign Policy: When Strategy and Identity Politics Collide", *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://bit.ly/2PRwrPc>, (Erişim Tarihi: 12.04.2020).

12 "Fell and Could Rise Again in the Maghreb", *International Crisis Group*, <https://bit.ly/3fYnKL7>, (Erişim Tarihi: 21.07.2020).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

“Ya birlikte yaşamalı ya da birlikte ölmeliyiz; çünkü tarihimiz ve kültürümüz, İran sembollerini sürekli piyasaya sürme çabalarını temsil etmektedir. Irak, Suriye ve Lübnan’da çeşitli cadde ve meydanlarda İran’a ait isimlerin varlığı normalleşmiştir. Belki de bu nedenle İran’ın hedefi Şii topluluklarını yalnızca dini, toplumsal ya da askeri olarak değil; ulusal semboller bakımından da İran’a benzemeye yönlendirmektir.”

Neticede İran, Şii kimliğini dış politikadaki hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanmaktadır. Bunu yaparken de kendisini Şiilerin lider devleti şeklinde göstermeye çalışmaktadır. Bu anlamda Arap ve Körfez ülkelerindeki Şii topluluklara odaklanmaktadır. Bu durumu İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani’nin 2016 yılının Mart ayında yaptığı “İran, Şii türbelerinin olduğu her yere müdahale edecektir ve elbette teröristler tarafından tehdide maruz kalacaktır.”¹³ açıklaması da özetlemektedir.

UMMU'L-KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA İRAN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN STRATEJİK DEĞİŞİMLER

Yukarıda belirtildiği üzere İran İslam Devrimi, söz konusu ülkenin dış politika stratejilerinde köklü değişiklikler yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü yeni düşünce biçimi, devrim öncesi dönemde propagandası yapılan stratejilerden farklılaşmıştır. Bu çerçevede Tahran yönetimi, kendi güvenliğini temin edebilmek amacıyla bir “Hayat Sahası”na¹⁴ hükmetmek gerektiğini düşünmüş; yani İran’ın güvenliğinin ülke sınırları dışından başladığı düşüncesiyle Tahran yönetiminin jeopolitik ilgi alanları farklılaşmıştır. Humeyni’nin Şiiliği esas alan anayasal talepleri, dış

¹³ Jeffrey Haynes, “Iran and Shia Transnational Religious Actors: Limits of Political Influence”, *Scielo*, <https://bit.ly/2PRwrPc>, (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

¹⁴ Başaran, a.g.m., s. 229.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

politikada da yeni bir doktriner yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni İran'ın jeopolitik konumu, doğalgaz ve petrol gibi mühim enerji kaynaklarına ev sahipliği yapması ve dünya Şiilerinin %40'ının İran topraklarında yaşamasıdır. Ayrıca İran, İslam Dünyası'nı da manevi ve siyasi anlamda liderlik edebileceği bir alan olarak tanımlamıştır.¹⁵

Tahran'ı İran jeopolitiğinden Şii jeopolitiğine yönlendiren temel nedenlerden biri, İslam Dünyası'nın tanık olduğu siyasi gelişmelerdir. Bu geçişi özellikle Şii toplulukları barındıran ülkeler yaşamış ve İran'ın siyasi varlığını hissetmeye başlamıştır. Öte yandan Lübnan'da 1975 ile 1990 yılları arasında yaşanan iç savaş, Lübnan'daki Şiileri toplumsal bir varlık olmanın ötesine taşıyarak siyasi ve askeri bakımdan Lübnan'da etkili olan bir aktöre dönüştürmüştür. Kuşkusuz Lübnan'daki gelişmeler, İran İslam Devrimi'nin olumlu atmosferinden de etkilenmiş ve Tahran yönetimi ile Lübnan Şiileri arasında olumlu münasebetler tesis edilmiştir.

Söz konusu durum, Arap coğrafyasındaki Şii toplulukların moralini artırmış ve İran, diğer ülkelerdeki Şii hareketlere de manevi destek sağlamıştır. Böylelikle Irak, Afganistan, Bahreyn, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi Şii toplumlara sahip ülkelerdeki siyasi iklim, İran'ın ilgi alanına girmiştir. Buna bağlı olarak da bahsi geçen ülkelerde yaşayan Şiiler, daha aktif ve eylemsel gruplara dönüşmüştür.¹⁶ Dolayısıyla İran etkisi, birçok ülkede Şii toplulukları edilgen rolden çıkarmış ve etken bir jeopolitik özneye dönüşmelerini sağlamıştır.

Anlaşılacağı üzere İslam Devrimi sonrasında Şiilik, İran dış politikasına yön veren bir pusula olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda İran, Şiiler başta olmak üzere Müslüman topluluklarla yakından ilgilenmiş

¹⁵ Said Amir Arjomand, "The State(s) of Ideology in Iran", *The Washington Institute*, <https://bit.ly/2SMYzWu>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

¹⁶ Fabrica Balanche, "The Iranian Land Bridge in the Levant: The Return of Territory in Geopolitics", *Telos Press*, <https://bit.ly/35daPEX>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

ve bu kimlik grupları aracılığıyla dünyanın çeşitli bölgelerinde nüfuz elde etme imkânına kavuşmuştur.¹⁷

Kısacası 1979 yılında vuku bulan devrim, İslam dininin yeni ve devrimci bir yorumunu ortaya çıkarmıştır. Öte yandan Tahran yönetimi; ezilenlerin savunulması, sosyal adalet ve Mehdi beklentisi gibi argümanlar vesilesiyle Kum merkezli İran Şiiliğine siyasal ivme kazandırmıştır.¹⁸ Humeyni, zikredilen argümanları evrensel düzeyde İslami bir yönetimin tesis edilmesi hedefi doğrultusunda kullanmıştır. Bu da 1979 yılı sonrasında İran dış politikasında gerçekleşen dönüşümü net bir biçimde gözler önüne sermektedir.¹⁹

Martin Kramer, “Şii Direnişi ve Devrim” adlı kitabında günümüz Şii toplumlarının devrimci isyanının en güçlü kavramlarından bazılarını ürettiğini belirtmektedir. Halihazırda Lübnan, Suriye, Irak, Afganistan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, İran, Pakistan ve Hindistan’ın bazı bölgelerini kapsayan bir Şii kuşağı oluşmuş ve bu kuşak, farklı ülkelerde toplumları Şii azınlık-çoğunluk şeklinde bölmüştür. Bu durum, Şii jeopolitiğinde önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir.²⁰ Zira İran jeopolitiğinden Şii jeopolitiğine geçiş şeklinde nitelendirilebilecek bir dönüşüm cereyan etmiştir.

Bahse konu olan değişimin en somut göstergesi ise İran İslam Cumhuriyeti Anayasası olmuştur. Çünkü anayasanın 11. maddesi, tüm Müslümanların tek bir ümmet olduğunu, İran’ın genel politikasının da İslam milletleri ile ittifak kurmaya dayandığını belirtmektedir. Ayrıca aynı maddede İslam Dünyası’nın siyasi, ekonomik ve kültürel birliğini sağlamak için Tahran yönetiminin çabalarının süreceği de vurgulanmıştır. Dolayısıyla

17 Mahmood Sariolghalam, “Prospects for Change in Iranian Foreign Policy”, *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://bit.ly/39s2NuY>, (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

18 Cenk Tamer-Mehmet Seyfettin Erol, “Yemen’de İran Kimliğinin İnşası: Mehdilik Üzerinden Bir Tartışma”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 2020, s. 24.

19 Lionel Beehner, “Shia Muslims in the Mideast”, *Council on Foreign Relations*, <https://on.cfr.org/2QfcxkJ>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020).

20 Martin Kramer, *Shi’ism: Resistance and Revolution*, Mansell Publishing Limited, London 1988, s. 10-15.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İran, sadece İslam Dünyası'ndaki Şii toplulukları değil; Sünni devletleri de İslam Cumhuriyeti rejimini takip etmeye çağırmaktadır.²¹

Tahran yönetiminin uyguladığı rejim ihracı politikası neticesinde Ortadoğu'da Şii hilalinin oluşması ve Irak, Lübnan Yemen ve Bahreyn gibi ülkelerde Şii devrimci hareketlerin yükselişi, ABD ve müttefiklerini endişelendirerek bölgeyle ilgilenmeye zorlamıştır. Aynı zamanda Nusayri azınlığın Suriye'deki yönetimi ve petrol zengini bölgelerde yaşayan Suudi Arabistanlı Şiiler de İran'ın ilgi alanına girmektedir. Lakin bu jeopolitik ilgi, İran karşıtı blokta yer alan aktörleri kaygılandırmaktadır. Kısacası Tahran'ın devrim ihracı politikası, Basra Körfezi'nden Akdeniz'e kadar geniş bir coğrafyada cereyan eden jeopolitik gelişmeleri etkilemiştir.²² Örneğin Basra Körfezi bölgesindeki Şiiler, coğrafi ve politik açıdan çok hassas bir alanda bulunmaktadır. Bunun yanında dünyanın en büyük petrol rezervine sahip Körfez bölgesi, küresel ekonomik gidişatta belirleyici bir rol oynamaktadır. Dahası bahse konu olan bölgenin önemi geniş petrol ve maden kaynaklarının varlığıyla sınırlı değil; ideolojik ve stratejik rekabette de belirleyicidir.²³ Neticede bölgede varlık gösteren Şii nüfusun dinamizmi hem İran hem de İran karşıtı aktörler tarafından önemsenmektedir.

Konuya genel bir bakış yapıldığında, İslam Dünyası'ndaki Şii toplulukların ekonomik, politik ve sosyal koşulları ön plana çıkmaktadır. İran dışında hiçbir ülkede Şiilerin mutlak güç konumunda olduğu görülmemektedir. Hatta Şiiler, genellikle buldukları ülkelerde sosyal ve siyasi bir kargaşanın tarafı konumundadır. Bu da Şii toplulukların siyasi protestolarının sıklığına sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda bu kaotik ortam, Şiilerin siyasi bilinçlerini canlı tutmakta ve mobilize olmalarını

21 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 11. maddesi.

22 Peter Beinart, "Is Iran Revolutionary? Assessing the True Nature of Tehran's Foreign Policy", *The Atlantic Global*, <https://bit.ly/37sC0wL>, (Erişim Tarihi: 22.04.2020).

23 Baghat Korany-Ali E. Hillal Dessouki, *The Foreign Policies of Arab States... The Challenge of Globalization*, American University in Cairo Press, Cairo 2010, s. 89-94.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

sağlamaktadır. Özellikle de İran İslam Devrimi, Şiiler için statükoyu değiştirmeye yönelik mücadelelerde umut ışığı olmuştur.²⁴

Graham Fuller, "Arap Şiiler, Unutulmuş Müslümanlar" adlı kitabında, teoride Arap Şiilerin İran'la birlikte Basra Körfezi bölgesindeki petrol kaynaklarının çoğunu kontrol edebileceğini söylemektedir. Fuller'e göre Şiiler, bu bölgede etkili güç merkezlerine ulaşabilirlerse, o zaman Şii kimliğinin yükselişine olan duyarlılığı ve Şii jeopolitiğin başarısındaki rolü analiz edilebilir.²⁵ Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle, İran'ın jeopolitik kodlarındaki değişimin ana nedenlerini ve bunun dış politikadaki merkezietini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- İslam Dünyası'nın Batı'nın üstlendiği modernleşme ve gelişme süreçleriyle ilgili hayal kırıklığı
- Arap rejimlerinin Filistin Sorunu'na çözüm bulamaması
- Şiilere dayatılan siyasal ve sosyal izolasyon
- Şiilerin ibadetlerinin Sünni ülkeler tarafından kısıtlanması
- Şii toplulukların maruz kaldığı sosyal ve ekonomik ayrımcılık
- İran'daki devrimin başarısı ve buna bağlı olarak Şia egemenliğinin kurulması
- Hizbullah'ın İsrail'e karşı zaferi ve Lübnan'da etkin bir güç olması
- Arap ülkelerindeki siyasi gelişmeler ve otoriter rejimlere karşı halk ayaklanmaları
- Afganistan ve Pakistan'la birlikte Irak, Yemen ve Bahreyn'deki Şiilerin de siyasal ve askeri olarak öne çıkması

24 Anoushiravan Ehteshami, "Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact", *International Relations*, 11(42), 2014, s. 29-35.

25 Graham Fuller-Rend Rahim Francke, "The Arab Shi'a... The Forgotten Muslims", *The New York Times*, <https://nyti.ms/2rIm2zj>, (Erişim Tarihi: 29.07.2020).

UMMU'L KURA TEORİSİ VE İRAN ÜMMETÇİLİĞİ YÜKSELİŞİ

İran'ın ümmetçi anlayışı, büyük ölçüde Şii topluluklarla olan münasebetlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla İran ümmetçiliği, Şii ümmetçiliği anlamına gelmektedir. Şii ümmetçiliği, 1979 yılında İran'daki devrimin en önemli tezahürlerinden biri olmuştur. Bu yaklaşım, dünyadaki tüm Şii hareketlerin ve toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ideolojik olarak "Büyük İran" fikri içerisinde eritilmesini öngörmektedir. Bu düşünce, İran'ın dünyadaki tüm Şiiilerden sorumlu olduğunu öne sürmekte ve Velayet-i Fakih makamındaki Dini Lider'in siyaseten üst otorite haline gelmesini amaçlamaktadır. Bu da özü itibarıyla dünyadaki tüm Şii toplulukları içeren bir imparatorluk hedefinin yansımasıdır.

Şii ümmetçiliği kavramının temel ifadeleri, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın çeşitli maddelerinde yer almaktadır. Zira anayasada ezilenlerin savunulması ve zalimlerle mücadele edilmesi de dahil olmak üzere birçok siyasi retorik vardır. Bu anlamda Tahran yönetimi, İslam Devrimi sonrasında dünya algısını "İran liderliğindeki İslam Dünyası, Sovyetler Birliği önderliğindeki Sosyalist Dünya ve ABD liderliğindeki Kapitalist Dünya" şeklinde üçe ayıran bir tasnif yapmıştır.²⁶

Diğer taraftan İran'ın Velayet-i Fakih teorisi yoluyla Şii ümmetçiliğini vurgulama hedefi, sadece devrimci bir slogan değildir. Nitekim Hamaney'in askeri danışmanı Tümgeneral Yahya Rahim Safevi, dünyanın İran tarafından yönetilen İslami bir hükümete ihtiyacı olduğunu açıkça dile getirmektedir. Örneğin Fars Haber Ajansı'na verdiği demeçte Safevi, Yemen ve Irak'taki Müslüman gençlerin İran'ı örnek alarak hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁷ Nitekim ABD'nin Irak'ı işgalini takip eden yıllarda İran, Irak başta olmak üzere İslam Dünyası'ndaki dini nüfuzunu güçlendirmek için uygun bir zemine kavuşmuştur.

²⁶ Rouzbeh Parsi, "Introduction: Iran at A Critical Juncture", *Institute for Security Studies*, Paris 2012, s. 9-10.

²⁷ Farideh Farhi, "Factional Politics and the Islamic State", *Institute for Security Studies*, Paris 2012, s. 29-30.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Tüm bu nedenlerden ötürü Tahran yönetimi, Tacikler gibi etnik Fars kültürünün parçası olan gruplardan ziyade İranlı olmayan; fakat Şiiliği içselleştirmiş topluluklara yönelmiştir. Bu kapsamda İran, Afganistan'daki Hazaralara, Güney Lübnan ve Irak'taki Şiilere, Suriye'deki Nusayrilere ve Yemen'deki Husilere güvenmeyi tercih etmiştir. Böylelikle Şii gruplar, Tahran'ın dış politikadaki hedeflerine ulaşmak için kullandığı bir araç haline gelmiştir.²⁸ Bu anlamda İran'ın odaklandığı ilk ülke Lübnan olmuştur. Lübnan'da Şii gruplara açık destek veren Tahran yönetimi, Hizbullah gibi örgütlerin kurulmasına öncülük etmiştir.

İran'ın mezhepçi yaklaşımı, Şii topluluklarda ulusal bağların terk edilmesi gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de Suriye İç Savaşı, Şii grupların ulusal aidiyetlerini yitirmelerini net bir şekilde gözler önüne sermiştir.²⁹ Kuşkusuz bu durum, kimlik tanımlayışında Şiiliğin belirginleşmesinden kaynaklanmaktadır.

İran'ın Şiilik üzerinden şekillenen ümmetçi politikaları; halkların dinsel sadakatini kullanarak Velayet-i Fakih anlayışı doğrultusunda Kum şehrini Mekke'ye alternatif bir küresel dini merkeze dönüştürmeyi öngörmektedir. Bu da "İran'ın merkeziliği" fikriyle ilişkilidir.³⁰

İran'ın siyasi sistemini İslam Dünyası'na uluslararası bir sistem olarak sunduğu ve mevcut sınırlarıyla kalmak istemeyeceği görülmektedir. Tahran, bunun gerekçesini Dini Lider önderliğinde küresel bir İslami hükümet kurma fikriyle temellendirmektedir. Dolayısıyla İslam Dünyası'nın tüm toplumları İslam Cumhuriyeti rejimini takip etmeli ve onun arkasından yürümeli şeklinde bir anlayış söz konusudur.³¹

28 Kadir Ertaç Çelik, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 2016, s. 265-266.

29 Phillip Smyth, "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects", *Washington Institute*, 138, Washington 2012, s. 7-8.

30 Emile Nakhleh, "The Islamic Revolution's Impact on Political Islam and the Middle East", *Future Directions International Pty*, <https://bit.ly/3htNq8W>, (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

31 Kasra Aarabi, "What is Velayat-e Faqih?", *Tony Blair Institute*, <https://bit.ly/3aTlnwZ>, (Erişim Tarihi: 26.06.2020).

İran, Şii ümmetçiliği aracılığıyla jeopolitik hedeflerine ulaşmaya çalışmakta ve çeşitli stratejilere başvurmaktadır. Bahse konu olan stratejiler, bölgesel ve küresel düzeyde iki farklı sistem inşasını amaçlamaktadır. Bölgesel düzeyde Şii imparatorluğu kurmayı arzulayan Tahran, küresel düzeyde ise Mehdilik inancı doğrultusunda tüm Şiiileri birleştiren bir imparatorluk nizamı tesis etmek istemektedir. Bu anlamda küresel imparatorluk hedefi, “Şii Yüzyılı” şeklinde nitelendirilen bir hedefi yansıtırken; bölgesel imparatorluk vizyonu ise İran’ın ulusal güvenliğini, sınırlarının dışına taşımak istemesiyle bağlantılıdır. Yani Tahran yönetiminin rejimin sürdürülebilirliğini sağlamak için bir hayat sahası oluşturmaya çalışmasıyla ilişkilidir.³² Kısacası İran, Şiilik içerisinde ayrıcalıklı bir konum elde ederek Şii Dünyası’nın dini ve siyasi lideri haline gelmeye çalışmaktadır.

UMMU’L KURA TEORİSİ VE İRAN’IN Şİİ DÜNYASININ LİDERLİK SORUNU

İslam Devrimi’nden beri Tahran, Necef’le iyi bir ilişki tesis edememiştir. Zira taraflar, Velayet-i Fakih sisteminde uzlaşmamaktadır. Bu da Tahran’ın Necef’e ihtiyatlı yaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim Tahran, Necef’i devrimci olmayan geri kalmış bir ekol şeklinde yorumlamaktadır. Aslında bu da Velayet-i Fakih kurumuna olan yaklaşım farklılığını özetlemektedir. Zira Humeyni’nin fikirleri doğrultusunda inşa edilen Velayet-i Fakih yaklaşımı, fakihlerin siyasete öncülük etmesini sağlarken; Necef ise dini siyasetten ayırmaya özen göstermektedir.³³

İran’ın 2003 yılındaki işgalin ardından Irak’a müdahil olmasıyla birlikte Necef ile Tahran arasında anlaşmazlık yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; İran’ın Şiiliğin dini merkezi

³² Al-Atoum, a.g.e., s. 37.

³³ Ali Mamouri, “Iran on Quest to Legitimize Velayat-e Faqih in Iraqi Seminaries”, *Al-Monitor*, <https://bit.ly/2pG3bTZ>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

noktasındaki yaklaşımında Tahran yerine “Kum” ifadesini kullanmak doğru değildir. Zira İran, Kum ekolünü ön plana çıkarsa da Tahran’ın ağırlığı belirgindir. Çünkü mevcut durumda Kum, Şah Muhammed Rıza Pehlevi zamanında olduğu gibi dini otoritenin başat temsilcisi değildir. Yani İslam Devrimi sonrasında Tahran’ın rolü belirginleşmiş ve Kum, kendi konumunu muhafaza edememiştir. Aksine Kum’da Hamaney’in otoritesini kabul etmeyen din adamları bile vardır. Bu yüzden de Tahran’ın ağırlığına dikkat çekilmelidir.

Tahran ile Necef arasındaki ayrışmayı gösteren bir diğer husus ise günümüzde Hamaney ile Ayetullah Ali es-Sistani’nin siyasi ve askeri birçok konuda farklı düşünüyor olmasıdır. Ayrıca İran’ın Irak’ta artan nüfuzu ve Irak Şiiliğini dönüştürme çabası da Necef’te huzursuzluk yaratmaktadır. Necef, Tahran yönetiminin Irak’ın iç işlerine müdahalelerde bulunmasından da memnuniyet duymaktadır. Bu nedenle de Tahran ile Necef arasındaki çatlak, İran’ın Şii jeopolitiğine dair hedeflerini zorlaştırmaktadır.³⁴ Söz konusu zorluğu bertaraf etmek isteyen İran, Sistani’nin 90 yaşına ulaşmasını, Necef’in kontrol edilebilir hale getirilebilmesi için bir fırsat olarak görmektedir.

Öte yandan Şii Dünyası’nın liderliği için verilen mücadelede, günümüzde ortaya çıkmış yeni bir hadise değildir. Aksine kökleri, Humeyni’nin 1979 yılında iktidara geldiği döneme ve hatta daha eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Ancak 1979 yılı sonrasında iki ekol arasındaki farklılıkların keskinleştiği söylenebilir. Örneğin İslam Devrimi’nden sonra Irak’taki Şii yüksek otoritesi Ebu’l-Kasım el-Hui, Humeyni’ye bir tebrik mesajı bile göndermemiştir. Zira Hui, siyasetten uzak şahsıyla İslam’a adanmış olan bir din bilgini şeklinde tanınmak istemiştir. Elbette bu gelenek Sistani’ye de aktarılmıştır. Kısacası Necef, siyasetten uzak dururken; Humeyni yalnızca siyasete öncülük etmemiş, aynı zamanda “Başkomutan” sıfatını da kullanmıştır.

34 Abbas Kadhimi-Barbara Slavin, “After Sistani and Khamenei: Looming Successions Will Shape the Middle East”, *Atlantic Council*, <https://bit.ly/2ZDRCfr>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Aslında Humeyni'nin mevzubahis yaklaşımı, Şii din adamlarına daha önce izin verilmeyen bir durumdur. Bu anlamda İran Şiiliği, Sünni inancı mensup Müslüman Kardeşler'in Şii versiyonu gibi formüle edilmiştir. Nitekim Müslüman Kardeşler de İslam Devrimi'nin ardından Humeyni'ye tebrik mesajı göndererek birçok Şii grubun yapmadığını yapmıştır.³⁵ Hatta Hamaney'in genç bir din adamıyken; Müslüman Kardeşler liderleri Seyid Kutup'un iki kitabını Farsçaya tercüme ettiği de bilinmektedir. Bu da İran ile Müslüman Kardeşler arasındaki yakınlığı açıkça ortaya koymaktadır.

Son olarak 2019 yılının Ekim ayında Irak ve Lübnan'da patlak veren ayaklanmalar esnasında İslami ilim okulları ile Şii dini elitler arasında ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Belirtmek gerekir ki Şiiliğin en mühim başkentlerinde İran nüfuzuna karşı yükselen itirazlar oldukça dikkat çekicidir. Hatırlanacağı gibi, geçtiğimiz yıllarda Şiiilerin çoğunluğu teşkil ettiği bilinen Basra'da İran Konsolosluğu'nun yakılması hadisesi de gerçekleşmiştir. İşte yaşanan bu gelişmeler, İran'ın Şii jeopolitiğine dair hedeflerine ulaşmasının zorluğunu gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

İran jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik ilişkiler bakımından kendisini bir merkez şeklinde konumlandırmak istemektedir. Bu durum, tarihsel olarak Pers İmparatorluğu fikrinin İranlı karar alıcıların zihinsel kodlarına yansımalarıyla da yakından ilişkilidir. Bu anlamda Tahran, Şii jeopolitiği üzerinden Şii Dünyası'nın merkez üssü haline gelmeye çalışmaktadır.

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi'nin ardından Ortadoğu'daki Şii gruplarla yakın münasebetler tesis etmeye özen gösteren İran, 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından söz konusu gruplarla olan ilişkilerini stratejik bir mahiyete taşımış ve çeşitli grupları

35 Hossein Alizadeh, "Why Khamenei and Al-Sistani Did Not Exchange Greetings?", *Radio Farda*, <https://bit.ly/2qPvKiU>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

vekil unsur olarak kullanabildiği bir ortama kavuşmuştur. Nitekim Ortadoğu'daki vekalet savaşlarının³⁶ en çok kazanın elde eden aktörü de İran'dır.

İran'ın mevzubahis dış politika yönelimleri ise Ummu'l Kura adıyla temellendirilen teorik yaklaşımın ürünü olup; devrim ihracı politikasının bir parçasıdır. İran, Şii grupların bulunduğu ülkelere rejim ihraç etmek ve bu ülkelerin Tahran'a siyasi ve dini bakımdan biat etmesini istemektedir.

İmparatorluk düzeni olarak da tanımlanabilecek bu tasavvurda Velayet-i Fakih makamında bulunan İran'ın Dini Lideri tüm Şiilerin siyasi, ve dini önderi olarak konumlandırılmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede hem sert hem de yumuşak güç unsurlarını etkin bir biçimde kullanan Tahran yönetimi, mevzubahis teorik çerçeve üzerinden askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel hedeflerine ulaşma arzusundadır.

Söz konusu hedefler ise İran'ı Şii Dünyası üzerinde hegemon bir aktör olarak konumlandırmayı öngörmektedir. Ayrıca Tahran, tahakküm politikalarına da başvurmak suretiyle İslam Dünyası'nın lideri olmayı amaçlamaktadır.

Bahse konu olan politikaların nihai amacı ise İran'ın bölgesel düzeyde Şiileri temsil eden bir imparatorluk ve küresel anlamda da Mehdilik inancı üzerinden Şiileri birleştiren bir imparatorluk kurulmasıdır. Bu imparatorluk stratejilerinde ise İran'ın önem verdiği başlıca ülkeler Lübnan, Irak, Bahreyn, Yemen ve Suriye olarak sayılabilir.

³⁶ Vekalet savaşları hakkında detaylı bilgi için bkz. Bilal Karabulut-Şafak Oğuz, "Proxy Warfare in Ukraine", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 17(1), 2018, s. 75-101.

KAYNAKÇA

"Fell and Could Rise Again in the Maghreb", *International Crisis Group*, <https://bit.ly/3fYNKL7>, (Erişim Tarihi: 21.07.2020).

AARABİ, Kasra, "What Is Velayat-e Faqih?", *Tony Blair Institute*, <https://bit.ly/3aTlnwZ>, (Erişim Tarihi: 26.06.2020).

Al-Atoum, N., *Iran and the Promised Shiite Empire*, Asr Center and Future Studies, London 2013.

ALİZADEH, Hossein, "Why Khamenei and Al-Sistani Did Not Exchange Greetings?", *Radio Farda*, <https://bit.ly/2qPvKiU>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

ALSULAMİ, Mohammad-Abd Alrapouf Alghoneimi, "The Shiite Geopolitics: Present and Future", *Journal for Iranian Studies*, 1(1), 2016, s. 31-47.

ARJOMAND, Said Amir, "The State(s) of Ideology in Iran", *The Washington Institute*, <https://bit.ly/2SMyzwu>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

BALANCHE, Fabrica, "The Iranian Land Bridge in the Levant: The Return of Territory in Geopolitics", *Telos Press*, <https://bit.ly/35daPEX>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

BAŞARAN, Doğan, "Realizm-İdealizm İkilemi Bağlamında İran'ın Dış Politika Yönelimlerine Teorik Bir Bakış", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 2017, s. 220-244.

BEEHNER, Lionel, "Shia Muslims in the Mideast", *Council on Foreign Relations*, <https://on.cfr.org/2QfcxkJ>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020).

BEİNART, Peter, "Is Iran Revolutionary? Assessing the True Nature of Tehran's Foreign Policy", *The Atlantic Global*, <https://bit.ly/37sC0wL>, (Erişim Tarihi: 22.04.2020).

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

ÇELİK, Kadir Ertaç, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 2016, s. 265-266.

ÇELİK, Kadir Ertaç-Mehmet Seyfettin Erol, "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 2019, s. 11-41.

EHTESHAMİ, Anoushiravan, "Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact", *International Relations*, 11(42), 2014, s. 29-35.

FARHİ, Farideh, "Factional Politics and the Islamic State", *Institute for Security Studies*, Paris 2012, s. 29-30.

FULLER, Graham-Rend Rahim Francke, "The Arab Shi'a... The Forgotten Muslims", *The New York Times*, <https://nyti.ms/2rlm2zj>, (Erişim Tarihi: 29.07.2020).

GENEİVE, Abdo, "The New Sectarianism: The Arab Uprisings and the Rebirth of the Shi'a-Sunni Divide", *The Brookings Institution*, Analysis Paper 29, 2013, s. 51-58.

HADİAN Naser-Shani Hormozi, "Iran's New Security Environment Imperatives: Counter Containment or Engagement with the US", *Iranian Review of Foreign Affairs*, 1(4), s. 1-17.

HAYNES, Jeffrey, "Iran and Shia Transnational Religious Actors: Limits of Political Influence", *Scielo*, <https://bit.ly/2PRwrPc>, (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası.

KADHİM, Abbas-Barbara Slavin, "After Sistani and Khamenei: Looming Successions Will Shape the Middle East", *Atlantic Council*, <https://bit.ly/2ZDRCfr>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KAJJO, Sirwan, "Iran Forming All-Syrian Militia in Syria", *Voice of America*, <https://bit.ly/2QnjyOZ>, (Erişim Tarihi: 13.07.2020).

KARABULUT, Bilal-Şafak Oğuz, "Proxy Warfare in Ukraine", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 17(1), 2018, s. 75-101.

KHALAJİ, Mehdi, "Observations on the Islamic State in Iran", *Hudson Institute*, <https://bit.ly/2Y7l3FF>, (Erişim Tarihi: 11.07.2020).

KORANY, Baghat-Ali E. Hillal Dessouki, *The Foreign Policies of Arab States... The Challenge of Globalization*, American University in Cairo Press, Cairo 2010, s. 89-94.

KRAMER, Martin, *Shi'ism: Resistance and Revolution*, Mansell Publishing Limited, London 1988, s. 10-15.

LARİJANİ, Mohammad, *Explaining the Shiite Umm al-Qura Theory: Sayings in the National Strategy*, Al-Asr Center and Future Studies, London 2013.

MAMOURİ, Ali, "Iran on Quest to Legitimize Velayat-e Faqih in Iraqi Seminaries", *Al-Monitor*, <https://bit.ly/2pG3bTZ>, (Erişim Tarihi: 20.07.2020).

NAKHLEH, Emile, "The Islamic Revolution's Impact on Political Islam and the Middle East", *Future Directions International Pty*, <https://bit.ly/3htNq8W>, (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

NASR, Vali, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, W. W. Norton, New York 2006.

OSTOVAR, Afshan, "Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign Policy: When Strategy and Identity Politics Collide", *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://bit.ly/2PRwrPc>, (Erişim Tarihi: 12.04.2020).

PARSİ, Rouzbeh, "Introduction: Iran at A Critical Juncture", *Institute for Security Studies*, Paris 2012.

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

SARİOLGHALAM, Mahmood, "Prospects for Change in Iranian Foreign Policy", *Carnegie Endowment for International Peace*, <https://bit.ly/39s2NuY>, (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

SMYTH, Phillip, "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects", *Washington Institute*, 138, Washington 2012.

TAMER, Cenk-Mehmet Seyfettin Erol, "Yemen'de İran Kimliğinin İnşası: Mehdilik Üzerinden Bir Tartışma", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 11-42.

STRUCTURED ABSTRACT

Shia phenomenon and Shia societies are located in the heart of the The Iranian vital sphere and after Iran's revolution it became an effective situation in international equations. Iran's revolution which was based on Shia ideology changed Iran to Shia Umm al-Qura and on the other hand made Shia societies awakened in countries of the Rimland region .Shias in the region who were living under the power of Sunni governments, have tried to change the current situation by emulating of Iran's revolution and opposing to existing situation – which is based on organized discriminations and government's desire against them. The present article is considering the role of Shias in the region as Iran's "periphery" environment and is investigating their social-political and geopolitical situation in relation with Iran as a Shia "centre". The article attends to explain Shia phenomenon geopolitically as an active actor in regional and international equations and also to explain the Shia new geopolitics.

To understand the rationale behind Iran's foreign policy, one should note that the 1979 revolution was above all a rejection of foreign dominion over Iran, especially the influence of the United States. Anti-Americanism and anti-imperialism were themes that unified Iran's diverse revolutionary movement. Revolutionaries used a popular slogan—neither East nor West—to assert their desire for Iran to strike a politically and ideologically independent path. The revolution included strands of Iranian nationalism and Islamism, which, echoing philosopher Frantz Fanon, framed Shia Islam as Iran's true native political system. Khomeinists also had a strong pan-Islamic agenda.

The assertive behavior of supporting nonstate groups in the Middle East thus became a foundational element of Iran's post-1979 foreign policy. Iran's leaders considered this approach to be essential to the long-term success and security of the Islamic revolution. Although the scope

İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN DIŞ POLİTİKASININ UMMU'L KURA TEORİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

of Iran's foreign activities waned throughout the 1980s and into the 1990s as the country focused on healing its war-torn economy, it continued to support allied groups outside its borders and looked for opportunities to expand its client base, as it did in Bosnia during the Balkan war of the 1990s.

Over time, these relationships became vital strategic investments that paid dividends for Iran. With them, Iran was able to develop an outsized role for itself and its clients in the Middle East's most important conflicts and political issues, including the Israeli occupation of Lebanon, the broader Israeli-Palestinian conflict, the U.S. occupation of Iraq, and the ongoing war in Syria. Alienated by its neighbors, Iran found value in making friends with nonstate groups.

Beyond such calls for unity, Khomeini also wanted Iran's version of Islamic government, which thrust clergy into positions of political authority and policymaking, to inspire other Islamic societies to adopt similar theocratic systems. He adopted pan-Islamic causes, and made the Palestinian issue paramount, to show that his movement and the interests of the Islamic Republic had common cause with the wider Muslim world. Khomeini and many of the most ardent proponents of exporting the revolution—such as Ayatollah Hossein-Ali Montazeri (the once-assumed successor to Khomeini), his son Mohammad Montazeri, and Ali Akbar Mohtashami— considered support to the Palestinian movement to be Iran's foremost foreign policy concern.

As central as Shiism has been to Iranian domestic policies, how it has impacted foreign policies has been less clear cut. Religious identity and beliefs certainly influence Iran's approach to foreign affairs, but they do not dictate them. Religion is one of many factors that fuel Iran's behavior, and often is not the primary or even secondary consideration. The Shia character of the Islamic Republic might make Iran's leaders

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

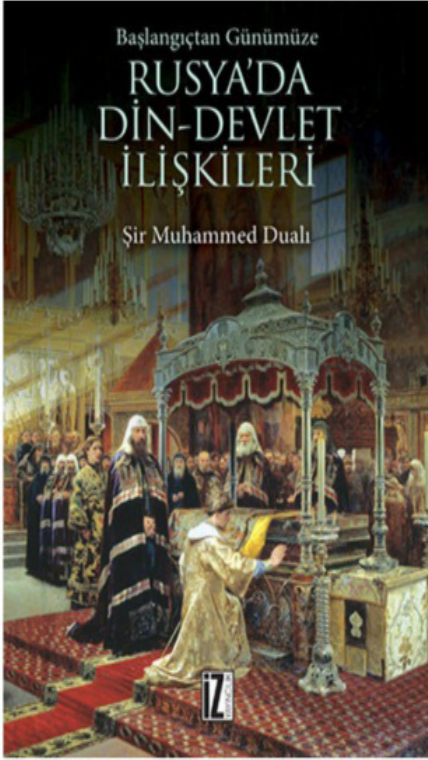
more predisposed to supporting Shia outside of Iran than not. Yet, those inclinations are generally curbed by the regime's self-interest. It would therefore be inaccurate to label Iran's approach to foreign policy as sectarian (meaning primarily driven by Shia-centric beliefs and goals). Sectarianism is a latent and inescapable facet of Iranian foreign policy, but confessional aspirations are not what drive the bulk of Iran's decisions.

■ Firas ELIAS
Mehmet Seyfettin EROL

ŞİR MUHAMMED DUALI, RUSYA'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ, İZ YAYINCILIK, İSTANBUL 2014, 302 S.*

Şir Muhammad Duali, Religion-State Relations in Russia, İz Publishing, Istanbul 2014, 302 p.

Cenk TAMER**

“Dinler Tarihi” alanında ihtisası bulunan Dr. Şir Muhammed Dualı'nın kaleme aldığı bu eser, Rusya'nın dini ve siyasi hayatında büyük öneme sahip olan Rus Ortodoks Kilisesi'nin tarihini ortaya koymaktadır. Kitap, Rusya tarihinde din-devlet ilişkilerinin seyrini ve günümüzdeki durumunu irdelemektedir. Türkiye'de bu alanda yapılmış kapsamlı bir çalışmanın olmaması, eserin önemini artırmaktadır. Nitekim bu eserin kapsamı, Ortodoksluğun Rus topraklarında yayılmaya başladığı 10. yüzyılın son çeyreğine kadar uzanmaktadır. Böylesine geniş bir okuma yapılmasının sebebi, Rusya'nın

bugüne kadar izlediği kilise politikasının daha iyi anlaşılmasıdır. Buradan hareketle çalışmanın giriş bölümünde, Ortodoksluğun 10. yüzyılda özellikle Kinyas Vladimir döneminde Rusların resmi dini haline getirilmesinden bahsedilmektedir. Dualı'ya göre, Ortodoksluğun resmi din olarak kabulü,

* **Makale Geliş Tarihi:** 21.10.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 05.03.2021

** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e-posta: ctamer.11@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1331-7942.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Rus tarihinin kalan tüm evreleri için yön verici etkiye sahiptir. Bu bağlamda Rus kültürü, yazı ve edebiyatında Ortodoksluğun kalıcı bir etkisi vardır. Siyasi olarak bakıldığında ise Vladimir'in bu kararı sonucunda Slav toplumu Doğu'dan koparak Batı'ya yönelmiştir.

Kitabın birinci bölümü, "Ortaçağ Rusya'sında Kilise-Devlet İlişkisi" ve "1917 Şubat Devrimi ve Çarlık Rejiminin Sonu" olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Dualı'ya göre; Rus Ortodoks Kilisesi, özellikle 15. yüzyıldan itibaren Rusya'nın bir imparatorluğa dönüşmesine katkı sağlamıştır. Çarlık Rusyası'nda önemli bir konuma sahip olan kilise, Bolşevik Devrimi'yle birlikte devletin politikaları sonucu tamamen devre dışı bırakılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde en dikkat çeken kısımlardan biri de 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Bizans'ın yıkılması ve Ortodoks İmparatorluğu'nun Moskova Rusya'sına taşınmasıdır. Dualı'ya göre bu yaklaşım, "Üçüncü Roma" iddiasının doğmasına ve Bizans İmparatorluğu'nun özelliklerinin Ortodoks Rus yönetimine aktarılmasına olanak sağlamıştır. Örneğin Moskova, Bizans'ın çift başlı kartal armasını kendi arması olarak kabullenmiştir. Bu bölümde vurgulanan bir başka husus da Çar I. Petro'nun reformlarıyla birlikte kilisenin tamamen kontrol altına alınmak istenmesidir. Fakat bu reformlara rağmen kilise, 1917 senesindeki Bolşevik Devrimi'ne kadar devletten ayrı varlığını sürdürmek için çaba sarf etmiştir.

İkinci bölüm, "Komünizm Gölgesinde Din-Devlet İlişkisi" ve "II: Dünya Savaşı Sırasında Değişen Kilise-Devlet İlişkisi" başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümde vurgulanan en önemli kırılma noktası, Bolşevik Devrimi'yle birlikte kilisenin devletten ve okulların da kiliseden ayrılmasını benimseyen yasa teklifinin kabul edilmesidir. Dualı'ya göre Bolşevikler, kiliseyi otokrasinin bir parçası olarak görmüş ve kiliseye/dine karşı savaş açmıştır. Bir başka ifadeyle, devrim sonucu iktidara gelerek sosyalizm üzerinden yeni bir dünya inşa etmeyi amaçlayan Bolşevikler, geçmişle ve bilhassa geçmişin kalıntısı olan kiliseyle çatışmaya girmiştir.

ŞİR MUHAMMED DUALI, RUSYA'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ

1924 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) başına geçen Josef Stalin, 1930'lardan itibaren din karşıtı politikalarını hızlandırmış, bunun gerekçesi olarak da kilisenin devrim karşıtı eylemler içinde olması gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ise Stalin, kiliseye karşı daha ılımlı bir tavır içerisine yönelmiştir. Bu ihtiyatlı tavrın sebebi, Stalin'in Rus Kilisesi'ni kullanarak yeni bir dünya düzeni oluşturmak istemesidir. Dualı'ya göre, bu dönemde Ortodokslar için Vatikan olarak algılanacak bir yeri oluşturma planı, tüm çabalara rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Üçüncü bölüm, "Stalin Sonrası Sovyetlerin Din Politikası" ve "SSCB Sonrası Rus Ortodoks Kilisesi'nin Yeniden Güç Kazanması" olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Stalin sonrası ifade eden Nikita S. Kruşçev iktidarı, Rus Ortodoks Kilisesi'ne yönelik baskıların son dönemi olarak bilinmektedir. Stalin'in II. Dünya Savaşı sürecinde izlediği ılımlı din siyasetini eleştiren ve kiliseye karşı yeni bir baskı politikası başlatan Kruşçev, diğer taraftan ülkesinin çıkarları doğrultusunda Rus Ortodoks Kilisesi'ni dış politikada aktif bir şekilde kullanmayı amaçlamıştır. Din karşıtı söylem ve eylemler ise Kruşçev'in 1964 yılında yönetimden uzaklaştırılmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim Leonid İ. Brejnev, Kruşçev'in baskıcı din politikalarını sürdürmüştür.

Mihail Gorbaçov'un "yeniden yapılanma" süreci, kiliseye için yeni imkânlar doğurmakla birlikte SSCB'nin dağılması, kilisenin eski ihtişamlı günlerine kavuşması olarak yorumlanmıştır. Dualı'ya göre kilise, SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte yıllardan beri kaybettiği itibarını ve mal varlığını elde ederek yeniden Rus halkının manevi ve ulusal kimliğinin simgesi haline gelmiştir. 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin, kiliseyle sıcak bir ilişki geliştirmiş ve onu tüm platformlarda desteklemeyi devlet politikası haline getirmiştir. Böylelikle Ortodoksluk, gayriresmi de olsa devletin dini konumuna getirilmiştir.

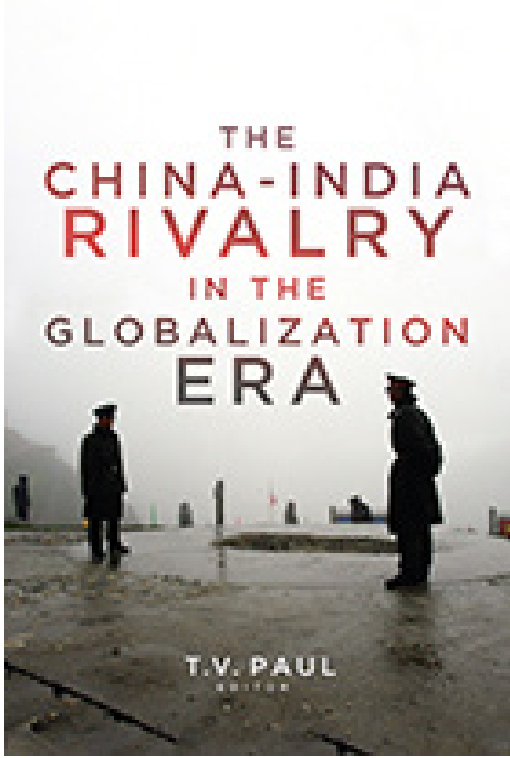
ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Kitabın işleniş biçimi ele alındığında, Rus Ortodoks Kilisesi ve Rusya'da din-devlet ilişkilerine dair tarihsel durum değerlendirmesi ve tespiti yapıldığı söylenebilir. Yazarın doktora tezinden uyarlandığı tahmin edilen bu kitabın içeriği oldukça tatmin edici boyuttadır. Başlıklar, konu bütünlüğünü sağlayacak şekilde tasnif edilmiştir. Dili, akademik bir eserden uyarlandığı dikkate alınırca sadelik bakımından gayet kabul edilebilir düzeydedir. Bu yüzden de herkesin zorlanmadan okuyabileceği akıcılıktadır. Tercih edilen konu ve kapsam itibarıyla eserin literatürdeki önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Rus kültürünün en önemli yapıtaşlarından olan Ortodoks Kilisesi'nin tarihini öğrenmek, Rusya'nın dünya siyasetinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

**THAZHA VARKEY PAUL, KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA ÇİN-
HİNDİSTAN REKABETİ, GEORGETOWN UNIVERSITY PRESS,
WASHINGTON DC 2018, 312 S.***

Thazha Varkey Paul, The China-India Rivalry in the Globalization Era, Georgetown University Press, Washington DC 2018, 312 p.

Göktuğ ÇALIŞKAN**

Birçok gözlemci Çin ve Hindistan'ın dünya siyasetinde etkisinin arttığına ve buna karşılık Batı'nın nüfuzunun azalmaya başladığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla dünya siyasetinin ve ekonomisinin geleceğinin nereye doğru evirildiği ve Doğu-Batı karşılaştırması üzerine kaleme alınan yazılar bir hayli fazladır. Ancak Çin ile Hindistan arasındaki rekabetle ilgili yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Bu durum göz önüne alındığında, Çin-Hindistan rekabetinin çeşitli yönlerine ışık tutmak ve iki ülke

arasında sınırlı da olsa bir mücadelenin devam ettiğini; fakat yoğunluğunun düşük olduğunu vurgulamak amacıyla incelemeye konu olan kitap kaleme alınmıştır.

Kitabın editörlüğünü yapan McGill Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Profesörü ve Uluslararası Çalışmalar Örgütü (ISA) Eski Başkanı T. V. Paul,

* **Makale Geliş Tarihi:** 17.04.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 07.02.2021

** Uluslararası Rabat Üniversitesi, Siyasal Bilimler Enstitüsü, Yönetişim ve Uluslararası İstihbarat Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: goktug.caliskan@uir.ac.ma, ORCID: 0000-0003-2189-7550

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bu eserle birlikte 20 kitabın yazar veya editörlüğünü yapmıştır. Çalışma alanları genel olarak Uluslararası Güvenlik, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Güney Asya üzerine olup; bu alanlarla ilgili birçok makale ve yazı yazmıştır.

“Küreselleşme Çağında Çin-Hindistan Rekabeti” adlı kitap, 12 farklı kişi tarafından ele alınan bölümlerden oluşmaktadır. 12 makaleden oluşan bu kitap giriş, kaynaklar, stratejiler, azaltıcı nedenler ve sonuç adlı üst başlıklardan meydana gelmiştir. Bu çalışmada kitapta önemli bulunan bölümler okuyucuya tanıtılmaktadır.

Paul, kitabın ilk yazısının da sahibi konumundadır. Bu çalışma, aynı zamanda kitabın giriş yazısını oluşturmaktadır. Kitabın diğer bölümlerini farklı ülkelerdeki çeşitli üniversitelerden akademisyenler kaleme almıştır. Paul’un yazdığı giriş mahiyetindeki bölümde, kitap genel hatlarıyla anlatılmış ve önem arz eden bölümler üzerinde durulmuştur.

Paul, kaleme aldığı ilk yazıda Çin ile Hindistan arasındaki rekabeti açıklamıştır. Sonrasında ise farklı alanlarda devam eden bu rekabetin anlaşılmasının önemine dikkat çekerek söz konusu rekabet ile Hindistan-Pakistan bölgesel güç mücadelesi ve sınır sorunları arasındaki farklılıkların öneminden bahsetmiştir. Ardından Çin-Hindistan rekabetini üç grupta açıklamanın mantıklı olduğunu belirterek bu grupları “bölge ve kaynaklar”, “rekabet durumu ve düzen anlayışı”, “stratejik kültür ve savunma/caydırma stratejileri” şeklinde sıralamıştır. Paul, mevzubahis grupları açıkça anlatsa da Hindistan’ın uluslararası toplum tarafından ciddiye alınmasının nedenleri hakkındaki tartışmayı tam olarak netliğe kavuşturmamıştır. Zira Paul, bunun sebeplerini Hindistan’ın küresel ekonomiye daha derinden yerleşmesi ve ekonomik ilerlemesiyle ilişkilendirmiştir. Buna ek olarak Paul’a göre, Çin’in son dönemlerde ekonomik ilerlemesi, Hindistan’inkine eşit veya onun üzerinde olmuştur. Tek parti devletine kıyasen demokrasi gibi faktörler, Hindistan’ın küresel alanda yükselmesi açısından önem arz etmektedir.

THAZHA VARKEY PAUL, KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA ÇİN HİNDİSTAN REKABETİ

Mahesh Shankar tarafından yazılan bölümde ise rekabetin bölgesel boyutlarına dair genel bir bakış sunmaktadır. Bölgesel anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesinin bazı makul nedenleri olduğunu anlatarak her iki tarafın da ilişkinin uzun vadeli olmasını desteklemek amacıyla bir “modus vivendi” bulma çabası içinde olduğunu dile getirmekte ve bu çabaları tartışmaktadır.

Xiaoyu Pu ise kendi bölümündeki analizine Hindistan-Pakistan rekabetine kıyasla Çin-Hindistan rekabetinin çok daha barışçıl ve istikrarlı olduğunu belirterek başlamıştır. Yazar buradan hareketle iki soru sormuştur. Birincisi soru, “Çin ve Hindistan arasında ekonomik bağımlılığın artmasına rağmen, ikili ilişkiler neden daha işbirlikçi değildir?” sorusudur. İkincisi ise “Statü endişeleri Çin ve Hindistan arasındaki rekabeti nasıl etkiler?” şeklinde belirtilmiştir. Yazar, ikinci soruyla ilgili Hindistan’ın büyük bir güç olarak kabul edilmek istediğini ileri sürmektedir. Ancak Pu, Yeni Delhi’nin büyük güç olma arzusu ile büyük güçlerin Hindistan’ı kendi aralarında görmek istemeleri arasında bir boşluk olduğunu savunmaktadır. Zira Hindistan, ne kadar büyük güç olarak görülme istese de bu durum, biraz da diğer aktörler tarafından kabul görmesine bağlıdır.

Zhen Han ve Jean-Francois Belanger ise ilk olarak Çin ile Hindistan arasındaki rekabetin yoğun olup olmadığını sorgulamış ve Çin-Hindistan rekabetinde iniş ve çıkışlara sebep olan şeyin ne ya da neler olduğunu açıklamak için tarihsel bir bakış açısı benimsemiştir. Bu bakış açısı, yazarlara dış dengeleme stratejilerine duyulan ihtiyacın Çin ile Hindistan arasında kalıcı bir rekabetin doğmasına nasıl yol açtığını açıklamada yardımcı olmaktadır. Ayrıca detaya girilmeden ifade edilen diğer bir önemli nokta ise yazarın taraflar arasındaki rekabeti, iki rakipten oluşan basit bir boks maçı olarak değil; bunun yerine birçok oyuncunun farklı pozisyonlarda mücadele ettiği bir futbol maçına benzetmesidir.

Selina Ho, Çin-Hindistan rekabetinde daha farklı bir boyuta odaklanmıştır. Odak noktasını su konusu olarak belirleyen Ho, özellikle

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Brahmaputra Nehri'nden gelen suyla ilgili anlaşmazlıkların üzerinde durmuştur. Bu noktada Po, Çin'in Hindistan'dan daha güçlü bir ülke olduğunu belirtmiştir. Yazar, daha sonra bu güç asimetrisinin ortak suları yönetmek gayesiyle Çin ile Hindistan arasında kurulmak istenen işbirliği mekanizmalarının tesis edilmesini engelleyen yanlış algılamalarla sonuçlandığını savunmuştur. Bu nedenle de yazar, Hindistan'ın Brahmaputra Nehri de dahil olmak üzere Çin'in tüm eylemlerine şüpheyle baktığını ifade öne sürmüştür. Çin'in Hindistan'la olan işbirliğine çok fazla ilgi göstermediğini savunan yazar, bunun nedenini ise Çin'in böyle bir ilişkiden çok fazla ekonomik fayda sağlamayacağına inandığı şeklinde özetlemiştir.

Hem Çin'in hem de Hindistan'ın nükleer silahlara sahip olması bu ikili arasındaki rekabeti nasıl etkilemektedir? Bu durum, taraflar arasında gelecekte bir çatışma yaşanması olasılığını artırıyor mu? Bu iki ülke gelecekte ne gibi nükleer politikalar uygulayabilir? Ayrıca bu gelişmeler, bölgesel istikrarı artıracak mı; yoksa azaltacak mı? Vipin Narang, kendi bölümünde bu soruları yanıtlamaya çalışmıştır. Narang, analizine okuyucuya Çin ile Hindistan arasında göze çarpan asimetriyi hatırlatarak başlamıştır. Yazara göre Hindistan, Çin'e karşı bir misilleme kabiliyeti elde etmeye çalışsa da Çin, bu noktayı çoktan geçmiştir. Zira Çin, Hindistan'dan çok daha önce nükleer kabiliyete sahip olmuştur. Bu nedenle de Çin, Hindistan'ın nükleer silahlarının yarattığı tehditle ilgili çok fazla endişe duymamakta ve kendine denk olarak gördüğü rakibi ABD'yi nasıl etkili bir şekilde caydıracağına odaklanmaktadır. Bununla birlikte Narang, Çin ile Hindistan arasındaki deniz rekabetinin gelecekte artacağını; ancak aynı şeyin nükleer rekabette gerçekleşmesinin ihtimaller arasında bulunmadığını öne sürmektedir. Çünkü her iki ülke de bu konuyla ilgili duyarlı davranmakta ve uluslararası kurallara uygun hareket etmektedir.

Bahsi geçen tarafların uluslararası arenada daha etkili bir rol oynamaya çalıştıkları reddedilemez bir gerçektir. Peki bu gerçek, uluslararası

THAZHA VARKEY PAUL, KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA ÇİN HİNDİSTAN REKABETİ

örgütlerde iki ülke arasındaki rekabeti ve işbirliğini nasıl etkiler? Feng Liu, yazısında bu soruyu yanıtlamaya çalışmış. Hindistan'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) daimî üyesi olması ve Nükleer Tedarikçiler Grubu'na (NTG) katılmasıyla ilgili olarak, iki ülkenin farklı çıkarlarının olduğunu ve bu durumun rekabetin artmasına yol açacağını anlatmıştır. Liu, bu durumu değiştirmek için çok fazla şey yapılamayacağını iddia etmektedir. Buna rağmen uluslararası kuruluşlar bağlamında, Çin ve Hindistan için en iyi seçeneğin işbirliği içinde hareket etmek olduğunu savunan yazar, bu düşüncesiyle ilgili ayrıntılı bir gerekçe sunmamıştır.

Söz konusu kitap az da olsa hatalar barındırmaktadır. Ayrıca yazarların bölümleri arasında farklılıklar gözlenmekte ve bu da konu bütünlüğü olmadığı izlenimi oluşturmaktadır. Fakat eserde yer alan yazıların kaliteleri yüksektir. Bu yüzden de Çin ve Hindistan arasındaki asimetrik ve karmaşık rekabet hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen tüm okuyucular, bu kitaptan faydalanabilir.